NYAYANIBANDHAVALI

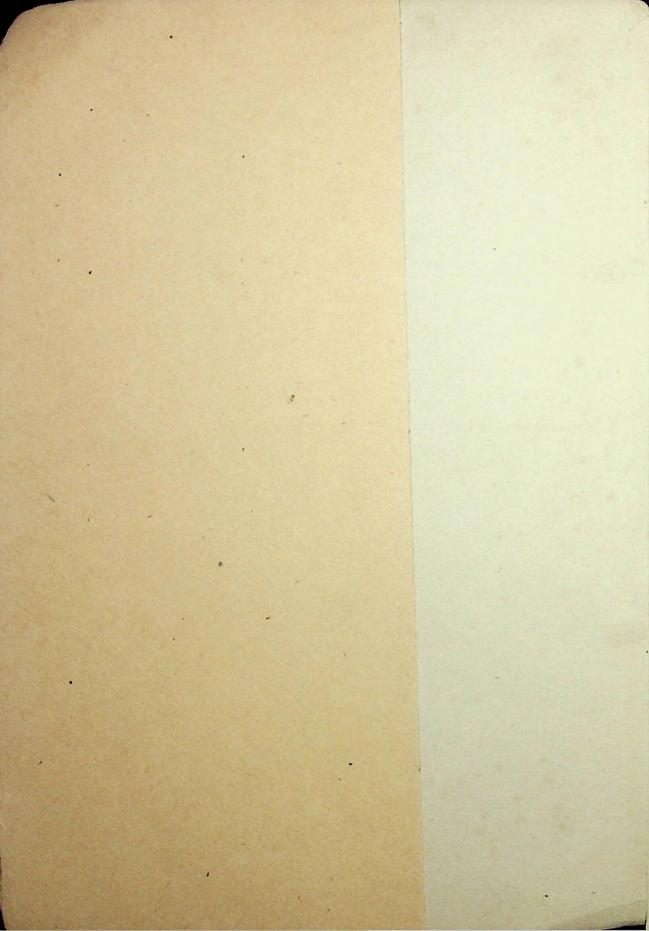
ACARYAMATARAHASYA, NAVYAMATARAHASYA, PRATIYOGIINANAKARANATAVICARA, JNANADVAYAKARANATAVICARA, LAGHAVAGAURAVARAHASYA AND SIDDHIPRATI BANDHAKATARAHASYA.

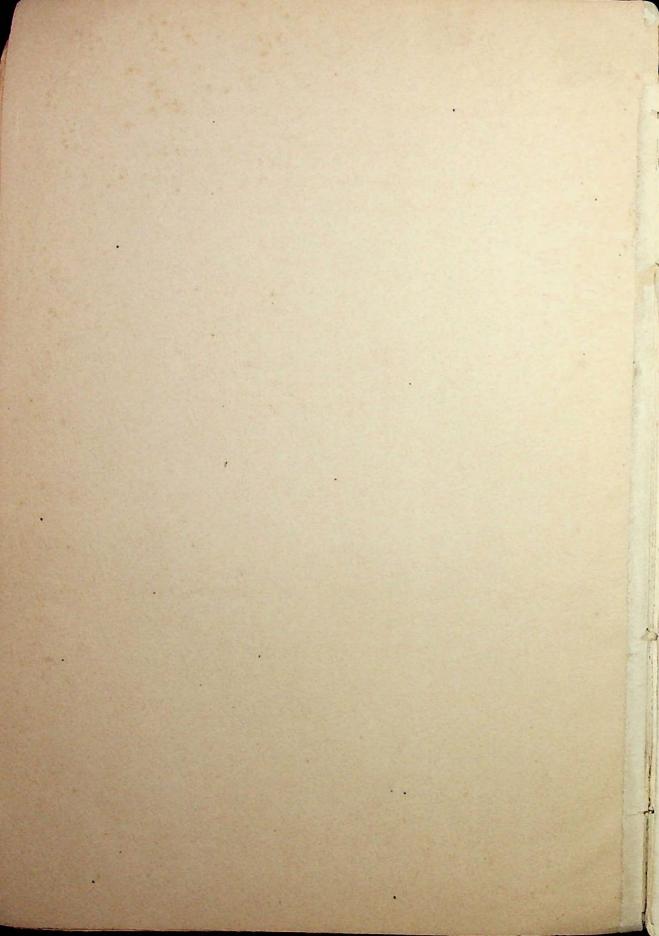
Edited by Sarvatantrasvatantra Pandit Sri Rupanatha Jha.

Published by

Dr. S Bagehi, M.A., D. Litt., Director,
Mithila Institute of Post-Graduate Studies and
Research in Sanskrit Learning,
Darbhanga.

1970

न्यायनिबन्धावली

[आचार्यमतरहस्यम्, नव्यमतरहस्यम्, प्रतियोगिज्ञानकारणताविचारः, ज्ञानद्वय-कारणताविचारः, लाघवगौरवरहस्यम्, सिद्धिप्रतिबन्धकतारहस्यम् चेति ।]

> मिथिलाविद्यापीठप्राध्यापकेल मोपाह्नेन सर्वेतन्त्रस्वतन्त्रेण् श्रीरूपनाथदेवशम्भ्रण सम्पादिता

डी.लिए.इत्युपाधिधारिणा बागबीत्युबाह्वेन डॉ. श्रीशीतांशुरोखरदेवशर्मणा।

मिथिलाविद्यापीठप्रधानेन प्रकाशिता—

Printed at

OF HE WAS PERFORDED BY

programming foreigness of the

POST SPRINGER

PERSEPPER

STATE OF THE SERVICE OF SERVICE ASSESSED THE SERVICE OF SERVICE OF

Inplinen

conference of the state of the

PRIPROTUPE TREES

The Hindustan Press, Laheriasarai and published by the Director, Mithila Institute of Post-Graduate Studies and Research in Sanskrit Learning, Darbhanga.

SENS PRIN

NYAYANIBANDHAVALI

ACĀRYAMATARAHASYA, NAVYAMATARAHASYA, PRATIYOGIJÑĀNAKĀRAŅATĀVICĀRA, JÑĀNADV-AYAKĀRAŅATĀVICĀRA, LĀGHAVAGAURAVARA-HASYA, SIDDHIPRATIBANDHAKATĀRAHASYA.

Edited by

Sarvatantrasvatantra Pandit Sri Rupnatha Jha.

Published by

Dr S. Bagchi, M.A., D. Litt., Director,

Mithila Institute of Post-Graduate Studies and
Research in Sanskrit Learning,

Darbhanga.

1970

Ancient Tuest Marient

conservationisms with the

LIAVAHKIMABIMAYAYM

wil housen

Total andament of

Poblished by

the related as at the design to a sense to a sense.

Angel West Street

The Government of Bih ir established the Mithila Institute of Post-Gratuate Studies and Research in Sanskrit Learning at Durbhanga in 1951 with the object, inter alia, to promote advanced studies and research in Sanskrit learning, o bring together the traditional Pandits with their profound learning and the modern scholars with their technique of research and investigations, and to publish works of per nurent value to scholars. This Institute is one of the five others planned by this Government as a token of their homage, to the tradition of learning and scholarship for which ancient B'har was noted. Apart from the Mithila Institute, four others have been established and have been doing useful work during the last eighteen or nineteen years-Nalanda Institute of Research and Post Gradute Studies in Beddhist learning and Pali at Valunta, K.P. Jaisawil Research Institute at Pain i, the Bihar Rishtri Bhishi Parishad for research and advanced studies in Hin li at Patna, and the Vaishali Institute for Post-Graduate studies in Prakrit and Jainology at Vaishali. In the establishment of the Mithila Institute the State Government received a generous donation from Maharajadhiraja of Darbhanga for construction of the building on a plot of land also donated by him.

2 As part of this programme of rehibilitating and reorientating ancient learning and scholarship, the editing and publication of this volume have been undertaked with the co-operation of scholars in Bihar and outside. The Government of Bihar hope to continue to sponsor such projects and trust that this humble service to the world of scholarship and learning would bear fruit in the fulness of time.

reduced to the device of the second of the second professor and parties of the contract of the c the column to be stated to be seen to the all the contract of the contra man and the second seco - The second of the second sec at when more than the same than the the plant of the second of the second of the the breaking allower and the second and the second and the state of t and weekly as the property of the same of

धोगुरुश्शरणम्।

उपोद्घातः ।

यदा खलु २-४-१८६६ खष्टाब्दे मिथिला-संस्कृत-विद्यापीठे विहार-सर्वकार द्वारा मदीयानियुक्तिरभूतदैकदा तत्रत्यनिदेशकमहोद्यानां प्राच्य-प्रतीच्योभयदर्शनवनकेशरिणां सततसंस्कृतसाहित्योत्थाने बद्धपरिकराणा -सस्मद्गुरुवर्णभारतविर्व्यातप्रथितयशशालिमहामहोपाध्यायडाक्टर्श्री -योगेन्द्रनाथशर्मात्मजानां डा० श्रीशीतांगुरोखरवागचीमहोदयानांसविधे प्राची-नतमदुर्लभग्रन्थरत्नानां चर्चाकृता तां चर्चां श्रावं श्रावं महानुभावास्ते दुर्लभग्रन-न्धरत्नप्रकारानाय मामुत्साहितवन्तः, तत्प्रेरणयैव दुर्लभयन्यस्य प्रतिलिधिक-र्णे सम्प्रवृत्तोऽहम् , प्रतिलिपिकर्णे बहुशोऽन्विष्यमाणेऽ पिनोपलव्यंमाचा-र्यमतस्य पुस्तकान्तरम्, अनेकशः मृग्यमाणेऽपि संस्कृतपुस्तकालये संस्कृतविद्व षां सभीपे चास्य चर्चापि नोपलञ्घा । अगत्या सर्वतन्त्रापरतन्त्राणां रवित्रत-विवेकैक्यदशीव्रतिराण्यन्यायसूत्रविवरण्चिञ्जमस्तामाहात्म्यप्रभृतिम्सथक -रु णांमिथिलावयवभूतदरभङ्गान्तगंत-उजानयामनिवासिनां श्रीनीलाम्बर्मामहोदयानामस्मत्पित्वरणानां संस्कृतसंग्रहालयेयेकमा-त्रादर्श पुस्तकवलेनेव प्रतिलिपिकर्णे संप्रवृतः . यद्यपित्रादर्शभूतपुस्त-कस्य जीर्णतां कीटागुप्रसितत्वकच विलोक्य प्रतिलिपिकार्येऽहमसमर्थः। त्यापि मिथिलाविद्यापीठस्थप्राध्यापक डा॰ विद्वद्वर्यश्रीमहाप्रमुला -लगीस्विममहोदयानामस्मद्भिन्नहृदयानां प्रकाशनवार्ये णभसीमसाहाय्येन प्रतिलिपिकरणेसम्थाऽह्मतस्तावुभौ धन्यबादाहीं।

श्रयं प्रवन्धः श्राचार्यमतरहस्यम् , नव्यमतरहस्यम्, ज्ञानद्वयकार णताविचारः , प्रतियोगिज्ञानकारणताविचारः , लाघवगौरवरहस्यसिद्धि-प्रतिवन्धकतारहस्यव्चेतिदुर्लभतमष्ढप्रन्थनां संप्रहात्मकः ।

१ तत्र प्रथमे लिङ्गोपधानमतपितपःदनम् , लिङ्गोबानमतस्य-लिङ्गोपहितेलैङ्गिक भानमितिमतस्य, अर्थात् लिङ्गविशिष्टे हेतुभूतधूमादिविशिष्टे , लेङ्गिकस्य-साध्यस्यवह्नगादे भानमितिमतस्य , अवर्त्तकाचार्यपदिविभूषितपद्वा - क्यप्रमाण्पारावारीं उद्यनः, तन्मतेसाध्यव्याप्यहेतुविशिष्टे पन्ने साध्यस्य भानं भवति । एवञ्च वह्निव्याप्यधूमवान् पर्वत इति परामर्शात् वह्निनिरूपि-तब्याप्तिविशिष्टधूमादिरूपहेतुविपयिणी वह्निव्यप्यधूमवान् पर्वते वह्निमानि-त्यनुमितिभवति । नचान्यलिङ्गकानुमितौ व्यभिचारः ? तत्ति क्षित्वपयता-याः कार्यतावच्छेदक्तवेनैव तद्वारणात् । न च गौरवम् ? अव्यवहितोत्तरत्व-स्यास्मिन् मते कार्यकारणभावेऽनिवेशेन लाघवानपायात् ।

यद्यपि " लिङ्गोपधानमतेऽनुमितेरसर्व है व ताहशाकारकतये " त्यादि ना हेत्वाभासनिरूपणे श्रीमता गदाधरभट्टाचार्येणाचार्यमतस्योपपादनं संचेपेणाभिद्वितम्, तथापि पूर्वपचोपन्यासपुरसरं विस्तरेण छिद्धान्तोपन्यासम् महोवपरिद्धयते । प्रथे चास्मिन् नव्यमतापेषया श्रनुमितिपरा-मर्शयोः वार्यकारणभावेयत्महत् वैलचण्यम् धचलिङ्गोपहितलैङ्गिकभान-विषयकं विशिष्टयुवितज्ञालंतत्सवं प्रन्थाव कोकनेनेव हृदयङ्गमो भविष्य-तीति ताकिकाणां मनो विनोदाय समुप्रथापितोऽयं प्रथः । प्रन्थे चारिमन् श्रारम्मे परिसमाप्तीवा प्रत्थक्तर्तुः नामादिपरिचयो न परिलच्यते, किन्तु श्रस्याध्ययनायं १८-४०- वैक्रमाद्वे शिवक्रमामकप्रिहतेनास्यप्रतिलिपिः कृतेस्येतावन्मात्रलेखः परिलच्चितो भवति ।

र द्वितीये नव्यमते अनुमिति प्रति पर्वतीयधूमव्यापको विह रित्याकारकपरामर्श एवं, हेतुःन तु व्याप्तिविशिष्टविह्नव्याप्यधूमवान् पर्वत इत्याकारकस्तस्य कार- णत्वे कारणतावच्छेदककुत्तौ व्याप्तिघटकसामानाधिकरण्यविषयतानिवेशेन गौर-वात्। एवम् पर्वतो विह्नसमानाधिकरणाभाववानित्य कारकौपनीतभानं शाब्दवोधादिकव्य प्रति पर्वतादिपत्तक वद्दश्याद्यनुमितिसामग्रयाप्रतिबन्ध- कस्वकंदपने न गौरविमिति चेत् अत्रोच्यते, व्यापकसामानाधिकरण्यस्य व्याप्तिविविशिष्टहेतुमत्तापरामर्शस्य कारणता श्रस्मामिः स्वीक्रियते चेत्त- देव गौरवं स्यात, किन्तु वयं साध्यामभाववद्यतित्वविशिष्टहेतुमत्ताज्ञान- त्वेनैव हेतुतां स्वीकुर्मः, न च तत्र गौरवंप्रत्युत लाधवमेव। न च केवलान्व- यिन्यव्याप्तः, तत्र साध्याभावाप्रसिद्धाविष श्रभावांशे साध्यीयत्वावगा- हिनोभ्रमात्मकज्ञानादेवानुमितेः स्वीकाण्त्।

श्रन्वयव्या दित्ञानवत् व्यतिरेशव्याप्तिज्ञानमध्यनुमितौ हेतुः, तत्रान्वयव्याप्तिज्ञानात् पर्वतो वह्निमानित्य कारकव्यतिरेक व्यप्तिज्ञानाः च्य पर्वतो वह्न्यभावाभाववानित्याकारिका नुमितिर्जायते।

के चित्तु तथाविधोभयव्याप्तिज्ञानात् एकविधैवानुमितिज्ञीयत इति । मीमांसकानुयायिनस्तु व्यतिरेकव्याप्तिज्ञानात् अर्थापत्त्याख्यविल च्चणप्रमितिरेवोत्पद्यते नत्वनुमितिरित्यनया रीत्या नव्यप्राचीनमत्योः खमालोचनां विधाय स्वमतस्थापनं कृतम् । प्रन्थस्यास्यकर्तां तार्किकचक्र-चूड़ामिण्गिदाधरभद्याचार्यस्य गुरवः महामहोपाध्यायहरिरामभद्याचार्याः ।

श्वस्यैकादशेषुस्तकान्तर नातिशुद्धं कामेश्वरिवहदरभंगा संस्कृतिवश्वविद्यालयोपकुलपितश्रीकुमार्गङ्गानन्दसिंहमहोदयस्य कृपाव -शात् तत्रत्यपुस्तकालयाध्यज्ञव्याकरण्यार्थश्रीजीवानन्दठाकुरद्वारासभासा-दितम् । श्रतः तेम्यः धन्यवादानवित्रामः ।

विताये ज्ञानद्वयकारणताविचारे वितादिपक्षकवस्यादिसाध्यकधूमादि-हेतुकपर्वतो विद्यमानित्या चनुमिति प्रतिवस्त्यादि व्याप्यत्वाविष्टिज्ञन्नधूमा-दिप्रकारता निरूपितपर्वतादि विशेष्यताशालिज्ञानत्व रूपविशिष्ट परामर्श-त्वेन न कारणता गौरवात्, किन्तु व्याप्यतावच्छेदकप्रकारकव्याप्तिज्ञानत्वेन व्याप्यतावच्छेदकप्रकारकतक्तधर्मताज्ञानत्वेन च कारणताद्वयम्, तथा च धूमो बह्विव्याप्यो धूमवान् पर्वत इत्याकारकज्ञानद्वयात् सर्वत्रानुमितिर्भ-वति न तु केवलविशिष्टपरामशादेवेति मीमांसकमतमनुद्यनैयायिकमतो-पन्यास पुरस्सरं प्रन्थसमाप्तिमकरोत्। अस्यकर्शादियरिचयः प्रन्थादौनास्ति।

४ वतुर्थे प्रतियोगिज्ञानकारणताविचारे प्रतियोगिज्ञानसभावप्रत्यचे कारणम् तत्र घटाभाव प्रत्यचेघटज्ञानं कारणमिति तत्तद्रूपेणैव कार्यक रण-भावकल्पनम्।

प्रतियोगिज्ञानस्यकारणत्वे दोषमभिधाय प्रतियोगितावच्छेदकप्रका-रकप्रतियोगिज्ञानस्य दारणत्वव्यवस्थापनंकृतम् ।

रतीयचतुर्थ पुस्तकस्यादर्शभूत पुस्तकान्तरं नोपलव्यम् । प्रज्ञम्स्यास्य लाघवगौरव ध्रुस्यस्यनिर्माता कवितार्किकशिरोमणिह्नपा ध्या- योगनामकोमहामद्रोपाध्याय पद्विभूषितो मिथिलामहीमण्डनोमण्डन इवन्न योमथनकुशलोवाचस्पति रिवनिखिलदर्शनाचार्योविद्द्वर्यो गोकुलनाथोनाम्, यद्विषयेतदीयान्तेवासिनांमचऊर्द्धंषट् पुरूपेस्थितानामस्मत्पूर्वजानां , शि-वप्रतिष्टाचिन्तामणिचन्द्रिका प्रतिविवाहपद्धति प्रभृतिविविधमन्थकर्णुणां महामहोपाध्यायपद्विभूषितानामुपाध्यायोपनामक रामैश्वरभामहोद्या -नांसिद्धपुरूषाणां प्रसिद्धयतिपद्यमदः—

मातर्गोकुत्रनाथनामक्युरोर्वाग्देवितुभ्यंनमः । पृच्छामोभवती महीतल्लिसदंस्यवत्वेवयद्गच्छित । भृलोकेवसितः छताममगुरीस्वर्गेतथागीव्यतो पातालेफिणनाय छ भगवति ? प्रौद्धः कलव्याधिका ॥ ध्रयञ्चाधिनिमिबनपदं [मिथिलायां] मङ्गलवनी [मङ्गरीनी] समाख्यामामे फण्डद्दनामछेमेथिल ब्राह्मणवंशे महामहोपाध्यायनिखिल दर्शननदीस्नात पीताम्बरादुमादेव्यालव्यवन्माभीनगरे फलेखाहाभिधनृपवराणां राखधान्यांगुक्रिवनिवसन्
दर्शनेस्यतीसाहित्येचवहुविधान् वादिवृन्दैरसमाधेयान् प्रन्थाम्विर्वितवान्
यानद्यापिबद्द्दराः सगौरंवंपठिनतपाठयन्तिच , अयञ्चसाधिकेषोद्दशातातमकेशालिवाह्नशकाव्दे मिथिलामलङ्कुर्वेष्ठासीदितितदीय "मासमीमांसा,,
स्वप्रन्थाद्वसीयते ।

पति भितास्र नेके भन्थाः तत्रकति वन। त्र नामतो निर्द्विश्यन्ते, न्यायसि-द्वान्ततत्त्वम् , दीधिति विद्योतः । रिश्मचक्रम् , मिच्यात्व निर्वचनम् ; यद्वाक्यर्ताकरः । दिक्का जिल्पणम् , कुसुमाञ्जलिविवण्णम् , वौद्धाधि-कार्विवरणम् , शक्तिवादः मुक्तिविर्मशः , लाघवगौरवरहस्यम् , तर्कतत्त्व-निरूपणम् । रसमहार्णवः । काव्यप्रकाशिववरणम् , कादम्बरी , कुण्डका-दम्बरी एकावलीवृत्ततरिङ्गणी, शुद्धिविवेकः, मांसभीमांसा । अशौवनिर्णयः, विन्तामणिविवरणम् , शिवस्तुतिः , अमृतोदयनामनाटक व्येत्यादि ।

अवचप्रन्थे लाघवगौरवज्ञानयोः प्रतिवध्यप्रतिवध्यकभावादिविचारः विस्तरेणोद्विष्टः।

लाघवस्वरूपम् गौरवस्वरूपञ्च लच्चणतोऽभिधायेतद्गेदः सोदाहरणः प्रदर्शितः । स्वप्रकाशसाचिक प्राप्तौगौरवस्यविनिगम कत्वसपिविस्तरेणोप-पादितम्।

श्रस्याप्येकं पुस्तकान्तरमश्चृद्धिवहुलं कामेश्वरसिंहदरङ्गासंस्कृतिव-श्विवद्यालयोपक्कतपितमहोदयानांश्रीकुमारगङ्गानन्दिसहमहानुभावानां कृप-यातत्रत्यपुस्तकालयाध्यक्षेण पंश्रीजीवानग्दठाकुरद्वारासमधिगतम् । अ-न्येचकेवलपृज्यचरणानां श्रीनीलाम्बरभामहोदयानां संस्कृतसंग्रहहालये आयु-प्मतातत्पौत्रेणिच श्रीश्यामानन्दनाथभाद्वारांसंरिक्ततोऽयमास्रीक्तत एव तत्प्र-वन्धेनप्रतिलिपिकरणेसमर्थोहम् आतस्तानाशिषा सम्बद्धं यामि ।

६ षष्टेखिद्धि प्रतिवन्धकता रहस्ये च सिद्धेरनुमितिप्रति वन्धकत्वेपूवपक्षो-पन्यासपूर्वेकसिद्धान्तोप वर्णनं कृतमिति ।

प्रकाशन कार्यसम्पादकस्य परिडत श्री शशिनाथशर्मण अनेकविधप्रवन्धे-नास्यप टश्रन्थरत्नस्यप्रकाशनम् सञ्जातमत स्तेम्यः धन्यवादं वितरामि ।

तदत्रास्माहशाल्यज्ञजनसुलभेनमितदोषेण जनितानि स्टब्लितानि सुविमृथ्य शोधयन्तु, प्रबोधयन्तुच विचच्यवराः येनकृतज्ञता प्रकाशन पुरस्सरं येतेमिह् द्वितीय संस्करणेऽस्य संशोधनाय । दन्ता रश्चगुणैक्वच पातिनोदूषण-वाचंय्यमाः सुधियः शीशकाच्चर योजकदोषेणास्मदीयहष्टि दोपेणचो-पमताश्चशुद्धिरितिनिश्चन्वन्तोविरमामोविस्तरादिति शिवम् ।

> विदुषामाश्रवो भोपास्यः श्री रूपनाथः

मिथिला संस्कृत शोधसंस्थानम्
सहेशनगरम्
दरभङ्गा
नागपञ्चमी
१६—=—७०

विषयानुक्रमणिका

	पृष्ठ संस्व	या
8	श्राचार्यं मत रहस्यम्। १—न	=
२	श्राचार्य सत प्रदर्शनम् ।	8
3	जन्यतावच्छेदक कुचावव्यवहितोत्तरत्वा निवेशेन लायब प्रतिपादनम्।	,,
8	अव्यवहित्तोत्तरस्य निवेशन प्रयोजन कथनम्।	39
y.	वहिन्ह्याप्य भूमविशिष्ट पर्वतत्वा विच्छन्नस्यार्थ विचारः।	••
Ę	सामाना धिकर्ण्येन ताहशधूमविशिष्ट पर्वतत्वावच्छित्रार्थत्वेव्यभिचार	
	प्रदर्शनम् ।	,,
o	मैविमित्यादिना व्यभिचार निवारणोपाय कथनम्।	,,
5	परस्पर व्यक्षिचार प्रदर्शनम् ।	S
3	सुख्यविशेष्यत्वानिवेशे दोषोद्भावनम्।	,,
१०	वस्तुत इत्यादिना दोषनिवारगोपाय प्रदर्शनम्।	3
35	अध्यवहितोत्तरस्य निवेशस्यावश्यकस्य प्रदर्शनम् ।	,,
१२	श्रथेत्यादिना व्यभिचाराभिधानम् ।	3 3
१३	शुद्धपर्वतत्वाविद्धन्नस्यार्थकथनम् ।	.,
१४	श्रमुसितौ लिङ्गविषयताभ्युपगमे नैव्रव्यभिचारवारण सन्भवे व्याप्ति-	
	विषयता स्वीकारोव्यर्थइति पूर्वपद्यः ।	8
84	अनुमितौ व्याप्ति विषयता स्वीकारे सिद्धान्तमत प्रदर्शनम् ।	,,
१६	व्याप्तिज्ञानस्यकार्णस्ये विनिगमना विरद्योपपादनम् ।	13
30	साध्यवदन्यावृत्तित्व रूपव्यः प्ति ज्ञानस्य हेतुत्वे गौरव प्रदर्शनम्।	,,
१=	अत्यन्ताभाव घटितव्याप्ति ज्ञान हेतुता यामेव गौरविमिति	
	युवस्योवपादनम् ।	"
38	श्रस्तुवेत्यादिना अन्योन्याभावगर्भ व्याप्ति ज्ञानस्यैवानुमिति हेतुत्व	100
	कथनम् ।	X
२०	श्रनुभितौ व्याप्तिभानानभ्युपगमे नचेत्यादिना व्यभिचार प्रदर्शनम्	37
२१	व्यभिचारवारणोपाय कथनम्।	"
हर	यत्तु मतोपपादनम् ।	Ę

२३	अनुमितौव्यातिविषयता नभ्युपगमे पुनः यत्तुमत प्रदर्शनम् ।	Ę
२४	यत्तुमत खण्डनम्।	v
२४	अथवा करूप कथनम् ।	,,
24	मैबिमित्यादिना अथवा कल्पोक्त दोष निरसनम्।	4
२७	श्रतुमितौब्याप्तिविषयकत्व।भ्युपगमेऽनुमिति सामम्याः प्रतिवन्धव	त्वा
	कल्पनप्रयुक्तलाघवोप वर्णनम्।	21
२८	वस्तुतस्तु इत्यादिना अनुमितौ व्यापि विषयकत्वाभ्युपगमे विशि	ष्ट.
	वैशिष्ट्यवोधेऽनुमिति सागम्याः प्रतिवन्यस्य विचारः।	,,
२९,	केचित्तु मतप्रदर्शनम् ।	3
Bo	श्रथेत्यादिना श्रनुमित्यापत्तिप्रदर्शनम् ।	31
38	श्रवच्छेदकावच्छेदेनानुसितेद्वै विष्य कथनम् ।	१०
32	यत्तमतेधर्मिविशेषभनिवैश्यविशेष्यतावच्छेद्क प्रकारक निश्चयस्य	
	विशिष्ट वैशिष्ट्यवीधस्थलेकारणता कल्पमिति विचारः।	88
33	धर्मिविशेषनिवेशस्यौचित्य प्रदर्शन पूर्वकयत्तमतख्यदनम्।	,,
\$8	परामर्शस्य पृथक् कार्णताकल्पनेऽनुितौ विषयभासकाभाव प्रस	雪
	प्रदर्शनम् ।	,
34	यत्त्रत निरसनम्।	,,
३६	वहिन्व्याप्यधूमविशिष्ट पर्वतत्वावच्छिन्न विशेष्यताक ज्ञानत्वरूप	वर्मस्य
	जन्यतावच्छेदकत्वे गौरवप्रदर्शनम्।	,,
30	लिङ्गोपधानमते पर्वतोवहन्यभाववानित्याकारक सिद्ध्यभावस्य कीर	হা-
	धर्मोजन्यतावच्छेदध्द्वति प्रश्नेपूर्वपत्तः ।	१२
35	सिद्धान्तकथनम् ।	. 11
3\$	लिङ्गोपधानमते पवे तीवहिमानित्याकारकसिद्धेरनुमितिप्रतिवन्धकत्व	मिव
	नेति कथनम्।	१३
80	यत्तु मतोषवर्णनम् ।	9,3
84	तद्पिनेत्यादिना यत्तुनतिरसनम्।	"
४२	अत्रज्ञूम इत्यादिनाकार्यकारणभावे वाहुल्य प्रदर्शनम्।	18
83	बस्तुतइत्यादिना परामशे जन्यतावच्छेदक कोटावव्यवहितोत्तर	(त्व
	निवेशस्यावश्यकत्य कथनम् ।	,
88		
	प्रदर्शनम् ।	14

gų.	यत्तुमते लाघवंप्रदर्श्यतन्मतखरहनम् ।	82
४६	अथेत्यादिना आचार्यमतेलाचन प्रदर्शनम्।	:>
४७	गङ्गे शमतेऽपि परामर्शस्यानुमितौ पृत्रक्कारणस्वकरूपनं विनैवोप	
	पत्ति प्रदर्शनम् ।	१६
8=	अर्थत्वादिना गौरवानवकारा १दर्शनम् ।	23
38	न चे त्यादिप्रन्थेत व्यभिवार बार्णाया व्यवहितीत्तरत्व निवेशस्य	T
	वश्य कत्व कथनम्।	37
X0	त्राचार्यमते सिद्धेरप्रतिवन्धकत्वे दोपप्रदर्शनम्।	*1
28	अस्मन्मते, इत्यादिना गङ्गेश मते लावब प्रतिपादनम् ।	१७
४२	एनेनेत्यादिनालिङ्गोपधानमते गौरवं प्रदर्श्यतन्मत खण्डनम् ।	38
Чą	लिङ्गानुष्थानमते प्रतिवन्धकताधिकय प्रदर्शनम् ।	२०
ñS	अनुमितौलिङ्गभानस्यनियुं क्रिकत्वकथनम् ।	73
ųų	लिङ्गविषय इत्वस्य।नुमित्तीभाने सयुक्ति इत्वोप वर्णनम् ।	२१
४६	लिङ्गानुपधानमते प्रतिवन्धकता है विध्यप्रयुक्तगौरवप्रदर्शनम्।	,,
y.o.	लिङ्गोपधानमते प्रतिबन्धक तैक्य प्रयुक्तलाधव प्रदर्शनम्।	,,
X=	सिद्धेरनुमित्यप्रतिवन्धकत्वे प्रभाकर मतप्रवेश कथनम्।	२२
34	आचार्यमते तस्मादित्यादिना लाघवानवकाश कथनम्।	39
&o	तिङ्गानुपद्यानमते विरोधिसामग्री प्रतिबन्धकताधिवय प्रयुक्त गौर	व
	प्रदर्शनम्।	२३
६१	तिङ्गोपधानमते सिद्धेविरोधि सामम्याः प्रतिवन्धकतावच्छेदः	
	लाघवस्य निरावाधकत्व कथनम् ।	58
६२	श्राचार्यमते गौरवा भाव प्रदर्शनम्	24
६३	गङ्गेशमते गौरवाभिधानम् ।	29
58	श्राचार्यमतेष्यनुमिति सामम्याः प्रतिवन्धकन्व कस्पन प्रयुक्त गौर	व
	मिति युक्त्या प्रतिपादनम् ।	= इ
ÉÁ		29
६६		,
६७	अनुमितौ लिङ्गविषयतास्वीकारे युक्त्या लाघवोपपादनम्।	२५

& 5	अस्माकमपीत्यादिनाक्लुप्ते प्रतिबन्धकतयैवनिर्वाहे लाघवानपाय	
	कथनम् ।	"
33	यत्त्र मतोदीरितरीत्यामण्कारमते गौरवाभिधानम्।	23
u o	त्रिन्त्यमित्यादिनायन् सत्सर्डनम् ।	२५
92	नव्यमत रहस्यम्। २६-	६६
७२	व्यापकताज्ञान हेतुता बादि सतीप पादनम्।	35
હ રૂ	व्याप्तिविशिष्ट वहिन्व्याप्यधूसवान् पर्वत इत्याकार्कपरासर्शस्याः	3
	मिति हेतुत्वे गौरव प्रदर्शनम्।	39
68	च्यापकता ज्ञानवादिमते दोषोद्भावनम् ।	23
UX	तद्रोप परिहार कथनम्।	,,
७६	व्यापकता ज्ञान हेतुतावादि गौरवोद्धावनम्।	३०
UU	गौरवपरिहारोपाय कथनम्।	"
95	साध्या भाववद वृत्तित्व विशिष्ट हेतु मत्ताज्ञानत्वेलाधव प्रदश्तेनम् ।	38
30	नव्यमतोप पादनम्।	,,
50	द्रव्यं विशिष्ट सत्वादित्यादाविषश्रमात्मक क्वानादेवानुमिति रिवि	7
	युक्त्या प्रदर्शनम् ।	"
= ?	वहिन्मान् गगनादित्या दावनुमित्यभावस्य प्रामाशिकत्वे साध्याभा	Ŧ
	वदवृत्तित्व विशिष्ट वृत्तिमत्वस्यैव व्याप्तित्वोपवर्णनम् ।	33
53	व्यायक सामानाधिकरएय रूप व्यावि ज्ञानस्यैवहेतुत्वोव पादनम्।	"
53	शरीर गौरव स्यैवलाघव सम्पादकत्व प्रतिपादनम्।	38
28	व्यापक सामानाधिकरण्य क्ष व्यान्तेःकारणत्वे गौरवाभिधानम्।	32
54	हेतुतावच्छेदक विशिष्यानिवेश्यधूमलोकादि साधारण निश्चयत्वस्य	र
	दुर्वचन्बोपवर्णनम्।	,,
4	श्रथेस्यादिन।निश्चयस्वनिर्वेचनम् ।	३६
59	पत्तविशेष्यतानिरूपित संयोगादि संसर्गा विच्छन्न प्रकारतायाः श्रभा	व
	विशेष्यतानिरूपित प्रतियोगिता संसर्गाविच्छन्न प्रकारतायाश्चभेत	[:
	श्रभेदोवेति विचारः।	३७
45	संशये प्रकारता भेदेवि विशेष्यता एकैन समुख्येतु प्रकारताभेदे	न

	विशेष्यताभेदइति विचारेऽवैलक्षय प्रसङ्गक्यनम् ।	35
37	ज्ञानव्यकिभेदेन विषयताभेदस्या प्रामाणिकत्व क्यनम्।	80
63	धप्रामाण्यज्ञानाभावस्य कारणतामतेऽपि हेतुताबच्छेदक भेदेन-	
	परामर्शस्य हेतुताया श्रावश्यकत्व प्रदर्शनम् ।	४२
83	श्रथेत्यादिना पत्ततायाःकारणता विचारः।	87
23	अत्रेदं समाधीयन इत्यादिना ज्याप्यवत्तानिर्णयत्व निर्वचनम् ।	४७
	एक पुरुषोया प्रामाण्य ज्ञानसत्वे पुरुषान्तरस्यानुमित्यनुद्यप्रसः	ST.
	भङ्गा पतत्पुरूपी यत्वनिवेशनम् ।	43
83	व्यापक सामानाधिकर्ण्य ज्ञानस्यानुमिति हेनुतामते स्वरूपता	
	वहिन्सानित्या कारकानुसितेहुँ क्षपपाद वर्णनस्।	KE
દ્ય	प्रात्यिक परामशीत् केवल पर्वतो वहित्ववद्दानित्यनुमिनेर्दु लभत्व	
	कथनस्।	38
73	व्यभि गए ज्ञाना प्रतिवध्य व्याप्ति ज्ञानस्यानुभित्युपयोगित्वेऽकिश्चित्क	
	प्रतिपाद्नम्।	६०
29	व्यापक सामानाधिकरएयायगाहि परामर्शा देवानुमितिरिति नियर	
	प्रतिबन्धकता बाहुल्यप्रदर्शनम्।	६२
	उभयविधात्रयाप्ति ज्ञानादेक विधानुसित्युप वर्णनम् ।	६४
	भीमांसकमतानु यायि मतोपपादनम् ।	६५
800	श्रर्थापत्यनुमित्योर्भेदाभेद विचारः।	६६
१०१	सामग्रीसरवेकार्योत्राद्स्यावश्यकत्व प्रतिपाद्नम् ।	2)
805	ज्ञान द्यकारणता वि शरः ६७-	-50
8-3	विशिष्ट पराभशंत्वेनहेतुत्वेगौरवप्रदर्शनम् ।	६७
808	व्याप्तिज्ञानत्वेनपद्मवर्भताज्ञानत्वेनच हेतुताद्वयकस्यनिवारः।	"
fex	हेतुता इयकल्पनेऽपिनकारणता वाहुल्यमिति युक्त्याप्रदर्शनम्।	ξ=
१०६	न्यायमते कारणताबाहुल्यकथनम्।	33
१०७	मीमांसकमतेऽपि विनिगमनाविरहेगा न्यायमतापेचयाहेतुतावाहुल्य	T
	प्रदर्शनम् ।	33
१०५	मीमांसकमते विनिगमनाविरहा प्रसक्तिवर्णनम् ।	60
308	ज्ञानद्वबहेतुतामते लाघवकथनम्।	७१
११०	ज्ञानद्वयहेतुतामतेऽतुमित्यापत्ति प्रदर्शनम् ।	७२

228	केचित्तुमतप्रदर्शनम्।	७३
११२	प्रभाकर्मतेसिद्धेरप्रतिवन्धकत्वकथनम् ।	હ્ય
११३	मीमांसकमते गौरवप्रदर्शनम्।	,,
668	नैयायिकमतेलाघव कथनम्	७६
984	सामग्रीप्रतिवन्धकतायां वीजप्रदर्शनम्	60
११६	प्रत्यच्चत्वानुमितित्वादीनां जातित्वाभाव प्रतिपादनम् ।	90
११७	साङ्कर्यस्या दोपत्वकथनम् ।	,,
११म	न्यायमतापेत्तवा मीमांसक मतस्य समीचीनत्व प्रतिपादनम्।	20
388	प्रतियोगिज्ञानकार्यातः विचारः।	03-0
120	अभावप्रत्यचेप्रतियोगिज्ञानं कारण्मिति प्राचीनमतप्रदर्शनमः।	= ?
१२१	कार्यकारणभावे मानप्रदर्शनम् ।	,,
१२२	व्याधिकरण्धमीव चिद्वन्नत्व ज्ञानं वियोगितायां प्रमेत्यस्यश	पथैक
	भद्धेयत्वनिरूपण्म् ।	52
१२३	संसर्गाभावप्रत्यये प्रतियोग्यारोपस्य हेतुता विचारः।	53
१२४	बाहाय ज्ञानलक्या प्रदर्शनम्।	,,
PRE	निर्विच्छित्रविषयतासम्बन्धेन ज्ञानं प्रति जातित्वेन हेतुता वर्णः	तम्। ८५
१२६	विशेष्यवृत्ति सम्बन्धनिष्ठायाएवप्रकारता विशेष्यत्वोभयनिष	
	त्वादि विचारः।	50
१२७	ब्रशमाय्य स्वरूप वर्णनम्।	58
१२८	निर्वच्छित्रविषयता मात्रे एषटादी निर्विकल्पकं भविष्यत्ये	वेत्सत्रा
	चार्य सम्मति प्रदर्शनम्।	"
198	गौड़ मत मुपन्यस्य तन्मत खण्डनम्।	0.9
130	नभादि समभिव्याहारस्य लेडन्विपतावच्छेदकावच्छित्रत	विशिष्ट
	प्रतियोगित्वं सम्बन्धीभूयभासत इति व्युत्पत्यस्वीकारे दोषदान	म्। ६१
238	प्रतियोगिता सम्बन्धाविष्ठित्र प्रकारतायाः किञ्चिद्धर्माविष्ठ	इन्तत्व-
	नियमास्वीकारे दोष कथनम्।	83
197	र दीधितिक्रन्मते प्रतियोगिज्ञानस्य न हेतुत्व मिति युक्त्य	प्रति
	पाइनम् ।	83

188	यत्तुमतीय पादनम्।	83
848	शाब्दब्युरात्ति प्रदर्शनम्।	2.5
NFS	लाघवगौरव रह्स्यम्।	- 132
१३६	गौरवेण गुरू वस्तु सिद्धिः प्रतिपेयः तद्भाव सिद्धिवेतिवि	करपे
	प्रथम मत ख्रहनम्।	१८
१३७	गौरवपदार्थ निरूपणम्।	11
83=	तद्धमां विकगौरवप्रहस्य तत्कारणतावच्छेदकत्व प्रहं प्रति प्रति	वन्धकत्व
	मिति विचारः।	१००
355	यत्तु मतोपवर्णनम् ।	१०१
880	गौरबोपनीत धर्म प्रकारत। निरूपित विशेष्यताविधेयत्वामिन	नवेति
	प्रकथनम् ।	808
686	लाघव स्वरूप वर्णनम्	१०६
685	गौरव स्वरूपोपपादनम्।	,,
१२३	यत्त् मते विशिष्टाभावस्यद्वेविध्यकथनम्।	200
\$8 :	संख्या गौरव स्वरूपोपवर्णनम्।	309
884	कल्पना गौरवस्यतदभाव साधकत्वे पूर्वेपचः ।	११२
१४६	राखान्तप्रदर्शनम् ।	37
१४७	पर्यवसितविधेयतावच्छेदक प्रकारक करूपना विषयत्वाभा	बस्बरूप-
	गौरव प्रतिपादनम् ।	188
98=	मैवमित्यादिनाशरीर लाघवस्यावच्छेदकत्वादिविशेषण्तयैव	लघु-
	धर्मोपनायकत्व कथन विचारः।	\$ \$8
388	अथवाकस्पप्रदर्शनम् ।	"
१४०	वस्तुतस्तुकरुपद्वारालाघव गौरवस्य सहकारित्वोप वर्णनम्।	११६
१४१	उपाध्यायानुसारिमतोपन्यासपूर्वकं मनुमित्युत्पत्ति प्रदर्शनम्।	१२१
१४२	जन्यप्रस्य चत्वस्येव गौर्वप्रह प्रतिवध्यत। वच्छेद्कत्व प्र	ति-
	पादनम् ।	१२५
143	मिश्रानुयायि मतीप पाइनम्।	þ

848	परेतु इत्यादिनाकुर्वेद्र,पःव जातौ प्रमाणा भावः कथमिति	राङ्घा
	समाधान कथनम्	१२६
१५४	पदार्थानामियसावधारणं कल्पना गौरव मिति कथनम्।	,,
१४६	बाध्यत्व पदार्थ निर्वचनम्।	१३०
१४७	दीधितिकारमत खण्डनम्।	39
१५८	अथेत्यादिना ज्ञानस्य स्वप्रकाश खाचिकत्वकथनम्।	939
१५६	संस्कारे विदोपद्रयकथनम्।	,,,,
0;9	भवतुवेत्यादियन्थेन प्राभाकर मते विजयोप पादनवर्णनम्।	१३२
१६१	सिद्धि प्रतिवन्धकता रहस्यम् ।	१३३
१६२	सिद्धेः प्रतिवन्धकत्वेमानाभाव कथनम् ।	91
१६३	लिङ्गोपधानानभ्युपगसीप पाइनम्।	"
१६४	अत्रकेचित्यादिना सिद्धेः प्रतिवन्धकत्वोप वर्णनम् ।	12
१६४	प्रत्य के कार्य सहभावेन विषयस्यकार्य जनकत्वोपपादनम्।	3,
१६६	केचित्तमत प्रदर्शनम ।	33

आचार्यमतरहस्यम्।

विद्याप्यधूमवान् पर्वत इति परामशीन् विद्वव्याप्तिविशिष्टधूमादि-विषयिणी विद्वव्याप्यधूमवान पर्वतो विद्वमानित्यनुमितिकत्पद्यत इत्याचार्याः । युज्यते चैतन् अनुमितेलिङ्गविषयत्वोपगमान् , अन्यलिङ्गकानुमितौ व्यभिचार-स्य तत्तिलिङ्गविषयताया जन्यतावच्छेदकत्वोपगमेनैव वारणसम्भवान्, परा-मर्शजन्यतावच्छेदककोटावव्यवहितोत्तरत्वानिवेशान् ।

श्रथ वह्निच्याप्यधूमव्याप्यवान् वह्निच्याप्यालोकवाँश्च पर्वत इत्यादि-समूहालम्बनपरामर्शजन्यालोकलिङ्गकानुमितावपि विह्नव्याप्यभूमादिविषयः कत्वसत्त्वेन लिङ्गविषयताया जन्यतावच्छेदककोटिनिवेशनेष्यव्यवहितोत्तरत्वनि-नन् वहिन्याप्यधूमविशिष्टपर्वतत्वावि छन्नविशेष्यता-वेशनमावश्यकम् । कानुसितित्वं पर्वतत्वावच्छित्रविशेष्याताकधूमादिपरामर्शजन्यतावच्छेदकमं, उक्तस्थले चालोक विशिष्टपर्वतत्वं वह्निविशेष्य तावच्छेदकम्, न तु धूमविशिष्टपर्वत-त्वमतो न व्यभिचार इति चेत्, बह्निव्याप्यधूमविशिष्टपर्वतत्वावच्छिन्नेत्यस्यार्थो वाच्यः की हशः, यदि हि सामानाधिकर एयेन विह्नव्याप्यधूमविशिष्टं यत पर्वतत्वं तदवच्छित्रं तदर्थः, तदा आलोकविशिष्टपवर्तत्वावच्छित्रविशेष्यतायाः मपि तथात्वात् अन्यं लिङ्गकानुमितौ व्यभिचारो दुर्वारः। यदि च विह्वव्याप्य-धूमावच्छित्रपर्वतत्ववृत्त्यवच्छेदकताकत्वं तदर्थः, तदा बह्विव्याप्यधूमवान् पर्वतो वहिमानित्याकारकानुमितेरेवासंप्रहत्रसङ्गः , तत्रानुमितौ धूमस्य पर्वतत्वांशेऽवि-शेषण्तया पर्वतत्वनिष्ठविशेष्यतावच्छेदकतानवच्छेदकत्वात् , वह्नव्याप्यधूमा वच्छिन्नत्वे सति पर्वतत्वावच्छिन्नस्य तदर्थत्वेपि एकत्र द्वयमिति रोत्या पर्वतिवशे-षण्तापन्नतादृशधूमपर्वतत्वे विशेष्यतावच्छेदकीकृत्यालोकपरामशेजनितायाम-नुमितौ व्यभिचारः , तादृशानुमितिविशेष्यताया ऋषि धूमपर्वतत्वाभ्यामविच्छ-न्नत्वात्, पर्वतत्वावच्छिन्नविशेष्यतानिरूपितधूमप्रकारताशालित्वस्याधिकनिवेशेतु यत्र तादृशानुतावेव पर्वतत्वाविच्छन्नविशेष्यतानिरूपितविह्वव्याप्यधूमव्याप्य-परामशीत् पर्वतत्वविशिष्टे धूमप्रकारतयाविषयीभूतस्तत्र व्यभिचारो दुर्वार एव इति चेत्-मैवम्, वह्निच्याप्यधूमप्रकारतानिरूपिता या पर्वतत्वावच्छित्रविशेष्यता तादृशविशेष्यत्वाभित्रातादृशधूमपर्वतत्त्रोभयावच्छित्रविशेष्यता तिन्नरूपितव-हिविधेयतैव पर्वतत्वावच्छित्रविशेष्यकधूमपरामर्शजन्यतावच्छेदिका, अतो न व्यभिचारः।

विह्नयाय्यधूमवह्न्युभयसाध्यकान्यलिङ्गकसभूहालम्बनानुमित्यादौ
विह्नयाय्यधूमश्रकारतानिरूपितपर्वतत्वाविष्ठङ्गाधिशेष्यताभिन्नाया एव विशे-ष्यताया विह्निषधेयतानिरूपकत्वाम्, बिह्नव्याप्यधूमवद्दन्यो न बिह्नमानित्येनाहशे-तर्वाधसह्कृताऽऽलोकलिङ्गकपरामर्शजन्यानुमितौ बिह्नव्याप्याऽऽलोकवान बह्नि-व्याप्यधूमवान् पर्वतो बह्नमानित्येताष्ट्रशानुमितौ च पर्वतत्वस्य बह्निव्याप्यधूम-प्रकारतानिरूपितविशेष्यतावच्छेत्कत्वन्नोपेयते, किन्त्वेकन्न द्वयमिति रीत्या तदुभयस्य विशेषण्यवमतो न व्यभिचारः।

श्रयेवमित तादशानुमितावेकत्र द्वयमितिरीत्या धूमपर्वतत्वोभयधिम-रुगवच्छेदककाऽऽलोकिलङ्गकपरामशेस्य परस्पर्ध्यभिचार इति चेत्, निह् तादशपरामशंजन्यानुमित्यवैलच्चयंभवति यतस्तादशानुमितौ श्रालोकरूप-देतोस्तद्धभितावच्छेदकं नोभयं किन्तु पर्वतत्वमेव । एकत्र द्वयमिति रीत्या धूमपर्व-तत्वोभयधिमतावच्छेदककाऽऽलोकिलङ्गकानुमितौ च धूमपर्वतत्वोभयभेवाऽऽलो कस्य धर्मितावच्छेदकमिति रीत्या वैलच्चएयं भवति ।

श्रथ ताहरोतरबाधजन्यानुमितौ ध्मपर्वतत्वयोविशेषण्विशेष्यताव-च्छेदकभावितरहे तदुत्तरं पर्वतो विह्नमान्न वेति संशयापित्तरिति चेत्, तदानीं संशयो न जायत इति केन निर्णातम्। श्रथ विह्नच्याप्यध्ममवत्पर्वतान्यो न विह्नमानित्येताहरोतरबाधजन्यानुमितौ ताहराध्मपर्वतयोविशेषण्विशेष्यताव -च्छेदकभावोऽत्रश्यमेव स्वीकरणीयः, ताहरोभयविथेतरबाधजन्यानुमित्य वैलक्तर्यतः, ताहरोतरबाधयोःपरस्परं व्यभिचारः। इत्थञ्च विह्नव्याप्यध्मवत्पर्व-तान्यो न विह्नमानित्येताहरोतरवाधसहकृतालोकिलङ्गकपरामश्जन्यानुमितौ विह्नव्याप्यध्मवत्पर्वत एताहरापरामश्स्य व्यभिचार इति चेत्र। पर्वत्तवा-यिष्ठञ्जविशेष्यवध्मप्रकारकनिर्णयत्वेनेव विह्नव्याप्यध्मवान पर्वत एताहरा-परःमर्शस्य हेतुता, न तु पर्वतन्वाविष्ठञ्जमुख्यविशेष्यकध्मवत्तानिश्चयत्वेन, मुख्यविशेष्यतानिवेशे प्रयोजनाभावात्। इत्थञ्च ताहराकारणतावच्छेदकाव-चिन्नन्नायास्तथाविधेतरबाधबुद्धेस्तत्र सत्त्वान्न व्यभिचारः

श्रथ मुख्यविशेष्यत्वानिवेशे ताहशेतरवाधवुद्धिपरामर्शान्तरिनरपेनेवानु-मिति जनयत्विति चेत्, जनयत्येव का स्नतिः। श्रथैवं मुख्यविशेष्यत्वानिवेशे विह्नव्याप्यधूमवत्पर्वतव्याप्यवान् देश इत्यादिपरामर्शात् पर्वतो विन्हमान् देशो विह्नव्याप्यधूमवत्पर्वतवानित्याकारकद्विविधविषयताशालिम्यनुमित्युत्पादापत्ते -रिति चेत्, केनावधारितस्तत्रानुमित्यनुत्पादः। वस्तुतो वहिञ्याष्यधूमवान् पर्वतान्यो न वहिमानित्येतादृशेतर्बाः धवुद्धीनां वहिमद्भेदवह्वभावादगाहिजन्यानुमिताविष एकत्र द्वयमिति रीत्या धूमवन्पर्वतयोभीनोपगमे चतिविरहः।

नचेवंपर्वतत्व।विद्धन्नविशेष्यकधूमपरामर्शजन्यानुमितौ तादशेतर्याधस्यवयभिचारः, तादशेतरवाधबुद्धीनां त्रह्विमद्भेदवह्वयत्यन्ताभावावगाहितया

ाण् । नाविधत्वेन परामर्शजन्यानुमितौ परस्परव्यभिचारवार्णाय तत्राव्यवहितौत्तर्वनिवेशस्यावश्यकत्वात्, तत एव व्यभिचारवार्णसम्भवात् ।

श्रथ नीलपर्वतो विह्वन्याप्यधूमवान् इत्याकारकपरामश्जन्याया एव विह्वन्याप्यधूमवान्नीलपर्वतो विह्नमानित्येतादृशानुमितेरिप विह्वन्याप्यधूमप्रका-रतानिक्षितपर्वतत्वाविष्ठन्नविशेष्यताकत्या शुद्धपर्वतत्वाविष्ठन्नविशेष्य-कपरामशेस्य न्यभिचारः। न च शुद्धपर्वतत्वाविष्ठन्नविशेष्यकधूमपरामशित्वेन न हेतुता येन तत्र न्यभिचारः स्यात्, किन्तु पर्वतत्वाच्छिन्नविशेष्यकधूमपरा-मशित्वेन, तक्ष नीलपर्वतत्वाविच्छन्नविशेष्यकपरामशिसाधारणमिति वाच्यम्, नीलपर्वतो धूमाभाववान् पर्वतो विह्वध्याप्यधूमवानित्याकारकपरामशीदनु-मित्युपपत्तये शुद्धपर्वतत्वाविच्छन्नविशेष्यतानिक्षपतधूमाभावप्रकारताशून्यत्व-कपनिश्चयत्वस्यव तादृशपरामशेहेतुतायां निवेशनीयत्या धूमप्रकारतानिक्षपत-विशेष्यताया अपि शुद्धपर्वतत्वाविच्छन्नविशेष्यवनित्यावश्यकत्वात्। अन्यथा नीलपर्वतो विह्वन्याप्यधूमवान्नवेति संशयाद्र्यनुमित्यापत्तिरिति चेत्—न, विह्वन्याप्यधूमप्रकारतानिक्षितशुद्धपर्वतत्वाविच्छन्नविशेष्यतानिक्षपतविह्विधे-यताया एव जन्यतावच्छेदकत्वोपगमेनैव न्यमिचारानवकाशात्।

श्रथ शुद्धपर्वतत्वाविद्धन्नत्वं यदि पर्वतत्वान्यधर्मानविद्धन्नत्वं तच विधेयतानिरूपितविद्वव्याप्यधूमाविद्धन्नविशेष्यतामिन्नाया बिद्धव्याप्यधूमवान पर्वतो विद्धमानित्येतादृशानुमितौ विशेष्यताया अपि न सम्भवति इति,चेन्न,
तादृशज्ञानीयधूमप्रकारतानिरूपितविशेष्यताया बिद्धविधेयतानिरूपितधूमाविद्धन्नविशेष्यत्वाभिन्नत्वेपि तस्याः धूमाविद्धन्नविशेष्यतात्वेन न तादृशप्रकारतानिरूपितत्वं किन्तु पर्वतत्वाविद्धन्नविशेष्यतात्वेनेव, एवद्ध पर्वतत्वान्यधर्माविद्यनविशेष्यतात्वरूपेण धूमप्रकारतानिरूपकं यद्यत्तद्वरूपस्य शुद्धपर्वतत्विद्धन्नस्वस्य निवेशेनानुपप्त्यभावात् । न च धूमप्रकारतानिरूपितशुद्धपर्वतत्वा
विद्यन्तिविशेष्यतानिवेशे नीलपर्वतान्यो न विद्यमानित्येतादृशेतरः
वाधसहक्रतपरामश्जन्याया धूमवन्नीलपर्वतोविद्यमानित्येतादृशानुमितेरः

संग्रहः। न च तत्र धूमप्रकारतानिरूपितविशेष्यताया नीलेनाप्यवच्छिन्नत्वादि-ति वाच्यम् , तत्र पर्वतत्वविशिष्टे एकत्र द्वयमितिरीत्या विशेषण्तापन्नयोरेव-धूमनीलयोविधेयतावच्छेदकत्वोपगमे नीलादेध्मधर्मितावाच्छेदकत्वविरहात्। न चः धूमप्रकारतानिरूपितपर्वतत्वाविच्छन्नविद्योष्यतानिवेशात् विह्विच्याप्य-धुमवान्नीलपर्वत इत्याकारकपरामश्काले नीलो विक्वित्याप्याभाववानि -त्येतादृशवाधसत्वे धूमवान् पर्वतो विद्यमानित्येतादृशानुसितिरेवोपपद्यत व्यभिचारो दुर्वार एवेति वाच्यम् , पर्वतो विह्नव्याप्याभाववानित्येतादृशवाध-काल इवतादशबायकालेपि तथाविधपरामशीदनुमित्यनभ्पुपगमात् । अथा -नुमितौ लिङ्गविषयताभ्यपगमेनेवान्यलिङ्गकानुमितौ व्यभिचारवारणसम्भवात व्याप्रिविषयतायां मानाभावः। न च व्यापकसमानाधिकर्णयाव्यभिचारितः साध्याभाववद्वृत्तित्वादिनानाविधव्याप्त्यवगाहिपरामर्शजन्यतावच्छेदककोटौ तत्तद्वयाप्तिविषयकत्वनिवेशत्रावश्ययकः, अन्यथा परस्पर्व्यभिचारप्रसङ्ग इत्यनुमितौ व्याप्तिविशिष्टधूम।दिविषयतानिवेशनभावश्यकमिति लाघवादेकविधसाध्याभाववद्यृत्तित्वरूपत्रयाप्तिज्ञानस्पैवानुमितिहेतुत्वोपगमात् । च साध्याभावबद्वृत्तित्वरूपव्याप्तिज्ञानस्य साध्यवदन्यावृत्तित्वरूपव्याप्ति-ज्ञानस्य वा हेत्रत्वे विनिगमनाविरह इति वाच्यम्, साध्यवदन्या-वृत्तित्वरूपव्याप्तिज्ञानस्य हेतुत्वे कार्णतावच्छेदकगौरवप्रसङ्गः , तथा हि अत्यन्ताभावघटित्रव्याप्तिज्ञानस्यहेतुतामते समवायेन विह्नत्वाविच्छन्नविषयकः संयोगसंस्कानुमितिहेतुतायां समवायावच्छिन्नवहित्ववृत्यवच्छेदकतानिहृप-कीभूता या संयोगसंसर्गाविच्छन्ना प्रकारतावच्छेदकतानिरूपकीभूता प्रति योगितासंसर्गाविञ्जननप्रकारता तन्निरूपितभेद्विशेष्यतेति एकस्यावच्छेदक-त्वांशस्य चाधिकनिवेशाद् गौरविमिति । न च भवन्मते ऋत्यन्ताभावविष-यतानिरूपितप्रतियोगिप्रकारताया वास्तवसंयोगसंसर्गावच्छिन्नप्रतियोगिता-संसर्गावच्छिन्तत्वनिवेशे यत्र समवायावच्छिन्तत्वेनैव संयोगावच्छिन्तप्रतियोगि-ता व्याप्तिज्ञाने विषयीकृता तत्रापि संयोगसंसर्गकानुमित्यापित्तिरिति, संयोगीय-सांसर्गिक विषयत्वावच्छिन्नाऽवच्छिन्नत्वसांसर्गिकविषयत्वावच्छिन्नप्रतियोगि-त्वसांसिंगकविषयत्वावच्छिन्नत्वमेवेष्यतामित्यन्ताभावघटितव्याप्तिज्ञानहेतुता -यामेव गौरविमिति वाच्यम्, (कसम्बन्धाविञ्जननप्रतियोगिताया अ परसम्बन्धावच्छिन्नत्वेन संसगैतयां भाने मानाभावात् । श्रस्तु वा एतादृशरीत्य। अत्यन्ताभावघटितव्याप्तिज्ञानहेतुःवे गौरवादन्योन्याभावघटितव्याप्तिज्ञान-

भेव हेतुरिति न विनिगमनाविरहसंभवः । एतेन साध्याभाववद्युत्तिस्वात्यन्ता-भावतद्वदन्योन्याभावघटितव्याप्तिज्ञानयोहेतु त्वे विनिगमनाविरहोपि निर-स्तः , तस्मात् एकविधव्याप्तिज्ञानस्यैव हेतुतया व्यभिचारविरहेण व्याप्तिविषय-कत्वमनुमिती निर्युक्तिकमेव ।

नवानुमितौ व्याप्तिभानानम्युपगमे धूमप्रकारता नरूपितपवेतत्वाव-च्छिन्नविशेष्यताकत्वमेव धूमपरामर्शजन्यतावच्छेदकं वाच्यम्,तथा च धूमवत्-पर्वतपच्चकालोकलिङ्गकानुमितौ व्यभिचारः , तादृशानुभिताविष धूमप्रकारता-निक्षित्युद्धपर्वतत्वाविच्छन्नविशेष्यताकत्वादिति वाच्यम् ,

धूमातिरिक्तत्वे सति पर्वतत्वातिरिक्तो यो धर्मस्तद्वविच्छन्निवशेष्य-ताकत्विनिवशात्तादृशानुमितिविशेष्यतायाश्चाधिकेनालोकेनाविच्छन्नत्वात् व्यभि चारानवकाशात् । न च नीलपर्वतान्यो न विह्नमानित्येतादृशेतरबाधज-न्यानुमितेरसङ्गह् इति वाच्यम् । तत्र धूमिवाशष्टपर्वतत्वाविच्छन्निवशेष्यतातो नीलविशिष्टपर्वतत्वाविच्छन्निवशेष्यताया भिन्नत्वोपगमात् , धूमिवशिष्ट ।र्वत-त्वाविच्छन्निवशेष्यताया नीलानविच्छन्नत्वेनानुपपत्त्यभावात् ।

वस्तुतस्तु धूमहेतुकस्थले पर्वतिवशेषणतापत्रस्य धूमस्यैककालीनत्वसम्बन्धेन विधेयांशे विशेषणतया भानमभ्युपेयते, एवक्च पर्वतत्वाबद्धिक्रविशेष्यतानिक्षितिविशेषण्वाभिन्नविद्धिन्धिष्यतानिक्षित्वैककालीनत्वसम्ब न्याव च्छिन्नधूमनिष्ठविशेषण्ताशालित्वमेव धूमपरामर्शजन्यतावच्छेद्दकं,
धूमावच्छित्रपत्तकालोकिलङ्गकस्थले एककालीनत्वसम्बन्धेन धूमस्य वहन्यंशेऽप्रकारत्वमिति न व्यभिचारः। अत एव धूमविशिष्टपर्यतत्वावच्छित्रपत्तकः
धूमपरामर्शजन्यानुमितेः धूमवान् पर्वतो विद्धमानित्याकारिकायाः धूमातिरिकः
सन् पर्वतातिरिक्तो यो धमस्तद्वविच्छत्रविशेष्यताकत्वेषि ग्रुद्धपर्वतत्वावच्छित्रविशेष्यकपरामर्शस्य न व्यभिचारः, तादृशानुमितौ धूमविशिष्ठपर्वतत्वावच्छित्रविशेष्यतानिक्षिताया धूमविशेषण्ताया एककालोनत्वसंसर्गावच्छित्रविशेषण्
त्वाभिन्नतया ग्रुद्धपर्वतत्वावच्छित्रविशेषण्ताया स्कालोनत्वसंसर्गावच्छित्रविशेषण्ताभिन्नविहिनष्ठिवशेष्यानिक्षित्वैककालीनत्वसन्वन्धावच्छित्रविशेषण्तायास्त्वात्तास्त्वात् । न च
यत्र धूमविशिष्टपर्वतत्वावच्छित्रपत्तिकेकालीनत्वसन्वन्धावचिछन्नशिन्तिविशेषण्त्वाभिन्नविहिनस्वत्रित्वेककालीनत्वसन्वन्धावचिछन्नविशेषण्तायास्त्वात्तात्वसन्वसम्वन्धेन धूमवत्त्वे लाधवमित्येतादृशलाधवज्ञानादेककालीनत्वसम्बन्धेन धूमस्य
विशेषण्त्वेन भानं तत्र व्यमिचार इति वाच्यम्,

तडीककालीनःवसम्बन्धेन धूमस्य स्वातन्डयेण विशेषणतयैककाली-नत्वसंसगीविच्छन्नविशेणतायाः पर्वतत्वाविच्छन्नविशेष्यतानिकपितविशेषस-वाभिन्नत्वेनोपदशितकार्यतावच्छेदकस्य तादृशानुमितिसाधारण्याभावात् । यत्त तेजीव्याप्यधूमवान पवत इत्येतादृशपरामशंकाले विद्विभिन्नतेजोभाववान् पर्वत इत्येताहशेतरबाधवुद्धिस्तत्रधूमविशिष्टपर्वतत्वधिमताववच्छेदकोद्धत्य विज्ञत्वेनैव बह्निः विधेयतया भासते तदुत्तरं पवतोवन्दिमान्नवेति संशयानुत्पादात्, तदुक्तं व्यापकतानवच्छेदकमपि रूपं लाघवादिसहकारिवशादनुमितौ प्रकारीभव-अनुमितौ व्याप्तिविषयत्वानभ्युपगमे ताहशानुमितौ बह्नि व्याप्यधूमवत्ताज्ञानम्य व्यभिचार इति, तद्यसत्, तादृशानुमितौ व्यापकता-व उक्केरकी भूततेजस्त्वमिप भासते। अत एव पर्वतो न तेजस्वीति बाधकालेन तादृशपरामशंजन्य।नुमितिरिति । एवळच तेजस्त्वस्यैव विधेयतावच्छेदकत्वं न तु वाह्नित्वस्य, विधेयांशे विशेषणतामात्रं भासते, तेनैव तद्नन्तरं पवतो वहि-मान्नवेति संशयबारणसम्भवात् । एवळच वह्नित्वाविन्छन्नविधेयताया एव वह्नि-त्वावच्छित्रनिरूपितव्याप्यत्वावगाहिपरामर्शजन्यक्षावच्छेदककोटी या न ज्यभिचार इति ज्याप्तिविषयताभ्युपगमी निर्श्वक एव । वस्तुतस्तु अत्रा बह्रितत्वस्य विधेयतावच्छेदकत्वेपि न व्यभिचारः, शुद्धव हत्वावछिन्नविधेय-तायाः तथाविधपरामर्शजन्यतावच्छेदकत्वोपगमात् । उक्तस्थले च वह्नित्व-विशिष्टतेजस्वरयैव विधेयतावच्छेदकत्वात्, अत एव पर्वतो न तेजस्वीति बाध-काले न ताहशपरामर्शजन्यानुमितिः। यत् अनुमितौ व्याप्तिविषयत्वानभ्यपग-शुद्धसंयोगघटितव्याप्यवगाद्यवच्छेदकावच्छेदेन हेतुमत्ताज्ञानेन जनि-तायामवच्छेदकावच्छेदेनातुमितावच्छिन्नसंयोगघितव्याप्यवगाहिपरामर्शज -श्यात्मितौ च तादृशहेतुमत्तापरामशस्य व्यभिचारः, उभयविधपरामशादिव भवन्मते एकविधाया अनुमितेरूत्पत्ते रिति तत्तत्व्याप्त्यवगाहिपरामर्शजन्यान-मितौ तत्तद्व्याप्तिविषयताभ्युपगम श्रावश्यकः। न चावच्छिन्नसंयोगघटित-व्याप्रिज्ञानजन्यतावच्छेदककोटी च शुद्धसंयोगसंसर्गावच्छित्रहेतुप्रकारताया-स्तत्र निवेशासम्भवात्, अवच्छेदकावच्छेदेन हेतुमत्ताविषयकगुद्धसंयोगघटित-**घ्याप्त्यंवगाहिपरामर्शजन्यतावच्छेदककोटौ** चावच्छित्रसंयोगसंसर्गावच्छि-महेत्प्रकारतायाः निवेशाम व्यभिचार इति वाच्यम्, अविद्यमसंयोगघटित व्याप्त्यवगाहिना अवच्छेकावच्छेदेन हेतुमत्ताज्ञानात् पत्ततावच्छेदकावच्छेदेना-शुद्धसंयोगसंसर्गावि ज्लिष्ठहेतुप्रकारताय। स्तत्रनिवेशासम्भवातः नुमितं हत्परोः,

अवरछेदकावरछेदेन हेतुमत्तावगा हिशुद्धसंयोगघटितव्याप्तिविषयकपरामर्श-जन्यतावच्छेदककोटाववच्छित्रसंयोगसंसर्गाविद्यन्नहेतुप्रकारतानिवेशेपि ताहराा-नुमित्ती व्यभिचारस्य:शक्यवारणस्वान, तत्र गुद्धसंयोगेन हेतोः प्रकारस्वीपगमे तु अविच्छन्नसंयोगेन व्याप्यवगाहिश्रद्धसंयोगसंसर्गकहेत्मत्ताज्ञानजन्यानुमिन ताववच्छेदकावच्छेदेन हेतुनत्तावगाहिना अवच्छेदकावच्छेदेन व्याप्य वगा-**हिपरामर्शस्य** व्यभिवार।त्, उभयसाधारण्निर्णयत्वस्याशक्यनिर्वचनतया अन्योन्यविधाप्रामारयज्ञानाभावनिवेशानुरोधेन च परामर्शयोभिन्नकारणताकल्प-नम.वश्यकमिति, तद्प्यिकिञ्चित्करम्, अविच्छन्नसंयोगघटितव्याप्यवगाह्य-**च्छेदकावच्छेदेन** हेतुमत्ताज्ञानेनाविच्छन्नसंयोगेन हेत्साध्योभयप्रका-रिकाऽन्मितिजीयते : शुद्ध संयोगघि तह्याप्त्यगाश्चिव छेदकाव च्छेदेन तेन हेतुमत्ताज्ञानादवच्छिन्नसंयोगेन हेतुप्रकारिकाशुद्धसंयोगेन साध्यप्रका -रिकाऽनुसित्यभ्युपगमेन परस्पर्गेलचण्यसम्भवान् । श्रयेवं ग्रद्धसंयोगेन व्याप्त्यवगाह्यवच्छेदकाच्छेदेन हेत्मत्ताज्ञानादवच्छेदकावच्छेदेनानुमिति-कत्पचत इत्येतादृशमतत्यागः, तत्र तादृशानुमितिस्तु पन्नतावच्छेदकावच्छे-देनानुमितिः, पत्ततावच्छेदकावच्छेदेन मंयोगेन साध्याप्रकारकत्वादिति चेन्नः साध्यांशे साध्यसंसगांशे वा पत्ततावन्छेदकावन्छिन्तत्वावगाश्चनुमितेः पत्तता-बच्छेरकावच्छेरेनानुमितित्वान् । तथा च ताहशपरामश्जन्यानुमितौ पन्नविशे-षतापन्नस्य पत्ततावच्छेदकस्य विधेयां वे ज्यापकतासंसर्गेण विशेण्याभ्यपगमात् तस्यापिसाध्य हो पत्ततावच्छेदकावच्छिन्नत्वावगाहित्वेन संसगारी पत्ततावच्छे-दकावच्छिन्नत्वानवगाहिनोपि तथात्वमज्ञतमेव।

श्रथ वा श्रवच्छेदकावच्छेदेन हेतुमत्तावगाह्यवच्छन्नसंयोगघटितव्याप्यवगाहिपरामर्शजन्यानुमितौ पत्ततावच्छेकावच्छिन्नत्वविशिष्टसंयोग एव
पत्ततावच्छेदकावच्छिन्नत्वं भासते, शुद्धसंयोगघटितव्याप्त्यवगाह्यवच्छेदकावच्छेदेन हेतुमत्ताज्ञान्जन्यानुमितौ शुद्धसंयोग एव पत्ततावच्छेदकावच्छिन्नत्वं भासते; यद्रूपार्वाच्छन्नत्वे सम्बन्धस्य व्याप्तिघटकता तद्रूपावच्छिन्नत्वे
शुद्धसंयोग एव पत्ततावच्छेदवावच्छिन्नत्वभानात् । एवञ्च तादृशानुमितौ
पत्ततावच्छेदकावच्छिन्नत्वस्य द्विभा भानम्, श्रवच्छेदकावच्छेदेन हेतुमत्तावगाहिशुद्धसंयोगघटितव्याप्यवगाहिषरामर्शजन्यानुमितौ शुद्धसंयोग एव
पत्ततावच्छेदकावच्छिन्नत्वं भासते श्रतस्तजैकदेव भानमिति तादृशानुमितैचैलन्

षयसम्भवेन न व्यभिचार इति चेत्, मैवम्, अनुमिती व्याप्तिविषयताभ्युपमे
बिह्नव्याप्यभूमवत्पर्वतान्यो न विह्नमानित्येताद्दशेतरबाधबुद्धेर्वहिव्याप्यभूमविशिष्टपर्वतत्वाविष्ठद्रन्नपत्तकानुमितौ स्वातन्त्र्येण हेतुता न कल्प्यते, ताद्दशेतरबाधबुद्धिदशायां पर्वतत्वाबिच्छन्निविशेष्यकधूमपरामर्शस्या ग्रथकत्वात् तत
एव व्याप्तिविशिष्टधूमस्य विशेष्यताबच्छेदकत्या भानोपपत्तः। भवन्मते तु
ताद्दशेतरबाधदशायां बिह्नव्याप्यधूमवान् पर्वतो बिह्नमानित्याकारिकाया व्याप्तिविषयताभ्युपगमे विह्नव्याप्यधूमविशिष्टपर्वतत्वाविच्छन्नपत्ति व्याप्तिविषयताभ्युपगमे विह्नव्याप्यधूमविशिष्टपर्वतत्वाविच्छन्नविश्रेष्यताकानुमित्युपपत्तेः। भवन्मते तु नाद्दशपरामर्शकाले सर्वजनसिद्धायास्तादशिष्टधमीविष्ठद्रनिवशेष्यकानुमित्तेकत्पत्त्ये तद्धेतुत्वकल्पनमावश्यकमेव।
न च भवन्मते तत्र विह्नव्याप्यधूमवान पर्वतो बह्निमानित्यकारिकाया ग्रद्धपर्वतत्वाविच्छन्निवशेष्यकपरामर्शजन्यानुभितिविक्तकणाया एवानुमितेकत्पत्त्या
ताद्दशपरामर्शादीनां हेतुत्वकल्पनमावश्यकमिति वाच्यम्। तत्र ताद्दशविक्तणानुमितेरनभ्युपगमे चितिवरहात्।

वस्तुतस्तु श्रनुमितौ व्याप्तिविषयकत्व। भ्युपगमे वन्हिव्याप्याभाववान पर्वतो घटवान् इत्यादिविशिष्टवैशिष्ट्यबोधे पर्वतत्वाविच्छन्नपत्तकबह्न्यनुमितिसाम स्याः प्रतिवन्धकता न कल्पते तादृशसामग्रीकाले विह्नव्याप्याभाववान् पर्वत इत्याद्याकारकिविशेष्यतावच्छेदकिर्णियह्मपकारणिवरहेणैव तादृशविशिष्टवैशिष्टयावगाहिष्रत्यचादीनामाप्त्यभावात्, तादृशिनिर्णयसत्त्वे चानुमितेरनुद्ये तथा विध्यत्यचादीनामाप्त्यभावात्, तादृशिनर्णयसत्त्वे चानुमितेरनुद्ये तथा विध्यत्यचादीनामिष्टत्वात् भवन्मते च यत्र विह्नव्याप्याभाववान् पर्वत इत्याकारकज्ञानात् विह्नव्याप्यधूमवान् पर्वत इत्याकारकपरामर्शस्तदुत्तरं धूमवान् पर्वतो विह्नमानित्याकारकानुमितेरत्वत्तौ वाधकाभावेन तदानी तादृश-प्रत्यचानुदयात्त्वप्रतिबन्धकत्वकल्पनमावश्यकमेव।

न च विद्वारयाभाववान् पर्वत इति ज्ञानानन्तरं विद्विच्याप्यधूम-वान् पर्वत इत्येतादृशज्ञानमेव भवितुन्नाईति, तस्त्रतिबन्धकीभूतबाधबुद्धिसत्वा-दिति बाच्यं, यत्र भाविज्ञानमप्रमेत्यप्रामाण्यप्रहानन्तरं विद्विच्याप्याभाव-वान् पर्वत इत्येतादृशज्ञानं तद्नन्तरं विद्विच्याप्यधूमवान् पर्वत इत्येतादृशज्ञानो स्पत्तिसम्भवात् । केचित्तु अनुमितौ व्याप्तिविषयताभ्युपगमेऽनुमिति प्रति परामर्शस्य पृथक् कारणता न कल्प्यते, विद्वव्याप्यधूमवान् पर्वतो बोह्मानित्येताहराविशिष्टविशिष्ट्यावगाहिप्रत्यचादिसाधारणविष्ट्वियाप्यधूमविशिष्टपर्वत स्वाद्यविष्ठिन्नविशेष्यताकज्ञानस्वाविष्ठिन्नपति विशेष्यतावच्छेदकनिर्णयविधयापर्वतत्वाविष्ठिन्नविशेष्यताकविद्वव्याप्यधूमादिमत्तानिश्चयत्वेन हेतुतायाः क्लृप्तत्या तत् एवोपपत्तेः, अनुमितौ व्याप्तिविषयत्वानभ्युपगमे तु धूमवान् पर्वत इत्यादिधमितावच्छेदकप्रकारकिर्णयत्वेनेव परामर्शस्य धूमवत्पर्वतो विद्यानित्येताहशिष्टविशिष्ट्यवोधं प्रति हेतुत्वात्ताहशज्ञानस्य
परामर्शस्याभावात् अनुमितौ परामर्शस्य पृथक् कारणता कल्पनमावस्यकम् ।

त्रथ प्रत्यचादिसाधारण्धिसंतावच्छेदप्रकारकिन्ण्यहेतुत्या निर्वाहे विह्नव्याप्यधूमवत्तानिश्चयदशायां विह्नव्याप्यधूमवान् पर्वतो घटवा- नित्याकारकघटादिविषयकप्रत्यच्चवत्तादृशानुमितेरप्यापितः, न वापाद्काभावः, घटादिविषयकपर्वतो घटवानिति सिद्ध्यभावस्यैवापादकत्वात् । न च तादृशसिद्ध्यभावस्य पर्वतत्वाविष्ठवन्नविशेष्यताकानुमितित्वाविष्ठवन्नविशेष्यकघटानुमितिः प्रत्येव जनकत्या बिह्नव्याप्यधूमिविशिष्ठपर्वतत्वाविष्ठव्यकघटानुमितिः वाविष्ठव्यकघटानुमितिः वाविष्ठव्यकघटानुमितिः वाविष्ठव्यभावस्य तादृशविशिष्टधमीचित्रवन्नविशेष्यताकघटानुमितिं प्रति जनकत्या तद्गुलादेव तादृशविशिष्ठधमीवित्यापित्तसम्भवादिति चेत्र, घटादिप्रकारकिसिद्धयभावकार्यतावच्छेदकाकान्तानां निश्चिलानुमितीनां घटव्याप्याविच्छन्नविशेष्यताकत्वेन तादृशसिद्धयभावस्य फलजनने, घट-व्याप्याविच्छन्नविशेष्यताकत्वेन तादृशसिद्ध्यभावस्य फलजनने, घट-व्याप्यवत्तानिर्णयस्य व्यापकधमीविच्छन्नसमम्बीमुद्रया सहकारित्वात् तादृशन्विर्थं विना तज्जन्यतावच्छेदकाविच्छन्नापत्त्यभावात्।

एतेन संयोगादिघटितव्याप्तिज्ञानादिदशायां समवायादिसम्बन्धावित्रवह्नयादिविषयकप्रत्यच्चवत् ताहशानुभितेरापित्तिरिति तत्संसर्गकानुभितौ तत्संसर्गघटितव्याप्त्यवगाहिपरामर्शत्वेन हेतुताकल्पनमावश्यकमित्यपिनाश्रङ्कनीयम्; तत्संसर्गघटितव्याप्यत्वाविच्छन्नविशेष्यतावच्छेदकताश्रूत्यतत्संसर्गत्संसर्गकानुभितेरलीकत्वेन निखिलानामेव ताहशानुभितीनां तत्संसर्गघटितव्याप्यत्वावगाहिषिशेष्यतावच्छेदकप्रकारकनिर्णयजन्यतावच्छेदकाकान्ततथा ताहशनिएयं विना सिद्धभावादिदलादाप्त्यभावात्। एवं शुद्धसंयोग-

पटितन्याप्यत्वावगाहि गुद्धसंयोगसंसर्गक हेतुमत्ताज्ञानदशायामवच्छेदकावच्छेरे देन वह्नयादि विषयकप्रत्यत्त्वत्ताहशानुमितेरापित्तवारणायावच्छेदकावच्छेदेन नानुमितौ अवच्छेदकावच्छेदेन हेतुमत्तापरामर्शस्य हेतुत्वकल्पनमावश्यकम् इत्यपि न शङ्कनीयम्, तथा ह्यवच्छेदकावच्छेदेनानुमिति द्विविधा पत्ततावच्छेद्रकाविष्ठहन्नसंयोगघिटतव्याप्यत्वावच्छिन्नविशेष्यतावच्छेदकताकाऽविच्छन्नसंयोगादि-संसर्गाविक्छन्न-व्याप्य निष्ठविशेष्यतावच्छेदकताका च, तत्रावः विच्छन्नसंयोगघिटतव्याप्यत्वाविच्छन्नविशेष्यतावच्छेदकताकानुमितेस्ताष्ट्रा-व्याप्यत्वरूपविशेष्यतावच्छेदकतावच्छेदकाविच्छन्नविशेष्यतावच्छेदकप्रकार-ताकिनिर्णयजन्यतावच्छेदकाकान्तत्या ताहशिन्यशं विना आपत्तेरसम्भवः, अविच्छन्नसंयोगादिसंसर्गाविच्छन्नव्याप्यनिष्ठविशेष्यतावच्छेदकताकानुमिन्तेरप्यविच्छन्नसंयोगादिसंसर्गाविच्छन्नव्याप्यनिष्ठविशेष्यतावच्छेदकताकानुमिन्तेरप्यविच्छन्नसंयोगादिसंसर्गाविच्छन्नव्याप्यप्रकारताशालिविशेष्यतावच्छेद्-कप्रकारकिनिर्णयजन्यतावच्छेदकाकान्तत्या ताहशिनर्णयं विना नापत्ति-रिति।

न चाविच्छन्नसंयोगादिसंसर्गाविच्छन्नव्याप्यनिष्ठविशेष्यतावच्छेदकताकविशिष्ठवैशिष्ट्यवोधे तादृशसंसर्गाविच्छन्नविशेष्यतावच्छेदकप्रकारकिर्णयत्वेन हेतुतायाः प्रामाणिकत्वे एव तादृशनिर्णयं विना आपतिन सम्भवति, तदेव न संयोगादिसंसर्गाविच्छन्नविशेष्यतावच्छेदकताकवोधे
संयोगादिसंसर्गकविशेष्यतावच्छेदकप्रकारकिर्णियत्वेन हेतुत्वकस्पनादेवापतिरिति वाच्यम् । शुद्धसंयोगादिमा धूमवत्तानिर्णयदशायामविच्छन्नसंयोगादिसंसर्गकिनिर्णयं विना तादृशसंसर्गाविच्छन्नविशेष्यतावच्छेदकताकप्रत्यत्तादेरप्यनुदयात्तादृशकारणताया अपि प्रामाणिकत्वात्।

श्रन्योन्यविधाप्रामाण्यज्ञानाभावादिनिवेशानुरोधेनाप्यविच्छन्नसं-योगादिसंसर्गकत्वनिर्णयगुद्धसंयोगादिसंसर्गकत्वनिर्णययोः पृथक्कारणता-या त्रावश्य कत्वाच्च । उभयसाधारणसंयोगादिसंसर्गकनिर्णयत्वेन हेतुत्वे श्रव-च्छेदकावच्छेदेन व्याप्यवत्ताज्ञानमप्रमा ग्रुद्धसंयोगसंसर्गकज्ञानमप्रमेत्याका-रकद्विविधाप्रामाण्यप्रह्योरभावस्यैकत्र निवेशनीयतया एकविधाप्रमाण्यप्रहृषशा-यामन्यविधनिर्णयाद्विशिष्टवेशिष्ट्यबोधानुद्यप्रसङ्गात् ।

यत्तु एकपर्वतिविशेष्यकविश्वाप्यभूमवत्तानिर्णयसस्वे विश्वाच्याः भूमविशिष्टपर्वतत्वाविष्ठाः नपर्वतान्तरविशेष्यताकप्रत्यकोत्पत्त्या धर्मिविशेष्य- मनिवेश्येव विशिष्टवैशिष्ट्यवोधस्थले विशेष्यतावच्छेदकप्रकारकिर्ण्यस्य हेतुता कल्प्यते, एवळ्चेकपर्वतिविशेष्यकपरामशीत् पर्वतान्तरिवशेष्यकानुमिते-र्वारणाय तत्पर्वतिवशेष्यकानुमिति प्रति तत्पर्वतिवशेष्यकपरामर्शत्वेन पृथक् कारणताकरानमावश्यकमिति तद्प्यिकिछित्करम्, एकपर्वतिवशेष्य-कधूमबत्तानिर्ण्यजन्यप्रत्यचीयपर्वतान्तरिवशेष्यताया विह्वच्याप्यधूमाविष्ठ-नत्वानभ्युपगितिविरहेण प्रत्यचादिसाधारणकायकारणभावे धर्मिविशेषित-वेशस्यौचित्यात्।

यत्तु परामर्शस्य पृथक् कारण्याकरपनेऽनुमितौ विधेयभासकाः भावः विशिष्टवैशिष्ट्यवोधस्थलीयकार्यकार्यभावे विधेयविषयतायाः कार्यता-वच्छेद्ककोटाविनवेशेन विशेष्यतावच्छेद्कप्रकारकिर्मण्यस्य विधेयभासकत्वा-सम्भवादित । तन्न, सिद्धधभावादीनामेव विधेयभासकत्वसम्भवात्, सिद्धध-भाव गन्यतावच्छेदकष्ठौटौ विधेयविषयत्वानिवेशेऽन्यसाध्यकानुमितौ व्यभिचा रेण तत्र तन्निवेशस्यावश्यकत्वादित्यादुः । तिचन्त्यं, विशिष्टवैशिष्ट्यबोधत्वस्य तादृशानुभवत्वस्य च नित्यसाधार्ण्येन विशेष्यतावच्छेदकप्रकारकिर्मण्यजन्य-तावच्छेदकत्वासम्भवेन विशिष्टवैशिष्ट्यावगाहिविज्ञातीयप्रत्यचत्वस्य जन्य-तावच्छेदकत्वासम्भवेन विशिष्टवैशिष्ट्यावगाहिविज्ञातीयप्रत्यचत्वस्य जन्य-तावच्छेदकत्वासम्भवेन विशिष्टवैशिष्ट्यावगाहिविज्ञातीयप्रत्यचत्वस्य जन्य-तावच्छेदकत्वोपगमात्, अनुमितेस्तद्नाकान्तत्या अनुमितित्वं कायतावच्छे-दक्कोटौ निवेश्य विह्वव्याप्यध्मवत्तानिर्णयादीनां हेतुत्वान्तरकल्पनाया आवश्यकत्वात् ।

अथेश्वरज्ञाने विशिष्टधर्माविष्ठन्नधिशेष्यताकत्वानभ्युपगमे ज्ञति-विरह्मत् विह्नव्याप्यध्मविशिष्टपर्वतत्वाद्यविष्ठन्नविशेष्यताज्ञानत्वरूपस्य वि-शिष्टवेशिष्ट्यवोधस्य न नित्यसाधारण्यमिति चेत्, मास्तु ताद्यशधर्मस्य नित्य-साधारण्यम्, तथापि ताद्यश्ममस्य जन्यतावच्छेदकत्वे विशेष्यतावच्छेदक-प्रकारकिनिर्णयस्य पर्वतत्वमहानसत्वाद्यनन्तधर्मिताच्वछेदकभेदेन कायकारण्-भावबाहुल्यात् गौरवम्। न च ताद्यश्ममिविष्ट्रप्टपर्वतत्वाविच्छन्नविशेष्यताः कविजातीयप्रत्यज्ञत्वाविच्छन्नं प्रति ताद्यश्चानस्य हेतुत्वेऽपि तद्भेदेन कारण्-ताबाहुल्यात्साम्यमिति वाच्यम्, मन्मते विशिष्टधर्माविच्छन्नविशिष्यताकत्वं जन्यतावच्छेदककोटावनिवेश्य बह्विच्याप्यधूमाविच्छन्नविशिष्यताकत्वं ज्ञातीयप्रत्यज्ञानिक्षितिविशेष्यतावच्छेदकतासम्बन्धेन विज्ञातीयप्रत्यज्ञ-व्याप्यधमप्रकारतानिक्षितिविशेष्यतावच्छेदकतासम्बन्धेन विज्ञातीयप्रत्यज्ञ-व्याप्यधमप्रकारतानिक्षितिविशेष्यतावच्छेदकतासम्बन्धेन विज्ञातीयप्रत्यज्ञ- न्धेन निर्णयत्वेन हेतुतायाः कल्पनात, विशेष्यतावच्छेदकभेदेन कारणता-बाहुल्यविरहादुपद शित्तविशेष्यतावच्छेदकनिष्ठप्रत्यासन्य। गुद्धज्ञानत्वावच्छिन्न प्रति तन्निश्रयन्वेन हेतुत्व न सम्भवति गुद्धज्ञानत्वस्य नित्यसाधारण्येन जन्यतावच्छेदकत्वासम्भवात् । न च भवन्मतेऽनुमितौ परामशस्य धिम-तावच्छेदकभेदेन कारणत्वभेदस्य।वश्यकत्वात् लाघवानवकाश इति वाच्यं, तत्रापि धिमतावच्छेदकमनिवेश्य धिमतावच्छेदकनिष्ठप्रत्यासन्या एव हेतुत्वोपगमेन तद्भेदेन कारणताबाहुल्याभावादिति, सस्मात् व्याप्तिविषय-तायां पूर्वयुक्तिरेव साधीयसी।

श्रथ लिङ्गोपधानमते पर्वतो विह्नमानित्याकारकसिद्ध यभावस्य की-दृशधर्मो जन्य तावच्छेदकः? न तावत् पर्वतत्वावच्छिन्नविशेष्यकान्-मितित्वरूपः, नीलपर्वतत्वाविद्यन्नविशेष्यताकानुमितेर्पि तदाकान्तत्वेन व्यभि-ग्रद्धपर्वतत्वावच्छित्रविशेष्यताकानुभितेरेतन्मतेऽप्रसिद्धत्वेन श्विशेष्यताया निवेशासम्भवात्। न च विह्नव्याप्यातिरिक्तं सत् पर्वतत्वा-तिरिक्तो यो धर्मस्तद्नवच्छिन्नविशेष्यताकवह्नयनुमितित्वस्य नीलपर्वतत्वा-विश्वयत्त्रकानुमितिव्यावृत्तस्य जन्यतावच्छेदकत्वात्र व्यभिचार इति वाच्यम्, एवमपि विद्वारयधूमवत्पर्वतत्वाविञ्जन्नपत्तकविद्वयाप्यालोकवानित्याकार्-कपरामर्शजन्यायां विह्नव्याप्यालोकवान् विह्नव्याप्यधूमवान् पर्वतो विह्नमानि-त्याकारकानुमितौ व्यमिचारस्य दुर्वारत्वात्, तादृशानुमितिविशेष्यतायाः वित्न-व्याप्यपवंतत्वातिरिक्तत्वेन धर्मेणानविच्छन्नत्वात्, विह्नव्याप्यधूमवत्पर्वतत्वान्य-धर्मानवच्छित्रविशेष्यताकानुमितित्वविह्नव्याप्यालोकपर्वतत्वातिरिक्तधर्मानव-चिळ्याविशेष्यताकान् मितित्वनानाधर्माणां पर्वतत्वावच्छित्रविशेष्यताकैकसिद्धच-भावजन्यतावच्छेदकत्वोपगमेन तादृशानुमितौ व्यभिचारवार्गेऽपि वह्निव्याप्यः धूमविशिष्टपर्वतत्वावच्छित्रपच्कधूमलिङ्गकानुमितौ व्यभिचारो दुर्वार एव, तत्र धूमादेद्विधाभानेऽपि धूमपर्वत्वान्यधर्भाविच्छत्रविशेष्यताकानुमितित्वरूपकार्य-तावच्छेदकस्याज्ञतत्वादिति ।

श्रत्रोच्यते, ग्रुद्धपर्वत्त्वाविच्छन्नविशेष्यकधूमादिलिङ्गकपरामरी-जम्यानुमितौविशेष्यताया धूमादिविशिष्टपर्वतत्वाविच्छन्नत्वे उद्देश्यत्वाख्यवि-षयता ग्रुद्धपर्वतत्वाविच्छन्नैव उद्देश्यत्वविशेष्यत्वयोः विधेयत्वप्रकारत्वयोश्च भेदस्यान्यत्र व्यवस्थापितत्वात् । तथा च षर्वतो बह्निमानित्येतादृशसिद्धय- भावजन्यतावच्छेदकं गुद्ध पर्वतत्वावच्छन्नोहेश्यतानिरूपितविद्विधेयता-कानुमितित्वमेवेति न काश्चिद्दोषः। लिङ्गोपधानमते पर्वतो विद्वमानित्याका-रकसिछेरनुमितिप्रतिवन्धकत्वमेव न करूप्यने, ताहशसिछिकाले विद्वञ्याप्य-धूमवान पर्वत इत्याकारकपरामर्शात् विद्वञ्याप्यधूमवान पर्वतो बिद्व-मानित्याकारिकाया अधिकविषयिषया अनुमितेर भ्युपगमेऽपि चितिवरहात्। किन्तु विद्वञ्याप्यधूमवान् पर्वतो बिह्नमानित्याकारकसिद्धीनामेव तथात्वमिति कश्चित्। अथ लिङ्गोपधानमते बिह्वञ्याप्यधूमवान् पर्वत इत्यादिपरामर्शकाले भिन्नेन्द्रियजन्यधूमाभायवान् पर्वत इत्याकारकहेतुज्ञानप्रतिबन्धकसन्त्वेऽनुमित्य-नुद्यप्रसङ्गः।

यत्तु तादृशपरामर्शजन्यानुमितौ पर्वतत्वादिरूपपचतावच्छे-धूमादिधर्मितावच्छेदकत्वं नाभ्युपेयतेःकिन्त्वेकत्र द्वयमिति रीत्या पत्तविशेषण्तापन्नधूमपर्वतत्वाद्यभयस्य वह्नचादिरूपविधेयधमितावच्छेदक-त्वम् । इत्थक्क तादृशानुमितेधू भागंशे निद्ध मितावच्छेदकतया न तथाविधवा-धकालेऽनुमित्यपलापापत्तिः; न च तथापि व्याप्त्यंशे तद्घटकीभूतपदार्थांशे च बाधकालेऽनुमित्यनुपपत्तिरस्त्येवेति वाच्यम्, व्याप्तिविषयतया अनभ्युपगमा -दिति तन्त, एवमपि धूमादिकं धर्मितावच्छेदकीकृत्य वह्नचादेर्बोधकालेऽनुप-पत्तितादवस्थ्यात् । न च धूमसामानाधिकर्ण्यमात्रेण् । वह्नचभावादिनिश्च-यकाले तत्सामानाधिकर्ण्यमात्रेण वह्नचादिप्रकारकानुमिती, वाधकाभावात वाधकाले पर्वतत्वं धिमतावच्छेदकीकृत्य साध्याभावावच्छे-द्कीभूतभूमवत्ताज्ञानसत्वेन लिङ्गानुपधानमतेऽप्यनुमितेरनुद्यान्न इति वाच्यं, धूमवत्त्वावच्छेदेन वह्नयभाववत्ताज्ञानकालीनस्य सामानाधिकरण्यमात्रेण विह्नबुद्धि प्रति विरोधित्वाभावात्; तादृशवह्नयभाव-वत्ताज्ञानकाले सामानाधिकरण्यमात्रावगाहिपरामशीत लिङ्गानुपधानमतेऽनु-मित्यृद्यात्, लिङ्गोपधानमते तत्रानुमित्यनुपपत्तिताद्वस्थ्यात् । धूमत्वाव च्छेदेन बाधसत्वात्तद्वच्छेदेन तत्सामानाधिकरण्यमात्रेण च वह्नचनुमितेरसम्भवात् । एवं पर्वतो विह्नव्याव्यधूमाभाववान् इति प्रथमोक्तं वाधस्याप्रतिबन्धक-त्वांथँ यदुत्तमेकत्र द्वयमिति रीत्या हेतुपत्ततावच्छेदकयोरनुमितौ मानाभ्यु-पंगम इति तद्पि न, एकत्र द्रयमिति रीत्या धूमपर्वतत्वोभयपत्ततावच्छेदका-लोकपरामर्शजन्यानुमितौ पर्वतत्वावच्छिन्नपत्तकधूमपरामर्शस्य व्यमिनारप्रस-क्वात्। त च वित्वच्याव्यधूमपर्वतत्वान्यधर्मानविच्छन्नविशेष्यतायाः कार्यता- वच्छेदकत्वान्न व्यमिचार इति, तादृशानुमितिविशेष्यताया अधिकेनालोकेनात्यवच्छिन्नत्वादिति वाच्यम् । एवमपि विशिष्टपर्वत्त्वमेकत्र द्वयमिति
तित्या वा तदुभयधिमतावच्छेदकीकृत्य व।िह्नव्याप्यधूमवत्ताज्ञानजनिताया
एवानुमितौ युद्धपर्वतत्वावच्छिन्नविशेष्यकधूमपरामर्शस्य व्यमिचारप्रसङ्गस्य
दुर्वारत्वात्, त।दृशानुमितौ विशेष्यतायां वा धूमपर्वतत्वाभ्यामेवावच्छिन्
नत्वात्, तस्मात् पर्वतत्वविशिष्टविशेषणतापन्नस्य धूमस्य वह्ने द्विमितावच्छे ।
दक्तवमुपगन्तव्यमिति तादृशवाधकालेऽन्त्येवानुमित्यनुपपत्तिरिति चेत्, न,
तादृशवाधदशायामनुमितेविवाद्यस्तत्वया लाधवानुरोधेन तत्र तस्यापलपनीयत्वात्, तस्मात् लिङ्गोपधानमते वाधकाभावः, खाधकछ्व परामर्शजन्यतावच्छे
दक्तिटायन्यवहितोत्तरत्वाद्यनिवेशप्रयुक्तलाधविमिति वदन्ति ।

स्रत त्र्यास्य विह्न व्याप्यधू सविशिष्टपर्वतः वाविष्ठ ज्ञविशेष्य ताकानु
सित्तिस्वाबच्छे देन पर्वतः त्वाविष्ठ ज्ञविशेष्य ताकविष्ठ व्याप्यधू सवत्ता विश्वयक्तन्य
त्वक्ष स्वनापे ज्ञया स्वाव्यविद्वतोत्तर ज्ञणोत्पत्तिकत्वसम्बन्धेन ता हशानिश्चयविद्याः

हत्वावच्छे देन तज्ञन्यत्वक स्वन मेवोचितम्। तथा सति विभिन्न विषयक शाव्य
बोधादिकं प्रति , विह्नयभावाद्य निर्मात्म प्रीप्रतिबन्धक तायां ता हशानु मितिप्रति
बन्धकी भूतविक्तव्याप्यवत्ता निश्चयद्यायां वह्नयभावानु मितेरितर सक्त भिन्नविषयक शाब्दानु त्याद्य सङ्ग इति वाच्यम्। ता हशानिश्चयविद्या हान्य ज्ञानस्य विषय त्याद्य स्वात् । भवन्मते व्याप्यवत्ता निश्चयत्वा विद्या विश्वयत्वा विश्वयत्वा तथा
विषय तिश्चयत्व ते हेत्रतायां वल्त्यस्व त्ता त्याद्य त्यात्व स्वात्यस्य त्याद्य स्वात्यस्य त्याद्य विश्वयत्व त्याद्य स्वात् । भवन्मते ज्ञु

ता हश निश्चयत्व त्राह्य स्वय्य स्वयाविद्य स्वयाव स्वय्य त्याव च्छेदकत्वे ता हश सामग्री दशायां तथा
विष्य निश्चय विश्वय विश्व ह्याना पत्ति रस्तौति ता हश निश्चया भाव एव सामग्री मध्ये

तिवेशनीय इति ता हस सामग्री घटक वाष्यं भाव सिद्य भाव परामशी दिभिः सार्खे

तस्य विशेष्य विशेष्य भावेन विनिगमन। विरह्म कार्यकारणभाव बाहु स्वप्र सङ्गः।

वस्तुतो व्यभिचारवारणाय परामर्शजन्यतावच्छेदककोटावव्यव-हितोत्तरत्विनवेशनमावश्यकम्, तथा हि वहिव्याप्यधूमप्रकारतानिरूपितशुद्ध-पर्वतत्वावच्छित्रविशेष्यताकिनश्चयत्वादिनैव पर्वतो वहिव्याप्यधूमवान् इत्यादि-परामर्शस्य हेतुता बाच्या । एवस्र नीलपर्वतो बहिव्याप्यधूमवानित्यादिनिश्च- यजन्यायां नीलादिवाधकालांनानुमितौ व्यभिचारः। न च तदाऽनुमितिनौत्य-चत इति प्रागुक्तं युक्तम्, तादृशस्थलेऽनुमित्यनभ्युपगन्तृमते युद्धपर्वतत्वाविच्छ-अपचकविद्वव्याप्यधूमवश्रीलपर्वतत्वाविच्छन्नघटितहेनुकानन्तपरामशेस्य युद्ध-पर्वतत्वाविच्छन्नपचकवह्नयनुमितित्वाविच्छन्नं प्रति हेनुत्वकल्पनाधिक्य-प्रसङ्गातः। अस्मन्मते नीलपर्वतत्वाविच्छन्नविशेष्यकपरामशेस्यावश्यकत्वात् तत एव युद्धपर्वतत्वाविच्छन्नपचकानुमित्युपवत्तेः, तादृश्चपरामशीनां हेनुत्वा-नतराकल्पनात्।

न च तत्रास्माभिनींलपर्वतत्वाविच्छन्नपद्मकानुमितिहरपगन्तव्या न तु शुद्धपर्वतत्वाविच्छन्नपद्मकानुमितिहित्यस्माकमि न ताद्दशपरामशीनां ताद्दशा-नुमितिहेतुत्वमिति वाच्यम्। तज्ञैव नौलपर्वतो न बह्मिमानित्यादिषाधकाले नीलपर्वतो वह्मिमानित्यनुमितेरसम्भवात् ताद्दशपरामशीत् शुद्धपर्वतस्था-विच्छान्नपद्मकानुमितिस्वीकारस्य तत्रावश्यकत्वात्।

एवमेतन्मतेऽपि तादृशपरामर्शघटितशुद्धपर्वतस्वाविच्छन्नपत्तकामुमितिसामग्रीणां विभिन्नविषयकप्रत्यत्तप्रतिबन्धकत्वकरूपनमधिकं वाच्यम् । तत्र
नीलपर्वतत्वाविच्छन्नपत्तकधूमपरामर्शघटितशुद्धपर्वतत्वाविच्छन्नपत्तकिवधानुसितिसामग्रीप्रतिवन्धकतयैवोपन्तेः तादृशविशिष्टधर्मघटितधमीविच्छन्नदेतुकानुसितिसामग्रीणां प्रतिबन्धकत्वाकरूपनात् इत्थव्चैतादृशलाधवेन नीलादिप्रतिबन्धकवाधदशयां नीलपर्वतो बह्वच्याप्याधूमवानित्यादिपरामर्शादनुमित्युत्पा
दस्य सयुक्तिकत्वे तादृशानुमितौ व्यभिचारवार्णाय परामर्शजन्यतावच्छेदककोटावव्यविहतोत्तर्धवनिवेशनमावश्यकमेवेति किमनुमितौ लिङ्गविषयताभ्युपगमेन ।

यत्तु अनुमितौ लिङ्गविषयताभ्युपगमे बरामशंस्य पृथक् कारण्त्व-करूपनेन लाघवं प्रत्यत्तस्थलीयक्लुप्तायां विशिष्टविशेष्यकवैशिष्ट्यबुद्धौ विशेष्य-तावच्छेदकप्रकारकिनश्चयहेतुत्रयैवोपपत्तेरिति, तत्तुच्छम् । अनुमितिप्रत्यत्त-साधारण्ज्ञानत्वादिधर्भाणां नित्यसाधारण्येन तज्जन्यतावच्छेदकत्वासम्भवात् विजातीयप्रत्यत्तादीनामेव तथात्वस्यावश्यकत्वादित्यस्य प्रागेव दृषितत्वात् ।

श्रम नित्वसाधारणधर्मस्य कार्यतावच्छेदकत्वे नास्माकं विद्येषः तावतापि कतिविरहादिति परामर्शस्य पृथक्कारण्त्वाकस्यनप्रयुक्तलाधवं सम्भवत्येवेति चेत् न, भवति लिङ्गानुपधानमतेष्यनुमितौ परामर्शस्य पृथक्कारणत्वकरुपनं विनेवोपपित्तः, तथा हि विह्नव्याप्यधूमवान् पर्वतो घटवानित्याकारकविशिष्टविशेष्यकवुद्धौ विह्नव्याप्यधूमवान् पर्वत इत्याद्याकारकविशेष्यतावच्छेदकप्रकारकिनश्चयहेतुतायां विशेष्यतावच्छेदकारांशे निश्चयपर्यामत्विनवेशनमावश्यकम्, श्रन्यथा विह्नव्याप्यधूमवान्न वा नीलपर्वत इत्यादिसंशयाद्विशिष्टवोधवारणासम्भवात् । एवद्ध्य नीलपर्वतो विह्नव्याप्यधूमवानित्यादिनिश्चयजन्यनीलादिभानप्रतिबन्धकसमवधानकालीनविह्नव्याप्यधूमवान् पर्वतो
घटवानित्याकारकविशिष्टवेशिष्टचवुद्धौ व्यमिचारवारणाय तज्जन्तावच्छेदककोटाव्यहितात्तरत्वं निश्चयत्वघटकदलद्वये शुद्धत्वनिवेशनमावश्यकम् ।
पवश्च तत्र विषयनिवेशनप्रयोजनाभावात्तादृशनिश्चयविशिष्टत्वस्यैव तथात्वमभ्युपेयते, तथा च लिङ्गविषयताया श्रनम्युपगमे प्रत्यत्तस्थलीयोपदृशितिविशेष्यतावच्छेदकप्रकारकनिश्चयजन्यतावच्छेदकाक्रान्तत्या प्रत्यत्तस्थलीयकायकारणभावेनैव निर्वाहः

श्थ विशेष्यतावच्छेदकप्रकारकनिश्चयजन्यतावच्छेदककोटौ विषय-विशेषानिवेशे विह्वव्याप्यधूमिविशिष्टपर्वतत्वाविच्छन्नविशेष्यताकत्वं जन्यता-वच्छेदकमिति चेत्, तत्प्रकारकेच्छाविरहविशिष्टत। दशविरोधिसामग्यभावस्या-त्मन एव वा, (१) न च तादृशधर्मस्यात्मज्ञयतावच्छेदकत्वोपगमेऽतिरिक्तकार्य-क्लुप्तविशेष्यतावच्छेदकप्रकारकनिर्णयजन्यता-कारणभावकल्पनापत्तिरिति वच्छेदककोटावेव निवेशः समुचित इति वाच्यम्, अनाहार्याशामारयप्रहाभावकु-टविशिष्टविशेष्यतावच्छेदकप्रकार्कनिर्णयजन्यतावच्छेकदकोटौ कार्णतावच्छेदकोटिप्रविष्टविशेषणानां विशेष्यविशेषणभावेन विनिगमनाविरहे वर्द्धितेषु नानाकार्यकारणभावेषु कार्यतावच्छेदकगौरवात तद्पेचया तादशधर्मा-विच्छन्नं प्रत्यात्मत्वेन स्वातन्त्र्येण हेतुत्वकल्पनस्यैवोचितत्वात् इति । एतेन विजातीयप्रत्य ज्ञत्वादीनां विशेष्यताव च्छेदकप्रकारक निर्णयजन्यताव च्छेदक-त्वोपगमेऽपि विह्नव्याप्यधूमविशिष्टपर्वतत्वाविछन्नपत्त्वविह्वयाप्यधूमवत्ता-विद्वार्यधूमविशिष्टपर्वतत्वाविच्छन्नविशेष्यताकवद्वयनुमिति-हेत्त्वाकल्पनेन लिङ्गोपधानमते लाघविमत्यपि परास्तम् । उक्तरीत्या चिन्ता-मणिकारमते वहिञ्याप्यधूमवान् पर्वती घटवानित्यादिविशिष्टवोधस्थलीय-बह्रिज्याप्यधूमविशिष्टपर्वत्वाविछन्निबरोध्यताकधूमादिमत्ताप्रकारकज्ञानहेतु-तयैव निर्वाहे गौरवानवकाशात्।

न च ताहशविशिष्ट्याँशिष्ट्यबोधे वि वेष्यतावछेदकप्रकारकज्ञानयोः कार्यकारणभावेऽव्यवहितोत्तरत्विनवेशनस्यावश्यकतायामेव ताहशकार्यकारणभावेन निर्वादः, अव्यवहितोत्तरत्विनवेशस्यावश्यकता चेत्तदैव निश्चयत्वादिनिर्वेशानुरोधेन विशेष्यतावच्छेदकाद्यंशे पर्याप्तिनिवेशस्यात्तदेव न , बह्विव्याप्यध्मविशिष्टपर्वतत्वाविच्छन्नविशेष्यताकविद्वव्याप्यध्मसन्देहस्याप्रसिद्धश्चानिश्चयत्वानिवेशादिति बाच्यम् । निश्चयत्वस्यानिवेशेऽपि विद्वव्याप्यध्मवान् पर्वतो बह्विव्याप्यध्मवानित्यकारकज्ञानदशायां नीलपर्वतत्वावाचिञ्चन्नविशेष्य तायां ध्माभाववद्वत्तित्वाद्यवगाहिश्चमत्वप्रद्यस्यत्वे उपदिशितविशिष्टवेशिष्ट्यावगाहिश्चमत्वप्रद्यात्ते विश्वयप्यध्मनवानित्याकारकज्ञानदशायां ताहशस्रमत्वे ताहशावानित्याकारकज्ञानदशायां ताहशस्रमत्वे ताहशाविशिष्टवेशिष्ट्यवोधवारणाय पर्याप्तिनिवेशस्यावश्यकतान् । एत्रख्च बह्विव्याप्यध्मवानित्याकारकज्ञानदशायां ताहशस्रमत्वे ताहशाविशिष्टवेशिष्ट्यवोधवारणाय पर्याप्तिनिवेशस्यावश्यकतान् । एत्रख्च बह्विव्याप्यध्मवानित्याकारकज्ञानदशायां ताहशस्रमत्वे ताहशाविशिष्टवेशिष्ट्यविश्ववारणाय पर्याप्तिनिवेशस्यावश्यकतान् । एत्रख्च बह्विव्याप्यध्मवानित्याकालोनवोधे व्यभिचारवारणाय जन्यतावच्छेदककोटावव्य-बह्वितोत्तरत्वनिवेशनमावश्यकम् ।

एतेन बह्निज्यात्यधूमवत्पर्वतान्यो न बह्निमानित्येताहशेतरबाध-बुद्धे वेह्निज्याप्यधूमविशिष्टयर्वतत्त्राविज्ञ न्निविशेष्यकवह्नयनुमितिहेतुता ६६६ -नेन लिङ्गोपयानमते लाधवं यत्तद्प्यपास्तम् । उपदर्शितरीत्या बह्न्यभाववाम् बह्निज्याप्यधूमवत्पर्वतान्यो घटवानित्यादिविशिष्टवेशिष्ट्यबोधस्थली -यबह्निज्याप्यधूमवत्पर्वतान्यो न बह्निमानित्यादिविशेष्यतावच्छेदकप्रकारक-ज्ञानहेतुतयैवोपपत्ते: चिन्तामणिकारमतेऽपि ताइशेतरबाधबुद्धिहेतुताधिक्य-विरहात् ।

यत् त्राचार्यमते पर्वतो विद्यानित्यादिसिद्धीनामनुमितिप्रति-वन्धत्वाकल्पनेन लाघवं, समानाकारकानुमितिबन्धकनायाः तादृशसिद्धिकाले लिङ्गादिविषयिष्यबुमितेरभ्युगमे चित्रिवरहात् । त्रथ ताहृशसिद्धेरनुमित्य-प्रतिबन्धकत्वे विद्वमत्पर्वतवान देश इत्याकारकविशिष्टवेशिष्ट्यबोधात्मक-प्रत्यक्तादिसामग्र्या इच्छाविशिष्टानुमितिप्रतिबन्धकत्वकल्पनाधिक्यम् । न च बिह्नव्याप्यधूमविशिष्टपर्वतत्वाविच्छन्नविशेष्यकवह्नयद्यनुमितौ तदृशप्रति-बन्धकताकल्पनं चिन्तामिष्कार्मतेऽप्यावश्यकम्। त्रान्यथा तादृशसाम-प्रीकाले विह्नव्याप्यधूमविशिष्टपर्वतत्वाविच्छन्नपद्यकविद्वाप्यधूमवत्ता- एवं शुद्धपर्वतत्वाविन्छन्नधिमंकपरामर्शजन्यानुमितेः पर्वतो विह्नमा नित्येताहरासिद्धेरिवरोधित्वे विह्नमत्पर्वतवान् देश इत्याकारकविशिष्टवैशि-ष्ट्यवोधात्मकप्रत्यज्ञादौ ताहरापरामर्शघिटतवह्नचाद्यनुमितिसामग्र्याः प्रति-बन्धकत्वकल्पनाधिक्यादिप गौरवम्।

मन्मते तादृशपरामर्शघितानुमितिसामग्रीदशायां पर्वतौ वहिमानित्यादिनिर्णयाभावस्यावश्यकतया क्लुप्तकारणिदरहादेव तादृशविशिष्टवैशिष्ट्यवे धात्मक्रन्यज्ञानुद्योप५नोरिति चेन, अस्वेनादृशतिबन्धकत्वाकरणनप्रयुवतलाप्रवं तथाविधिमिद्धिप्रतिबन्धकतामते, तथाप्यस्मानमते बहिन्याप्यधूमवान् पर्वतो बहिन्याप्यधूमवानित्यादिपरामर्शघितानुमितिसामग्रीणामनन्तानान्भिन्नविषयकप्रत्यचादिकं प्रति प्रतिवन्धकत्पनेन लाधवं निराबाधमेवः तादृशानुमितिसामग्रीकाले शुद्धपर्वतत्त्राविच्छन्नविशेष्यकविहन्याप्य
परामर्शपरितानुमितिसामग्री आवश्यकत्या नत्रितवन्धकत्यैवोपपत्तेः।

भवनमते तु शुद्धपर्वतत्वाविच्छन्तिविशेष्यकपरामर्शजन्याऽनुमिति-सामग्याः पर्वतो विद्वमानित्यादि सिद्धन्यभावघित।यास्तादृशसिद्धिकाले शुद्ध-पर्वतत्वाविच्छन्नविशेष्यकधूमविशिष्टपर्वतत्वाविच्छन्नधिकपराशीदिसत्त्वे वि-भिन्नविषयकप्रत्यज्ञादिवारणाय तादृशविशिष्टधर्माविच्छन्नविशेष्यकपरामर्शघ-दितसामग्रीणां पृथक् प्रतिवन्धकताकलपनमावश्यकमेव। न चाचार्यनये पर्वतो विद्वमानित्याचाकारकसिद्धेः पर्वतो विद्वच्याप्यधूमवान विद्वच्याप्यधूमवान् पर्वतो विद्वमानि पर्वत इत्यादिपरामर्शजन्यानुमिताविष विद्वच्याप्यधूमवान् पर्वतो विद्वमानि त्यादिसिद्धरिवरोधितया तादृशसिद्धिः विद्वच्याप्यधूमविशिष्टपर्वतत्वाविच्छन्न-विशेष्यकपरामर्शघटितानुमितिस।मग्री अज्ञते , तदानीन्न शुद्धपर्वतत्वाव- चिछन्नधिमकपरामशैविदितसामयोतादृशपरामशंजन्यानुमितां तथाविध-सिद्धेविरोधित्वात् अतस्तत्र विभिन्नविषयकप्रत्यचादिवारणायः उपदर्शित-विशिष्टधर्माविच्छन्नधिमकपरामशेघिदसामग्र्याः प्रतिबन्धकत्यान्तरकरुपतमा-वश्यकमेवेति वाच्यम् तादृशविशिष्टधर्माविच्छन्नधिमकपरामशैकाले आचार्य-मतानुयायिभिर्णा चिन्तामणिमत्तसद्धानुभित्यविलचणाया एव विह्नव्याप्य-धूमवान् पर्वतो विह्नमानित्याकारिकानुमितेरेव स्वीकरणीयत्या तादृशवरा-मर्शजन्यानुमितावणि विह्नव्याप्यधूमवान् पर्वतो विद्यानित्यादिसिद्धेविरोधि-त्वात् तादृशसिद्धकाले विह्नव्याप्यधूमविशिष्टपर्वतत्वाविच्छन्नधिमकपरार्शघ-दितानुमितिसामग्या अप्यसत्त्वात् । तस्मात् विशिष्टधर्माविच्छन्नधिमकपरा-मशैघदितसामग्रीप्रतिबन्धकत्वाकरुपनप्रयुक्तलाववं दुर्वारमेवेतन्मते ।

एतेन लिङ्गोषधनमते धूमादिलिङ्गकानुतिसामाग्रोप्रतिवन्यक-तायां धूमावाभाववान् पर्वत इत्याद्याकारकहेतुताभानप्रतिवन्धकवाधाद्यभावनि-वेशात् गौरवं, न च तादृशवाधाभावादीनां सामग्रीप्रतिवन्धकतायां निवेशे तादृशवाधकालीनानुगतप्रत्यचादिगोचरेच्छायामुत्तेजकत्वाकल्पनेन लाघविमिति वाच्यम्। तादृशेच्छानामुत्तेजकत्वेऽप्यतन्मते यत्र विद्वच्याप्यधूमवत्तानिर्णय-काले हेतुभानप्रतिवन्धकवाधवुद्धिरनुगतानुमितोच्छा वह्नेः शाव्दसामग्री घटादेः प्रत्यचसामग्री अननुगततत्प्रत्यचगोचरेच्छा च तत्र घटप्रत्य नाद्युत्पत्त्या घटप्रत्यचादिकं प्रति विद्विशाव्दसामग्रीप्रतिवन्धकतायां तादृशाननुगतप्रत्यचा-दिगोचरेच्छानामुत्तेजकत्वाधिवयेन लाघवानवकाशान्।

श्रस्मन्मते तत्र वह्नयाश्चनुमितेरेवोत्पत्या घटवत्यक् । नुद्यान्न तादृशप्रत्यक्तेच्छानः सुत्तोजकत्वमिति तस्माद्धेतुमानप्रतिवन्धकीभूतवाधाभावा दोनामनुमितिसामग्रोमध्यनिवेशप्रयुक्तगौरवं दुर्वारमेवेति निरस्तम् । लिङ्गानु-पधानमते तादृशवाधाभावादिघटिताया विजियाप्यभूमविशिष्टपर्वतत्वाविच्छन्न-पद्मकानुमितिसामग्र्या प्रतिबन्धकताधिक्येन विपरीतगौरवापातादिति ।

अथैकत्र द्वयमिति रीत्या धर्मिविशेषण्तापन्नपर्वतत्वविह्वयाप्योन् भयधमीविच्छन्नपद्मकधूमादिपरामर्शघटितसामग्त्र्याः पृथक् प्रतिबन्धकता-कल्पनमाचार्यमतेऽप्यावश्यकम्, तादृशसामग्रीकाले पर्वतो विह्वव्याप्यधूमवानि-त्याकार्कतादृशपरामर्शघटितसामग्यात्रनायत्यात्, तथा हि यद्येकत्र द्वयमिति रोत्या धमिकविशेषणतापन्नता हशोभयधर्माविच्छन्नपत्तकानुमिती तदुभयधर्म-विशिष्टविशेषणताया हेतुभूतधर्मादेर्भानमुपेयते ताहशानुमितावसमानाकारक-तया विह्नव्याप्यधूमवान् पर्वतो विह्नव्याप्यधूमवान पर्वतो विह्नमानित्येताहश-सिद्धेरिवरोधितया पर्वतो विह्नव्याप्यधूमवान् इत्यंताहशपरामर्शजन्यानुमितौ च ताहशिभयधर्माविद्या ताहशिसिद्धिकाले ताहशोभयधर्माविच्छन्नपत्तक-परामशघटितसामग्री वर्त्तते, न तु प्वतत्वाविच्छन्नपत्तकपरामर्शघटितसामग्री।

यदि च तादृशाभयधर्माविच्छन्नपत्तकपरामर्शस्थले चिन्तामणिकार-मत्रसिद्धानुभित्यविलच्यवानुमितिः स्वीक्रियते, तदा तादृशानुमितौ धूमाभाव-वान् पवत इत्यादिवाधबुद्धेरविशेधितया पर्वतत्वाविच्छन्न पक्षभूमादिलिङ्ग-कानुमितौ चाचार्यमतानुया।यमिः निरुक्तधर्मावच्छित्रलिङ्गकानुमितौ तश्या विरोधितया तादृशवाधकाले तथाविधोभयधर्माविच्छन्नपत्तकानुमितिसामग्री वर्त्तते न तु पर्वतत्वाविच्छन्नपत्तकधूमादिपरामशेघटितसामशीति। एवं च एकत्र द्वयमिति रीत्या धर्मिवशेषणीभूतपर्वतत्वव ह्विच्याप्यधूमाद्यभयधर्माव विछ-न्नपत्तकानुमितिसामस्याः पर्वतत्वविशिष्टविशेषण्तापन्नशिह्वयाप्यधूमपर्वतत्वो-भयधर्माविच्छन्नपत्तकानुमितिसामग्रीव्याप्यत्वादुभयमतसिद्धतादृशसामग्रीप्रति-बन्धकतयैव निर्वाहेण तादृशसामग्याः प्रतिवन्धकत्वं लिङ्गानुपधानमते वादिना-वि करपनीयमिति नोक्तसामयी प्रतिबन्धकत्वाकरपनप्रयुक्तलाघवावकाश इति चेन्न, पवतत्वादिविशिष्टधूमादिवैशिष्ट्यानवगाहिन्यास्तादृशोभयधर्माविच्छ-त्रविशेष्यकसिद्धेस्तादृशोभयधमीवच्छित्रविशेष्यकानुमितिविशोधितया पर्वतत्वा-दिविशिष्टे धूमादिविशेषएताकतादृशोभयधर्माविच्छन्नविशेष्यताकानुमितौ च तस्या विरोधित्वमित्युपद्शितसामन्या एतादृशानुमितिसामग्रीव्याप्यत्वाभावादेव तादृशानुमितिसामग्रीप्रतिबन्धकताधिकयस्य दुर्वारत्वात् । श्रथैवमपि भ्रमत्व-विशिष्टपर्वतत्वाव चिल्लक्षपत्तकविहानिर्णय विषयकधूमत्वादि रूपसिद्ध चत्रामाएय-घटितधर्माविच्छन्नालङ्गकानुमितौ लिङ्गभानं निर्युक्तिकम् एकत्र द्वयमिति रीत्या तादृश्यमीविच्छन्नपर्वतत्वायुमयधर्मितावच्छेदकानुमितौ सिद्धेरविरोधि तया तत्सामग्र्था पर्वतत्वादिविशिष्टतादृशधर्माविच्छन्नविशेषण्कतदुभयधर्मि-तावच्छेदकानुमितिसामग्रीव्यापकतया तत्प्रतिबन्धकतयैवीपपत्ती लिङ्गानुप-धानमतेऽपि पर्वतत्थादिविशिष्टत। दृशहेतुताव च्छेदकाव च्छित्रविशेषण्कतद्भय-धर्मावच्छित्रविशेष्यताकानुमितिस।मग्रीप्रतिबन्धकताधिक्याभावात् । बह्निमानित्यादिसिद्धेस्तादृशधर्मावच्छित्रलाङ्गकानुमित्यविरोधित्वे उपद्शितवि-

शिष्टवैशिष्ट्यवोधसामग्रीप्रतिवन्धकताधिक्यात् तादृशसिद्धिप्रतिवन्धकतात्रुटिप्रयुक्तगौरवस्यानवकाशादिति चेन्वमैवम् , श्राचार्यमतानुयायिभिरुक्तधर्माविच्छन्नलिङ्गानुमितावेकत्र द्वयमिति रीत्या तादृशहेतुपर्वतत्वाद्यभयभानमुपगन्तव्यम् । एवमेकत्र द्वयमिति रीत्या धर्मिविशेषणीभूततदुभयधर्माविच्छन्नपद्यकतद्वर्माविच्छन्नहेतुकानुभितिसासग्रीत्र्याप्रिकैव पर्वतत्वाविच्छन्नलङ्गाकानुभितौ लिङ्गविपयतास्वीकार एकत्र द्वयमिति रीत्या धर्मिविशेषणतापन्नपर्वतत्वतादृशधर्मानोभयधर्माविच्छन्नपद्यकतद्वर्माविच्छन्नलिङ्गाकानुभितिसामग्रीप्रतिवन्धकताविभिन्नविषयकप्रत्यचादौ न कल्प्यते, पर्वतत्वाविच्छन्नपद्यकोकतधर्माविच्छन्नलिङ्गकानुभितिसामग्रीप्रतिवन्धकतयैव निर्वाहादिति तत्रापि लिङ्गविषयकत्र्यं
सयुक्तिकभेव ।

नचैकत्र द्वयमिति रीत्या धर्मिविशेषणतापन्नोपदशि हेतुपर्वतत्वो भयधर्माविच्छन्नपत्तकोक्तधर्मात्रच्छिन्नलिङ्गकानुमितेः गुद्धपर्वतत्वाविच्छन्नपत्त कोपद शितधर्माविच्छन्निलङ्गकानुमित्यविलक्षणत्वेन तत्र गुद्धपर्वतत्वाविच्छन्नपत्तकतिलङ्गकपरामशिस्य व्यभिचारः निश्चयत्वादिनिवेशानुरोधेन कारणतावच्छेदककोटौ धर्मितावच्छेवकाद्यंशे पर्याप्तिनिवेशस्यवश्यकत्वादिति वाच्यम् तदानीमेतन्मते कायतावच्छेदककोटावव्यविह्तोत्तरत्वस्य निवेशनीयत्या व्यभिचारानवकाशात् । अधेवमिष गुद्धपर्वतत्वाविच्छन्नपत्तकपरामशिघटित-सामग्रीप्रतिवन्धकतायां परामशें गुद्धपर्वतत्वाविच्छन्नपत्तकपरामशिघटित-सामग्रीप्रतिवन्धकतायां परामशें गुद्धपर्वतत्वाविच्छन्नविशेषणतापन्नोपदर्शितो-भयधर्माविच्छन्नपत्तकपरमर्शघटितसामग्रोकाले प्रत्यत्तादिवारणं न सम्भवति, गुद्धपर्वतत्वाविच्छन्नधर्मिकपरामशिवरहादिति तादृशोभयधर्माविच्छन्नधर्मिकपरामशिवरहादिति तादृशोभयधर्माविच्छन्नधर्मिकपरामशिवरहादिति तादृशोभयधर्माविच्छन्नधर्मित्त न लाधवावकाश इतिचेत्सत्त्यं लिङ्गानुपधानमते तादृशोभयधर्माविच्छन्न-विशेष्यकपरामशिघटितसामग्र्याः प्रतिवन्धकत्वान्तरं लिङ्गोपधानमते आवश्यकिमात्त न लाधवावकाश इतिचेत्सत्यं लिङ्गानुपधानमते तादृशोभयधर्माविच्छन्न-विशेष्यकपरामशिघटितसामग्र्या एव द्वैविध्यात् प्रतिवन्धकताद्वयम् ।

एतन्मते एक एव प्रतिवन्धकत्विमिति लाघवं निरावाधमेव लिङ्गानु-पधानमते तादृशसामग्र्याः द्वै विध्यक्च तादृशपरामर्शदृशायां तादृशहेतु।भनम-तिबन्धकतद्विच्छन्नधिमेकसाध्यभावादिनिर्णयसत्त्वे नीलपर्वतो बिह्नव्याप्य-धूमवान् इत्यादिगरामर्शदृशायां नीलादिभानप्रतिबन्धकसत्त्वे इवैतन्मते पर्वतो- विद्यानित्येताहशानुमित्युद्येन तथाविधवाधसत्त्वे ताहशोभधर्माविच्छन्नि विशेष्य बानुमित्युद्येनेह् फलद्वेविध्यात् ।

त च ताहशहेतुभानप्रतिबन्धकांपदर्शित बाधादिदशायामाचार्यमत
इव लिङ्गानुपधानमतेऽपि न पर्वता बह्धमानित्याचनुंमितः स्वीकरणीयेति
वाच्यम् तद्भवीकारे ताहशधर्माविच्छन्नभाने तद्घटकतयो पर्शितहेतुपर्वतत्वोभयविशिष्टविशेषणत्यो पर्शितहेतुभानस्यावश्यकता शुद्धपर्वत्वाविच्छन्नपत्तकताहशधर्माविच्छन्नहेतुकपरामर्शस्यानुमितौ हेतुतायाँ तद्घटितसामग्र्याः विभिन्नविषयकप्रत्यचादिप्रतिबन्धकताय। आधिक्यात्। तस्मात् लिङ्गोपधान गते परामर्शजन्यतावच्छेदकगर्भेऽव्यवहितोत्तरत्वप्रयुक्तलाघवाद्यसम्भवेऽप्युपदर्शित्रीत्था सामगीप्रतिबन्धकताकूट प्रयुक्तलाघवमच्तमेवेति।

तद्प्यसत्, यदि पर्वतो वह्नित्याप्यधूमवान इत्यादिपरामर्शजन्यानुमितौ वह्निमानित्यादिसिद्धेरितरोधित्वं स्यात्तदेवोक्तक्रमेण लाघवं सम्भवति, तदेव न. यतः सिद्धिदशायां पत्ततावच्छेदकविधेयतावच्छेदकादिघटकतयाऽधिकविषयिण्य-नुमितिरेवोत्पद्यते, न तु यथााकथित्रद्धिकविपयिणी, तथा सति पर्वतो वह्निमा-नित्यादिसिद्धिकाले पर्वतो विह्नमान् घटवांश्चेति समूहालम्बनानुमितेरिधक-विषयतयोत्पत्तेदु र्वारत्वात्। एवञ्च हेत्वादेः पत्ततावच्छेदकाद्यघटकत्वाद्धे-त्तुस्त्रादिरूपाधिकभाने पर्वतो विह्नमानित्यादिसिद्धिकालेऽनुमित्युत्पादो विरुद्ध एव अनुभवाननुरोधे च सिद्धिमात्रस्यैवाप्रतिबन्धकत्वप्रसङ्गेन प्रभाकर्मतप्रवे-शापत्तिः, एवं च पत्ततावच्छेदकविशिष्टे साध्यवत्तानिए यदशायामिप हेत्वादिक-पाधिकपदार्थावगाहितया अनुमितेरुत्पादस्याचार्यसम्मतत्वे तेषां पन्नतावच्छे-दकस्य हेतुत्वानभ्युपगमस्य निर्यु क्तिकत्वापत्तोः । तथा ह्यत्रोदं बीजम्, यथा गन्धवतीतरेभ्यो मिद्यते इत्यादौ गन्धादेहेंतुत्वे तत्सामानाधिकरण्यघटितेतरभे-दादिव्याप्यत्वमहे तत्रीतरभेदसामानाधिकरण्यभाने समानसम्बत्समेवद्यत्या तद्विशिष्टे इतरभेदादिवैशिष्टयभानम्।वश्यकिमात सिद्धिसत्वादनुमितिनीत्पत्ति-महतीत तिद्दानीमिकञ्चित्करम् गन्धादिरूपपचतावच्छेदकविशिष्टे इतरभेदा-दिरूपसाध्यनिर्णयसत्वेऽपीतरभेदव्याप्यवती इतरभेदवतीत्याद्याकारिकायातु-मितेः समानाक।रिकायाःसिद्धेस्तदानीमसत्वेनानुमित्युत्पत्तौ वाधकामावादिति, तस्मात् पत्ततावच्छेदकविशिष्टे साध्यवत्तानिर्णयविरोधीति नोक्तलाघवाव-काश इति ।

लिङ्गानपधानमते श्रद्धपर्वतत्वाविच्छन्नविशप्यताकानुमितौ प्रतिबन्धकत्वाधिकयमाचार्यमते नाहशानुमितेरलीकतया विरोधिसामग्याः तदनवकाशात धूमपर्वतत्वोभयावच्छित्रविशेष्यताकानुमिनौ विरोधिसामग्रीप्रति-बन्धकत्वकल्पनञ्चीभयवादिसिद्धमेव, अन्यथा विरोधिसामग्रीकाले ताहशवि-शिष्टधर्माविच्छित्रपरामशीत्तथाविधानुसितेर्लिङ्गोवधानमतेऽत्यापनोः। न च धूम-विशिष्टपर्वतत्वाविच्छन्नविशेष्यकानुसितिस्थलायप्रतिबध्यप्रतिबन्धकभावे शुद्धपर्व-तत्वाविन्छन्नविशेष्यक'नुमितिसाधारणधर्मस्य प्रतिवध्यतावन्छेदकत्वोपगमात्तत-एव निर्वाहेण शुद्धपर्वतत्वावच्छन्नविशेष्यकानुमितिस्थले लिङ्गानुष्धानमतेऽपि प्रतिबन्धकताधिक्यमिति वाच्यम्, धूमविशिष्टपर्वतत्वावच्छित्रविशेष्यकानुमि-तिस्थलीयप्रतिबन्धकतायां तादृशविशिष्ट्धमीविच्छन्नविशेष्यताकत्वप्रकारकेच्छा-या उत्तोजकत्वात् तादृशेच्छाकाले पर्वतो विद्ववयाप्यधूमवान् इत्यादिपरामशीत् तन्भतेऽनुमितिवार्णाय तत्र प्रतिबन्धककत्वान्तरकल्पनस्यावश्यकत्वादिति तदप्यसत् धूमविशिष्टपर्वतत्वाविच्छजविशेष्यकपरामशैजन्यानुमितिस्थलीयवि-रोधिसामग्रीप्रतिवन्धक तायां ताहशपरामश्जन्यताप्रकारकेच्छाया जकत्वात्, तादृशानुमित्साकाले लिङ्गोपधानमते शुद्धपर्वतत्वावचित्रस्रविशेष्यकपरा-मशजन्य।मितेरनुद्येन तत्र प्रतिबन्धकत्वान्तरस्यावश्यं कल्पनीयतया लाघवा-नवकाशान् । यत्त लिङ्गोपहितभानमते सिद्धेर्विरोधिसामग्रीणाञ्च प्रतिवध्यताव-च्छेदकशरीरलाघवमनुगतसेव. तथा हि एकलिङ्गकानुसित्साकाले मिद्धिसत्त्वे वि-रोधिसामबीरशायामन्यलिङ्गकानुमितिवारणाय तल्लिङ्गकानुमितौ तल्लिङ्गकेच्छा-विरहविशिष्टसिद्धन्यभावसत्त्वेन हेतुता वाच्या तज्जन्यतावच्छेदकं यदि पर्वत-पत्तकवह्वयनुमितित्वं तदाऽन्यलिङ्गानुमितौ व्यभिचार इति तल्लिङ्गकपरामर्श-जन्यानुमितित्वं तज्जन्यतावच्छेदकं, तच जन्यताघटिताघटिततया गुकतरम् ! अस्मन्मते च धूमलिङ्गकेच्छाविरह्विशिष्टसिद्ध्यभावजन्यतावच्छेदकं धूमविशि-ष्टपर्वतत्वाविच्छन्नविशेष्यताकवद्भयन्मितित्वमित्यतो नान्यलिङ्गयानुमितौ वय-भिचार इति ।

त्राथैवं वित्तव्याप्यधूमिविशिष्टपर्ववतत्वाविन्छन्नपत्तकधूमिलङ्गकानुमिन्तौ व्यभिचार इति लिङ्गोपधानमतेऽपि शुद्धपर्वततत्वाच्छिन्नोद्देश्यताकानुमिन्तित्वमेव तज्जन्यतावच्छेदकं वाच्यमित्यन्यलिङ्गकानुमितौ व्यभिचारोद्धार एव तत्राप्युद्देश्यताया शुद्धपर्वतत्वाविच्छन्नत्वात । त च धूमविशिष्टपर्वतत्वाविच्छन्नत्वात । त च धूमविशिष्टपर्वतत्वाविच्छन्नत्वात । त च धूमविशिष्टपर्वतत्वाविच्छन्नत्वाविच्छन्नोद्देश्यताकवह्वयनुमितित्वं धूमलिङ्ग-

केरुद्धाविरह्विशिष्टविद्मत्तानिर्णयाभावजन्यतावच्छेदकं तेनान्यलिङ्गकानुमितौ विशिष्टधर्माविच्छन्नपत्तकानुमितौ च व्यभिचार इति वाच्यम्। तादृशिष्टिधर्माविच्छन्नधर्मिकधूमपरामर्शशुद्धपर्वतत्वाविच्छन्नालोकपराम शाभ्यां जनितायामालोकलिङ्गकेच्छाधीनायां समृहालम्बनपरामर्शजन्यानुभितौ व्यभिचारप्रसङ्ग इति चेन्न,। शुद्धपर्वतत्वाविच्छन्नविशेष्यतानिरूपितधूम-निष्ठविशेषण्यत्वाभिन्नैक कालीनत्वसंसर्गावि छ्लन्नविष्ठियतानिक्षितविशेषण्-ताया एव जन्यतावच्छेद्कत्वोपगमात् तादृशविशिष्टधूमत्वावच्छिन्नपत्तका-नुमितौ धूमविशिष्टपर्वतत्वावच्छित्रविशेष्यतानिक्षितधूमविशेषणतायाएवैक-कालीनत्वसंसर्गाविच्छिन्नविशेषण्त्वाभिन्नत्वान्न व्यभिचार इति लिङ्गोपधानमते सिद्धेविरोधिसामग्याः प्रतिबन्धकतावच्छेदकलाघवं निरा-बाधमेतन्मतेऽप्यतुपादेयमेव. तथा हि यदि तत्तिलङ्गकानुमितौ तत्तिल्लक्षकेच्छाविरहविशिष्टसिद्धथभावत्वादिना हेतुता करूपते तदेव ताहश-लाघवं सम्भवति तदेव नः तथा सति लिङ्गभेदेन पत्तताकारणताबाहुल्यापत्ते :। किन्त सामान्यतोऽनुमित्साविशिष्टान्यपर्वतत्वाविच्छन्नविशेष्यतानिक्षितविह-विधेयकानुमितित्वावच्छिन्नं प्रति पर्वतत्वावच्छिन्नविशेष्यकविद्वप्रकारकनिर्णय-त्वेनैकप्रतिबन्धकत्वं कल्प्यते, अनुमित्साविशिष्टत्वं स्वविशेष्यकत्वस्वाव्यविह्तो-त्तरच्योत्पत्तिकत्वोभयसम्बन्धेन । त्रालोकलिङ्गकानुमित्वप्रकारिकेच्छाकालीन-धूमादिलिङ्गकानुमितेः तादृशेच्छाविशेष्यत्त्राभावात् न तादृशोभयसम्बन्धेनानु-मित्साविशिष्टत्वमिति तस्या श्रपि प्रतिबध्यतावच्छेदकाकान्तत्वम् । नचैवमनु मित्साविशिष्टज्ञानस्य ताहशसिद्धःचभावजन्यतावच्छेदकाक्रान्तस्य परामशी-दिना उननात् विनानुमित्सां परामशंदिजन्य तावच्छेदकावच्छिन्नत्वापत्तिः, तत्रानुमित्सात्वे न हेतुत्वेऽप्येकलिङ्गकपरामर्शकालेऽन्यलिङ्गकानुमित्सासत्वेऽनु-मित्यापत्तिरिति, तत्तिलङ्गकानुमित्साविशिष्टान्यज्ञानत्वाविच्छन्नं प्रति तत्तिल्ल-इकानुमित्सासत्ववेनहेतुता वाच्या। इत्थळचेच्छाया लिङ्गभेदेन कारणताबा-हृत्यं सिद्धःयभावस्य हेतुत्वान्तरञ्च तद्येचया तत्तत्लिङ्गकेच्छ।विरहविशिष्ट-सिद्ध-यथावत्वेन हेतुत्वकल्पनमुचितमिति वाच्यं, स्वीयव्याप्तिप्रकारतानिक्-पितिविशेष्यतावच्छेदकधर्मवल्लिङ्गकत्वप्रकारतासम्बन्धेन व्याप्यवत्तानिर्णयवि शिष्टानुमित्सात्वेन वाऽनुमित्साया हेतुत्वकल्पनात्, अन्यलिङ्ग रपरामशेकालीन-स्यान्यतिङ्गकेच्छावलादनुमित्यापत्त्यसम्भवेन तत्तत्तिङ्गकानुमितिगोचरेच्छा-त्वेन हेतुताया अकल्पना दिति।

वस्तुतस्तु । इच्छाया उत्ते जकत्वकरुपनेऽपि तत्तिललङ्गकेच्छाविरहवि-शिष्टसिद्धयाद्यनुत्तरानुमितित्वस्यैव तादृशसिद्धयादिप्रतिवध्यनावच्छेदकत्वोप -गमादेवानुमितौ व्यभिचारानवकाशात्। तत्तिलङ्गकपरामर्शजन्यत्वस्य कार्यतावच्छेदककोटौ न प्रवेशः, तादृशसिद्धश्रनुत्तरत्वस्य निवेशादेव गौरविमिति तु न।शङ्कनीयम्, ततस्तद्निवेशे उत्तोजकीभूतानामनुगताननुगतनानाविधेच्छा-नामभावस्यैकत्र निवेशनीयत्या विशेषण्विशेष्यभावे विनिगमनाविरहेंण प्रतिवन्धकताबाहुरुयप्रसंगः। तन्निवेशे तु तत्तदिच्छाभावं पृथक पृथक निवेश्यैव प्रतिबन्धकता कल्प्यते, तत्तदिच्छाविरहविशिष्टसिद्धिप्रतिबध्यतावच्छेदककोटौ तत्तिदिच्छाविरहविशिष्टसिद्धचनुत्तर्त्वनिवेशेनैव व्यभिचारानवकाशात् स्रभावकः टस्यैकत्र निवेशे च्तिविरहादिति। यत्तु लिङ्गोपधानमते विद्ववयाप्याभाववान् पर्वतो घटवानित्यादि विशिष्टवैशिष्ट यबोधत्वावच्छिन्नं प्रति वह्नयनुमितिसामन्याः प्रतिबन्धकत्वं न कल्प्यत इति लाघवम् । अनुमितौ पत्ततावच्छेदकविशिष्ट-विशेषणतया हेतोर्भानस्वीकारे हेतुभानप्रतिबन्धकीभूतबाधाद्यभावस्य घटपटा-दिगोचरचाज्जवस्पार्शनादिभेदेनानन्तानुमितिसामग्रीप्रतिबन्धकतायां निवेशेनेत-रकारगैः समन्तस्य विशेष्यविशेषणभावेन विनिगमनाविरहेणानन्तप्रतिबन्धक-तावाहुल्यात्, कतिपयीपद शितविशिष्टवैशिष्टचस्थलीयप्रतिबन्धकताकृष्टस्यैवाकि-श्चित्करत्वमिति चेत् न, वह्निव्याप्याभाववान् वह्निमानित्याकार्कनिर्णयकाली-नस्य पर्वतो वह्निव्याप्याभाववानित्यादिनिर्णयस्यावच्छेदकधर्भदर्शनविधयाहेत्व-नवगाहिन्या पर्वतो विह्नमानित्यादिविशिष्टबुद्धाविप विरोधितया विह्नव्याप्या-भावत्वावच्छेदेन वह्नथभावप्रकारकनिर्णयेन विशेषितस्य पर्वतत्वावच्छिन्नविशे-ष्यकवह्निच्याप्याभावप्रकारकनिर्णयस्यामावः चिन्तामणिकारमतेऽपि वह्नचनुमिन तिसामग्रीप्रतिबन्धकतायां निवेशनीयः। एवक्च तत्र ताहशनिर्णयेनाविशेषित-स्यैव तथाविधनिर्णयस्याभाव त्राचार्यमतानुयायिभिर्निवेश्यत इति न सामग्री-प्रतिबन्धकतायां हेतुभानप्रतिबन्धकवाधाभावादिनिवेशप्रयुक्तगौरवम् । अपि तु तादृशबाधादिनिर्णयांशे उपदर्शितनिर्णयवैशिष्ट यनिवेशेन लिङ्गानुपधानमत पव गौरवम् । नचैवमपि पाषाण्मयत्ववान् वह्निञ्याप्याभाववान् इत्याकारकनिर्णय-विशिष्टानां पर्वतः पाषाण्मयत्ववानित्याकार्कहेत्भानप्रतिबन्धकतावच्छेदक-धर्मदर्शनानामनुमितिसामग्रीप्रतिबन्धकतायां निवेशाधिक्यप्रयुक्तगौरवमाचा-र्यमते दुर्वारमेव। पाषाण्मयत्वावच्छेदेन व्याप्याभाववत्तानिर्णयविशिष्टपर्व-तत्वाविष्द्रश्रविशेष्यक्षापाण्मयनिर्ययनियतस्य पर्वतो बहुमानिस्य।दित्र- शिष्टगुद्धिविरोधिनोऽवच्छेदकधर्मदर्शनस्य दुर्लभतयोक्तकमेण तत्परिहारा-सम्भवादिति वाच्यम् । पर्वतो बिह्मानित्यादिविशिष्टगुद्धिवरोधिनः पाषाण्मयः मयो न बिह्मानिति निर्णयदशायां विशिष्टबिह्वव्याप्याभाववान् पाषाण्मयः पर्वत इत्याद्यबच्छेदकधर्मदर्शनस्यैवोपदर्शितावच्छेदकधर्मदर्शननियतस्य सौल-भ्यात् उपदर्शितरीत्या तादृशगौरवपरिहारसम्भवादिति । तस्मादनुमिति-सामगीप्रतिबन्धकतायां हेतुभानप्रतिबन्धकबाधाद्यनिवेशप्रयुक्तगौरवस्योपद-र्शितरीत्या परिहारसम्भवेन बिह्वव्याप्याभाववत्पर्वतवान् देश इत्यादिविशिष्ट-वैशिष्ट्यबोधं प्रति बह्वयनुमितिसामग्रीप्रतिबन्धकताक्र्द्यानिवेशप्रयुक्तलाचवमा-चार्यमते निराबाधमेव ।

यदि च विद्वारयभाववद्रुव्यवानित्यादिविशिष्टवैशिष्ट्यावगाहि-प्रत्यचादौ पर्वतत्वावच्छित्रपत्तकवह्नथाद्यनुमितिसामग्याः प्रतिबन्धकत्वकरूप-नमाचार्यमतेऽप्यावश्यकम् , तथाविधानुमितिसामग्रीतादृशप्रत्यत्तसामग्रथोयौ-गपद्यस्य तन्मतेऽपि सम्भवात्। एवछ वह्विच्याप्याभाववत्पर्वतवान् देश इत्येतादृशप्रत्यन्तादिसाधार् णविह्नव्याप्याभावादिविशिष्टवैशिष्ट्यावगाहिप्रत्यन्ता दिकमैव तादृशानुमितिसामगग्याः प्रतिबध्यतावच्छेदकं वाच्यम्। तथा च लिङ्गा-नुपधानमतेऽपि वह्निव्याप्याभाववत्पर्ववतवान इत्यादिविशिष्टवैशिष्ट्यावगाहि-प्रत्याचादौ न तादृशानुमितिसामग्याःप्रतिबन्धकताधिक्यम् । तथा च वहिन्याः प्याभावद् द्रव्यमित्यादिप्रत्य चस्थलीयप्रतिबन्धकतायां विद्वव्याप्याभावप्रकारता-निरूपितद्रव्यत्वावच्छिन्नप्रकार्ताशालिप्रत्य चं जायतामित्याकारिवे च्छाया उत्ते-जकत्वात ताहरीच्छाकाले तथाविधप्रत्यक्तसामग्यामसत्यां विह्नव्याप्याभाववत्-पर्वतवान् देश इत्यादिप्रत्यत्तवार्णाय तत्र बह्विव्याप्याभावप्रकारतानिरूपित-पर्वतत्वाविक्क त्रप्रकारताशालिप्रत्य चं जायतामित्याद्याकारिकेच्छानामुत्तोजकी-कृत्यानुमितिसामग्थाः प्रतिबन्धकत्वान्तर्कल्पनं लिङ्गानुपधानमतेऽत्य।वश्य-कमिति वाच्यम् । द्रव्यत्वपर्वतत्वादिरूपप्रकारतावच्छेदकमनिवेश्य वहिव्याप्या-भावप्रकारतानिरूपितप्रकारतावच्छेदकतासम्बन्धेनोपदर्शितनिखिलप्रत्यच्रसाधाः रणप्रत्यचत्वाव च्छिन्नं प्रति वह्निच्याप्याभावप्रकारतानिक्षिता याप्रकारता ताहरा-प्रकारत्वाविच्छन्नप्रकारतानिक्विपता या प्रकारता तन्निक्विपतत्वप्रकारतानिक्पितप्र-कारत्वविषयतानिरूपितत्वावच्छिन्नत्वप्रकारतानिरूपितप्रकारतासम्बन्धावच्छित्र-प्रतियोगिताकस्योपदर्शितप्रत्यचेच्छासाधार्यप्रत्यच्यवावच्छिन्नाभावस्यैककाली -

नत्त्रसम्बन्धेनोपद्शितानुमितिसामग्रीविशिष्टस्यैकपितवन्धकताकरूपने उपद्शि तापत्त्यभावात् । विद्वविद्याप्यभावप्रकारतानिरूपितद्रव्यत्वाविद्धन्नप्रकारताशा-लिप्रत्यत्तं जायतामित्येतादृशशेच्छाकालेऽप्युपद्शितसम्बन्धाविद्धन्नप्रतियोगिता-कप्रत्यत्त्तेच्छात्वाविद्धन्नभावस्य प्रवेतत्त्रादावन्नतत्त्रमेत्र ।

एवं पवतो विह्नमानित्य। युनुमितौ विह्नव्याप्याभाववान् पर्वत इत्याकारकविशिष्टवैशिष्टावगाहिप्रत्यज्ञादिस। मग्याः ताहशप्रत्य ज्ञेच्छाविशिष्टाया चिन्तामणिकारमते प्रतिबन्धकत्वकल्यनिमत्यपि न, द्रव्यं वित्तमदित्यनुमतौ लिङ्गोपधानमतेऽपि तादृशसामगीप्रतिबन्धकत्वकल्पनावश्यकत्वात्, तृशैव विशे- व्यताचच्छेदकतासम्बन्धेन पर्वतो विद्यमानिन्याद्याकारकानुमितिसाधार्णव-ह्याचनुमितिसायारणवह्याचनुमितित्वावच्छित्रं प्रति स्वीयानुमितिनिष्टविशे-ब्यतानिक्पितविशेष्यत्वप्रकारतानिक्पिताविञ्जन्नत्वप्रकारतानिक्पितप्रकारता -सम्बन्धाविञ्चन्नप्रकारताकस्य द्रव्यत्वाविञ्चन्नविशेष्यकानुमितिजीयतां पर्वतत्वा-विञ्ज्ञज्ञविशेष्य ताकानुमितिजीयतामित्येतादृशनिखिलेच्छासाधारणानुमित्सा -त्वावच्छित्राभावस्य तादृशसामग्रीविशिष्टस्य प्रतिवन्धकत्वकल्पनेनैवोपपत्तैः । पर्वतोवह्निमानित्याद्यनुमितौ तादृशसामग्याः प्रतिबन्धकत्वान्तरकल्पनस्य मण्-कार्मतेऽप्यभावादिति यदि विभाव्यते, तथाऽप्यनुमितिसामम्रोप्रतिबन्यकतायां व्याप्याभावत्वावच्छेदेन साध्यवत्तानिर्खयविशिष्टपत्तावच्छेदकावच्छिन्नविशे-व्यक्तव्याप्याभावादिनिर्णयस्थले क्लूप्रपत्ततावच्छेदकावच्छित्रविशेष्यकव्याप्या-भावादिमत्तानिर्णयादिमात्रस्य चाचार्यमते निवेशनमिति लाघवमच्रणमेव। तद्वाचार्यमत इव लिङ्गानुपधानमतेऽपि व्याप्याभाववानपर्वतद्वत्यादि-निर्णयकाले पर्वतत्वावच्छित्रपत्तकानुमितिर्न कल्पनीया । तथा च प्राधाभावा-नवगाहिनोपि तथाविधनिर्णयप्रतिबन्धकत्वमनुमितौ स्वीकर्णीयमेव, व्याप्याभाववतपर्वतवानित्यादिविशिष्टवैशिष्टचावगाहिप्रत्यज्ञादौ पर्वतत्वाविद्ध-भपत्तकानुमितिसामग्यादीनां प्रतिबन्धकत्वं व्याप्याभाववत्वावच्छेदेन साध्या-भावनिर्णयादिविशिष्टत्वस्यानुमितिप्रतिवन्धकतावच्छेदककोटी प्रतियोगिपत्ततावच्छेदकावच्छित्रविशेष्यकव्याप्याभावाद्यंशे निवेशनक्क मणिका-रमतेऽपि नास्ति।

अथैवमि पर्वतो विह्नमानित्याद्यनुमितौ वहन्यभाववान् पर्वत इत्वादिनिर्श्यप्रतिबन्धकत्वकरुपनमेवैतन्मतेऽध्यधिकम् । लिङ्गविषवतायामनु मितौ स्वोकारे तादृशिनिर्ण्यस्य व्याप्यादिविशिष्टयुद्धौ वाधमुद्र्या कलुप्तप्रतिबन्ध-कतयैवोपपत्तेरिति । चेत् न, अस्माकमि कलुप्तप्रतिबन्धकतयैव विवाहात् । तथा हि, इच्छाधीनव्याप्यादिप्रकारकप्रत्यक्षे व्याप्याभावादिनिर्ण्याभावस्य व्यभिचारवारणाय तादृशिनर्ण्यामुत्तरत्वं तादृशिनर्ण्याभावजन्यतावच्छेद्कं वाच्यम् इच्छाविरह्विशिष्टतादृशिनर्ण्याभावत्वेन तस्य हेतुत्वे प्रतिवन्धकतावच्छेदककोटिप्रविष्टानाहार्यत्वाप्रामाययज्ञान।दिभिस्समिमच्छाभावानां विशेष्यविशेषणभावे विनिगमनाविरहेण प्रतिबन्धकताबाहुल्यप्रसङ्गात् । आहार्यप्रत्यक्तेच्छान्या हेतुत्वोपगमात् न तत्स्थलीयसामप्रोवलात् इच्छाशून्यकाले वाधसत्वे विशिष्टप्रत्यक्तापत्तः । एवछ्च तादृशिनर्ण्याभावजन्यतावच्छेदककोटौ विषय-विशिष्टप्रत्यक्तपत्तान्यत्वे तादृशिनर्ण्यानन्तरोत्पन्नान्यविषयविशिष्टच्युद्धे स्तादृशिनर्ण्यानुत्तरत्वक्तपजन्यतावच्छेदकानाकान्तत्तयैव व्यभिचारानवकाशात् । एवछ्च पर्वतो विह्मानित्याद्यनुमितेरिप तादृशिनर्ण्यानुत्तरत्वकृपतादृशिनर्ण्याभाव-जन्यतावच्छेदकाकान्तत्त्य।ऽनुमितौ लिङ्गविषयतानभ्युपगमेऽिप कलुप्तप्रतिवन्धकत्यैव निर्वाहादिति ।

यत्तु लिङ्गानुपधानमते श्रुष्ठभावन्याप्यवान् पर्वतो विह्निन्याप्यवाश्च पर्वत एतादृशोभयन्याप्यवत्तानिर्णयदृशायां महानसीयहृष्यभावश्च महानसीय-विह्म लघुरित्येतादृशलाघवज्ञानसन्त्वे पर्वतो विह्नमान्न वेति संशयानुमिति-वारणायैककोटिकानुमिति प्रत्यपरकोटिकानुमितिसामग्याः प्रतिवन्धकत्वं कृत्य-मिति गौरवं, लिङ्गोपधानमते तत्रानुमित्यभ्युपगमेऽपि न संशयानुमितित्वप्रसङ्गः, वहृष्यभावन्याप्ययोवहितदभावावच्छेदकयोरभावेन तादृशानुमितौ विह्निच्याप्य-वान् पर्वतोऽभावन्याप्यद्रन्यवान् महानसीयविद्धमान् वहृष्यभाववान् इत्याकार-कत्या संशयत्वाभावादिति तत् चिन्त्यम्, संशयानुमितिविचारे तद्दारणप्रकारस्य दिशितत्वादिति शिवम् ।

॥ नव्यमतरहस्यम् ॥

व्याप्तिविशिष्टविह्नव्याप्यधूमवान् पर्वतङ्खाकारकपरामशेस्वानुमितिहेतुत्वे गौरवमाह ।

श्रनुमिति प्रति पर्वतीयधूमव्यापको विह्निरत्याकारकपरामशों हेतुः न तु व्याप्तिविशिष्टविह्नव्याप्यधूमवान् पर्वत इत्याकारकस्तस्य हेतुत्वे कारणता-वच्छेदककोटौ व्यापकसामानाधिकरण्यक्तपव्याप्तिघटकोभूतसामानाधिकरण्य-पदार्थविषयतानिवेशाधिकयेन गौरवादिति व्यापकताज्ञानहेतुतावादिनः।

व्यापकताज्ञानहेतुतावादिमते दोषमाह-

श्रथैतन्मते यत्र पर्वतीयधूमसमानाधिकरणाभावप्रतियोगितावच्छे-दकत्वावच्छिन्नाभावघटिता पर्वतीयधूमत्वावच्छिन्निक्षितव्यापकता न वही गृहीता श्रपि तु धूमसमानाधिकरणाभाव प्रयोगितावच्छेदकत्वसामान्य-घटिता धूमसामन्यव्यापकतेव तत्र उपदर्शितपरामशीसम्भवेनानुमित्यनुत्पाद-प्रसङ्ग इति चैत् न ।

व्यापकताज्ञानहेतुतावादी स्वमते दोषपरिहारमाह-

न हि व्यापकताज्ञानहेतुतावादिना पत्तीयहेतुसमाधिकरणाभावन-तियोगितावच्छेदकत्वावच्छिन्नाभावावगाहिज्ञानस्य हेतुता स्वीकियते येनोक्ता-नुपपत्तिः स्यात् किन्तु उपलक्षणविधयापत्तीय त्वावगाहिनो हेतुसमानाधिकर-

१ एतन्मते = ज्यापकताज्ञानहेतुताबादिमते । २ यत्र = यादृशस्थलविशेषे । ३ वृम = सामान्यज्यापकतैव वह्नी गृहीता । ४ तत्र = तादृशस्थले । ५ उपदर्शित = पर्वतीयवृमज्यापकविह्नसमानाधिकरण्यूमवानिरित्याकारक । ६ हेतु = पर्वतीयवृम ।
७ स्यात् = अनुमित्यनुत्पादप्रसङ्गस्स्यात् । द्र पक्षीय = पर्वतीय ।

णाभावप्रतियोगितावच्छेकस्वत्वावच्छिन्नाभावावगाहिनोज्ञानस्यैवेतिन होषः।

व्यापकताज्ञानहेतुतावादिमते गौरवरूपदोषमाइ-

श्रथैतन्मते पर्वतो वहिसामानाधिकरणाभाववानित्याकारकोपनीत-भानं शाब्दबोधादिकं प्रति पर्वतादिपच्चकवहित्याद्यनुमिति सामप्रयाप्रतिबन्धकत्व-कल्पनात् गौरवम् ।

व्याप्तिविशिष्टहेतु स्वारकपत्तिविशेष्य कपरामर्शस्य हेतुतामते तु तथाविधोपनीतभानादीसाध्यसामानाधिकरण्य विशिष्टहेतुमत्तावगाहिनः परामर्शस्य बाधमुद्रया प्रतिबन्धकतायाः क्लप्तत्वात् तत एव ताहशानुमितिसामग्रीदशायां तद्तुन्पादोपपत्तेः; सामग्रीप्रतिबन्धकतायास्तत्राकस्पनीयत्वादिति चेत्
अस्त्वेतादृशलघवं, व्याप्तिविशिष्टहेतुप्रकारकपरामर्शस्यहेतुतामते । आलोकव्यापकविहसमानाधिकरण्धूमवान् पर्वत इत्यादिज्ञानादनुमित्यापत्तिवारणाय
तादृशज्ञानसत्त्वे विभिन्नविषयकष्रत्यज्ञाद्युत्पत्त्रये परामर्शहेतुतायाः सामग्रीप्रतिबन्धकतायाद्ध विशिष्टहेतुतावच्छेदकनिवेशस्यावश्यकतया हेतुतावच्छेदकभेदेनतद्राहुर्ल्यप्रयुक्तगौरवम् ।

श्रस्माकन्तु हेतुप्रकारतायाः किञ्चद्धर्मावच्छिन्नविषयतात्वेनैव निवे-शान्न हेतुतावच्छेदकभेदेनकार्यकारणभावबाहुल्यमिति ।

गौरवपरिहारायसाध्यभाववद्यतित्वस्यैवकार्यत्वम् न्या

अत्रोच्यते व्यापकसामानाधिकर्ण्यरूपव्याप्तिविशिष्टहेतुमत्तापराम-

१ न दोषः = नामुमित्यनुत्पादप्रसङ्गरूपो दोषः । २ एतन्मते = व्यापकतः ज्ञानहेतुतावादिमते ।
३ व्याप्तिविशिष्टहेतुप्रकारकपक्षविशेष्यक परामर्शस्य = विद्विनिरूपितव्यापितिविशिष्टविद्विव्याप्य
धूमवान् नित्याकारकपरामर्शस्य । ४ एतादृशं = सामग्री । प्रतिबन्धत्व।कृत्यप्रयुक्तं । प्र
तादृशज्ञानसत्वे = व्या प्तिविशिष्टहेतु प्रकारकपक्षविश्वेष्यकरपराशात्मकज्ञानसत्वे । ६ तृद्वाहृक्ष्य
= कार्यकारणभाववाहुल्य ।

र्शस्य चेत्कारणताऽस्भामामिकपगम्यते तदैवोपदर्शितगौरवावकाशः ।
वयन्तु साध्याभावावदृष्टृत्तित्वविशिष्टहेतुमत्ताज्ञानत्वेनैव हेतुतां स्वीकरिष्यासः । न च तत्र किमपि गौरवं सम्भवतं ति प्रत्युत व्यापकत्वापेत्तयासाध्याभाववदृष्टृत्तित्वस्यलघुशरीरत्या लाघवमेवेति ।

वस्तुतस्तु श्रभावप्रत्ययो हि यादृशविशिष्टधर्मस्य प्रतियोगितावच्छेद-कत्वमनगाहते तादृशविशिष्टधर्म एव प्रतियोगिनिष्ठविशेणतायामवच्छेदक-तया तत्र भासते, गुद्धघटत्वादिषु प्रतियोगितावच्छेदकत्वावगाहिनो नीलघ-टत्वावच्छिन्नप्रतियोगिनिष्टविशेषणताकाभावप्रत्ययस्याप्रामाणिकत्वात्। श्रन्यथा विशेषदर्शिनापि प्रमेयं नास्तीति प्रतीत्यापत्तेः।

धूमसमानाधिकरणाभावप्रवियोगितावच्छेदकत्वनिष्टप्रतियोगिक त्वावगाहिपर्वतीबधूमसमानाधिकरणाभावप्रतियोगितावच्छेदकत्वत्वायच्छिन्त विशेषणताकज्ञानमेवासिद्धमिति , पर्वतीयत्वघटिततादृशधर्मनिष्ठप्रतियोगिता
बच्छेदकत्वावगाहिपरामश्रस्यैव हेतुत्वं स्वीवरणौयम् । तथा च उपद्शितस्थलेऽचुसित्यपत्नापो दुर्वार एवेति, व्याप्तिविशिष्टहेतुमत्तापरामश्रहेतुतामतमेवसाधीयः।

बाध्याभाववद्वृत्तित्वरूपव्याप्तेरनुमितिहेतुत्वेपि न केवलान्वयस्थले दोपः । नव्यास्तु साध्यभाववद्वृत्तित्वरूपाव्याप्तिरनुमितिप्रवोजिका, व्या-पक्षामानाधिकरूपयरूपव्याप्तेः सामानाधिकरूपयघटितत्वेन गुरुशरीरत्वात् ।

केवलान्वियास्यलेसाध्याभावस्या ऽप्रसिद्धत्वेपित्रभावांशेसाध्योय-त्वावगादिनो भ्रमात्मश्रज्ञानादेवानुमितिरुपेयते । न च साध्येऽभावाप्रतियो-कत्वरूपकेवलान्वियत्वप्रदृदशायामभावे साध्यप्रतियोगिरुत्वरूपभ्रमासम्भवाद-नुमित्यपन्नापप्रसङ्ग इति बाच्यम् ।

१ चपर्वाशत = हेतुतावच्छेदकमेदेनकार्यकारणभावप्रयुक्त । २ तत्र = साध्यभाववदद्गित्वविशि-ष्टहेतुमत्ताज्ञानत्वेनकाराणतायां । ३ तपाच = तादृशपरामशंस्यकारतास्वोकारे च । ४ उप-दिश्वतस्थले = यादृशस्थले पर्वतीयधूमत्वाविद्यत्र निरूपितव्यापकतानवद्गौ गृहीतातादृशस्थले । ५ केचनान्विश्स्वले = बाच्यन प्रेयत्वादित्यादौ ।

श्रसमानाकारकज्ञानस्याप्रतिबन्धकतया श्रभावांशे प्रतियोगिता-संसर्गेणसाध्य प्रकारकत्वधियः उपदर्शितकेवलाः वियत्वज्ञानाप्रतिबध्यत्वात् । षथ तथापि श्रभावो न साध्यीय इत्याकारकाभावत्वाविच्छन्नधर्मिकप्रतियोगि-तासंसर्गाविच्छन्नप्रतियोगिताकसाध्याभाववत्तानिर्णयदशायां साध्याभाव -बद्धृत्तिमानपत्त इत्येतादशपरामशीसम्भवादनुमित्यनुपपत्तिर्दुं वीरैवेति चेत्, नेष्यत एव तत्रानुमितिः ।

द्रव्यं विशिष्ट सत्वादित्यादाविपश्रभात्मककज्ञानादेवानुमिति :

्वं विशिष्टसत्ताया सत्तानितरेकतया दृ यत्वाभाव वदवृत्तित्वविर हात्त्त्वहेतुक द्रव्यत्वादिनिरूपितव्याप्तिज्ञानस्य प्रमात्वविरहेपि न वितः, तत्रापि अभात्मकपरामशादेवानुमितेकपपत्तेः।

एवंडन जातिमान् सत्भादित्यादाविष भ्रभात्मकपरामशादेवानुमि-तिरुपपत्तेः भ्रतस्तत्रसाध्याभाववितसामान्यदौहेतुतावच्छेषककीभूतसमवाय-सम्बन्धेनकृत्तेरप्रसिद्धे स्तद्भावरूपव्याप्तेर प्रसिद्धाविष्वन्त्रेतिः।

एवमवृत्तिगगना शैसाध्याभाववदवृतित्वरूपव्याप्तिसत्वेपि विशेषदर्शिनां प्रचन्नेताज्ञानविरहादेव नानुमितिः यदि च गगनमवृत्तीत्याकारकविशेष-दर्शनकालेपियत्तविशेष्यकतादृशगगनादिप्रकारकसाध्याभाववदवृत्तिगगनवान् - पत्त इत्येतादृश परामशीत्यन्तौवाधकाभावः, अवृत्तित्वप्रद्दस्य वृत्तित्वप्रद्दं प्रत्येव प्राधाभावावगादितया विरोधित्वेन तादृशपरामशे प्रति तस्य विरोधित्वेमानाभाव

१ उपर्दाशत केवलाविय = साध्येऽभावा प्रतियोगित्वरूपकेवलान्यिय । २ तत्र = परामर्शा-सम्भवकाले केवलान्वियस्थले । ३ नंतिरंकत्या = विशिष्टं शुद्धान्नितिर्च्यत इति नियमेना-भिन्नतया । ४ तद्धे तुक = विशिष्टसत्वहेतुक । ५ नक्षतिः = तानुमितेरनुपपत्तिः । ६ तत्रापि = द्रव्यंविशिष्टसत्वादित्यादाविष । ७ एवञ्च = भ्रभात्मक परामर्शोदनुमितिस्वीकारे च । = तत्र = जातिमान्सत्वादित्यत्र । ६ नक्षतिः = नानुमित्यनुपत्तिः । १० तादशपरामर्श = साभ्यायावन्दवृत्तिगमनवान्पर्वतद्वत्याकारक परामर्शे । ११ तस्य = भवृत्तित्वप्रहस्य ।

इति विभाव्यते तदा तैत्रानुमित्यभावस्य प्रामाणिकत्वे साध्याभाववृत्तित्वविशिष्टवृत्तिमत्वमित्येव व्याप्तिरिति स्वीकरणीयम्, तादृशव्याप्तिप्रहेऽवृत्तित्वप्रहस्य विरोधित्वे न कस्यापि विप्रतिपत्तिः ।

वस्तुतस्तु तद्वत्ताग्रहं प्रति तद्वर्मिकावृत्तित्वग्रहस्यापि विरोधित्वमनेकप्रन्थकारसम्मतं सयुक्तिकञ्च। तत्करूपने च पर्वतो विह्नमानित्येतादृशानुमितौ विह्नरवृत्तिरित्याकारकविशेषण्तावच्छेद्कप्रकारकिर्मण्यघिताया इच्छाविशिष्टाया अवृत्तिविह्नमानित्याकारकिविशिष्टवैशिष्टचावगाहिप्रत्यच्नसामग्याः
प्रतिबन्धकत्वाकरूपनेन लाघवसम्भवात्। तथा च गगनमवृत्तोत्याकारकतादृशज्ञानकाले गगनादिप्रकारकज्ञानमपि नोत्पद्यत एवेति वद्नित।

व्यापकसामानाधिकरण्यरूपव्याि ज्ञानमेवानुमितिहेतु :-

अहोदं चिन्त्यं, व्यापकसामानाधिकरण्यस्पव्यािश्वानस्यैव हेतुत्वमुचितं, तथा सित तादृशङ्चानप्रतिबध्येऽभावो न हेतुसमानाधिकरणः, प्रतियोगितानाभावीयेत्याकारकोपनीतभानशाब्दवोधादावनुमितिसामग्याः प्रतिबन्धकत्वाकपल्नेन लाघवसम्भवात् । अनुमितिसामग्रीकाले बाधमुद्रया तादृशङ्चानं प्रति
क्लुप्तप्रतिबन्धकताकस्य स्वव्यापकसाध्यसामानाधिकरण्यनिर्णयस्य तत्र सत्वान्, तत एव तादृशोपनीतभानबारणोपपत्तेः ।

साध्याभाववदष्टतिस्वरूपव्याप्तिज्ञानस्य हेतुतामते तत्प्रतिबद्धीभूताभावो न साध्यीय इत्येतादृशोपनीतभानं प्रति अनुमितिसामग्र्याः प्रतिबन्धकत्वाकल्पेन लाघवसम्भवात् साम्यमिति वाच्यं; यतो गुरुशरीरव्याप्रिज्ञानप्रतिवध्यानां लघुशरीरव्याप्तिज्ञानप्रतिवध्यज्ञानापेज्ञया बहुविधतवा

१ तत्र = विद्वाना गगनादित्यत्र । २ तादश = नाध्याभाववद्वृत्तित्वविशिष्टवृत्तिमत्वरूप ।
३ तद्वता = वह ्न्यादिमता । ४ तद्धिमक = वह न्यादिविभक । ५ तत् = विरोधित्व । ६
तादश = अभावो न हेनुसमानाधिकरणः प्रतिथोगितानाभावीथेत्याकारक ।
अभावो न हेनुसमानाधिकरणः प्रतिथोगितानाभावीथेत्याकारक ।

गुरुशरीरव्याप्तिज्ञानहेतुतामतेऽनेकविधज्ञानेऽनुमितिसामग्रीप्रतिबन्धकता, लघु-शरीरव्याप्तिज्ञानहेतुतामते तु स्वल्पस्थले तथेति कारणीभूतज्ञानविषयस्य श-रीरगौरवमेव लाघ असम्पादकमिति ।

व्यापकसामानाधिकरण्य हृपव्याप्तेःकारण्त्वे गौरवम् :-

श्रथ मास्तु व्याप्तेः शरीरगौरवक्ठतगौर्षं, एवमपि व्यापकसामान्नाधिकरण्यरूपव्याप्तेः हेतुतावच्छेदकघटितत्या हेतुतावच्छेदकभेदेन परा-मर्श हेतुताया श्रनुमितिसामग्रीप्रतिवन्धकतायाश्चानन्त्यप्रयुक्तगौरवं दुर्वारमेव। साध्याभाववदवृत्तित्वरूपव्याप्तेः हेतुतावच्छेदकविषयतामनिवेश्य, वह्निव्याप्य-धूमवान् वह्निव्याप्यालोकवांश्च पर्वत इत्याकारकबहुविधपरामशानां साध्याभाव-वदवृत्तित्वाविच्छन्नप्रकारताकनिर्णयत्वेनैकहेतुताया एव सम्भवात, ताहराव्या-प्रिज्ञानहेतुतावादिमते हेतुतावच्छेदकभेदेन परामर्शहेतुतावाहुल्यम्।

न च व्यापकसामानाधिकरण्यज्ञानहेतुतामठेऽपि हेतुविपयताया
विशिष्यधूमत्वाविच्छन्नविपयतात्वेन निवेंगे एतन्मतेऽपि हेतुतावच्छेदक भेदेन परामर्शाहेतुताया वाहुरूयं, तदेव कुतः सामान्यतोऽविच्छन्नविषयतात्वेन हेतुविपयतानिवेशनेऽप्युपपत्तेरिति वाच्यं,हेतुविषयताया विशिष्यधूमत्वाद्यविच्छन्नविषयतात्वेनानिवेशे आलोकव्यापकविह्नसमानाधिकरण्धूमवान् पर्वत इत्यादिनिर्णः
यवारणासम्भवात् तिन्नवेशस्यावश्यकत्वादिति चेत् न हेतुतावच्छेदकविशिष्यानिवेश्यधूमालोकादिसाधारण नेश्चयत्वस्य दुर्वचतया साध्यामाववदवृत्तित्वव्याप्तिज्ञानहेतुतामतेऽपि हेतुतावच्छेदकभेदेन परामर्शहेतुतादिबाहुल्यमावश्यकमेव, तथा हि विह्वव्याप्यप्रतियोगिकामावाप्रकारकत्वे सति विह्वव्याप्यप्रकारकज्ञानत्वं न निर्णयत्वम्, विह्वव्याप्यालोकवान्न वा पर्वतः पर्वतो विह्वव्याप्यधूमवानित्येतादृशांशिकनिर्णयाव्यापनात् । नापि विह्वव्याप्यत्वाविच्छन्नसामान्यामावाप्रका-

१ तया = प्रतिबन्धकता । २ एवनपि = शरीरगौरवकृतगौरव। भावेऽपि । ३ ताहश = व्यापकसामानाधिकरएयरूप । ४ एतन्मतेपि = व्यापकसामानाधिकरएयरूपव्याते : कारएातावा-दिमतेऽपि । ५ तदेव = बाहुल्यमेव । ३ अव्यापनात् = औशिकनिश्चये विह्नव्याप्यप्रतियौ-गिकाभावप्रकारकत्वसत्वेन तदभावाप्रकारकत्वे सित बिह्नव्याप्यप्रकारकज्ञानत्वाभावात् ।

रकत्वे सित तद्वेच्छिन्नप्रकारकत्वं, विह्नव्याप्यधूमवान्न वा पर्वत इत्येतादश-बोधस्यापि तादृशसामान्याभावाप्रकारकज्ञानत्वेन तथात्वप्रसङ्गत् । तादृश-सामान्याभावाप्रकारकत्वे सित शुद्धविह्नव्याप्यत्वावच्छिन्नप्रकारकत्विनवेशे च, बिह्नव्याप्यधूमवान् पर्वत इत्यादिनिश्चयस्याप्यसंग्रहः, तादृशङ्गानीयधूमत्वाव-चिछन्नविह्नव्याप्यप्रकारत्याःकेवलविह्नव्याप्यत्वावच्छिन्नत्विवरहात् ।

न च ताहशानिर्णये फलानुरोधेन विह्नव्याप्यवान् पर्वत इत्यादिनिर्णय-साधारणीशुद्धविह्नव्याप्यत्वाविच्छन्नप्रकारतापि स्वीक्रियते अतो न तदसङ्गहः। ताहशज्ञानीयविह्नव्याप्यधूमशान्न वा पर्वत इत्यादिसंशये च ताहशप्रकार-तायाः करुपनाभावान्नातिप्रसङ्गः।

यत्र संशये ताहरयपि प्रकारता प्रामाणिको तत्र तावत् बह्वित्याप्य-धूमवाज्ञ वा पवतः पर्वतो बह्वित्याप्यवानित्याकारक एवानुमित्यादिजनकत्वे न केनचिद्पि विप्रतिपद्यत इति वाच्यम्। बह्वित्याप्यधूमवान् पर्वत इत्यादिः निखिलनिर्णये शुद्धवह्वित्याप्यत्वावच्छित्रप्रकारताया अनुभवविकद्धत्वात्, फलानुरोधेन तत्स्वीकारे सर्वेषां तथाविधानर्णयानां बह्वित्याप्यधूमवान् बह्वि-व्याप्यवांश्च पर्वत इत्याकारकताप्रसङ्गात्।

वस्तुतः शुद्धवित्रव्याप्यत्वाविच्छन्नप्रकारताया वित्रव्याप्यधूमवान्न-वा पर्वत इत्याकारकसंशयसाधारण्यवारणाय तत्राननुगतिनयामकाभाव-कल्पनमावश्यकम्। एवळ्ळोपदिशितिनिर्णयेषु तद्भयुपगमे तत्तन्निर्णयोत्पादका-

१ तदबच्छित्र = बिह्निच्यात्वाबच्छित्र । २ ताहश = बिह्निच्याप्यत्वाबच्छित्र । ३ तथात्व = निश्चयत्व । ४ ताहश = बिह्निच्याप्यत्वाबच्छित्र । ५ ताहश = बिह्निच्याप्यधूमवान् पर्वत । ६ ताहश = बिह्निच्याप्यधूमवान् पर्वत इति । ७ तदसङ्ग्रहः = बिह्निच्याप्यधूमवान् पर्वत इति शान्स्यासङ्ग्रहः । ६ ताहशप्रकारता = शुद्धबिह्निच्याप्यत्वाबच्छित्रप्रकारता । ६ यत्र संशये = याहशसंशयविशेषे । १० ताहशी = शुद्धबिह्निच्याप्यत्वाबच्छित्रप्रकारता । ११ तत्स्वीकारे = शुद्धबिह्निच्याप्यत्वाबच्छित्रप्रकारतास्वीकारे । १२ उपर्वशित = अशिक । १३ तदम्युपगमे = शुद्धविद्धव्याप्यत्वाबच्छित्रप्रकारतास्वीकारे ।

नामननुगतहेतृनान्तादेशविषयताप्रयोजनकत्वकल्पने महागौरवम् । एवळ्ळा विरोधिसामप्रीकालीनस्य विह्नव्याप्यधूमत्वाविष्ठञ्जप्रकारताकप्रत्यचं जायता-मित्येनादशेच्छाजन्यस्य विह्नव्याप्यधूमवान् पर्वत इति ज्ञानस्य शुद्धविह्नव्याप्य-त्वाविच्छञ्जप्रकारकत्वाभावेनानुमित्यजनकत्वापत्तिः।

न च शुद्धबिह्नियाप्यत्वाविच्छन्नप्रकारकत्वसिष तत्रीति वांच्यम्,
स्वेच्छाविरह्विशिष्टविरोधिसामग्र्याः प्रतिवन्धवत्वात । न च पूर्वोपद्शितानामपीच्छानामत्रोत्तेजकत्वात् न ताहरोच्छाकालीननिर्णयस्य शुद्धव्याप्यत्वाविच्छन्नप्रकारताशालित्वापत्तिरिति वाच्यम्। तथा सति ताहरोच्छाभावैस्सह्
बिह्नव्याप्यत्वाविच्छन्नप्रकारताकप्रस्य चं जायतामित्येताहरोच्छाभावस्य विशेद्यविशेषण्भावेन विनिगमनाविरहात् प्रतिवन्धकताबाहुत्यप्रसङ्गः, ताहरोच्छाकाले धूमादिभासकसामग्र्यसत्वे विरोधिसामग्रीदशायां विह्नव्याप्यवान् पर्वत
इत्याकारकज्ञानापत्तेश्च।

श्रथ पर्वतत्वाविच्छन्निवशेष्यतानिरूपिताभावप्रकारतानिरूपितप्रति-योगितासंसर्गाविच्छन्नप्रकारतान्या या पर्वतत्वाविच्छन्निवशेष्यतानिरूपित-व्याप्यत्वाविच्छन्नप्रकारता तब्ब्छालित्वमेव पर्वतत्वाविच्छन्नधर्भिकव्याप्यवत्तानि-र्णयत्वं, प्रकारता च प्रकारतावच्छेदकभेदात् प्रकारभेदाद्भिद्दते न तु विशेष्यादि-भेदादिप मानाभावात्। एवछ्छ विह्नव्याप्यधूमवान्न वा पर्वत इत्यादिसंशयीय-पर्वतिवशेष्यतानिरूपितधूमप्रकारतायां ताद्दशभावप्रकारतानिरूपितप्रतयोगि-तासंसर्गाविच्छन्नप्रकारत्वाभिन्नतया नातिप्रसङ्गः, विह्नव्याप्यालोकवान्न वा पर्वतो बह्विच्याप्यधूमवान् पर्वत इत्यादिसमूहालम्बने च तथाविधधूमप्रकारता-या श्रभाविवशेष्यतानिरूपितालोकादिप्रकारताभिन्नत्वान्न तदसङ्गहः। यत्तृ

१ तादृश = शुद्धविह्नव्याप्यत्वाविष्युत्र । २ पूर्वोपदिशत = विरोधिसामग्रीकालीनविह्नव्याप्य-धूमत्वाविष्युत्रप्रकारताकप्रत्यक्षं जयतामिति पुरः उदीरित । ३ तादृशेच्छा = विरोधिसामग्री-कालीनविह्नव्याप्यधूमत्वाविच्छन्नप्रकारताकप्रत्यक्षं जायतामित्याकारिकेच्छा । ४ एवछ = पर्वतत्वाविच्छन्नधर्मिकव्याप्यवत्तानिर्णायस देताहरू शिद्धा परिष्कारकर्णे च । ५ तदसङ्ग्रहः = समू-हालम्बनज्ञानस्यासङ्गृहः ।

विज्ञव्याप्यधूमवान्नवेत्यादिसंशयेऽपि पत्तविशेष्यतानिरूपितसंयोगादिसंसर्गा-वच्छिन्नप्रकारताया अभावविशेष्यतानिरूपितप्रतियोगितासंसीवच्छिन्नप्रका-रतातो भेद आवश्यकः, तद्भेदे ताहशज्ञानस्य पर्वतिवशेष्यतानिरूपितपितयो-गितासंसर्गावच्छिन्नप्रकारताशालित्वात् तस्य प्रतियोगितासंसर्गावच्छिन्न-प्रतियोगिताकधूमाभावप्रकारकपर्वतिविशेष्यकपर्वतो न धूमीय वाधप्रतिवध्यत्वप्रसङ्गः, तादृशधूमप्रकारतायाः तथावियवाधादिप्रतिवध्यतावः च्छेदकत्वादिति तन्न, पर्वतिवेशेष्यतानिरूपितप्रतियोगितासंसर्गाविच्छन्नधूम-प्रकारताकबुद्धित्वं न तथाविधवाधप्रतिवध्यतावच्छेदकम्, अपि तु पर्वत-विशेष्यतानिरूपितप्रतियोगित्वसांस्रांगकविषयत्वाविच्छन्नधूमप्रकारताकबुद्धित्व-सुपद्शितसंशये च प्रतियोगित्वसंसर्गाविच्छन्नप्रकारतायाः पवतिषठ-विशेष्यतानिक्षपितत्वेऽपि ताहशप्रकारतानिक्षपितप्रतियोगित्वसांसर्गिकविषय-तायां न पर्वतिविशेष्यतानिरूप्यत्वं किन्तु संयोगीयसांसगिकविषयताया एव, अतो नास्योपदशितबाधप्रतिबध्यतावच्छेदकाक्रान्तत्वमिति तत्र प्रकारतैक्यं-निराबाधमेवेति चेत्, मैवम् बह्विवाप्यधूमवान् वह्वित्याप्यधूमाभाववान् पर्वत इत्येतादृशसंशये पर्वतिवशेष्यतानिरूपितधूमप्रकारतायां स्वावच्छेदकतासम-नियतावच्छे कता (का) भावांवषयतानिरूपितधूमप्रकारत्वाभे दोक्तिसम्भवेऽपि वह्विज्याप्यधूमवान् धूमाभाववानित्येतादृशसंशयीयपर्वतत्वाविञ्जन्नविशेष्य-तानिरूपितवह्निव्याप्यधूमत्वावच्छिन्नप्रकारतायामभावविशेष्यतानिरूपितशुद्ध-धूमत्वावच्छिन्नप्रकार्त्वाभेदोक्तिः न सम्भवति, तथा सति विह्वव्याप्य-धूमवान् विद्वव्याप्यधूमाभाववान् पर्वत इत्येतादृशसंशयात्तद्वैलत्त्र्यप्रसङ्गात्,

१ तदभेदे = पश्चित्रोध्यतानिरूपितसंयोगादिसंसर्गाविच्छन्नप्रकारताया अभाविवशेष्यतानिरूपित - प्रतियोगितासंसर्गाविच्छन्नप्रकारतायाश्चाभेदे । २ ताद्दशज्ञानस्य = बह्विच्याप्यधूमवान्नवेत्या-दिसंशयाकारकज्ञानस्य । ३ तस्य = ताद्दशसंशयात्मकज्ञानस्य । ४ तथाविधवाध = पर्व-तो न धूमीय इत्याकारकबाध । ५ उपदिशत = बह्विच्याप्यधूमवान्नवेत्यादि । ६ ताद्दश = प्रतियोगित्वसम्बन्धाविच्छन्न । ७ अस्य = बह्विच्याप्यधूमवान्नवेति संशयस्य । द उपदिशत = प्रतियोगित्वसम्बन्धाविच्छन्नप्रतियोगिताकधूमाभावप्रकारकपर्वतिविशेष्यकपर्वतो न धूमीय इत्या-कारक । ६ तथा सित = अभेदे सित ।

तथा च तादृशसंशयसात्रार्ण्यमुपद्शितनिर्णयत्वस्य दुवंचत्वमेव।

त्रथ ताहरीसंशयेऽपि पर्वतिवशेष्यतानिरूपितधूमप्रकारताऽभाव-विशेष्यतानिरूपितधूमप्रकारतयोरभेदः स्वीक्रयते । नचोपदर्शितसंशयात्त-द्वेलत्त्वप्रप्रसङ्गः, तश्रोपदर्शितसंशये स्रभाविवशेष्यतानिरूपितधूमप्रकार-ताया बह्विच्याप्यत्वविशिष्टधूमप्रकारतात्वेन निरूप्यनिरूपकभावः तांदृशसंशये च केवलधूमप्रकारतात्वेनेति प्रकारताविशेष्यतयोनिरूप्यनिरूपकभाववेलच्चयादेव-तद्वेलच्चयमुपपद्यत इति चेत्, एवं सति बह्विच्याप्यनीलधूमाभाववान् पर्वतो बह्विच्याप्यधूमवां स्वेतादृशसमुच्चयोयतथाविधप्रकारतयोभेंदोऽसिद्धः तद्वोजस्य बह्विच्याप्यनीलवान्नव। पर्वत इत्येतादृशसंशयात्तादृशसमुच्चयवेलच-प्यस्य तद्भेदेऽपि उक्तरीत्योपपाद्यितुं शक्यत्वात् तथा च तादृशसमुच्चयाद्व-प्यस्य तद्भेदेऽपि उक्तरीत्योपपाद्यितुं शक्यत्वात् तथा च तादृशसमुच्चयाद्व-प्यनुमित्यनुद्यप्रसङ्गः।

यत्तु संशयं भाव।भावोभयप्रकारतानिक्षिता विशेष्यता एकैव समुचये तु प्रकारताभेदेन विशेष्यताभेदः। एवळ्ळ व्याप्यप्रतियोगिकाभावप्रकारत्वानिक्षितव्याप्यत्वाविच्छन्नप्रकारतानिक्षित्तपत्त्वतावच्छेदकाविच्छन्नविशेष्यताकज्ञानत्वभेव व्याप्यनिर्णयत्विमिति,तद्प्यसत्। विह्वव्याप्यधूमविह्वव्याप्यालोकाभावादिकमेकत्र द्वयमिति रीत्या पत्तांशेऽवगाहमानस्य ज्ञानस्यापि तादशधूमालोकाभावादिप्रकारतानिक्षित्तेकविशेष्यताकत्या तदसङ्ग्रह्प्रसङ्गात्, तत्र विशेष्यताभेदे समूहालम्बनाकार (क) विह्वव्याप्यधूमवान् पर्वत आलोकाभाववान्
पर्वत इत्येतादशनिर्णयज्ञानात् विह्वव्याप्यधूमवान् पर्वत आलोकाभाववानित्येतादशस्यकत्र द्वयमिति रीत्या धूमालोकाभावादिप्रकारताकतादशज्ञानस्य।वैलन्त्रप्यप्रसङ्गात्। क्विच्तु स्व।वच्छेदकाविच्छन्नत्वस्वनिक्षपकज्ञानिक्षितत्वैतन्त्रप्यप्रसङ्गात्। क्विच्तु स्व।वच्छेदकाविच्छन्नत्वस्वनिक्षपकज्ञानिक्षितत्वित्तदुभयसम्बन्धेन पर्वतत्वाविच्छन्नविशेष्यतानिक्षिताभावविषयतानिक्षितप्रतियोगित्वप्रकारताविशिष्टान्या या पर्वतत्वाविच्छन्नविशेष्यतानिक्षित्वच्याप्यत्वा-

१ ताहश = बिह्नव्याप्यधूमवात्र वेत्येताहश । २ ताहश = बिह्नव्याप्यधूमवान् धूमाभाववा-नित्येताहश । ३ तह् लसएयं = संशयवेलक्षएयं । ४ तदभेदेऽपि = प्रकारत्वयोरभेदेऽपि । ५ ज्ञानस्य = बिह्नव्याप्यधूमवान् बिह्नव्याप्यालोकाभाववांश्व पर्वत इति ज्ञानस्य । ६ स्वं = प्रक.रता

विच्छन्नप्रकारतातिन्नरूपितज्ञानत्वमेव प्रष्टतिनर्णयत्वम् विह्वाध्यालोकाभाववान् विह्नव्याध्यधूमवाश्च पर्वत इत्येता दृशज्ञानीयपचिवशेष्यतानिरूपितव्याध्यताविच्छन्नप्रकारतोपदर्शितोभयसम्बन्धेन कदाचिद्दिप तार्दशाभाविवशेध्यतानिरूपितप्रतियोगित्वप्रकारताविशिष्टा, तार्दश्च नोयतथाविधालोकप्रकारतायास्तंत्र स्वावच्छेदकाविच्छन्नत्वियरहात्, अन्यज्ञानीयतथाविधधूमत्वावचिछन्नप्रकारतायाश्च स्वनिरूपकज्ञानिरूपितत्विवरहात्। विह्वव्याध्यधूमवान्न वा
पर्वत इत्यादिसंशये पचिवशेष्यतानिरूपितव्याध्यत्वाविच्छन्नप्रकारता चोक्तोभयसम्बन्धेन तादश्चानीयाभाविवशेष्यतानिरूपितव्याध्यत्वाविच्छन्नप्रकारताविश
ख्येव नातस्तदसङ्गद्धः। सम्बन्ध्यदकदलद्वयप्रयोजनन्तु स्फुटमेव।

स्वावच्छेदकावच्छित्रत्वञ्च स्वावच्छेदकताव्यापकतावच्छेदकतावत्वसतो बह्विच्याप्यालोक'भाववान् बह्विच्याप्यधूमवांश्च पर्वत इत्येतादृशङ्कानीयपद्यविशेष्यतानिकृषितधूमप्रकारतायास्त्वज्ञानीयाभाविवशेष्यतानिकृषितालोकृति ब्ठिप्रकारतावच्छेदकीभूतव्याप्यत्वावच्छिन्नत्वेऽिष न चृतिः। आलोकत्वसाधारणी
तादृशावच्छेदकतां प्रति तादृशधूमप्रकारतावच्छेदकताया अव्यापकत्वात्, स्वावच्छेदकताव्यापकतावच्छेदकतावत्वघितोभयसम्बन्धेन तत्र तद्वे शिष्ट्याभावाविति वदन्ति, तद्यसिद्धम् तथा सति जातिविशेषत्वादिना यत्राभावप्रतियोग्यंशे धूमत्वादिकं विशेषण्तय। जातं तत्र विद्वयाप्यधूमवान् पर्वतो जातिविशेषवदभा
ववांश्चेत्याकारकतादृशङ्कानाद्ययनुमित्यनुद्यापत्तेः , धूममात्रवृत्त्यभाविशेब्यतानिकृषितङ्कानीयप्रकारतावच्छेदकतां प्रति पर्वत्विशेष्यतानिकृषितधूमंप्रकारतावच्छेदकताया व्यापकत्वान्।

१ उपर्दाशत = स्वावच्छेदकाविच्छ्द्रत्वस्वनिरूपकज्ञानिरूपितत्व । २ तादृशाभाव = विह्नव्याप्यालोकाभाव । ३ तादृश = विह्नव्याप्यालोकाभाववान् विह्नव्याप्यधूमवारेचैतादृश । ४ तत्र = ज्ञाने । ५ उक्तोभय = स्वावच्छेदकाविच्छ्द्रत्वत् स्विन्हपकज्ञानिरूपितत्वोभय । ६ तादृश = बह्निञ्याप्यधूमवाञ्च वा पर्वत इत्येतादृश । ७ तदसङ्ग ह = तादृशज्ञनासङ्ग हः । ५ तथा सति = उक्तोभयसम्बन्धेन तद्वैशिष्ट्य घटितिनिष्ययत्विवेशे सति ।

एवम्, ज्ञानव्यक्तिभेदेन विषयताभेद्स्याप्रामाणिकतया विह्नव्याप्य-भूमवान् पर्वत इत्याकारकज्ञानीयव्याप्यप्रकारतायाः संशयात्मकज्ञानीयाभाववि-शेष्यतानिक्तपितप्रकारताविशिष्टप्रकारत्वाभिन्नत्वात्, तादृशप्रकारताविशिष्टान्य-व्याप्यप्रकारताया असिद्धेरिति न किञ्चिदेतत् । केचित्तु विरोधानविष्ठिन्न-संयोगादिनिष्ठसासर्गिकविषयतानिक्तपितविह्नव्याप्यत्वाविष्ठन्नप्रकारताकज्ञान-त्वभेव निश्चयत्वम्।

संशयीयसंयोग।दिनिष्ठसांसर्गिकविषयताया विरोधाविष्ठञ्जत्वात् तद्वयाष्ट्रत्तिः।

निश्चये क्वचिद्पि विरोधस्य संसर्गकोटिविषयतायां भानानुपगमाञ्च दोषः।

न च हेतुतावच्छेदकघटितस्य विह्नव्याप्यधूमाभाववदवृत्तित्वादिक्षप-विरोधस्य निवेशे हेतुतावच्छेदकभेदेन परामर्शकारणत्वादिभेद आवश्यकः, बह्नव्याप्यत्वावच्छिन्नाभाववदवृत्तित्व (रूप) विरोधानवच्छिन्नत्वस्य सांसर्गिक-विषयतायां निवेशे च पर्वतो विह्नव्याप्यधूमवान्नवेत्येत। दृशसंशयवारणासम्भवः, र्वत्र नियमतो विह्नव्याप्यत्वावच्छिन्नाभावस्याके टित्तया तद्धिकरणावृत्तित्व-रूपविरोधस्याभानादिति वाच्यं, विह्नव्याप्यप्रतियोगिकाभावत्वावच्छिन्नावच्छे-दकतानिरूपिताधिकरणनिष्ठावच्छेदकतानिरूपकाभावनिष्ठावच्छेदकतात्वेन नि-खिलविरोधनिष्ठावच्छेदकतामनुगमय्य तदनिरूपकत्वस्यैव संसर्गविषयतायां निवेशेऽनुपपत्त्यभावादिति ।

न चैवम्, व हिन्याप्यालोकाभावाधिकरणावृत्तित्वाविच्छन्न संयोगा-दिसंसर्गकधूमादिनिश्चयासङ्ग्रह इति वाच्यं, धूमवत्वादिज्ञाने त्रालोकाद्यभाववद-वृत्तित्वादेश्संसर्गतया भाने मानाभावादित्याहुः, तद्प्यसत्, विरोधानविच्छन्न-संयोगादिनिष्ठसांसर्गिकविषयताकत्वनिवेशेऽपि यत्र संशयेऽभावकोटावेव, संसर्ग-

१ = तादृश = संशयात्मकज्ञानीयाभावविशेष्यतानिरूपित । २ तत् = संशय । ३ न दोष: =

न निवायासंग्रहः । ४ तत्र = संशये। ५ अकोटितया = संशयघटककोटिद्वयानाक्रान्ततया ।

घटकतया विरोधिधूमादिविरोधस्य भानं न तु धूमादेस्ताहशसंशयवारणा-सम्भवात् ।

न च सर्वत्र संशये प्रतियोगिकोटिसंसर्गाश एव विरोधो भासत इति वाच्यम् । विरोधाविच्छन्नसंयोगादिनिष्ठसंसर्गताक बुद्धिप्रतिबन्धक विशिष्टसंसर्गाविच्छन्नप्रतियोगिताक धूमाभावाव गाहिवाधका लोनसंशये विरोधाविच्छ असंयोगादिना धूमस्य भानासम्भवात् । न च तदानी संशय एव नोत्पचत इति वाच्यं, शुद्धसंयोगविरोधाविच्छ अविशेषण्याभ्यां धूमतदभावोभयकोटिक संश्योत्पत्ती वाधकाभावात् । एवम् विरोधाविच्छ असंयोगादिसंसर्गक प्रत्यत्तकाने शुद्धसंयोगादिपर्याप्तसांसर्गिक विषय ताशालित्वेऽपि वाधकाभावः, ताहशविषयतानियामक वाधमावादि घटितसामग्राः तद्वयवहितप्राक्कालेऽपि सत्वात् ।

एवम, संशयस्यापि विरोधानविज्ञन्नसंयोगादिनिष्ठसांसगिकविष-यताशालितयोगदिशितप्रणाल्या अपि संशयव्यावर्त्तनमशक्यं वोध्यम्।

न च शुद्धसंयोगादिपर्याप्तसांसर्गिकविषयताकबुद्धिं प्रति विरो-धावचित्रन्नसंयोगादिसंसर्गकनिश्चयसामग्र्याः प्रतिबन्धकत्वं कल्पित्वा संशयस्य ताहशविषयताशालित्वं वारणीयमिति वाच्यम् । तथा विधानन्तसा-मग्रीप्रतिबन्यकताकल्पनेन गौर्वान्, एवन्न्च विरोधस्य संसगतयाभानेऽपि भूय-सां विवादः ।

न च संशयस्य समुचयवैलच्चयोपपत्तये तत्रावश्यं विरोधित्वमङ्गोकरणी-यम्, तत्र विरोधानुपस्थितिकालीनसंशये विरोधस्य प्रकारतया भानं न सम्भव-ति विशेषण्ज्ञानविरहात् ऋतो विरोधस्य संसर्गतासिद्धिरिति वाच्यम्। तत्र विरोधानुपस्थितिदशायां संशयस्याप्रमाणिकत्या विरोधस्य प्रकारतामुपन्न-स्यैत संशयसमुचयवैलच्चएयोपपादनसम्भवान्।

न च धूमालोकादिसाधारणिनश्चयत्वनिर्वचनान्यथानुपपत्तिबलादेव-विरोधस्य संसर्गताङ्कलपिष्टयाम इति वाच्यं, निर्वचनाशक्यत्वेऽपि हेतुता-

१ तत् = विरोधनिष्ठावच्छेदकता । २ तदानीं = बाधादिकाले । ३ ताद्दश = संयोगादिप-यांप्तसांसर्गिकविषयता । ४ तत्र समुच्वये ।

वच्छेदकभेदेन परामर्शस्यानुमितिहेतुतासम्भवात्, तदनुपतत्तेरिकि ऋत्करत्वातः न चैवं कार्यकारणभावानन्त्यगौरविमिति लाघवात् विरोधस्य संसर्गतासिद्धिः रिति वाच्यम्, कार्यकारणभावलाघवादितिरिक्तविषयतासिद्धेः प्रतिवन्दिस- हस्नकविलत्तत्वादित्यलमसदावेशेन।

एवम्, हेतुतावच्छेदकविशेषघटितधूमाभावविद्दिशेष्यतानिरूपितप्रका-रताकत्वादिरूपनानाविधाप्रामाण्ययहाभावानां पृथक्निवेशानुरोधेनापि धूमत्वा-लोकत्वादिभेदेन परामर्शहेतुतावच्छेदकभेद आवश्यकः, निखलपरामशानामे-करूपेण हेतुत्वे तथाविधनिखिलाशामाण्ययहाभावानामेकत्र निवेशप्रसङ्गात् । नचाप्रामाण्ययहाभावानामनुमितिजनकत्व एव नेयमनुपपत्तः, तत्र तत्र पृथक्-कारणत्विमिति तन्मत एवावलम्बनीयमिति वाच्यम् ।

अप्रामाण्यप्रहाभावस्य हेतुतामतेऽपि हेतुतावच्छेदकभेदेन परामर्शस्य हेतुताया आवश्यकत्वात्, अन्यथा भूमाभाववित भूमप्रकार(क)त्वादिरूपभ्रमत्व-रूपप्रहकालेऽपि भूमादिपरामर्शादनुमित्यापित्तसम्भवात् । तथा हि तन्मते आलो-कादिपरामर्शकाले भूमाभाववित भूमप्रकारत्वादिरूपाप्रामाण्यप्रहकाले (सत्त्वे) अनुमित्युत्पादप्रयोजिकाया अन्यविधाप्रामाण्यप्रहाभावविद्वञ्याप्यत्वावित्वः न्नप्रकारकिनिर्णयप्रभृतिकारणस्तोमात्मकसामप्रया अन्नतत्वात् । तवालोकादि-परामर्शत्वस्य जनकतानवच्छेदकत्या तदविच्छन्नविरहस्य सामग्रीविरहास-म्पादकत्वादिति ।

अथ धूमप्रकारत्वादिघटिताप्रामाय्यप्रहानां (णां) स्वीयधूमाभावव-द्विशेष्यतानिरूपितत्वप्रकारतानिरूपितिवशेष्यतावच्छेदकीभूतधूमप्रकारतात्वा-दिसम्बन्धावच्छिन्नप्रतियोगिताकाप्रामाय्यप्रहाभावा अनुमितिजनकतावच्छेकी-भूततद्वयाप्यप्रकारतायां निवेश्यन्ते।

१ हेतुतावच्छेदकभेदेन = घूमत्वद्रव्यत्वादिभेदेन । २ तथाविध = हेतुतावच्छेदकविशेषघटित-धूमाभावविद्वशेष्यनानिरूपितप्रकारताकत्वादिरूप । ३ तत्र तत्र = अप्रामाएयइ.नाभावे परामर्शे च । ४ तन्मते = पृथक्पृथक्कारएतावादिमते । ५ तन्मते = अप्रामाएयग्रहाभावस्य है-तुतावादिमते । ६ तव == परामर्शस्यैव कारएत्विमिति वादिनस्तव ।

तथा च तदभावकृटविशिष्टव्याप्यप्रकारताशालिनिएयत्वेनैकहेतुत क-ल्पने नानुपपत्तः । धूमपरामर्शदशायामालोकाभाववति आलोकप्रकारक-त्वादिरूपाप्रासारयमहसन्बेऽपि तदीयव्याप्यप्रकारतायां स्वीयालोकाभाववद्भि-शेष्यतानिरूपितत्वप्रकारतानिरूपितिशेष्यतावच्छेदकीभृतालोकप्रकारत्वस -म्बन्धेन तत्रासत्त्वात्,उपदेशिताशामाण्यब्रहाभावकूटस्य तत्र सत्त्वात् इति चेत्, एवं स्ति तादृशाभावकृटस्य विशेष्यविशेषणभावेन विनिगमनाविरहेणानन्तका-रणताप्रसङ्गादवच्छेदकगौरवञ्चेति प्रत्येकाभावं निवेश्य धूमप्रकारत्वादिना हेतु-ताकल्पनमेव तद्पेचया समुचितम् । न च तावतामभावानां यद्येक।भावविशेषणत-थाऽपराभावो निवेश्यते तदैव विपर्यासक्रमेण निवेशे विनिगमनाविरहः प्रसञ्येत, तदेव न, एकाभावेऽपरामाववैशिष्टचस्य सामानाधिकर्ण्यसम्बन्धेनैव निवेशनी-यतया सम्बन्धगौरवात् । परन्तु सर्वेषामेवाभावानां विशेषणताविशेषसम्बन्धेन प्रकारतायां विशेषण्त्वमुपगन्तव्यमिति न दोप इति वाच्यम । प्रकारतानिष्ठै-ककारणतावच्छेदकतायां तावतामभावानामवच्छेदकत्वं न सम्भवति, तथा-सत्यवच्छेदकभेदेनाऽवच्छेदकतायास्तदभेदेन च कार्णतायाः भेदप्रसङ्गात, कारणतायास्तद्वच्छेदकतायाश्चैक्यानुपपत्तेः । अवच्छेदकतायाः ज्यवृत्तित्वस्यान्यत्र दूषितत्वात्, तावद्भावे व्यासज्यवृत्तिमेकां कार्णतावच्छे-द्कतासुपगभ्योपपादनस्यान्याय्यत्वात् ।

तस्मात् तादृशप्रकारतानिष्ठकारणतावच्छेदकतायामेकाभावोऽव च्छेदकः तन्निष्ठतादृशावच्छेदकतायां सामानाधिकरण्यसम्बन्धेनापराभावोऽवच्छेदक इत्येवं रोतिरादरणीया। तत्र विपर्यासक्रमेण निवेशनमादाय तत्रविनिगमनाविरहो ब्रह्मणाऽप्यशक्यवारणः

१ तथा च = व्याप्यप्रकारतायामप्रामाएयग्रहाभाविनवेशे च । २ तदभाव = अप्रामाएयग्रहाभाव । ३ तत्र = व्याप्यप्रकारतायां । ४ उपर्राशत = धूमाभावविद्वशेष्यतानि- रूपितत्वप्रकारतानि रूपितविशेष्यतावच्छेदकीभूतधूमप्रकारतात्वादिसः वन्धाविष्यप्रप्रतियोगिताक । ५ तत्र = प्रकारतायां । ६ एवं सित = एकहेतुताकल्पने सित । ७ तदपेश्चया = एकहेतुताकल्पनापेश्चया । ६ तथा सित = अवच्छेदकरवे सित । ६ ताद्दशप्रकारता = अनुमितिजनक- तावच्छेदकोभूतव्याप्यप्रकारता । १० तिष्ठ = एक।भावनिष्ठ ।

न च निखिलानां धूमप्रकारत्वालोकप्रकारत्वघटिताप्रामाण्यप्रहा -णां स्वीय किञ्चिद्धमीवि च्छन्नाभावविद्वषय तानिष्ठप्रकार तानिक्षिपतिनिक्षिपतत्वप्र-**कारतानिक्**षितप्रकारतानिष्ठविशेष्यतानिक्षितिनिक्षितत्वसम्बन्धाविच्छन्नाव-च्छेदकधर्मावच्छिन्नत्वसम्बन्धावच्छिन्नप्रतियो ताक एक एवाभावो व्याप्यप्र-कारतायां निवेश्यत इति न विनिगमनाविरहप्रयुक्तगौरवावकाश इति वाच्यम्। तथा सति आलोकाभाववति धूमप्रकारकमित्येतादृशज्ञानदृशायां विह्नव्याप्यधूम-प्रकारकपर्वतिवशेष्यकपरामशोदनुमित्यनुत्पादप्रसङ्गात् , ताहशङ्गानस्योपद-शितसम्बन्धेन ताद्रशिधूमप्रकारतायां सत्त्वेन तादृशसम्बन्धावच्छिन्नज्ञानत्वाव-चिल्लमप्रतियोगिताकाभावासत्त्वात्, तादशिवशेष्यतावच्छेदकथर्मे रत्वनिष्ठविशेष्यत।निरूपितनिरूपितत्वप्रकारत।निरूपितविशेष्यतानिष्ठप्रकारता-निरूपिताधिकरणप्रकारतानिरूपिताभावप्रकारतानिरूपितप्रतियोगिप्रकारतावच्छे-दकत्वमधिकं निवेश्य तत्रानुमित्युपपादनेऽपि भूमाभाववत्यालोकप्रकारताक-मालोकाभाववति धूमप्रकारताकब्चेदं ज्ञानमित्येतादशज्ञानकाले तादशपरामशा-दनुमित्युपपादनासम्भव।त् , धूमत्वस्य तज्ज्ञ।नीयतथाविधप्रतियोगिप्रकारताव-तदीयप्रकारतानिष्ठविशेष्यतावच्छेदकतावच्छेदकत्वाच्चेति न च्छेदकत्वात् किञ्चिदेतत्।

एवम्, धूमालोकादिपरामशीनामेकरूपेण हेतुत्वे सिद्धिकाले धूमिलङ्ग-केच्छासत्त्वे आलोकलिङ्गकपरामर्शे सिति धूमिलङ्गकपरामर्शे विनैवधूमिलङ्गके-च्छाविरहविशिष्टसिद्धस्यभावबलादनुमित्यापित्तः।

न चैतन्मते धूमलिङ्गकेच्छाविरह्विशिष्टसिद्ध्यभावानां फलजनने धूम-परामर्शत्वाद्यविच्छन्नस्य सहकारिता सम्भवति धूमपरामर्शत्वादीनामनुमितिजन-कतानवच्छेदकत्वात्, किन्तु जनतावच्छेदकीभूतवह्यिच्याप्यवत्तानिर्णयविशिष्ट-

१ स्वीय = अप्रामाएयज्ञानीय । २ तथा सित = ब्याप्यप्रकारतायामेकाभावनिवेशे सित । ३ तादश = परामशीत्मक । ४ तादश = विह्नब्याप्य । ५ तादश = विह्नब्याप्य धूमप्रकार-कपर्वतिविशेषक । ६ तदीय = ज्ञानीय ।

स्यैव तत्सहक।रितया च नोकतापत्तिर्वारियतुंशक्यते तथाभूतस्यालोकपरामर्श-स्यैव सत्त्वात्, तस्मात् धूमादिलिङ्गकानुमितित्वाविष्ठञ्जंप्रति धूमलिङ्गकपरा-मर्शत्वेन विशिष्यहेतुताकल्पनमावश्यकम् ।

श्रथ धूमादिलिङ्गकानुमितित्वाविच्छन्नं प्रति धूमिलङ्गकेच्छाविरहवि-शिष्टसिद्धयभावत्वेन हेतुता न सम्भवित,धूमालोकोभयादितत्तद्विपयकसमू-हालम्बनपरामर्शजन्यायामालोकादिलिङ्गकेच्छाधीनसिद्धिकालीनानुमितौ व्य-भिचारप्रसङ्गात । श्रपि तु सामान्यतः पर्वतादिपत्तकवह्वयायनुमितित्वाव-चिछन्नं प्रति तत्तिङ्गङ्गकपरामर्शविशिष्टेच्छाविरहविशिष्टसिद्धयभावत्वेनैकरूपेण हेतुत्वं कल्पनीयम् । एवञ्च केवलधूमिलङ्गकेच्छासत्त्वेऽपि धूमिलङ्गकपरामर्श-विशिष्टधूमिलङ्गकेच्छारूपोत्तेजकविरहेण विशिष्टाभावसत्त्वाञानुपपत्तिरित चेत् न तत्तिङ्गकेच्छाविरहविशिष्टसिद्धयभावजन्यतावच्छेदककोटौ तत्तिङ्गक्रक-च्छाविरहविशिष्टसिद्धविशिष्टान्यत्वेनैवोक्तसमूहालम्बनानुमितौ व्यभिचारवा-रणसम्भवात्, तत्तिङ्गङ्गकपरामर्शविशिष्टतत्तिङ्गक्षेच्छाभावकूटनिवेशेन सिद्धेः प्रतिबन्धकत्वकल्पने प्रयोजनाभावात्।

न च तत्तिङ्गङ्गकानुमितीच्छाविरह्विशिष्टिसिद्धथभावत्वेन हेतुत्वे पत्ततायाः परामर्शस्य च लिङ्गभेदेन कारणतावाहुल्याद्गीरवमिति तद्दपेषया तादृशाभावकूटविशिष्टिसिद्धथमावत्वादिना एकहेतुता कल्पनमेवोचितमिति वाच्यम् ।

ह्यभावकूटस्यैकत्र निवेशे विशेष्यविशेषणभावेन विनिगमनाविरहेणानन्त्यप्रसङ्गात्

प्रवच्छेदकगौर्धप्रसङ्गाच, लिङ्गभेदेन पत्ततापरामर्शयोः कारणकल्पनस्यैवोचितत्वात् ।

एवम् हेतुतावच्छेदकविषयतामनिवेश्यसाध्यव्याप्यत्वावावच्छिन्नप्र-कारताशालिनिर्णयत्वेन हेतुत्वे, व्यभिचारस्य हेत्वाभासत्वातुपपत्तिः, निर्द्धर्मिता-वच्छेदकस्य व्याप्तिप्रहस्य व्यभिचारज्ञानाप्रतिवध्यतया व्यभिचारज्ञानकालेऽपि

१ उक्तापत्तिः = धूमलिङ्गकपरामशं िनैव धूमलिङ्गकेच्छाविरद्दविशिष्टसिद्धः यभाववलादनुमित्या-पत्तिः । २ एवश्च = एकरूपेण हेतुताकलपने च । ३ उक्तसमूहालम्बनानुमितौ = धूमालोको भयादितत्तिद्विषयकसमूहालम्बनपरामशंजन्यायामालोकिलङ्गकेच्छाधोनिसिद्धिकालीनानुमितौ । ४ तदपेक्षया = कारणताबाहुल्यापेअया । ५ तादशाभाव = तत्तिस्रङ्गकेच्छाभाव । ६ अभाव = इच्छाविरह । ७ एकत्र = सिद्धौ ।

साध्याभाववदवृत्तिमान् पत्त इत्येतादृशपरामशस्य व्याप्यांशे निर्द्धर्मितावच्छेद-कस्योपपत्तौ बाधकाभावेनानुमित्युत्पत्तोरावश्यकत्शतः।

यत्तु, सद्धमितावच्छेदकव्याप्तिश्चानस्याप्यनुमितिहेतुतया तिद्दरोधि तयेव व्यभिचारस्य हेत्वःभासत्वोपपत्तिरिति तन्न, श्रनुमितिकारणीभूतयिकि ख्रिज्ञानजन्यविरोधिन एव हेत्वभासत्वे धूमादि लिङ्गकानुमितौ तद्घटकीभूतसमृह् लम्बनपरामर्शिवरोधिनो द्रव्यत्वादिनिष्ठविह्वव्यभिचारस्यापि तथत्वापत्तेः।
तथा च यत्प्रयुक्तानुमित्यनुत्पादः कचित्स हेत्वाभासः, न चैवं व्यभिचारो अवन्मते हेत्वाभासः, त्वन्मते तज्ज्ञानत्वेऽपि हेतुतावच्छेदकानवगाहिपरामर्शीत्पत्याऽनुमित्युत्पादस्यावश्यकतया तज्ज्ञानस्यानुमित्यनुत्भादप्रयोजकत्वविरहात्।

यत्तु साध्यव्यभिचारो हेतुरिति व्यभिचारज्ञानकाले साध्यव्याप्यहेतुमान् पच इत्येताहशिन्ण्यस्य भिन्नेन्द्रियजन्यघट। द्यनुमितिसामग्यास्सत्वेऽनुमित्युत्पादो व्यभिचारधीप्रयुक्तः, तथा हि यदि तत्र व्यभिचारधीर्ने स्यात् तदा
साध्यव्याप्यवान् पच इत्येताहशानुमानिक रामशोत्पत्त्याऽनुमितिस्यादेव साच तत्रास्तीति नानुमानिकपरामशेस्तंत्र जायते, तत्र तस्य विरोधित्वात्, व्याप्त्यंशे
निर्द्धमितावच्छेदकप्रात्यचिकपरामशेस्तु विभिन्नविषयानुमितिसामग्रीप्रतिबन्धकसत्त्वात् नोत्यदात इति तद् (नु) त्पादे व्यभिचारधीरिप प्रयोजिकेति तद्सत् ।
एताहशरीत्या पर्वतो विह्नमानित्यादाविष पर्वतनिष्ठघटाभावादेरिप दोषताप्रसकात्,तथा हि यत्र न विनश्यद्वस्थिसिद्धकाले विह्वव्याप्यधूमवान् पर्वतो घटव्याप्यवानित्याकारकपरामशे अथ च घटाभाववान् पर्वत इत्येताहशिनण्यः, भूतलं
घटविद्रस्यनुमितिसामग्री च, तत्र यदि घटाभाववान् पर्वत इति निर्णयो न स्यात्
तदा बह्वव्याप्यधूमवान् पर्वतो घटवानित्येताहशानुमानिकनिर्णयोत्पत्त्या पर्व-

१ तद्विरोधि = सर्द्धमिताव न्छेरकव्याप्तिज्ञानिवरोधि । २ तथात्वापत्तेः = हेत्वाभावत्वापत्तेः । ३ भवन्मते = हेतुताव च्छेरकविषयतामित्ववेश्य व्याप्यत्वाविच्छन्नप्रकारताशालिनिश्चयत्वेन कार-एतावादिमते । ४ तज्ज्ञान = व्यमिचारज्ञान । ५ सा च = व्यमिचारधीश्च । ६ तत्र = व्यमिचारधीस्पते । ७ तस्य = व्यमिचारज्ञानस्य । ६ यत्र = याद्दशस्थलविशेषे । ६ तत्र = वाद्दशस्थले ।

तो बह्रिमानित्येताहशानुमितिस्स्यादेव, सोऽस्ति च न तोहशानुमानिकनिर्णय उत्पद्यतेऽतस्तदनुत्पादे घटाभाववान् पर्वत इत्येताहशनिर्णयस्यापि प्रयोज-कत्विमिति तस्मात् ताहशरीत्या प्रयोजकत्वं न हेत्वाभासत्वसम्पादकमिति।

श्रत्रेदं समाधीयते, हेतुतावच्छेदकधर्मान् विशिष्यानिवेश्यापि निर्णयत्वं सुवचमेव न तित्रवेचनान्यथानुपपत्त्या विशिष्यहेतुतावच्छेदकनिवेशः, तथा हि क्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकभेदवन्त्वव्याप्तिप्रकारतानिरूपितपद्यतावच्छेदकावच्छिन्नविशेष्यताकत्वोभयसम्बन्धेन किछ्छिद्धर्भविशिष्ठत्वं व्याप्यवत्तानिर्णयत्वम् ।

भेदनिष्ठं स्वाविच्छन्नप्रतियोगिताकत्वच्च स्वनिष्ठा या स्वाविच्छन्नप्रतियोगिताकाभावप्रकारतानिक्षपितपन्नतावच्छेदकाविच्छन्नविशेषताकत्वसम्बन्धा
विच्छन्नप्रतियोगितावच्छेदकता तिनक्षपकत्वम् । धूमत्वाविच्छन्नाभावकोटिको बह्विच्याप्यधूमादिमत्तासंशयो नैतादशोभयसम्बन्धेन केनापि धर्मेण विशिष्टो धूमान्यधर्मस्य तत्र व्याप्तिप्रकारतानिक्षपितस्वाविच्छन्नप्रकारतानिक्षपितपन्नतावच्छेदकाविच्छन्नविशेष्यताकत्वसम्बन्धेनासत्त्वात्, धूमत्वस्य च तादशसम्बन्ध्याविच्छन्नप्रतियोगितावच्छेदकताश्रयभेदसम्बन्धेनासत्त्वात् ।

तथा हि यदि तादृशसम्बन्धाविष्ठन्नप्रतियोगितावच्छेद्कताक - भेद्रतत्र वर्त्तते तदैव तत्र धूमत्वं तादृशेन सम्बन्धेन स्यात्, प्रतियोगितावच्छे दकताघटकसम्बन्धेन धूमत्वरूपप्रतियोगितावच्छेदकविशिष्ट इति न तत्र तादृशभेदो वर्त्तितुमीष्टे।

वित्ववाष्यवान् पर्वत इत्यादिनिर्णयानां तादृशोभयसम्बन्धेन धूम-त्वादिरूपहेतुतावच्छेदकधर्मवत्त्वमचतमेव ।

तादृशभेद्प्रतियोगितावच्छेदकताघटसम्बन्धघटकविशेष्यतानिष्ठं स्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावप्रकारतानिरूपितत्वञ्च, स्वनिरूपकप्रकारतानिरू-

१ सोऽस्ति = घटाभाववान् पर्वत इति निश्चयोऽस्ति । २ ताद्दश = विह्नव्याप्यधूमवान् पर्वतो घटवान् । ३ तत्र = ताद्दशस्थले । ४ तदनुत्पादे = आनुमानिकनिश्चयानुत्पत्तौ । ५ ताद्दशरीत्या = यत्प्रयुक्तोऽनुमित्यनुत्पादः क्विचित्स हेत्वाभास इति रोत्या । ६ स्व = किश्चिद्धर्मे । ७ तादृशेन = निश्चक्तोभयेन ।

पितत्वसम्बन्धेन, साध्यव्याप्यत्वनिष्ठावच्छेदकत्वान्यावच्छेदकताविशिष्टान्या या स्वनिष्ठावच्छेदकता तन्निक्षपकीभूतप्रतियोगिप्रकारतानिक्षपितत्वम्, यथा-श्रुते नीलधूमाभाववान् पर्वतः वह्निच्याप्यधूमवांश्च पर्वत इत्येतादृशनिर्णया-संप्रहात्, विशिष्टधूमत्वस्य धूमत्त्रानितरेकतया नीलधूमत्त्रावच्छिन्नाभावस्यापि वास्तवस्वाविज्ञन्नाभावप्रकारतानिवेशे धूमाभा-धूमत्वावच्छिन्नाभावत्वात् । वत्वादिनाऽभावान्तरावगाहिसंशयवारणासंभवात । यथाविवित्ते तु न दोषः, उपदर्शितनिश्चयोयाभावविषयतानिरूपितधूमप्रकारतावच्छेदकतायाः निरूपितप्रकारतानिरूपिनत्वसम्बन्धेन नीलनिष्ठावच्छेदकताविशिष्टत्वात् तादृशावच्छेद्कतायां साध्यव्याप्तिनिष्ठावच्छेदकताभिन्नत्वनिवेशात्, यत्र संशये विह्नव्याप्यधूमत्वादिना तादृशधूमादिरभावप्रतियोगितया भातः तादृशसंशयवार-णम्, तत्र धूमत्वादिनिष्ठतादृशावच्छेदकतायाः स्वनिरूपकप्रकारतानिरूपितत्व-ं सम्बन्धेन व्याप्तिनिष्ठावच्छेदकतान्य।वच्छेदकताविशिष्टान्यत्वसत्त्वात् । चैवमपि जातिविशेषत्वादिना धूमत्वं यत्राभावविशेषण्तापन्नधूमांशे विशेषण्त-याऽवगाह्मानं तत्र ताहशविशेषणतयाऽवगाह्मानस्य जातिविशेषावच्छिनाभाव-वान् वहिञ्याप्यवांश्च पर्वत इत्येतादृशनिर्णयस्यासंग्रहादिति वाच्यम्। वच्छेदकतायां निरवच्छिन्नत्वस्या पिनिवेश्यत्वात् ।

अथैवम्, विह्नव्याप्यनोलध्मवान्न वा पर्वतः विह्नव्याप्यज्ञातिविशेष्-वद्गान्न वा पर्वत इत्यादिसंशयसाधारण्यं दुर्वारं, पूर्वज्ञानीयाभावविषयतानिरू-पितधूमनिष्ठप्रकारतावच्छेदकतायाः स्वनिरूपकप्रकारतानिरूपितत्वसम्बन्धे-न नौलिनष्ठावच्छेदकताविशिष्टतया उत्तरज्ञानीयतादृशप्रकारतावच्छेदकतायाः साविच्छन्नतया तादृशावच्छेदकताविशिष्टान्यनिरविच्छन्नावच्छेदकताकप्रति-योगिप्रकारतानिरूपिताभावप्रकारतानिरूपितपत्ततावच्छेदकाविच्छन्नविशेष्यता-कत्वसम्बन्धेन धूमत्वविशिष्टस्य तत्र भेदसत्वात् इति चेन्न,

१ यथाविविक्षते = निरूक्तोभयसम्बन्धेनिकञ्चिद्धमैविशिष्टुत्वरूप्ठयाप्यवत्तानिर्णयत्विविशयो ।

२ उपद्यशितनिश्चय = नोलधूमाभाववान् पर्वतः विह्निच्याप्यधूम बांश्च पर्वत इति निश्चय ।

३ ताह्य = अभावीय । ४ पूर्वज्ञानीय = बह्विटयाप्यनीलधूमवात्र वा पर्वंत इति ज्ञानीय ।

५ उत्तरज्ञानी य = बिह्न्वयाप्यजातिविशेषवद्वात्र वा पर्वत इति ज्ञानीय।

ताहशोभयसम्बन्धघटकीभृतचर्मद्रजप्रविष्टस्वाविष्ठ्यन्तप्रकारतेत्यस्य स्वितिरूपः कप्रकारतानिरूपितत्वसम्बन्धेन व्याप्तिनिष्ठावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकता -विशिष्टान्यनिर्विच्छन्नस्वनिष्ठावच्छेदकताकप्रकारताकेत्यर्थः ।

एवञ्च व्याप्तिप्रकारतानिक्षितताहशप्रकारतानिक्षितपच्चतावच्छेद-कावच्छिन्नविशेष्यताकत्वसन्बन्धेन ताहशसंशये धूमत्वविशिष्टत्वाभावान्न तत्-साधारण्यप्रसङ्घः ।

श्रथेवं वहिन्याप्यनीलधूमवान पर्वतः वहिन्याप्यजातिविशेषवहान् पर्वत इत्यादिनिर्ण्यासंप्रह इति चेत् का चितः, तादशनिर्ण्यानां भवन्मत
इवास्मन्मतेऽपि पृथगेव हेतुतायाः स्वोकरणीयत्भात्, एवमि स्वरूपतः शुद्धधूमत्वालोकत्वाद्यनन्तधिमेतावच्छेदकन्याप्यवगाहिपरामर्शानामनुगमसम्भवेन लाधवः
स्याचतत्वात् । यत्त एतादशिनिर्णयत्वस्य हेतुतावच्छेदकानवगाहिन्याप्यवत्तानिर्णयसाधारस्यं न संघटते, तत्रोपदिर्शितसम्बन्धेन कस्यचिद्धमस्य वैशिष्ट्यासत्त्वादिति तदनुगुण्मेव, यतो हेतुतावच्छेदकानवगाहिज्ञानस्यानुमितिजनकत्वे न्यभिचारस्य हेत्वाभासता न स्वात् । इदानीन्तु ताद्दशज्ञानस्यानुमिततिजनकत्वाभावात् हेतुतावच्छेदकानवगाहिज्ञानस्य च्यभिचारह्यात्वात्वध्यतया न्यभिचारस्य हेत्वाभासता श्रनायासेनैवोपपत्तेरिति ।

एवमप्रामाययञ्चानाभावनिवेशानुरोधेनापि विशिष्य न हेतुतावच्छेद-कप्रवेशः , धूमप्रकारत्वालोकप्रकारत्वादिवदितनानाविवाप्रामाण्यामहाभावाना-मनुगतरूपावचित्रसप्रतियोगिताकैकाभावस्य निवेश सम्भवात् । तथा हि निष्तिला-प्रामाण्यज्ञानोयपकारतावृत्तिपकारतायाः स्वावच्छिन्नाभाववद्विरोष्यताकत्वा -

१ ताहशोभय = स्वाविच्छन्नप्रतियोगिताकभेदवत्त्वच्याप्तिप्रकारतानिरूपितस्वाविच्छन्नप्रकारता-निरूपितपक्षतावच्छेदकाविच्छन्नविशेष्यताकत्वोभय। २ ताहशसंशये = विह्नव्याप्यनीलधूमवान्न वा पर्वतः विह्नव्याप्यजातिविशेषवद्वान्न वा पर्वत इति संशये। ३ एताहश = निरुक्तीभयसम्बन्धेन यंत्किच्चिद्धमीविशिष्टत्वरूप। ४ तत्र = हेतुतावच्छेदकानवगाहिव्याप्यवत्तानिर्णये। ५ ताहशङ्कानस्य = हेतुतावच्छेदकानवगाहिङानस्य।

विच्छन्नप्रकारतानिक्वितत्वस्वाविच्छन्ननिक्वितत्वसम्बन्धाविच्छन्नावच्छेद्क
ताकः वोभयसम्बन्धेन यत्वि च्छिद्धर्मविशिष्टप्रकारताः वेनानुगमय्य स्वीयताद्दशः
प्रकारतानिक्वितिनक्वितत्वसम्बन्धाविच्छन्नवच्छेद्कतावच्छेद्कधर्माविच्छ न्नारतानिक्वितिनक्वितत्वसम्बन्धाविच्छन्नवच्छेद्कतावच्छेद्कधर्माविच्छ नार्वसम्बन्धाविच्छन्नप्रतियोगिताकज्ञानत्वाविच्छन्नभावविशिष्टा या व्याप्यात्वाविच्छन्नाप्रकारता तन्निक्वितप्रतावच्छेद्काविच्छन्नविशेष्यताकिर्णयत्वेन परामर्शस्य हेतुता उपगम्यते, विद्वव्याप्यधूमवान् पर्वत इत्येतादृशानिर्णयदृशायां धूमाभाववित धूमप्रकारताकिमत्येतादृशाप्रामाण्यम्बस्ते तादृशपरामर्शीयव्याप्यप्रकारतायां नोपद्शित सम्बन्धाविच्छन्नज्ञानत्वाविच्छन्नप्रतियोगिताकाभावो वर्त्तते,
तत्रोपद्शितोभयसम्बन्धेन धूमत्वविशिष्टा या तादृशाप्रामाण्यज्ञानीयधूमप्रकारतावृत्तिप्रकारता तन्निक्वितनिक्वितद्वसम्बन्धाविच्छन्नावच्छेद्कतावच्छेदकीभूतध्मत्वाविच्छत्वसत्त्वात् । तादृशसम्बन्धेन ज्ञानत्वाविच्छन्नस्याप्रामाण्यज्ञानस्यैव
सत्त्वादतो न तत्रानुमितिप्रसङ्गः।

धूमाभाववित आलोकप्रकारकप्रइदशायां चन तादृशपरामशीदनुमित्यनुपपत्तिः, तादृशपरामशीयधूमप्रकारतायां धूमाभाववित आलोकप्रकारकमित्येतादृशज्ञानीयप्रकारित्वप्रकारतानिरूपितिनरूपितत्वसम्बन्धावित्रक्षप्रवाच्छेदकतावच्छेदकीभूतालोकाविच्छक्षत्विदहात्।

श्रालोकाभाववति धूमप्रकारकिमत्येतादृशज्ञानीयधूमप्रकारित्त्र गकार-तावच्छेदकीभूत्रज्ञमीविच्छन्तत्त्र सन्त्रेऽपि तादृराज्ञू मप्रकारित्त्र प्रकारतायाः स्त्राव-चिञ्जास्रभावविद्यग्रेव्यताकत्त्राविच्छस्त्र प्रकारतानिक्षितत्त्र श्चा स्विक्ष्यकप्रकार-तानिक्षितत्त्र सम्बन्धेन साध्य व्याप्यत्विनिक्ष्य वच्छेदकताभिन्नावच्छेदकताविशि-कृष्टं यत्तदन्यस्विनिक्ष्यवच्छेदकतानिक्ष्यकप्रतियोगितासंसर्गाविच्छन्नप्रकारतानि-कृषिताभावप्रकारतानिक्षिताधिकरण्यप्रकारतानिक्षित्वविशेष्यत्वप्रकारतानिक्षि-तिनिक्षितत्त्राविच्छन्नप्रकारतानिक्षितत्त्रम् । यथाश्रुते नीलधूमाभाववित धूमप्र-

१ स्व = किश्चिद्धमें । २ ताष्ट्रश = विद्विच्याप्यधूमवान् इत्याकारक । ३ उभयसम्बन्धेन = तादृशविशेष्यताकत्वाविच्छन्नप्रकारतानिरूपितत्व, स्वाविच्छन्न निरूपितत्वसम्बन्धाविच्छन्नावच्छेद-कताकत्वोभवसम्बन्धेन । ४ तत्र = धूमाभावविति धूमप्रकारकमित्याकारकाप्रमार्थप्रहृस्यले ।

कारकिमत्येतादृशज्ञानीयधूमप्रकारत्यादिविषयताया अपि उपद्शितं सम्बन्धेन धूमत्यादिविशिष्टत्वात्, तादृश्ज्ञानकाले धूमादिपरामर्शाद्नुमित्यनुद्यापत्तेः । इदानीन्तु तादृश्ज्ञानीयधूमत्वादिनिष्ठप्रतियोगितासम्बन्धाविज्ञन्तप्रतियोगिताः वच्छेद्कतायाः स्वनिरूपकप्रकारतानिरूपितत्वसम्बन्धेन नीलादिनिष्ठावच्छेद्कताविशिष्टत्वात्, तादृशसम्बन्धेनावच्छेद्कताविशिष्टत्वात्, तादृशसम्बन्धेनावच्छेद्कताविशिष्टत्वात्, तादृशसम्बन्धेनावच्छेद्कताविशिष्टः यत्तद्वस्वनिष्ठावच्छेद्कताकप्रकारताघिटतोपद्शितसम्बन्धेन तादृशज्ञानीयप्रकारित्वविषयतायां न धूमत्वादिविशिष्टत्विमति नानुपपत्तिः। भेदप्रतियोगितावच्छेद्कोभृतावच्छेदकः तायां साध्यव्याप्यत्वनिष्ठावच्छेद्कताभिन्नत्वनिवेशात् विज्ञव्याप्यधूमाभाववित विज्ञव्याप्यधूमप्रकारकिमत्येतादृशज्ञानीयप्रकारत्वसंग्रहः।

एवं सित विह्नव्याप्यधूमाभाववित धूमप्रकारकिमत्येतादृशज्ञानीयप्रकारताया अपि उपदेशितोभयसम्बन्धेन धूमत्वादिविशिष्टत्वात्, तादृशज्ञानका लेऽनुमित्यनुद्यापितः, तादृशज्ञानस्य नीलधूमाभाववित धूमप्रकारकिमत्येतादृश्चानसमशीलत्याऽप्रामाण्यज्ञानानात्मकत्या इष्टापत्तेरयोगात् इति चेत्, तादृशस्थलेऽनुमित्युत्पाद्स्य प्रामाणिकत्वे स्वाविज्ञन्निक्षितत्वसम्बन्धाविज्ञन्ताः वच्छेद्कताकत्वेत्यत्र स्वाविज्ञन्नावच्छेद्कतायां साध्यव्याप्यत्वाविज्ञन्तत्वमपि निवेश्यम् । व्याप्यत्वाविषयकाणां धूमाभाववित धूमप्रकारकिमत्याकारकाप्रामाण्ययद्वाणां पृथगेवाभावो निवेशनीयः, तत्र प्रतियोगितावच्छेद्कतायां साध्यव्याप्यत्वनिष्ठावच्छेद्कताभिन्नत्वमनिवेश्य सामान्यतोऽवच्छेद्कतायां साध्यव्याप्यत्वनिष्ठावच्छेद्कताथां निवेशनीयम् ।

स्वावच्छिन्निक्षितत्वसम्बन्धावच्छिन्नावच्छेदकताकेत्यत्रापि अ-वच्छेदकतायां साध्यव्याप्यत्वावच्छिन्नत्वं न निवेश्यम्, जातिविशेपवदभाववति-धूमप्रकारकमित्येतादशज्ञानकाले धूमादिपरामशीदनुमित्युपपत्तये स्वनिष्ठावच्छे-

१ उपर्दाशत = निरूक्तोभय । २ ताहुशज्ञान = नोलधूमाभाववित धूमप्रकारकिमित्याकारकज्ञान । ३ ताहुश = निरुक्तोभय । ४ उपर्दाशतोभय = स्वाविच्छिन्नाभावविद्वशेष्यताकत्वाविच्छिन्नप्रकारकारतानिरूपितत्वस्वाविच्छिन्निरूपितत्वसम्बन्धन्विच्छिन्नावच्छेदकताकत्वोभय । ५ ताहुशज्ञान = बिह्निच्याप्यथूमाभाववित धूमप्रकारकिमिति ज्ञान । ६ तत्र = निवेषे ।

दकतायां निरविच्छन्नत्वमिष निवेश्यम् । विह्नव्याप्यनीलधूमवान पर्वत इत्या-चाकारकपरामशीत् नीलधूमाभाववति धूमप्रकारकिमित्येतादृशाप्रामाण्यमहस-न्वे विह्नव्यप्याजातिविशेषवद्यान पर्वत इत्येतादृशपरामशीत् जातिविशेषवद-भाववति जातिविशेषवत्प्रकारकिमित्येतादृशाप्रामाण्यमहसत्वे चानुमित्यापत्तिरिति तु नाशङ्कनीयम्, पूर्वोषदृशितेन विह्नव्याप्यनीलधूमवान्न वा पर्वतः विह्नव्याप्य-जातिविशेषवद्यान्न वा पर्वत इत्यादितादृशसंशयाद्नुभित्यापित्तवार्णेनैवा-त्रापि अनुमित्यापत्तिवारणादिति ।

एकपुरुषीयाप्रामाण्यमहसन्त्वे पुरुषान्तरस्यानुमित्यनुद्यप्रसङ्ग इति तत्पुरुषीयानुमिति प्रति तत् पुरुषोयाप्रामाण्यमहाभावविशिष्टतत्पुरुषीयव्याः त्यप्रकारताशालिपरामर्शत्वेन हेतुता वक्तव्येति पुरुषमेदेनानन्तकारणताप्रसङ्ग इति चेत्, एवमपि विषयाणां पुरुषापेच्चया बहुविधतया व्यापकसामाधिरकण्य- रूपव्याप्तिज्ञानहेतुतापेच्या लाववस्य दुरपह्नवत्वात्।

स्यादेतत्, एवमि उपदर्शितोभयसम्बन्धेनाश्रामाय्यमह्।भावस्य व्याप्यप्रकारतायां निवेशे प्रथमपरामर्शे इदं ज्ञानं धूमाभाववित्धूमशकारताकमित्येतादृशाप्रमाय्यमहस्त्ते धूमादिपरामर्शान्तराद्प्यनुमित्यनुत्पादो दुर्वार इति तदीयव्यात्यप्रकरता।यामि उपदर्शितसम्बन्धेन तादृशाश्रामाय्यमहस्त्त्वात्, अतो विशेव्यतासम्बन्धाविज्ञन्नशित्योगिताकाप्रमाय्यमहाभावस्येव परामर्शाशे विशेपण्यम् वस्त्रकात्वाविज्ञन्तर्वा । तथा च हेतुतावच्छेदकनिवेशनमावश्यकमेव, न च तादृशप्रकारत्वप्रकारतावच्छेदकतावच्छेदकथमाविच्छेन्नत्वतादृशप्रकारत्वप्रकारतानिकृति तिवशेष्यतानिकृतिविशेष्यताश्रयज्ञानीनकृतित्वोभयसम्बन्धेन ज्ञानत्वाविच्छन्ननामावो निवेशनीयः । उक्तस्थले च तादृशपरामर्शीयधूमप्रकारतायाः तादृशाप्रामाय्यज्ञानीयतथाविधप्रकारित्वप्रकारतावच्छेदकत।वच्छेदकधर्माविच्छन्नत्वसचेऽित स्वीयतादृशप्रकारित्वप्रकारताविज्ञन्तप्रतिविशेष्यताश्रयप्रथमपरामर्श निकृतित्वाभावादुक्तोभयसम्बन्धाविज्ञन्तप्रतिविशेष्यताश्रयप्रथमपरामर्श निकृतित्वाभावादुक्तोभयसम्बन्धाविज्ञन्तप्रतियोगिताकाभावोऽज्ञत एवातो
नातुपपित्तिति वाच्यम् । एवमपि यत्र प्रथमपरामर्शीनन्तरं इदं ज्ञानं धूमोभा-

१ अत्रापि = अप्रामार्यग्रहस्थलेऽपि । २ उभयसम्बन्धेन = स्वाविच्छन्नाभाववद्विशेष्यताकत्वा-बच्छिन्नप्रकारतानिरूपितत्वस्वाविच्छन्ननिरूपितत्वसम्बन्धाविच्छन्नावच्छेदकताकत्वोभयसम्बन्धेन ।

ववित धूमप्रकारकं भाविज्ञानमालोकाभाववित आलोकप्रकारकमित्याकारकोभयपर।मश्विशेष्यकाप्रामाण्यञ्ञानं तदनन्तरमनुमित्यनुत्पादो दुर्वार इति ,
तत्र द्वितीयपरामशीयधूमप्रकारतायां तौहशाप्रामाण्यञ्ञानीयतथाविधप्रकारि त्वप्रकारतावच्छेदकतावच्छेदकधूमत्वावच्छिन्तत्वात् , तदौयतथाविधालोकप्रकारित्वप्रकारतानिक्षपितविशेष्यताश्रयपरामशीनिक्षपितत्वाच , उक्तोभयसम्बन्थेन ताहशाप्रामाण्यञ्ञानस्यैव सत्त्वात् ।

यदि च स्वावच्छेदकतावच्छेदकधर्मावच्छिन्तत्वस्वनिरूपित विशेष्यताश्रयज्ञाननिरूपितत्वोभयसम्बन्धेन ज्ञानीयतथाविधप्रकारताया एवाभावो व्याप्यप्रकारतायां निवेश्यते, उपदर्शितसमूहालम्बनाप्रामाण्य ज्ञानीयत्त्प्रकारत्यायां निवेश्यते, उपदर्शितसमूहालम्बनाप्रामाण्य ज्ञानीयत्त्प्रकारत्यावच्छेदकतावच्छेदक।वच्छिन्नत्वेऽपि द्वितीयपरामशाँयधूमप्रकारतायां तिन्नरूपितविशेष्यताश्रयज्ञाननिरूपितत्वमित्युक्तोभयसम्बन्थेन तत्र ज्ञानीयतथाविधप्रकारत्वप्रकारित्वाभावोऽच्चत एवेति नानुमित्यनुपपचिरिति विभाव्यते, तथापि ज्ञानव्यक्तिभेदेन विषयतामेदाभ्युपगमे द्वितीयपरामशीयधूमप्रकारतायास्तादशोभयसम्बन्धेन तादृशाप्रामाण्यज्ञानीयप्रकारिच्यप्रकारताविशिष्टा या प्रथमप्ररामशीयधूमप्रकारता तद्वच्छिन्नत्वात् ।

न च तादृशोभयसम्बन्धाविष्ठित्रप्रतियोगिताकतथाविधप्रकारित्व-प्रकारत्वाभाव इति न निस्तार इति चेत्, मैवम्, प्रथमपरामर्शेऽप्रामाण्यप्रह्सत्त्वे तत्समानाकारकपरामर्शान्तराद्षि तावद्नुमितिर्नेष्यत एव, यावत्तस्य ना (१) इति न कदाचिद्नुपपत्तिः।

अथ वहिन्याप्यधूमवान् पर्वतो वहिन्याप्यालोकवान् पर्वत इत्याका-रकसमूहालम्बनान्तरं धूमाभाववति धूमप्रकारकाप्रामाण्यप्रहः त्र्यानुमितिदुर्वा-रैव, तादृशपरामर्शस्योपदर्शितसम्बन्धाविन्छन्नप्रतियोगिताकाप्रामाण्यप्रहाभाव-विशिष्टालोकप्रकारताशालित्वात्।

१ ताहरा = उभयविध । २ तदीय = उभयविधपरामर्शविषयककात्रामाएयज्ञानीय । ३ उपद-श्वित = उभयपरामर्शविषयक । ४ तत्र = ताहराप्रमाएयप्रहस्थले ।

निरुक्तस्वाविच्छञ्जपतियोगिताकभेदवत्त्वच्याप्तिप्रकारतानिरूपित-स्वाविच्छञ्जप्रकारतानिरूपितपत्ततावच्छेदकाविच्छञ्जविशेष्यताकत्वोभयसम्बधेन-धूमत्वविशिष्टतया निरुक्तस्य किञ्चिद्धमीविशिष्टत्वरूपनिर्णयत्वस्यापि तत्रसत्त्वा-च्चेति चेत्, सत्यम्, तादृशसम्बन्धाविच्छञ्जप्रतियोगिताकाप्रामाण्यमहाभाविव-शिष्टप्रकारताक्ष्त्वयाविधिनिर्णयत्वयोः स्वातन्त्र्येण निवेशने भवत्येवयमनुप-पत्तिः, तदेव न, परन्तूपदेशितोभयसम्बन्धेन किञ्चिद्धमीविशिष्टत्वरूपनिर्णयशरी-रस्य सम्बन्धवटकोभृता या व्याप्तिप्रकारतानिरूपितत्वावच्छिन्नप्रकारता तत्रीव तादृशसम्बन्धवच्छन्नप्रतियोगिताकज्ञानाभावो निवेश्यते । एवव्चवेषतस्यले-तादृशप्तमावविशिष्टत्वावच्छिञ्जप्रकारताघिटतसम्बन्धेन कस्यापि धर्मस्य न वैशिष्टयम् तादृशसमूह्गलम्बनपरामर्शेऽस्तीति धूमत्वावछिञ्जप्रकारतायाः निरुक्तसम्बन्धावच्छिन्नप्रतियोगिताकाप्रामाण्यमहाभावविशिष्टत्वात् । स्वप-देन धूमत्वोपादानस्य, स्वावच्छञ्जप्रतियोगिताकाभावप्रकारतानिरूपितपत्त्वाः वच्छोदकावच्छिन्नविशेष्यताकत्वसम्बन्धावच्छिन्नस्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छोद् - कताकभेदवत्त्वस्य चालोकत्वनिरूपितत्वस्य तादृशपरामर्शेऽसत्त्रेन स्वपदेन।लो-कत्वोपादानस्य।पि असम्भवात् श्रतो न तत्रानुमित्यापत्तिरिति।

एवम् सिद्धिकाले धूमलिङ्गकेच्छासत्त्वे च सत्यालोकलिङ्गकपरामशें धूमलि-ङ्गकेच्छाविरह्विशिष्टसिद्धधभावबलाद्नुमित्यापत्तिरिति , धूमपरामर्शत्वादि-ना हेतुताकल्पनमावश्यकमिति यदुक्तं प्राक् तदिप न समीचीनम,धूमलिङ्गकानु-मितित्वावच्छिन्नं प्रति धूमलिङ्गकेच्छाविरह्विशिष्टसिद्धधभावत्वादिना न प-चतायाः हेतुत्वम्,श्रपि तु सामान्यतः पर्वतत्वावच्छिन्नविशेष्यताकविह्नविधेयता-कानुमितित्वावच्छिन्नं प्रति विह्नव्याप्यवत्तानिर्णयविशिष्टपर्वतत्वावच्छिन्न -विशेष्यतानिरूपितविह्नत्वावच्छिन्नविधेयताकानुमितिगीचरेच्छाविरह्विशष्ट -

१ तथाविघ = ताहशीभयसम्बन्धेन किञ्चद्धर्मविशिष्टत्वरूप । २ उपर्दाशत = स्वाविच्छन्नप्रति-योगिताकभेदवत्त्वव्यासिप्रकारतानिरूपितस्वाविच्छन्नप्रकारतानिरूपितपञ्चतावच्छेदकाविच्छन्नविशे-ष्यताकृत्वरूप । ३ तशैव = ताहशप्रकारतायामेव । ४ उक्तस्थले = बिह्नव्याप्यधूमवान् पर्वतो बिह्नव्याप्यलोकवान् पर्वत इत्याकारकसमूहालम्बनानन्तरंधूमाभाववित धूमप्रकारकाप्र-कार्यप्रहृह्थले । ५ तत्र = ताहशाप्रमार्यप्रहृह्थले ।

सिद्धश्रमावत्वेनैकमेव हेतुत्वं कल्पते । तार्रशपरामर्शवैशिष्टश्च , स्वीय - पर्वतत्वावच्छिन्निवरोष्यतानिरूपिता या व्याप्यप्रकारता तद्वच्छेदक्थमीव - चिछन्निलङ्गकत्वप्रकारत्वस्वसामानाधिकपयोभयसम्बन्धेन । धूमत्वाच - विच्छन्निङ्गकत्वप्रकारकेच्छा च नैतारशोभयसम्बन्धेन । धूमत्वाच - विच्छन्निङ्गकत्वप्रकारकेच्छा च नैतारशोभयसम्बन्धेनालोकत्वाद्यविच्छन्न - लिङ्गकपरामर्शिवशिष्टेति न तथाविधेच्छाकाले सिद्धिसत्त्वे आलोकलिङ्गकपरामर्शीदनुसित्यापत्तिः । तार्रशेच्छायां परामर्शक्षोत्तेजकावरहादिति धूम-परामर्शत्वादिना हेतुताकल्पनं विनेवोपपत्तिरिति । नचैकत्र द्वयमिति रीत्या एकत्र विशिष्टेऽपरविशिष्टमिति रोत्या वा धूमलिङ्गकत्वोभथादिप्रकारकानुमि - त्याविशिष्टसिद्धकाले तथाविधैकमात्रलिङ्गकपरामर्शादनुमित्यापत्तिः, तार्र-शेच्छाया अप्युपदर्शितसम्बन्धेन तथाविधपरामर्शत्वविशिष्टत्वादिति । धूमादिलङ्गकानुमितित्वावच्छन्नं प्रति धूमान्यलङ्गकत्वप्रकारत्वानिरूपिता - नुमितिनिष्ठविशेष्यताकैच्छाविरहविशिष्टसिद्धत्वमावत्वादिना हेतुताकल्पन - सावश्यकमिति वाच्यम् ।

स्वाविच्छन्निलङ्गकत्वप्रकारतानिक्षितत्वस्वभिन्नधर्माविच्छन्न लिङ्गकत्वप्रकारतानिक्षितत्वोभयसम्बन्धेन किञ्चिद्धर्मविशिष्टान्या या
स्वोयव्याभिकारतानिक्षितत्रकारतावच्छेद धर्माविच्छन्निलङ्गकत्वप्रकारका नुमितिनिष्ठविशेष्यता तन्निक्ष्पकत्वस्वसामानाधिकर्ण्योभयसम्बन्धेन परामश्विशिष्ट्यस्येच्छायां निवेशनीयत्या उपदर्शितेच्छानिक्षितानुमितिनिष्ठविशेष्यतायाः निरुक्तोभयसम्बन्धेन धूमत्वादिविशिष्ट्वया ता-

१ ताहरा = विह्नव्याप्यधूमवान् पर्वत इत्याद्याकारक | २ स्वीय = परामर्शीय । ३ ता-हशोभय = स्वीयपर्वतत्व।विच्छन्नविशेष्यतानिरूपिता या व्याप्यप्रकारता तदवच्छेदकधर्माविच्छन्न-लिङ्गकत्वप्रकारकत्वस्वसामानाधिकरएयोभय । ४ तथाविधेच्छा = धूमत्वाद्यविच्छन्निङ्गकत्व-प्रकारकेच्छा । ५ ताहरा = धूमत्वाद्यविच्छन्नहिङ्गकत्वप्रकारक । ६ परामर्शात् = विह्नव्या-प्यथूमवान् पर्वत इति परामर्शात् । ७ ताहरा = उभय दिप्रकारक । = उपदिशत = स्वीयप-वतत्वाविच्छन्नविशेष्यतानिरूपितेत्याञ्च भय । ६ तथाविच = एकमान्निङ्गका । १० स्व = किञ्चदर्म ।

रशेच्छायामुक्तसम्बन्धेन परामर्शवैशिष्ट्याभावादापत्त्यभावादिति एवठच साध्याभाववदवृत्तित्वरूपव्याभिज्ञानत्वेन हेतुतामते हेतुतावच्छेदक-धर्माव च्छिन्न लिङ्गकत्वप्रकार्का नुमितिनिष्ठ विशेष्यता तन्निरूपकत्वस्वसा -मानाधिकरएयोभयसम्बन्धेन परासर्शवैशिष्टश्यस्येच्छायां निवेशनीयतया उपदर्शितेच्छानिरूपितानुमितिनिष्ठविशेष्यतायाः **निरुक्तोभयसम्बन्धेन** धूमत्वादिविशिष्टतया ताहशेच्छायामुक्तसम्बन्धेन परामशेवेशिष्टचाभावा-दापत्त्यभावादिति । एवक्च साध्याभाववद्यृत्तित्वरूपव्याप्तिज्ञानत्वेन हेतुतावच्छेदकभेदेन परामर्शहेतुत्वाभावादिति, अनुमिति-सामग्रीप्रतिबन्धकताभेदाभावप्रयुक्तलाघवमज्जुरणमेवेति । हावधेयम्, यदि निश्चयत्वनिर्वचनानुरोधयितुमीशामहे, तथा हि व्यापक-सामानाधिकरण्यक्षपञ्याप्त्यवगाहिपरामर्शस्य स्वावाच्छिन्नप्रतियोगिताका भावप्रकारतानिरूपितपत्ततावच्छेदकावचिछन्नविशेष्यताकत्वसम्बन्धावच्छ न्नप्रतियोगिताष्ट्रचेदकताकंस्वाविज्ञन्नप्रतियोगिताकभेदवत्त्वस्थाविज्ञन्या -पकतावच्छेदकविहत्वावचिछन्ननिरूपितसामानाधिकरण्यावचिछन्ना या स्वाः विखन्ना प्रकारता तन्निक्षितपत्ततावच्छेदकावच्छिन्नविशेष्यताकत्वसम्बन्धेन किश्चिद्धर्मविशिष्टज्ञानत्वरूपनिर्णयत्वेन हेतुता कल्प्यते । धूमन्यापकविह्नस-मानाधिकरणधूमवान् पर्वत इत्यादिपरामर्शश्च तार्रशसम्बन्धेन धूमत्वादि-विशिष्ट एवातः तस्मादनुमितिरुत्पद्यते ।

्ष्मच्यापकवित्तसमानाधिकरणालोकवान् पर्वत इत्यादिनिर्णयश्च न तादृशसम्बन्धेन केनचिद्धमें विशिष्टः , तादृशज्ञानीयपत्तविशेष्यतानिरू-पितालोकत्वावच्छिन्नप्रकारताया आलोकत्वावच्छिन्नच्यापकतावच्छेदक -बिह्नत्वावच्छिन्नसामानाधिकरण्यावच्छिन्नत्वविरहात् स्वपदेनालोकत्वस्योपा -दातुमशक्यत्वात्, धूमत्वावच्छिन्नत्वविरहाच्च, स्वपदेन धूमत्वस्याप्युपादातु-मशक्यत्वादिति ।

१ उक्त = निरुक्तोभय। २ ताहश = निरुक्तविशेष्यताकत्वसम्बंधेन। ३ तस्मात् = ताहश-परामशित्। ४ ताहश = विशेष्यताकत्व। ५ ताहश = धूमव्यापकविह्नसमानाधिकरणाली-कवान् पर्वत इत्वाकारक।

स्वावाच्छिन्नव्यापकतावच्छेद्कविह्नत्वाविच्छन्निकिरितसामाना धिकारण्याविच्छन्नेत्यस्य स्वनिष्ठावच्छेद्कतानिक्ष्पकं यद्धेतुनिष्ठमवच्छेद् कत्वं तिनक्षितं यद्धिकरण्निष्ठमवच्छेद्कत्वं तिनक्षितं यदमाविष्ठमवच्छेद्कत्वं तिनक्षितं यत् प्रतियोगित्वनिष्ठमवच्छेद्कत्वं तिनक्षितं यद्माविष्ठमच्छेद्कत्वं तिनक्षितं यत् प्रतियोगित्वनिष्ठमवच्छेद्कत्वं तिनक्षितं यदमाविष्ठमवच्छेद्कत्वं तिनक्षितं यत्
विह्निष्ठमवच्छेद्कत्वं तिनक्षितं यद्धिकरण्निष्टमवच्छेद्कत्वं तिनक्षितं यत्
विह्निष्ठमवच्छेद्कत्वं तिनक्षितं यद्धिकरण्निष्टमवच्छेद्कत्वं तिनक्षितं यद्धिकरण्निष्टमवच्छेद्कत्वं तिनक्षितं यद्धियत्वनिष्ठमवच्छेद्कतः तिनक्षितेत्यर्थः । वास्तवतादृशसामानाधिकरण्याविच्छन्नत्वमते विह्नसमानाधिकरण्धुमवान् पर्वत इत्यादिनिर्णयाद्गुमित्युत्पादापत्तेः, इन्धनव्यापकविह्नसमानाधिकरण्डमवान् पर्वत
इत्यादिपरामशीद्गुमित्यनुद्यापत्तेश्च । नीलध्मसमानाधिकरण्यामावप्रतियोगितानवच्छेदकविह्नत्वाविच्छन्नसमानाधिकरण्धूमवान् पर्वत इत्यादिज्ञार
नाद्गुमित्यापत्तिवारणाय च स्वनिष्ठावच्छेदकत्वे स्वनिद्धपकतावच्छेदकतानिक्षपकत्वसम्बन्धेनावच्छेदकताविशिष्टान्यत्वं विशेषणीयम्।

नीलधूमत्वाविच्छन्नलिङ्गकपरामशोदीनाञ्च पृथगेव हेतुता वाच्या। साध्याभाववदवृत्तित्वरूपव्याप्तिज्ञानहेतुतावादिनापि स्वतन्त्रहेतुनायाः स्वह-सितत्वात्। एवम् जातिविशेषवत्समानाधिकरणाभावप्रतियोगितानवच्छे-दकविह्नत्वाविच्छन्नसमानाधिकरणधूमवान् पर्वत इत्यादिङ्गानादनुमित्यां-पत्तिवारणाय च निरविच्छन्नत्वं स्वनिष्ठावच्छेदकतायां मिवेश्यम्।

जातिविशेषत्वादिना धूमत्वादिहेतुतावच्छेदकस्थले. च पृथगेव हेतुत्वं, भवतापि पृथक्कारणतायाः स्वहस्तितत्वात् । एवम धूमसमानाधिकरणघटा-भावप्रतियोगितानवच्छेदकविह्नत्वावच्छिन्नसमानाधिकरणधूमवान् पर्वत इत्यादिज्ञानाद्यतुमिरयापत्तिवारणाय चाधेयत्यनिष्ठावच्छेदकतायामपि स्व-निरूपकावच्छेदकतानिरूपितत्वसम्बन्धेनाभावत्वान्यनिष्ठावच्छेदकताविशि - ब्टान्यत्वं निवेशनीयमिति । एवख्च सामग्रीप्रतिबन्धकतायामपि हेतुता-

१ ताष्ट्रश = हेतुव्यापकसाध्य । २ स्व = हेतुतावच्छेदक । ३ स्व = हेतुतावच्छेदक ।

वच्छेदकं विशिष्य निवंश्योपदशितव्याप्यपरामशेसम्भवात् सामग्रीप्रतिवन्धकता-धिक्यमपि नास्ति, इत्थन्न शरीरगौरवस्य प्रागेवाप्रयोजकीकृतत्वात् व्यापक-सामानाधिकरण्यरूपव्याप्तिज्ञान मेवहेतुरिति निराषाधमेव विशेषदर्शिनां केव-लान्वय्यनुमानमिति।

स्यादेतत् व्यापकसामानाधिकरण्यज्ञानस्य। नुमितिहेतुत्वमते पर्व तो बह्निमानित्याकारकस्वरूपतो बह्नित्वादिरूपविधेयतावच्छेदकावगाद्यनुमि -तिर्दु रुपपादा, तथा हि धूमसमानाधिकरणाभावप्रतियोगितानवच्छेदकविद्वि-त्वावच्छिन्नसमानाधिकरण्धूमवान् पर्वत इत्याष्ट्रारकपरामशेश्यैवैतन्मतेऽनु-मितिहेतुता, तस्मान् बह्नित्वत्वादिना बह्नित्वाद्यवगाद्यनुमितिरेव भवितुमहिति परामर्शस्य यद्र्पावच्छिन्ने साध्यतावच्छेदकावगाहित्वं तद्र्पपुरस्कारेणैव विधे-यतावच्छेदकावगाद्यनुमितिजनकत्विमिति भवताप्यवश्यमेव स्वीकरणीयम् , श्रन्यथा तादृशप्रतियोगितानवच्छेदकजातिमत्समानाधिकरण्धूमवान् पर्वत इत्यादिपरामर्शादपि पर्वतो बह्निमानित्येतादृशानुमित्यापन्तेः ।

श्रथ जातित्वाविच्छन्ने तादृशप्रतियोगितानवच्छेद्कत्वावगाहित।दृ-शपरामर्शस्य जातित्वाविच्छन्नविधेयतावच्छेद्कताकानुमितित्वमेव जन्यता-वच्छेद्कमतो न तस्मान् स्वरूपतो वहित्यादिविषयिण्यनुमितिः,वहित्वायविच्छ-न्नप्रतियोगितावच्छेद्कत्वावगाहिनः परामर्शानु तादृशानुमितिः सम्भवत्येव, ता-दृशानुमितित्वस्यैव तथाविधपरामर्शजन्यतावच्छेद्कत्वोपगमात् इति चेत् तिर्ध्व वहित्ववद्वान् पर्वत इत्येतादृशवहित्वत्वाविच्छन्नविधेयतावच्छेद्कताकानुमिति-विलोपप्रमङ्गः,स्वरूपतो व हित्वादिविधेयतावच्छेद्कताकानुमितित्वस्यैव तथ।वि-धानुमितिजनकपरामर्शजन्यतावच्छेद्कतायाः स्वीकृतत्वात्।

श्रथ तथाविधानुमितित्वमिप जन्यतावच्छेदकमिति चेत् तर्हि पर्वतो वहिमान् वहित्ववद्वांश्चेति द्विविधविषयताशाल्यनुमितिरेवासित बाधके नियमतः स्यान्न तु

१ एतन्मते = व्यापकसामानाधिकरएयरूप्याप्तेः कारणतावादिमते । २ तस्मात् = तादृशप-रामर्शात् । ३ अन्यया = तादृशनियमास्वीकारे । ४ तादृश = घूमसमानाधिकरणाभाव । ५ तस्मात् = जातित्वाविच्छिन्नधर्मिकतादृशप्रतियोगितानवच्छेदकत्वावगाहिपरामर्शात् ।

कदाचित् केवलपर्वतो वहिमानित्याकारिकेति तचानुभवविरुद्धम् । साध्याभाव-वदष्टत्तित्वरूपव्याप्तिज्ञानस्य हेतुतामते यत्राभावप्रतियोगितावच्छेदकतया स्वरू-पतो वहित्वादिकं भासते, तत्रानुभिताविष स्वरूपत एव तद्भासते, यत्र तु वहि-त्वत्वादिना तत्रानुभिताविष तथैवेति नियमः सम्भवति ।

यत्त् अनवच्छेदकत्वांशे निर्द्धर्मितावच्छेदकपरामर्शः स्वरूपतो विह्नत्वादिविधेयतावच्छेदकताकानुमितौ हेतुः, विह्नत्वत्वाद्यवच्छित्रविधेयतावच्छेदकताकानुमितौ व विह्नत्वत्वाद्यवच्छित्रानवच्छेदकत्वावगाहिपरामर्श इति नातुसिवेद्विधिविधविषयताशालित्वप्रसङ्ग इति तदसत्, अनवच्छेदकत्वांशे निर्द्धर्मितावच्छेदकवोधस्य व्यभिचारज्ञानाप्रतिबध्यतया तस्यानुमितिहेतुत्वे व्यभिचारस्य हेत्वाभासत्वानुपपत्तिरिति । मैवम्, सामानाधिकरण्यनिरूपकतावच्छेदकत्या श्वरूपतो विह्नत्वाद्यवगाहिहेतुसमानाधिकरण्याभावप्रतियोगितानवच्छेदकविह्नत्ववद्वहिसमानाधिकरण्यम्भवान् पर्वत इत्याकारकपरामर्शः स्वरूपतो विह्नत्वादिन्विधेयतावच्छेदकानुमितौ हेतुः, यत्र विह्नत्वत्वादिनेव विह्नत्वादिसामाधिकरण्यं निरूपकतावच्छेदके भासते न तु स्वरूपतः, तादृश्परामर्शस्तादृशप्रतियोगितावच्छेदकविह्नत्ववत्समानाधिकरण्यूमवान् पर्वत इत्याकारकः विह्नत्ववद्वानित्यनुमितौ हेतुरिति न कदाचिद्प्यनुपपत्तिः।

श्रथैवं प्रात्य चिकपरामर्शात् केवलं पर्वतो विह्नत्ववद्यानित्य नुमितिदुर्क्षमा, ताद्य परामर्शे समानाधिकरणनिरूपकतावच्छेदकविधया स्वरूपतो बह्वित्वादिभाने बाधकाभावात्।

न च स्वरूपतो बह्धत्व।दिविशिष्टबुढौ स्वरूपतो बह्धत्वाद्युपस्थितेहें तुत्वात्, तत् शून्यकालीनपरामशे एव न तथा बह्धत्वादिकं भासितुमिष्टमिति बाच्यम् । स्व-

१ तच = तादशानुमित्युत्पत्तिश्च । २ तत् = विद्वत्वादि । ३ तथैव = विद्वत्वादिनैव । ४ तस्य = अनवच्छेदकत्वांशे निर्द्धीमतावच्छेदकवीयस्य । ५ तादश = हेतुसमानाधिकर-एाभावीय । ६ तादश = प्रात्यिक । ७ तत् = स्वरूपतो वह्नश्वाद्य पस्थित ।

रूपतो वहित्वायुपस्थिति विना वहित्वत्वादिना वहित्वादिभानासम्भवात्, वहित्व-त्वभाने तच्छरोरघटकतया स्वरूपतो यहित्वादिभानावश्यकत्वादिति चेत् न, सा-मनाविकरप्यनिरूपकत्ववच्छेदकसुद्रया स्वरूपतो वहित्वायनवगाहितादृशप्रति-योगितानवच्छेदकवहित्ववत्समान।धिकरणधूमवान् पर्वत इत्याकारकः प्रात्यिच-कः परामर्शः कचित् उत्पद्यत इति सर्वेपाभनुमतमेव तदुत्पादनसुभयवादिसिद्ध मिति, अधिकरणान वहीयमिति झानकाले तादृशपरामर्शोत्पत्तौ वाधकामावात्, प्वक्च तत्रीव बहित्ववद्यानित्याकारकानुमितिःनिरावाधमेवेत्यलमसदावेशेनेति।

यत्तुं व्यापकत्वं स्वप्रतियोग्यनिषकरण्हेतुमिन्नव्धाभावप्रतियोगिन्तात्वच्छेदकसाध्यतावच्छेदकवन्धं, स्वपदार्थो नाभावसामान्यं, श्रभावसामान्य-प्रतियोग्यनिषकरण्भूतहेतुमतः सर्वजैवाप्रसिद्धेरतस्तत्त्रसभाव एव स्वपदार्थो वाच्यः। तथा च तत्तदभावप्रतियोग्यनिषकरण्हेतुमिन्नव्धतत्तदभावप्रतियोग्यनिषकरण्हेतुमिन्नव्धतत्त्तदभावप्रतियोग्यनिषकरण्हेतुमिन्नव्धतत्त्तदभावप्रतियोग्यनिषकर्थे विद्वति निष्कृष्टार्थः। एवच्च तादशमेदकूटस्य प्रातिस्विकरूपेण युगसहस्र णाप्यशक्यज्ञानिर्मति व्यापक-सामानाधिकरण्यरूपव्याप्तेर्दु ज्ञेयत्विमिति कथं तब्ज्ञानस्य हेतुत्वम्, न च भेद्रकृप्टस्य प्रातिस्वकरूपेण दुर्ज्ञेयत्विमिति कथं तब्ज्ञानस्य हेतुत्वम्, न च भेद्रकृप्टस्य प्रातिस्वकरूपेण दुर्ज्ञेयत्वेऽपि सामान्यतो हेतुसमानाधिकरण्यभावप्रति-योगितावच्छेदकप्रतियोगिताकभेदत्वादिना ज्ञानसम्भवात् न तादशव्याप्तेर्दु ज्ञेय-तेति वाच्यम्। व्यभिचारज्ञान्।प्रतिवध्यस्य तादशसामान्यरूपेण ज्ञानस्यानु-पयोगितयाऽिकञ्चित्करत्वात्।

न च साध्याभाववदवृत्तित्वरूपव्याप्तेरपि साध्याभावे स्वप्रतियोग्यन-धिकरणवृत्तित्वस्य निवेशनोयतया तुल्यानुयोग इति वाच्यम् । तत्र प्रतियो-गिपदस्य साध्यपरत्वेनानुगमात् तत्तुच्छम् । श्रभाव।न्तरस्य स्वनिरूपकाभाव-

१ ताहश = हेतुसमानाधिकरणाभावीय । २ तत् = प्रात्यक्षिकपरामर्श । ३ स्व = अभाव । ४ तत् = व्यापकत्वम् । ५ ताहश = तत्तदभावप्रतियोगितावच्छेदक । ६ तज्ज्ञानस्य = व्यापकसामानाधिकरण्यरूपव्याप्तिज्ञानस्य । ७ ताहश = व्यापकसामानाधिकरण्यरूप । ६ स्व = अभाव ।

निरुपितत्वस्वावच्छेदकावच्छिन्नाधिकरणानुयोगिकत्वोभयसम्बन्धेन प्रतियोगि-ताविशिष्टान्या या हेत्वधिकरणनिष्ठाधिकरणता तन्निरूपकाभावार्थकत्तयाऽनुग-मान् ।

संयोगी द्रव्यत्वादित्यादौ द्रव्यादिनिष्ठसंयोगाभावाधिकरणता ताद्व-शोभयसम्बन्धेन संयोगत्वाद्यवच्छिन्नप्रतियोगिताविशिष्टिय, तद्वच्छेदकीभूत-संयोगत्वाद्यवच्छिन्नाधिकरणानुयोगिकत्वात् तन्निरूपकीभूतसंयोगाभावादिनि-रूपितत्वाच, श्रतस्तादृशसम्बन्धेन प्रतियोगिताविशिष्टान्या घटाभावाधिकरण-तैव, तादशाधिकरणतायाः यादृशप्रतियोगितावच्छेदकावच्छिन्नाधिकरणानुयो-गिकत्वं तादृशप्रतियोगिताविरूपकाभावनिरूपितत्वाभावेनोक्तसम्बन्धद्रयेन क-स्याश्चिद्पि प्रतियोगितायास्तत्र वैशिष्टचम्, तादृशाधिकरणतानिरूपकाभाव -प्रतियोगितानवच्छेदकत्वन्न संयोगत्वादावच्तमेवेति न तन्नाव्याप्तः।

संयोगी सत्वादित्यादौ द्रव्यनिष्ठसंयोगाभावाधिकरणतायास्तादःश्मियसम्बन्धेन प्रतियोगिताविशिष्टत्वेऽपि गुणाद्यात्मकद्देत्वधिकरणता न तथाः विधा, अभागधिकरणभेदेनाधिकरणताभेदादिति न तंत्राव्याप्तरिति । वस्तुतस्तु हेत्वधिकरणनिरूपितनिरविष्ठआधेयत्वस्याभावविशेषणत्वेनैवापपत्तेः प्रतियोगिवैयधिकरण्यनिवेश एव नास्तीति नाननुगमसम्भावना । अथैवमपि लर्धु-रूपसमिवयत्गुरुक्षपधमाविष्ठअसाध्यकव्यभिचारिण्यतिव्याप्तिवारणाय स्विविशिष्टसम्बन्धिनिष्ठाभावप्रतियोगितानवच्छेदकं यद्यद्वेतुसमानाधिकरणाभाव-प्रतियोगितावच्छेदकं तावद्वे दक्रूटविशिष्टसाध्यतावच्छेदकवत्त्वमेव व्यापकत्व-मित्यवश्यं वाच्यम्, तथा च दुर्वारैव दुर्ज्ञयतेति चेत्।

१ स्व = प्रतियोगिता । २ तत् = प्रतियोगिता । ३ ताहशोभय = निरुक्तोभय । ४ ताहश = निरुक्तोभयसम्बन्धेन प्रतियोगिताविशिष्टान्याऽधिकरणता । ५ ताहशोभय = स्वनिरूपकाभाव-निरूपितत्वस्वावन्छेदकाविष्ठिप्राधिकरणानुयोगिकत्वोभय । ६ लघु = घटत्व । ७ गुरु = कम्बुग्रीवादिमत्त्व । ६ व्यभिचारिणि = कम्बुग्रीवादिमान् द्रव्यत्वात् इत्यादौ । ६ स्व = घटत्वादि । १० तथा च = एताहशरीत्या व्यापकत्वनिर्वचने च ।

भवन्मतेऽपि तादृशगुरुधमीविच्छ्ञन्नसाध्यकसद्धेतौ साध्यतावच्छेदक्षविच्छन्नप्रतियोगिताकाभावाऽप्रसिद्धचाऽव्याप्तिवारणाय साध्यतावच्छेदकाविच्छन्नविन्नद्धानावप्रतियोगितानवच्छेदकधर्माविच्छन्नाभाववद्यक्तित्वं विवचणीयम् । तत्र गुरुधमस्यानवच्छेदकत्वमते तादृशप्रतियोगितावच्छेदकत्वत्वाविच्छन्नप्रतियोगिताकतिनवेशनमावस्यकम्, कम्बुप्रीवाद्मिन्त्वाविच्छन्नविनस्वाविच्छन्नप्रतियोगितावच्छेदकत्वादेः समनियतघटत्वाविच्छन्नविनरठाभावप्रतियोगितावच्छेदकत्वापेच्या गुरुत्वेन भेदप्रतियोगितावच्छेदकत्वाचर्विच्छन्नप्रतियोगिताकभेदाऽप्रसिद्धे रिति प्रतियोगितावच्छेदकव्यक्तीः
प्रातिस्विकरूपेणोपाद्य तावतां भेदकूट एव निवेश्यत इति तुरुपन्याययोगः ।
गुरुधमस्य प्रतियोगितावच्छेदकत्वमतावलम्बने समस्समाधिरिति न किञ्चिदेतत् ।

इदन्तु तत्त्वं,सर्वत्र व्यापकसामानाधिकरण्यावगाहिपरामशिदेवानुमितिरिति न नियमः, परन्तु क्वचित्तंतः क्वचित्र साध्याभाववदवृत्तित्वावगाहिपरामशीदपीत्य नियमपत्त एव साधीयान् । तादृशनियममते वह्नथभाववदवृत्तिमत्पर्वतत्वाविच्छन्नपत्तकघटावनुमितिसामग्रीणां विभिन्नविषयकप्रत्पत्तादिप्रतिबन्धकताबाहुल्यप्रसङ्गात् ।

मन्मते वह्नथभाववदयृत्तिमान् पत्त इत्येतादृशपरामशेषिदतवहृथाद्यवुमितिसामप्रथाः तत्रावश्यकत्वात्, तादृशपरामशेषिदतसामप्रीप्रतिबन्धकतयैवोपपत्तेः, तादृशप्रतिबन्धकत्वाकल्पनात् ।

श्रथ वह्नयनुमितिसामप्रयां पर्वतो वह्नयभाववानित्येतादशबाधादा-

१ सद्धेतौ = कम्बुग्रीवादिमान् घटरबादिरयादौ । २ गुरुधर्मस्य = कम्बुग्रीवादिमत्वादेः । ३ तदबच्छिन्न गुरुधर्मावच्छिन्न । ४ ततः = व्यापकसामानाधिकरएयावगाहिपरामर्शात् । ५ साधीयान् = श्रेष्ठः । ६ ताहशिनयम = व्यापकसामानाधिकरएयावगाहिपरामशिदवानुमि•
तिनियम । ७ मन्मते = अनियमपन्नवादिमते । ६ ताहश = बह्नच्यमाववद्बृत्तिमान् पन्न
द्रस्थेताहृश । ६ ताहश = विभिन्नविषयकप्ररयन्नादि ।

भावस्यावश्यं निवेशनीयतया ताहशवाधादिकाले तथाविधघटादिविषयकानुमितिकाले विभिन्नविषयकप्रत्यचादिवारणाय ताहशसामम्याः प्रतिवन्धकत्वकल्पनमावश्यकमिति चेत्, सत्यं, ताहशयुक्त्या शुद्धघटत्वावच्छिन्नविधेयताकताहशविशिष्टधमीवच्छिन्नपद्मकानुमितिसामग्रीणां प्रतिवन्धकत्वम्भयवादिसिद्धमिति।
एवमपि ताहशविशिष्टधमीपच्चकविष्ठमत्पर्वतप्रृत्तिघटत्वाद्यवच्छिन्नविधेयताकानुमितिसामग्रीणां प्रतिबन्धकत्वाकल्पनप्रयुक्तलाघवमच्चण्णमेव। ताहशानुमितेः पर्वतो वह्नथमाववानित्येताहशवाधादिप्रतिवध्यतया तत्सामग्रीकाले
बाधाद्यभावघटितपर्वतत्वाद्यवच्छिन्नपद्मकवह्नथाद्यनुमितिसामग्रथा अवरयक्थावान्।

ऋथैवसि पर्वतां विह्नमानित्येतादृशसिद्धः यभावनिवेशस्यावश्यकतया तथाविधघटानुमितिसामग्रोकाले विभिन्नविषयकप्रत्यच्चवारणाय त। दशसामप्रयाः प्रतिबन्धकत्वकल्पनमावश्यकमिति चेत्, एवसि पर्वतिवशेष्यकविह्मस्तानिर्णे-यस्य अमत्वं, साध्यतावच्छेदककोटी पच्चतावच्छेदककोटी वा यत्राधिकं निष्धिः तादृशानुमितिसामग्रयाः प्रतिबन्धकत्वाकल्पनप्रयुक्तलाघवं दुर्वारमेव । तादृशाः नुमितिकाले पर्वतो विह्नमानित्येतादृशसिद्धौ अमत्वग्रह्स्यावश्यकतयाऽप्रामायय-ज्ञानानास्कन्दितसिद्धःथभावघटितसामग्रया आवश्यकत्वात्।

नचैवम्, साध्याभाववदकृत्तित्वादिरूपञ्याप्तिज्ञानादेवानुमितिरस्तु,
न तु व गपकसामानाधिकरण्यावगाहिज्ञान।दिति वाच्यम्, व्यापकसामानाधिकरण्यावगाहिज्ञानादनुमितिस्वीकारेऽपि धूमव्यापकविद्वसमानाधिकरण्धूमवत्पर्वतपत्तकघटाद्यनुमितिसामग्था विभिन्नविषयकप्रत्यज्ञादिकं प्रति प्रतिबन्धकत्वाकर्षनप्रयुक्तलाघवसम्भवात्।

एवं साध्याभावव्यापकीभूताभावप्रतियोगित्वरूपज्ञानस्याप्यनुमिति-हेतुत्वमुपेयते, तथासत्युक्तरीत्या लाघवसम्भव।दिति । केचित्तु अन्ब-१ ताहश = पर्वतो वह्नयभाववान् इत्यादि । २ ताहश = अनुमिति । ३ ताहशानुमिति = साध्यतावच्छेदकांशे पश्चतावच्छेदकांशे वा अधिकावगाह्यनुमिति । ४ ताहशानुमिति =

अधिकावगाह्यनुमिति ।

यन्याप्तिज्ञानात् पर्वतो वह्निमानित्याकारिका न्यतिरेकन्याप्तिज्ञानात् पर्वतो वह्नियभाव।भाववानित्याकारिकाऽनुभितिर्जायते ।

अथोभयविधवयाप्रिज्ञानादेकविधानुसित्यभ्युपगमेपि न चतिविरहः, परामश्वेशिष्टथस्य कायतावच्छेदककोटाववश्यं निवेशनीयतयैव परस्परव्यसि-चाराप्रसक्तेः ।

न चोभयविधव्याप्तिज्ञानात् पर्वतोवाहिगानित्येतादृशानुमितिस्वी-कारे सिद्धिप्रतिबन्धकतायामिच्छाविशिष्टपरामर्शणामुनोजकतामते पर्वतो-वहिमानित्येतादृशसिद्धेः प्रतिबन्धकतामतेऽन्वयव्यतिरेकव्याप्त्यवगादिपरामर्श-योरेकत्र प्रसक्त्या तद्भावयोविशेष्यविशेषण्मावेन विविगमनानिरहप्रयुक्तप्रति-बन्धकताधिकरण्मिति वाच्यम्।

व्यतिरेकव्याप्तिझानात् पर्वतो वह्नचभावाभाववानित्वेतादृशानुभिति-स्वीकारेऽपि पर्वतो वह्नचभावाभाववानित्येतादृशिसिद्धिप्रतिबन्धकतायाभेकत्र वह्नचभावाभावत्वाविच्छन्निकृषितान्वय व्याप्तिविषयकपरामशीपदर्शितव्य-तिरेकव्याप्तिवगाहिपरामशीयोक्त्तोजकत्वप्रसङ्गेन च तदोषताद्वस्थ्यात् ताद्द-शान्त्रयव्याप्तिज्ञानादिप पर्वतो वह्नचभावाभाववानित्येतादृशानुमित्युरम्तेः ।

किन्ने तन्मते व्यतिरेकव्याप्त्यवगाहिपरामर्शजन्यानुसितौ स्रभावो न
साध्यीय इत्याकारकबाधाभावस्याधिकस्य हेतुतया ताहरापरामर्शघटितसामग्रीप्रतिवन्धकतायां तथाविधवाधाद्यभावनिवेशस्याधिक्यात गौरविमिति, मैवम, व्यतिरेकपरामर्शतो वह्नयभावाभाववानित्येताहराानुमितिस्वोकारे प्रतियोगितासम्बन्धाविच्छमप्रतियोगिताकवह्नयभावविशिष्टाभाववैशिष्टयावगाहिव्यतिरेकव्याप्रयवगाहिपरामर्शघटितानुमितिसामग्रयाः प्रतिवन्धकत्वाकस्पनेन लाघवं, ताह
रापरामर्शघटितानुमितिसामग्रीकालेऽभावो न वह्नीय इत्याकारकवाधबुद्धेरभावस्यावश्यकतया विशेषणतावच्छेदकप्रकारकनिर्णयरूपकारणविरहादेव ताहरा
विशिष्टवैशिष्टयावगाहिप्रत्यचादिवारणसम्भवादित्याहुः।

१ उभयविध = अन्वयव्यतिरेकोभयविध । २ एतन्मते = उभयविधव्याप्तिज्ञानादेकविधानुमि-तिस्वीकतु मते । ३ ताद = व्यतिरेकव्याप्त्यवगाहिः । ४ तथाविध = अभावोन साध्यीय इत्याकारकः । ५ तादृशः = व्यतिरेकव्याप्त्यवगाहिपरामर्शः ।

मीमांसकमतानुयायिनम्तु, व्यत्तिरेकव्याप्तिज्ञानाद्यांपत्त्याख्यवित्तः त्यन्त्त्रमधीपयामीति विलन्नणानुव्यवसायस्यायस्यादेव व्याप्यवत्तानिर्णयाधीनप्रत्यत्तात्मकसाध्यनि-र्णयादेव प्रवृत्त्याद्वसायवलादेव व्याप्यवत्तानिर्णयाधीनप्रत्यत्तात्मकसाध्यनि-र्णयादेव प्रवृत्त्याद्वसार्यनिर्वाहेऽनुमित्यात्मकविलन्नणप्रमितेरसिद्धःचापत्त्या नानु-मानस्यापि पृथक्षप्रमाणतोषपत्तिरिति व्यतिरेकव्याप्तिज्ञानं प्रमाणान्तरमेव । न चानुव्यवसायान् व्यतिरेकव्याप्तिज्ञानन्यविलन्नणप्रमितौ सिद्धःचतु जातिविशेषः,-सत्तानुमितित्वव्याप्य एवनि व्यतिरेकव्याप्तिज्ञानस्य प्रमाणान्तरत्वमिति वाच्यं, ताव्याज्ञातेरनुमितित्वव्याप्यत्वे मानाभावान्, नार्थापत्तित्वस्यानुमितित्वविकद्यः वे सिद्धिकाले तद्वारणाय तत्र सिद्धःचभावस्य कारणान्तरत्वं प्रकल्प्यमनुमितित्व-व्याप्यत्वे सानाभावान्, नार्थापत्तित्वस्यानुमितित्वविकद्व-व्याप्यत्वेऽमितित्वाविद्यन्तं प्रति हेनुत्वकस्पनयेवोपपत्तेर्लाचवमिति वाच्यं, सि-दिकालेऽर्थापत्त्यभ्युगममे न्नतिविरहान्।

वस्तुतस्तु सिद्धिकालेऽथीपत्यनुत्। दस्य प्रामाण्यक्ते भवन्मतेऽपि तत्र सिद्धेः पृथम् प्रतिवन्धकत्वकल्पनमावश्यकम्, अर्थापत्तित्वप्रभारकेच्छाधीनातु- भितौ व्यभिचारवारणायानुभित्साविरह्विशिष्टसिद्धच पायजन्यतावच्छेदककोटा- वर्थापत्तिव्यावृत्तव्यतिरेकव्याप्तिज्ञानाजन्यत्वपचेऽप्यावश्यकत्या अनुमितिस्थलीय- प्रतिवन्धकत्या आर्थापत्तिवारणासम्भवात् ।

न चार्थापत्तित्वप्रकारकेच्छासाधारणानुमितिविषयकेच्छात्वेनैवानुमित्साया उत्तेजकरवेन नैताहशेच्छाधीनार्थापत्तावनुमित्साविरहंविशिष्टसिद्धयभावस्य व्यभिचार इति वाच्यम्, अर्थापत्तित्वप्रकारकेच्छासाधारणक्रपेणानुमित्साया उत्तेजकरवे ताहशेच्छाकाले व्यतिरेकव्याप्तिज्ञानासत्त्वे सिद्धिसत्त्वेऽनुमित्यापत्तिः।

श्रथानुमित्साया इव ताहशेच्छाया श्रिप व्यतिरेकपरामशेविशिष्टतथा-विधेच्छात्वेन पृथगुत्तोजकत्विमिति चेत्तदपेज्ञया श्रर्थापत्तावर्थापत्तीच्छाविरहवि-शिष्टिसिद्धेः प्रतिवन्धकत्वमेव कल्पयितुमुचितमित्याहुः ।

१ तदनन्तरं = व्यतिरेकव्यातिकानानन्तरम् । २ ताह्य = सताव्य । ३ तत्र = सिद्धि-स्थले । ४ ताह्यशेच्छा = अर्थापतित्वप्रकारकेच्छा । ५ तथाविघेच्छात्वेन = अर्थापतित्व-प्रकारकेच्छात्वेन । ६ तदपेक्षया = उक्तरूपेणोत्तेजकत्वापेक्षया ।

दृत्यक्षार्थोपत्तित्वस्यानुमितित्वविरुद्धत्वे प्रमाण्ड्यसामग्रीसत्त्वद्शा-यामर्थापत्तिरनुमितिर्वा कि करणीया इत्यत्र विनिगमनाविरहः, उभयोपगमे च व्यक्तिकल्पनगीरवात् व्यक्तिपौर्वापर्यादिनियामककारणाधिक्यक्ष्यः न च तत्र किमिप नोत्पचत इति वाच्यम्, ज्ञानसामान्यानुत्पादस्यानुभवविरुद्धत्वात् सामग्री-सत्त्वे कार्योत्पादस्यावश्यकत्वाच्च।

इति महामहामहोपाध्यायहरिरामविरचितनव्यमतरहस्यं समाप्ति-मगात्। कंकनपुरावस्थितकरमहाश्रीशूलपाणेरचरिमदम् शाके १६७७।

-ः समाप्तमः-

१ उभनोपगमे = अर्थापत्तिरनुर्मितिरित्युभवस्वीकारे । २ तत्र = सामग्रीद्वयस्थले ।

अय ज्ञानद्वयकारणताविचारः ॥

ॐ नमस्सरस्वत्यै।

श्रथानुमितिम्प्रति साध्यव्याप्यत्वाविश्वन्नहेतुप्रकारतानिरूपित पर्चिविशेष्यताशालिज्ञानत्वरूपविशिष्टपरामर्शत्वेन न हेतुता गौरवात् किन्तु व्याप्यतावच्छेदकप्रकारकव्याप्तिज्ञानत्वेन व्याप्यतावच्छेदकप्रकारकपद्मभंताज्ञानत्वेन च हेतुताह्यम् । इत्थर्क्च धूमो विह्वव्याप्यो धूमवान् पर्वत इत्याकारकज्ञानह्यात्तथाविधसमूहालम्बनादिप सर्वत्रानुमितिरूपद्यते , न केवलविशिष्टपरामशादिव । अत्र धूमो विह्वव्याप्यो धूमवान् पर्वत इत्यादिपरामर्शादिव धूमो विह्वव्याप्य आलोकवान् पर्वत इत्याकारकज्ञानाद्यनुमित्यापित्तः, धूमत्वालोकत्वयोरेव च व्याप्यतावच्छेदकत्वादिति तु नाशङ्कनीयम्, यतो व्याप्यतावच्छेदकत्वेन धूमत्वादिकं निवेश्य कार्यकार्याभावन्न प्रकल्पयामः,किन्तु विशिष्टयधूमिलङ्गकानुः
मितिम्प्रति धूमत्वावच्छन्नव्याप्तिप्रकारकज्ञानत्वेन, धूमत्वावच्छन्नप्रकारतानिकृपितपर्वतत्वावच्छिन्नविशेष्यताकज्ञानत्वेन हेतुतेत्यतो नोपदिर्शितापित्तप्रसङ्गः ।

तद्धर्मावच्छिन्नविशेष्यकव्याप्तिज्ञानतद्धर्भावच्छित्रविशेष्यकपत्त्वधर्भ • ताज्ञानयोर्द्यडचक्रादिव मिलितयोरेव फलोपधायकत्वात् ।

१ अनुमिति = पर्वतादिपक्षकवह्नश्चादिसाध्यकघूमादिहेतुकपर्वती विह्नमानित्याद्यनुमितिम् । २ साध्यं = वह्नश्चादि । ३ हेतु: = घूमादिः । ४ पत्रः = पर्वतादिः । ५ विशिष्टपरामर्शः = विह्निकिपितव्याप्तिविशिष्टधूमवानित्याकारकपरामर्शः । ६ इत्यञ्च = हेतुताद्वयकस्पने च । ७ उपर्रशितापितः धूमी विह्निव्याप्य आलोक शन् पर्वत इत्याकाकारकज्ञानादनुमित्यापितः । ब सद्धर्मः धूमत्वादिः ।

उपदर्शितविशिष्टपरामर्शत्वावच्छेदेनैकहेतुताकस्पनेनैव तादशकार-णताद्वयकरपनापेचया लघीयसीत्यपिन,तादशहेतुताद्वयकरपनेऽपि हेतुताद्वयकरप-नप्रयुक्तवाहुरुयविगहात् । तथा हि कारकृत्वक्राखण्डपदार्थः,किन्त्वन्यथासिद्धशून्य-त्वे सति नियतपूर्वयुत्तित्वं, तत्र व्याप्यतावच्छेद्कप्रकारकव्याप्तिज्ञानत्वावच्छे-देन, तथाविधपत्तधर्मताज्ञानत्वावच्छेदेन च, तत्र नियतपूर्ववृत्तित्वसुभयवादि-सिद्धमेव, तादृश्यम्थाविशिष्टपरानश्तिवव्यापकत्वात्, तद्वच्छेदेन नियतपूर्ववृ-त्तित्वे तादृशधर्मद्वयावच्छेदेन तथात्वस्यावश्यकत्वात्, किन्तु तादृशधर्मद्वयावच्छे-देनान्यश्वासिद्धशून्यत्वमात्रकस्पनमस्गाकम् , विशिष्टपरामर्शत्वेन हेतुतामते च विशिष्टपरामर्शस्वावच्छेदेनान्यथासिङ्ग्रन्यस्वं नियतपूर्ववत्तिस्वद्ध कल्पनीयम् । एवाद्यास्मानं लघुधर्मद्रयावच्छेदेनेकघर्मकल्पनम्, भवताद्य गुर्वेकधर्मावच्छेदेन धर्मिद्वयक्रपनिमिति विपरीतगौरविमिति मीमांसकाः । अत्रोच्यते, नैयायिकैः धूम-त्वावच्छिन्नविशेष्यकव्याप्तिज्ञानस्वादिरूपधर्भद्रयावच्छेदेन वहुवाधनुमितिसामा-न्यनिय तपूर्ववितित्वम्बाधितमेव , तथाविधान्य लिङ्गकानुमितिनियतपूर्ववितिा-याः तद्धमीवच्छिन्नेऽसत्त्वात्। किन्तु तत्कायेतावच्छेदकीमृततथ।विधज्ञान-द्वयविशिष्टानुमितित्वावीच्छन्नियतपूर्ववित्विसेव, तादृशधर्मद्वयावच्छेदेनेत्यु भयवादिसिद्धं प्रकृतोपयुक्तमपि तदेव । श्पबद्ध विशिष्टपरामशंकार्यतावच्छेदकी-भूतविशिष्टपर।मशीव्यवहितोत्तरानुमितित्वेरूपधर्माविच्छन्ननियतपूर्ववितित्वम -विशिष्टपरामशत्वावच्छेदेनोभयवादिसिद्धमेवेति तदंवच्छेदेनान्यथासिद्ध -शून्यत्वादिकल्पनमधिकम् । एवळ विशिष्टपरामर्श [त्वेन] हेतुतामते एकधर्मा-

१ उपर्दाशतः = साब्यव्याप्यत्यात्रिक्षित्रप्रकारतानिकाषितप्रभविशेष्यताज्ञालो | २ ताद्द्रशहेतुताद्वयं = व्याप्यतात्रच्छेदकप्रकारकव्याप्तिज्ञानत्वेन, व्याप्यतात्रच्छेदकप्रकारकप्रधर्मताज्ञानत्वेन कारणताद्वयं । ३ तत्र = कारणत्वे । ४ ताद्दशधर्मयोः = निष्कत्व्याप्तिज्ञानत्वप्रधर्मताज्ञानत्वयोः । ५ तद्यच्छेदेन = विशिष्टपरामर्गत्वारच्छेदेन । ६ धर्मद्वयं = निष्कतव्याप्तिज्ञानत्वपक्षधर्मताज्ञानत्वरूपधर्मद्वयं । ७ तथात्वस्य = नियतपूर्ववित्तित्वस्य । ६ अस्माकं =
मीमांसकानां । ६ भवतां = नैयापिकानां । १० अन्यलिङ्गकः = आलोकादिलिङ्गकः ।
११ तद्वर्मः = धूमत्वादिः । १२ तदवच्छेदेन = विशिष्टपरामर्शत्वावच्छेदेन ।

वच्छेदेनान्यथासिछशून्यत्वादिकल्पनं, ज्ञानद्वयहेतुतामतेतु धर्मद्वयावच्छेदेनेति गौरवम् ।

नैयायिकमते च,धूमव्यापकविद्यामानाधिकरण्यविषयतानिरूपितहेतुविषयतानिकृषितपक्षविषयताशालिज्ञानत्वादिना हेतुता एवळ नैयायिकमते उपद्शितविनिगमनाविरहेण कारणताबाहुस्यम्, ताहर विनिगमनाविरहात् कारणतावच्छेदककोटिप्रविष्टविषयतासमसंख्यककारणताया आवश्यकःवात्. झानद्वयकारणतावच्छेदककोटिप्रविष्टविषयतापेक्षयाऽधिकस्य सामानाधिकरण्यस्य विशिष्टपरामश्रीहेतुतावच्छेदककोटिप्रविष्टत्वात् । न च व्यापकत्वविषयतामात्रस्य कारणतावच्छेदककोटिप्रविष्टत्वे धूमव्यापको विद्वधू मवान् पर्वत इति ज्ञानद्वयादनुमित्यापत्तिरिति वाच्यम्, इष्टत्वात् । नचैवं नैयायिकमतेऽपि पर्वतीयधूमव्यापको विद्वरित्याकारकपरामर्शस्यैव हेतुत्वं स्वीकरणीयमिति न सामानाधिकरण्यविषयताधिक्यमिति वाच्यम्, तथा सति, गुद्धधूमत्वाविच्छन्ननिरूपितव्यापकताप्रहदशायामनु-

१ धर्मद्वयं - ताहशब्याप्तिज्ञानत्वेन, पश्चर्यताज्ञानत्वेनेति धर्मद्वयन् । १ विशिष्टपरामर्शः = साध्यव्याप्यत्वाविच्छिन्नहेतुप्रकारतानिरूपितपश्चविशेष्यताशालिपरामर्शः । ३ एवश्च = एवं-रोत्या कारएतास्वीकारे च । ४ शानद्वयं = व्याप्तिज्ञानं, पश्चर्यताशानरूपं शानद्वयं । ५ तथासित = ताहशपरामर्शस्य कारएातःस्वीकारे सित ।

मित्यनुदयापत्तेरिति चेत्, सम्भवत्येव गौरवम्, व्यापकसामानाधिकरण्यक्षपव्या प्रिज्ञानहेन्द्वतामते । वयन्तु साध्यवदन्यावृत्तित्वक्षपव्याप्तिज्ञानहेनुतामवलम्वामहे इति नोपदर्शितगौरवं सम्भवति । यत्त् विशिष्टपरामशहेनुतामते व्याप्त्यंशे निश्च-यत्वस्य पत्त्वधर्भत्वांशे निश्चयत्वस्य चैकत्र निवेशे विनिगमनाविरहेण कारणता-बाह्वत्यम् ।

मीमांसकमते व्याप्यंशे निश्चयत्वस्य व्याप्तिज्ञानहेतुतायामेव पद्मधर्मत्वांशे च निश्चयत्वस्य पद्मधर्मताज्ञानहेतुतायामेष निवेशनीयतया तयोरेकत्रानिवेशात् विनिगमनाविरहाप्रसक्तेरिति, तन्न, व्याप्त्यंशे निश्चयत्वस्य मन्मते कारणतावच्छेदककोटावनिवेशात्, व्याप्तिविशिष्टहेतुवैशिष्टचावगाहिज्ञानत्वेनैवानुमितिहेतुत्वोपगमात्, व्याप्त्यंशे संशयस्य तथाविधत्वेन तत्रानुमित्यभावात् ।
विपरीतगौरवं त्वन्मते व्याप्त्यंशे निश्चयत्वनिवेशस्यावश्यकत्वात् । अत्र मीमांसकमतानुयायिनः, विशिष्टपरामश्त्वेन हेतुतागते व्याप्त्यभाववति व्याप्तिप्रकारकमित्याकारकव्याद्धंशीयाप्रामाय्यमहाणां व्याप्त्यभाववति धूमप्रकारकमित्याकारकाप्रामाय्यमहाणाञ्चामावस्यैकत्र निवेश इति विनिगमनाविरहेण्
गौरवम्, ज्ञानद्वयहेतुतामते व्याप्त्यंशीयाप्रामाय्यमहाणां व्याप्तिज्ञानहेतुतायां
पद्मधर्मत्वांशीयाप्रामाय्यमहाभावानां पद्मधर्मताज्ञानहेतुतायां निवेश इति न तेषामेकत्र निवेश इति लाघवम् ।

एतँनमते व्याप्त्यंशीयाशामाण्यमहाभावानां पच्चधर्मताज्ञानहेतुतायां पच्चधर्मत्वांशीयाशामाण्यमहाभावानां व्याप्तिज्ञानहेतुतायां निवेशमादाय विनिग्मनाविरहो नाशङ्कनीयः, यतोऽप्रामाण्यमहस्य न केवलसमानाधिकरण्यसम्बन्धनाभावो निवेशयितुं शक्यते,प्रथमपरामशेंऽप्रामाण्यमहस्य तर्वविषयकद्वि निवेशयितुं शक्यते,प्रथमपरामशेंऽप्रामाण्यमहस्तन्वे तर्वविषयकद्वि निवेशयितुं शक्यते,प्रथमपरामशेंऽप्रामाण्यमहस्तन्वे तर्वविषयकद्वि निवेशयितुं स्वयते,प्रथमपरामशेंऽप्रामाण्यमहस्तन्वे तर्वविषयकद्वि निवेशयित्रं स्वयते,प्रथमपरामशेंऽप्रामाण्यमहस्तन्वे तर्वविषयकद्वि निवेशयित्रं स्वयते,प्रथमपरामशेंऽप्रामाण्यमहस्तन्वे तर्वविषयकद्वि निवेशयित्रं स्वयते,प्रथमपरामशेंऽप्रामाण्यमहस्तन्वे तर्वविषयकद्वि निवेशयाः

किन्तु सामानाधिकर्णयविशेष्यतोभयसम्बन्धावच्छित्रप्रतियोगिता-

क एव तद्भावो निवेश्यत इति । एवळ्ळ व्याप्त्यंशीयाप्रामाण्यग्रहाभावः पत्त -धर्मताज्ञानहेतुतायां यदि निवेश्यते तदा व्याप्तिज्ञाने इदं ज्ञानं व्याप्त्यभाववति व्याप्तिप्रकारताकिसत्याकारकाप्रामाण्यग्रहक्ते पत्तधर्मताज्ञानादनुमित्यापत्तः।

पत्तधर्मत्वांशीय।प्रामारयग्रहाभावश्च यदि व्याप्तिज्ञानहेतुतायां निवे-श्यते तदा पत्तधर्मताज्ञाने इदं ज्ञानं धूमाभाववति धूमप्रकारताकमित्याकारका -प्रामारयग्रहसत्त्वे स्वतन्त्रव्याप्रिज्ञानादनुमित्यापत्तिरिति ।

यत्तु, अप्रामाण्यमहाभावविशिष्टपरामर्शत्वेन हेतुतामते विशेष्य-विशेषणमावे विनिगमनाविरहात् तिलिङ्गकानुमितिम्प्रति तिलिङ्गकपरामर्गी-याप्रामाण्यमहाभावस्य पृथक्कारणताकल्पनमेवोचितम् , एवख्च विशिष्ट-परामर्शत्वेन हेतुतामते नानाविधाप्रामाण्यमहाभावानामेकत्र निवेशप्रयुक्तगौरवं न सम्भवति, तेषां कारणतावच्छेदककोटावनिवेशादिति । तन्न, अप्रामाण्य-महाभावस्य स्वतन्त्रहेतुत्वे प्रथमपरामर्शेऽप्रामाण्यमहस्त्रवे तदनास्किन्दतिह्रतीय-परामर्शोदनुमित्यनुद्यापत्तेः, अप्रामाण्यमहस्त्पप्रतिबन्धकसत्त्वात्।

एवम् ज्ञानद्वयहेतुतामते धूमो विह्नव्याप्य इत्येतादृशव्यापिश्चानस्य धूमिलङ्गकविह्नविधेयता शनुमितित्वमेव जन्यतावच्छेदकन्न तु पच्चिशेष्यता निवेश्यते प्रयोजनाभावात् लाघशच ।

एवम्, धूमवान् पर्वत इति पद्मधमेताज्ञानस्य धूमिलङ्गकपर्वतिवशेप्यकानुमितित्वमेश जन्यतावच्छेदकंतत्र साध्यविधेयता न निवेश्यते, एवमन्यत्रापि वोध्यम् । साध्यविषयतापद्मिवषयतयोनिरूप्यनिरूपकभावश्च बाधामावनियम्यः, एवञ्चैकैकविधन्याप्तिज्ञानस्यैकैकसाध्यतावच्छेदकावच्छिन्नविधेयतानिवेश्यैकैकमात्रकारणताकल्पनमिति सहस्रसाध्यतावच्छेदकभेदेनानुमिति -

१ तदभावः = अप्रामाएयग्रहाभावः । २ एवच = उभयसम्बन्धेनाप्रामाएयप्रहःभावनिवेशे च । ३ एवच = पृथक्कार्एाताकत्वने च । ४ तेषां = भग्रामाएयग्रहाभावानां । ४ हेतुतामते = मीमांसकमते । ६ तत्र = जन्यतावच्छेदककोटौ ।

व्याप्तिज्ञानानां सहस्रकार्यकारणभावः, परं पत्तधर्मताज्ञानस्याप्यैकैकपत्ततावच्छे-दकावच्छिन्नविषयतां निवेश्यैकैकमात्रकारणताकल्पनमिति सहस्रपत्ततावच्छे-दकभेदेनानुमितिपत्तधर्मताज्ञानानामपि कार्यकारणभावसहस्रमिति द्विसहस्र-कार्यकारणभावो यत्रास्माकन्तु विशिष्टपरामर्शहेनुताबादिनां सहस्रगुणितसह -स्रकार्यकारणभावकल्पनं तन्मते साध्यतावच्छेदकावच्छिन्नपत्ततावच्छेदका-वच्छिन्नयोरेकत्र निवेशेन पर्वतत्वमहानसत्वादिक्रपेकपत्ततावच्छेदकं निवेश्य वह्नित्वद्रव्यत्वादिक्रपसहस्रसाध्यतावच्छेदकभेदेन कारणतासहस्रस्य कल्पनी -यत्वादिति ।

यत्तु, ज्ञानद्वयहेतुतामते व्याप्तिज्ञानस्य पद्मधर्मताज्ञानस्य च जन्यतावच्छेदककोटौ ज्ञानद्वयवैशिष्ट्यनिवेशस्यावश्यकत्या व्याप्तिज्ञानपत्त-धर्मताज्ञानयोः पद्मतावच्छेदकसाध्यतावछेदकगर्भत्या पत्ततावच्छेदकभेदेनापि कारणताभेद आवश्यक इति तत्र स्वजन्यतावच्छेदककोटौ स्ववैशिष्ट्यनिवेशेनैवोपभत्तौ ज्ञानद्वयवैशिष्ट्यस्य कुत्राप्यनिवेशात्। न च व्याप्तिज्ञानादिजन्यतावच्छेदककोटौ पद्मधर्मताज्ञानादिवैशिष्ट्यानिवेशे पद्मधर्मताज्ञानादिशुन्यकालेऽपि व्याप्तिज्ञानादितोऽनुमित्यापत्तिः, कार्यतावच्छेदकयोव्याप्यव्यापक्रभावविरहेण प्लोत्यद्वने तयोः परस्परापेन्नाया असम्भवादिति वाच्यम्, कार्यतावच्छेदकसामानाधिकरण्यमातस्य परस्परसहकारितायास्तत्रोपगमात् व्याप्यव्यापकभावविरहेऽपि न न्नतिः।

त्रथ ज्ञानद्वयहेतुतामते धूमो विह्नव्याप्य त्रालोकवान पर्वत इत्येताहशज्ञानद्वयदशायां पर्वतो वह्नत्रभाववानित्येताहशवाधाभाववज्ञात् पर्वतो विह्नमानित्येताहशानुमित्यापत्तिः, ताहशव्याप्तिज्ञानस्येव ताहशपच्धमताज्ञानस्यापि
वाधाभावादिसहकारित्वात्स्यादेवं यदि तथाविधव्याप्तिज्ञान एकत्र निवेश्य

१ वादिनां = नैयायिकानां । २ तन्मते = मीमांसकमते । ३ हेतुतामते = मीमांसकमते । ४ स्वं = व्याप्तिज्ञानादि । ५ तयोः = कार्यतावच्छेदकयोः । ६ मते = मीमांसकनये । ७ ताह शस्य = धूमी विद्वित्याप्य इत्याकारकस्य । ६ इ.नं = आलोकवान्पर्वत इत्याकारकज्ञानं ।

वाधाभावादिघटितसामप्रयाः फलब्याप्यत्वं स्वीक्रियते, तदेव न, किन्तु तह्लि-क्रकव्याप्तिज्ञानतह्लक्रकपचधर्मताज्ञाने एकत्र निवेश्यैव, न हि तादृशसामग्री प्रकृते इति नापत्त्यवकाश इति ।

केचित्तु धूमो बह्रिव्याप्यो धूमवान् पर्वत इत्येताहशज्ञानदशाय। मिदं वह्रिव्याप्यत्वाविच्छन्नाभावधितवह्रिव्याप्यत्वाविच्छन्नप्रकारत। किमत्याकार - काप्रामाण्यमहस्तत्वेऽपि भीमांसकमतेऽनुभितिहत्पचत एव ताहशाशामाण्यन्त्रहेण व्याप्यत्वाविच्छन्नप्रकारतायामेव प्रकारतावच्छेदकाविच्छन्नाभाववद्वृतिविशेष्यतानिकृपितत्वावगाहनात्, गुद्धधूमत्वाविच्छन्नप्रकारताशालिज्ञानादनुभित्यनुत्पादे बीजाभावात् । एवद्ध ताहशाप्रामाण्यमहाभावमिनवेश्येव ज्ञान
इयहेतुतास्वीकर्त्तव्या, तथा च वह्निव्याप्यधूमवान् पर्वत इत्याकारकवह्निव्याप्यत्वाच्छन्नप्रकारताशालिमहादिष ताहशाप्रामाण्यमहदशायामप्यनुमित्यापत्तिः । धूमवान् पर्वत इत्यादिक्षानहेतुतायां ग्रुद्धधूमत्वाविच्छन्नप्रकारताकत्वं निवेश्य तन्नापिवारुणे त्वप्रामाण्यमहसूद्ध्यकालेऽपि विशिष्टपरामशीदनुभित्यनुद्यप्रसङ्गः, तदनुरोधेन ताहशाप्रामाण्यमहाभावं निवेश्य विशिष्टपरामशीदनुभित्यनुद्यप्रसङ्गः, तदनुरोधेन ताहशाप्रामाण्यमहाभावं निवेश्य विशिष्टपरामशीदम्
हेतुतास्वीकारे च कृतमधिकेन ज्ञानद्वयहेतुत्वेन ।

एवं ज्ञानद्वयहेतुतामते धूमो वह्निव्याप्य इत्येताहशव्याप्तिज्ञान-दशायां वह्निव्याप्यत्वावच्छिन्नाभाववान् धूमवांश्च पर्वत इत्येताहशपच्छमेता-ज्ञानसत्त्वेऽप्यनुमितिरुत्पद्यते ताहशपचधमेताज्ञानस्यापि धूमत्वावच्छिन्नाभावा-नवगाहित्या निर्णयत्वात् ।

एवञ्च वहिन्याप्यत्वाविष्ठन्नाभावप्रकारताकान्यत्वरूपिनर्णे -यत्वं, पच्चभताज्ञानहेतुतायां निवेशियतुन्न शक्यत इति, वहिन्याप्यत्वाविष्ठ-न्नाभाववान् वहिन्य।प्यधूमवान् पर्वत इत्येतादृशसंशयाद्प्यनुमित्यापित्त-

१ सामग्री = निरुक्तावधाभावादिघटिता सामग्री । २ ताहराः = बिह्नव्याप्यत्वाविच्छिन्ना-भाववित बिह्नव्याप्यत्वाविच्छन्नप्रकारताकः । ३ तथा च = अप्रामाएयग्रहाभावमिनवेश्य-कारएताकल्पने च । ४ ज्ञानस्य = बिह्नध्याप्यत्वाविच्छन्नाभाववान् धूमवोश्च पर्वत इत्याका-रकज्ञानस्य ।

रितिर्द्वन्यायमतमेव साधीयानित्याहुस्तद्व्यसत्, विह्नव्याच्यत्वाविच्छन्नाभाव-वित विह्नव्याच्यत्वाविच्छन्नप्रकारकिमत्याकारकाप्रामाण्ययः।भावो न हेतु-मत्ताज्ञाने विशेषण्तया निवेश्यते, येन धूमवान् पर्वत इत्यादिज्ञानात्तादृशाप्रा-माण्ययहरशायामनुमितिनीत्पद्यते, स्त्रपि तु स्वीयविह्नव्याप्यत्वाविच्छन्नाभा-वविद्वशेष्यतानिकृपितिनकृपितत्वप्रकारतानिकृपितिवशेष्यतावच्छेदकीभूतविह्न -व्याप्यत्वाविच्छन्नप्रकारतात्वासत्त्वेनोक्तसम्बन्धाविच्छन्नप्रतियोगिताकस्ताद्व-शाप्रामाण्ययहाभावो विशेषण्तया हेतुप्रकारतायान्निवेश्यते धूमवान् पर्वत इत्येतादृशज्ञानीय हेतुप्रकारतायां विह्नव्याप्यत्वाविच्छन्नप्रकारतात्वासत्त्वेनोकत-

सम्बन्धाविच्छन्नप्रतियोगिताकतथाविधाप्रामारयम्बहाभावस्तदानीमपि सुलअ एवेति नानुपपत्तिः।

श्रथैवं पुरुषान्तरीयतादृशाप्रामाययग्रह्महृदशायामपि वहिन्याप्यधूमवान् पर्वत इत्येतादृशपरामशीदनुमित्यनुद्यापितः, तादृशङ्चानीयहेतुप्रकारतायामुक्त-सम्बन्धेन पुरुषान्तरीयाप्रामाययग्रह्स्यैव सत्त्वादिति चेन्नः तादृशन्याप्यत्वावः चित्रन्नप्रकारतात्वस्वसमानाधिकरण्ञानिक्षिपतत्वोभयसम्बन्धाविच्छन्नप्रतियो -गिताकाभावस्यैव निवेशनीयत्या न्यधिकरण्ञानीयहेतुप्रकारतायां स्वसमाना-धिकरण्ञानिक्षितत्वधितोभयः म्बन्धेनाप्रामाण्यग्रहासत्त्वेनानुपपत्यभावात् । स्वसमानाधिकरण्ञाने स्विवशेष्यत्वमापिनवेश्यमतो ज्ञानान्तर्विशेष्यकाप्रामा-

षयमहद्दशायाञ्चतद्नास्किन्द्तिहितीयपरामशीद्नुमित्यनुपपितः। एवम्, विह्नव्याप्यत्वाविच्छन्नाभाववान् विह्नव्याप्यधूमवान् पर्वत इत्येतादृशसंशयाद्नुमित्याप-त्तिवारणाय स्विन्हिपितप्रतियोगितासम्बन्धाविच्छन्नप्रकारतावच्छेद्कीभृतविह-व्याप्यत्वाविच्छन्नत्वस्व निरूपकज्ञानिक्षिपत्त्वोभयसम्बन्धेन पर्वतत्वाविच्छन्न-विशेष्यतानिरूपिताभावप्रकारतावदन्यत्वभेव हेतुप्रकारतायां निवेश्यते, न तु विह-व्याप्यत्वाविच्छन्नाभावप्रकारतावदः हेतुमत्ताज्ञानांशे, नातो विह्नव्याप्यत्वाविच्छ-न्नाभाववान् धूमवांश्च पर्वत इत्येतादृशज्ञानादनुमित्यनुपपितः। श्रयैवं साध्यता

१ ताद्दशः = बिह्नच्याप्यत्वाविच्छिन्नाभाववित बिह्नच्याप्यत्वाविच्छन्नप्रकारताकः । २ तदानीं = निरुक्तज्ञानकाले । ३ ताद्दशः = परामर्शात्मकः । ४ स्वम् = अप्रामाएयज्ञानं । ५ तत् ⇒ अप्रामाएयज्ञानं । ६ स्वं = प्रकारता ।

वच्छेदकविशेषघटितनिश्चयत्वादेः पच्चधर्मताज्ञानहेतुतायां निवेशे तस्यसाध्यताः वच्छेदकभेदेन हेतुत्वमावश्यकमिति न पूर्वोक्तलाघवावकाश इति चेत् एवम-पि व्याप्तिज्ञानस्य पच्चतावच्छेदकभेदेन हेतुताभेदाभावाञ्चाघवमचुएणमेवेति, तथा हि विशिष्टपरामशेहेतुतामते पच्चतावच्छेदकभेदेनानन्तहेतुमत्ताज्ञान-काएणतायां व्याप्तिविषयतानिवेशादानन्तस्थले कारणताधिक्यम् ।

श्रस्माकन्तुं व्याप्तिज्ञानस्य स्वातन्त्र्येणैव हेतुताकल्पनम्, तर्त्रं विनिग्मनाविरहेण कतिपयकारणताधिक्यमिति स्कुटतरमेवलाघवम् । यत्तु ज्ञानद्वय-हेतुतामते सिद्धावनुमित्साविशिष्टपरामर्शस्योत्तेजकत्वकरूपने व्याप्तिज्ञानपत्त-धर्मताज्ञानयोरेकविशिष्टापरत्वमेवोत्तेजकं वाच्यम्; विनिगमनाविरहेण तत्रवि-शेष्यिदशेषणभावेन प्रतिवध्यप्रतिवन्धकभाववृद्धिरितिः, तदसत्, ज्ञानद्वयहेतुवा-हिसः प्रभाकरैः सिद्धेः प्रतिवन्धकताया एवानङ्गीकारात्।

श्रत्र वदन्ति, ज्ञानद्वयहेतुतामते हेतुतावच्छेदकभेदेन कारणताबाहुस्यम्, तथा हि धूमो विह्वव्याप्य श्रालोकवान् पर्वत इत्येतादृशज्ञानद्वयादृतुमित्यापत्तिवारणाय तन्मते विशिष्यहेतुतावच्छेदकविषयतानिवेशस्यावश्यकत्वादिति ।
नैयायिकमते च हेतुतावच्छेदकमिनवेश्य साध्यव्याप्यत्वावच्छिन्नप्रकारताकत्वेनैव धूमालोकादिलिङ्गकपरामशीनां हेतुता कर्ष्यत इति न तद्भे देन कारणताबाहुस्यम् ।

श्रथ धूमो बिह्नव्याप्यो धूमवान् पर्वत इस्यादिनिर्णयानां यद्यनुमितौ स्वतन्त्रेण हेतुता तदैवेदं वक्तुं शक्यते तदेव न, श्रन्यत्र क्लप्तकारणतयैव नि-बीहात्, तथा हि धूमो बिह्नव्याप्य इत्येतादशनिर्णयस्यापाद्यव्यतिरेकनिर्णय-सुद्रया धूमो बिह्नव्याप्यो न स्यादित्येतादशतकैंविंशेषणतावच्छेदकप्रकारकनिश्च-

१ सस्य = निश्चयत्वस्य । २ हेतुतामते = न्यायमते । ३ अस्माकम् = मीमासकानां नये तु । ४ तंत्र = कारएत्वे । ५ तन्मते = ज्ञानद्वयहेतुतावादिप्रभाकरमते । ६ तन्द्रैदेन == हेतुतावच्छे-दक्रभेदेन । ७ तदेव = स्वातन्त्र एहेतुत्वमेव ।

यादिमुद्रया वहिन्याप्तिविशिष्टभूमवैशिष्टथावगाहिबोधादौ च हेतुता सर्ववादि-सिद्धा तत्रीवापत्तित्वादिकर्मानवेश्यान्यविहतोत्तरत्वसम्बन्धेन तादृशिनर्णय-विशिष्टत्वमात्रस्यैव जन्यतावच्छेदकत्वसभ्युपेयते, अनुमितेरपि तादृशक्षन्यता-वच्छेदकाकान्तत्या तस्थलीयहेतुत्तयैवोपपत्तिः।

एवम् धूमवान पर्वत इत्येतादृशनिर्णयस्यापि पर्वतो निर्द्धमः स्यादि त्येतादृशापत्तौ धूमविशिष्टपर्वतवैशिष्टश्यावगादिवोधे च क्लप्तकारण्तयैव निर्वादः । इयांम्तु विशेषः, धूमो बिह्मव्याप्यो धूमवान् पर्वत इत्यादिनिर्णयात् प्रत्येकश एत्रापत्त्यादिकाये मुत्त्वाद्यन्ति, अनुमिति पुरःसम्भूयैव सामग्रीव्याप्ति-वैचित्र्यादिति चेदेवं सति विशिष्टपरामर्शस्यापि क्लप्तकारण्तयैवोपद्शितिद्शा निर्यु-शा निर्वाह्यितुं शक्यत्या लाघवगौरवाभावात्, ज्ञानद्वयहेतुतास्वीकारो निर्यु-कितकः।

वस्तुतस्तु परामर्शस्य क्लप्तकारण्तया निर्वाहेऽप्यनुमितिसामग्रीप्रतिबन्धकतायाः लिङ्गभेदेन बाहुल्यं मीमांसकमते दुर्वारमेव । धूमो बह्विञ्याप्य
आलोकवान् पर्वत इत्येतादशज्ञानद्वयकाले भिन्नविषयकप्रत्यचाद्युपपत्तये
धूमत्वावच्छिन्नविशेष्यकव्याप्तिज्ञानत्वधूमत्त्रावच्छिन्नप्रकापक्षपच्चभेताज्ञानत्वाभ्यामेव व्याप्तिज्ञानहेतुमत्ताज्ञानयोः सामग्रीप्रतिवन्धकतायां निवेशनीयत्वात् ।

नैयाबिकमते च धूमालोकादिपरामशीनामुक्तानुगतरूपेणैव निवेश-सम्भवात् न लिङ्गभेदेन सामग्रीप्रतिबन्धकताभेद इति ।

श्रथ स्वीयव्याप्तिप्रकारतानिरूपितविशेष्यतावच्छेदकीभूतधर्मावच्छित्र-प्रकारताकत्वसामानाधिकरण्योभयसम्बन्धेन व्याप्तिज्ञानाविशिष्ठपद्मधर्मता -ज्ञानस्वेन धूमवान् पर्वत इत्यादिज्ञानानां सामाग्रीप्रतिबन्धकतायान्निवेशनी यत्या धूमो विह्नव्याप्यत्रालोकयान् पर्वत इत्यादिज्ञानकाले प्रत्यद्माद्युत्पत्ति रिति । मीमांसकमतेऽपि न लिङ्गभेदेनानुमितिसामग्रीप्रतिबन्धकतायाः भेद इति चेदेवमपि दर्शितदिशा हेतुमत्ताज्ञानानां स्वीयपत्तविशेष्यतानिरूपितप्रका-

१ त्राहकः= अध्यप्यवहितोत्तरत्वसम्बन्धाविद्यन्तः । २ एवमपि = प्रतिबन्धकताभेदाभावेऽपि !

६ स्वं = प अभि ताज्ञानं ।

रतावच्छेदकधर्मावच्छित्रविशेष्यतानिक्ष्पितव्याप्तिप्रकारताकत्वसामानाधि -करण्योभयसम्बन्धेन पत्त्रधर्मताज्ञानविशिष्टव्याप्तिज्ञानत्वेन व्याप्तिज्ञानानां वा सामग्रीप्रतिवन्धकतायां निवेशे विनिशमनाविरहप्रयुक्तसामग्रीप्रतिबन्धकता -बाहुल्यं दुर्वीरमेव ।

एवम् वह्निव्याप्याभाववान् पर्वत इत्याकारकप्रत्यज्ञादौ पर्वतादि - विशेष्यकवह्मचाद्यनुभितिसामप्रचाः प्रतिवन्धकताकल्पनाधिकयं मीमांसकमते, अन्येथा धूमो वह्निव्याप्यो धूमवान् पर्वत इत्येताहशज्ञानद्वयघितानुभितिसा-सामग्रीदशायां तथाविधप्रत्यज्ञापत्तिः।

नैयायिकमतेतु अनुमितिसामबीदशायां विशिष्टपरामशेस्यावश्यक-तया तस्य च तादृशप्रत्यक्वादौ बाधमुद्रया प्रतिबन्धकता, तत एव तदानीन्तथा-विधप्रत्यक्ताद्यनुत्पादसम्भवात् सामग्रीप्रतिबन्धकताकल्पनं विनैवोपपत्तेः ।

न च घटादिप्रत्यचे वह्नथाद्यनुमितिसामप्रयाः प्रतिवन्धत्वस्योभय-वादिसिद्धतया तत्रौव सर्वसाधारणभिन्नविषयकज्ञानत्वमेव प्रतिवध्यतावच्छे-दकत्वमुपेयत इति नोपदर्शितप्रत्यचाद्यनुमितिसामप्रयाः प्रतिवन्धकत्वान्तर -कल्पनमस्माकमपीति वाच्यम्। घटप्रसम्बं जायतामित्याकारिकेच्छानामुत्तेज-कत्वानुरोधेन विषयविशेषनिवेशस्यावश्यकत्या प्रतिवन्धकताभेदस्यावश्य -कत्वात्।

श्रथ प्रत्यचानुमित्यादीनां युगपदुत्पादोपगमेन भेदेव्यक्तिकरूपनाबाहु-च्यम्, श्रभेदे तु प्रत्यच्तवानुमिति [त्व]वादिनां साङ्कर्थमित्येव सामग्रीप्रतिबन्धक-तायां बीजम्, गुण्गतजातिमनङ्गीकुर्वताम्मीमांसकानां प्रत्यच्तवानुमितित्वादी-मां जातित्वाभावात्, साङ्कर्यस्य।दोपतयाऽनुमित्याद्युत्पत्तिकाले तद्भिन्नप्रत्यच्तो-त्पादोपगमे चतिविरदादिति सामग्रीप्रतिबन्धकताकरूपनं नास्त्यतो नोपदर्शित

१ अन्यथा = सामाग्रीप्रतिबन्धकत्वाकल्पने । २ तथाविधस्य = स्यविद्विष्याप्याभाववान् पर्वत नित्याकारकस्य । ३ तस्य = तादृशपरामशैस्य । ४ तदानीं = अनुमितिसामग्रींदशायां । ५ तथाविधः = बिद्विष्याप्याभाववान्पर्वत इत्याकारकः । ६ तत् = अनुमितिः ।

प्रत्यज्ञादावनुमितिसामग्रीप्रतिबन्धकताकल्पनगौरवावकाश इति चेन्न, बहुयनुमितावुदासीनपदार्थविषयतायाऽनुभवविष्ठद्धतया सामग्रीप्रतिबन्धकताकल्पनायाः सर्वमत एवावश्यकत्वादिति न्यायमतमेव सम्यक् । इदमत्रावधेयम्,
श्रस्तूपदर्शितगौरवं मीमांसकमते तथापि भिन्नविषयकप्रत्यज्ञादिकंप्रति धूमवत्पर्वतत्वाविष्ठन्मपज्ञकविह्नव्याप्यधूमसमानाधिकरणालोकत्वाविष्ठन्नविधेयताकानुमितिसामग्रीणामनन्तानां प्रतिवन्धकत्वाकल्पने नातीव लाघवम् ,
तादृशानुमितिसामग्रीकाले धूमत्वाविष्ठन्नविशेष्यकव्याप्रिज्ञानधूमत्वाविष्ठ ननप्रकारकपज्ञधर्मताज्ञानादिघटितधूमितङ्गकपर्वतपज्ञकर्वाह्नविधेयताकानुमिति सामग्रथा आवश्यकत्वात् तत्प्रतिवन्धकतयैवोप।
हो।

नैयाथिकमते तु ताहशसामग्रीकाले पर्वतादिपत्तकवह्मथाद्यनुमिति-जनकविशिष्टपरामशंस्यासत्त्व।दनापत्त्या ताहशानुमितिसामग्रीणां प्रतिबन्धक-त्वान्तरकल्पनमावश्यकमिति ।

श्रथ पर्वतादिपचकवह्रचाद्यनुमितिसामग्रीप्रतिबन्धकतायां पर्वतो वह्नमानित्याकारकसिद्धचभावस्यावश्यं निवेशनीयत्या तथाविधसिद्धिकाले उपदृशितानुमितिसामग्रीसत्त्वे भिन्नविषयकप्रत्यचापत्तिरिति तथाविधसामग्री-णां प्रतिबन्धकत्वान्तरकरूपनमावश्यकम् प्रभाकराणामपीति चेत् स्यादेवं यद्दि प्रभाकरः सिद्धेः प्रतिबन्धकत्वं स्वीकुर्यात्तदेव न ।

श्रथेवमि पर्वतो वह्नयभाववानित्याकारकपत्तविशेष्यकवह्नयनु-मितिप्रतिबन्धकबाधादिकाले तादृशानुमितिसामग्रीसत्त्वे भिन्नविषयकप्रत्यज्ञा-पत्त्या तथाविधानुमितिसामग्रीणां प्रतिबन्धकत्यान्तरकस्पनं प्रभाकराणामप्या वश्यकमिति चेदेवमि तथाविधबाधादिप्रतिबन्धकभूतधूमवत्पर्वतत्वाविद्ध-न्नपत्तकबह्निमत्पर्वतवृत्तिवह्निव्याप्यधूमसमानाधिकरणालोकत्वाविद्धन्नवि -

१ उदासीनः = घटापटादिः । २ उपदर्शितं = प्रतिबन्धकताकल्पनप्रयुक्तं । ३ तथापि = उक्तरगीरवसत्त्वेऽपि । ४ ताहशी = निरुक्तालोकत्वाविच्छन्नविधेयताका । ५ ताहशसामग्री = निरुक्तानुर्मितिसामग्री । ६ तथाविधा = पर्वतो विह्नमानित्याकारिका । ७ ताहशानुमितेः = पर्वतपक्षकवह्नयनुर्मितेः ।

धेयताकानुमितिसामग्रीप्रतिबन्धकत्वाकरुपनप्रयुक्तलाघवं दुष्परिहारमेव, तथा विधानुमितिसामग्रीकाले पर्वतो वह्नयभावव।नित्याकारकवाधाद्यभावघटितायाः पर्वतपत्तकवह्नयाद्यनुमितिसामग्रया आवश्यकत्वात्।

श्रथ पर्वतपत्तकपर्वतो विह्नमानित्याकारकलौकिकप्रत्यत्तशाब्दबोधा-दीनान्तथाविधानुमितिसामप्रथाः प्रतिवध्यतयोपदर्शितविशिष्टधर्मावच्छिन्न -साध्यकानुमितिसामप्रीणान्तद्विरोधित्वकल्पनं मीमीसकमतेऽप्यावश्यकम् ।

एवख्र तजैव विषयमितवेश्य भिन्नविषयकानुमित्यन्यज्ञानत्वस्यैव प्रतिवध्यतावच्छेदकत्वमुपेयत इति तत् एवान्यविषयकप्रत्यज्ञादिवारणं सम्भवत्यतो
नैतादृशसामम्रयाः प्रतिवन्धकत्वाधिक्यं विषयमेदेन प्रतिवन्धकभावभेद आवश्यक
इति तु नाशक्वनीयम्, स्वविषयत्वस्ववृत्तिक्वतिमत्त्वोभयसम्बन्धेन सामान्यत इच्छाविशिष्टान्यत्वस्य प्रतिवध्यतावच्छेदककुत्तिनिवेशेनैवेच्छाधीनज्ञानव्यभिचारस्य
शक्यवारणत्या इच्छाया उत्तेजकतेव नास्ति । यद्यत्येवं नैयायिकमतेऽपि विष्ठव्याप्याभाववानित्येतादृशप्रत्यज्ञादौ पर्वतादिपज्ञकवह्वथाद्यनुमितिसामग्रीप्रतिवन्धकत्वाकृत्यन्त्रयुक्तमुपदर्शित्वाधवं न सम्भवति, घटप्रत्यज्ञस्थलीयप्रतिवन्धकन्त्रयैवोपपत्तौ मीमांसकमते स्वतन्त्रप्रतिवन्धकत्वविरहान्, तथापि प्रथमोपदर्शितलाधवस्य निरावाधत्वमेवेति ।

यत्तु उपदर्शितोभयसम्बन्धेनेच्छाविशिष्टान्यत्वस्य प्रतिबध्यता-वच्छेद्कत्वे इच्छाकालेऽपि विशेधिसामप्र्यभाववशात् तदविच्छन्नापत्तिस्तत्र सा-मान्यत इच्छात्वादिना प्रतिबन्धकत्वकल्पनं न सम्भवति, घटप्रत्यच् जायतामित्येत। हशेच्छाकाले घटप्रत्यत्तसामप्रयामसत्यां ताहशोभयसम्बन्धे-नेच्छाविशिष्टान्यस्य पटप्रत्यत्तादेरनुत्य। दप्रसङ्गात्, तस्मादिच्छाया उत्तेजक-त्वमावश्यकमिति तदसत्, उपदर्शितोभयसम्बन्धेनेच्छाविशिष्टान्यघटचा ज-पत्वाविच्छन्नं प्रति घटचात्त्वं जायतामितीच्छानां विशिष्य प्रतिबन्धकताकल्प-

१ तत एव = ताह्रशप्रतिबन्धकत्वकल्पनादेव । २ स्वम् = इच्छा । ३ उभयसम्बन्धेन = स्विव-सयकत्वस्ववृत्तिकृतिमत्त्वोभयसम्बन्धेन ।

नेनैवोपदर्शितापित्तावारणसम्भावात्सामग्रीप्रतिवन्धकतायां विशिष्येच्छाया उत्तोजकत्वापेत्तया तादृशप्रतिवध्यप्रतिवन्धकभावस्यकरुपयितुमुचितत्वादिति चेत्, श्रस्त्येतादृशरीत्योपदर्शितानुमितिसामग्रीप्रतिवन्धकताधिक्यपरिहारस्तथा-पि तादृशसामग्र्याः प्रतिवध्यतावच्छेदकगौरवं दुर्वारमेव, तथा हि मन्मवे तादृशसामग्र्याः पर्वतिवशेष्यकानुमित्यन्यविह्मज्ञानत्वादिकसेव जन्यतावच्छे-दकं, घटप्रत्यत्वत्वादेस्तु प्रतिवध्यतानवच्छेदकत्वेऽपि इतिविरहात्।

भवन्मते तु घटप्रत्यचादिसाधारणं विह्नमत्पर्वतवृत्तिविह्वव्याप्य-धूमसमानाधिकरणालोकव्याप्यधूमत्वाविच्छन्नप्रकारतानिकिपतधूमवत्पर्वतत्वा-विच्छन्निवशेष्यताभिन्नमुख्यविशेष्यताशाल्यनुमित्यन्यज्ञानत्वादेशेव तथात्व-मुपेयम् , केवलस्यानुमित्यन्यज्ञानत्वस्य तथात्वे समानविषयकशाद्भ्वो-धादौ व्यभिचारप्रसङ्गादिति । एवञ्चात्राल्पतरं वह्मचाद्यनुमितिसामग्रीप्रति -वन्धकतायामेकज्ञानविशिष्टापरज्ञानितवेशप्रयुक्तगौरवं मीमांसकमते, नैया-पिकमते तु तत्थ्यलीयतादृशानुमितिसामग्रीनियतोपदर्शितसामाग्रीणामनन्ता-नाम्प्रतिबष्यतावच्छेदकगौरविमिति मीमांसकमतमेव समीचीनत्या प्रतिभाति इति ।

समाप्तश्चायं ज्ञानद्वयकारणताविचारः।

१ मन्मते = मीमासकमते । २ भवन्मते = नैयायिकमते । ३ तथात्वं = जन्यतावच्छेदकत्वं । ४ तथात्वं = जन्यतावच्छेदकत्वे । ५ ताहशी = पर्वतो वह्निमानित्याकारिका ।

प्रतियोगिज्ञानकारणताविचारः।

तत्किमोर्मन्यहानित्रमित्रो [?] युष्मदस्मदोः। अन्येपां यदुदासीनं तद्वाम पर्मं नुमः ॥

प्रतियोगिज्ञानसभावप्रत्यचे कार्ण्यिति प्राद्धः ! तत्रे घटाभावप्रत्य ते घटज्ञानं कार्ण्यिति विशिष्येव कार्यकार्ण्यभावो वाच्यः ।

नन्यत्र किम्मानिति चेत्, घटज्ञानाभावे तदभावाषत्यक्रमेव, इइ घटो नास्तीत्येवाभावप्रत्यक्तं, तज्ञानुयोगिप्रतियोगिज्ञानमपेच्नते, एतदेवोच्यते "सद्भ्यामभावो निरूप्यत इति" सद्भाः ज्ञाताभ्यामनुयोगिप्रतियोगिभ्यामिति त-दर्थः । अतं एव प्रतियोगिता न व्यधिकरण्यभाविक्वन्तेति मतं ज्ञानु । वो यदमा-वप्रतियोगितावच्छेदकः तत्प्रकारकं प्रतियोगिज्ञानं तत्प्रत्यच्चे हेतुः, अत्र च घटत्व-प्रकारकं पटज्ञानं न सम्भवति, सम्भवित च भ्रमत्वक्तपं तत्र्यः वत्त्विद्धः ।

न च प्रतियोगिज्ञानसेव कारणं, न तु तत्प्रतियोगितावच्छेदकः
प्रकारकं तिहिति वाच्यम् । घटनिविकत्पानन्तरं तद्भावाप्रत्ययात्, प्रतियोगिनि
च विशेषणीभूतमेवाविच्छन्नत्वसम्बन्धेन भाषाते प्रतियोगितावाम्, जन्मभा वहन-

१ = प्रतियोगो = घडादिः । २ अभावः = घडाद्यभावः । ३ तत्र = कार्यकारस्भावे । ४ अत्र = एताह्यकार्यकारस्भावे । ५ तत् = घडः । ६ तच = प्रत्यनं । ७ अनुयोगिप्रतियोगिज्ञानम् = भूतलघटादिज्ञानम् । द अत एव = अनुयोगिप्रतियोगिज्ञानस्याभावप्रत्यभेकारस्यत्वदेव । ६ यः = घटत्वादिः । १० यत् = घटादि । ११ तत् = घटत्वादि । १२ ततः = भ्रमात् । १३ = तत् = प्रतियोगिज्ञानम् । १४ तदभावः = घटाभावः । १५ अन्यथा = एतदस्वीकारे ।

स्यिप घटो नास्तीति प्रतित्यापत्तोः, घटत्वेनोपस्थितो घटः पटस्वाद्यविस्त्रिन्नस्विन शिष्टप्रतियोगितायामभावश्च भूतलादौ भासते, सा प्रतियोगिता न घटस्य सम्बन्ध इति चेत् न, पटस्वाविस्त्रिन्नप्रतियोगितयाऽभावोपरि द्रव्यमवगाह्य द्रव्य-वति द्रव्यं नास्तीत्यापत्तोः दुस्समाधेयत्वात् ।

श्रथ पटत्वेन घटो नास्तीत्यत्रास्तु घटांशे पटत्वस्यासत्त्वात् तत्र तज्ज्ञानमप्रमेति घटे पटत्वासिद्धिः न तु प्रतियोगितायां तद्विच्छन्तत्वं तत्रापि, तत्र बाधः
काभावात् । व्यधिकरण्धर्माविच्छन्नाभावप्रतीतेश्च गवि शशशृङ्कः नास्ति, इह द्रीः
पे पीतः शङ्को नास्तीत्याकारिकायाः सत्त्वात्, शशीयत्वेन शृङ्कानिष्ठायाः पीतत्वेन
शङ्कानिष्ठायाः प्रतियोगिताया श्रविच्छन्तत्वस्य भानात् । न च तत्र शृङ्कत्वशङ्कः
त्वाभ्यामेवाविच्छन्ना प्रतियोगिता भासत इति वाच्यम् ।

शृह्मवत्तया शङ्कवत्तया चावगते देशे तथाविधाभावप्रत्ययानापत्तेः ।

श्वत एव न केवलं शशीयत्वपीतत्वेऽवच्छेदके, शशीयनस्व दिमत्तया पीत् घटादिमत्त्रया ज्ञाते तदभावाप्रत्ययप्रसङ्गात् । तथा च पीतघटोनास्तीतिवत् व्यधिकरण्धर्मावच्छित्राभावज्ञानं न समानाधिकरण्धर्माविष्ठिन्नाभावज्ञानमर्यादामिति क्रामित । श्वत्रच साध्यत्येव व्यधि ररण्धर्मावच्छित्नाभावप्रतियोगितामिति चेत्,
न, श्रवच्छित्रश्वत्यारोऽपि शशीयत्वाद्यवगाह्नस्य श्रमत्वात् , एतद्श्रमत्वे किम्मानिमिति चेत् , वैयधिकरण्यमेव, वैयविकरण्यञ्चावच्छेदकताघटकत्वेनाभिमतसम्बन्धेन प्रतियोगित्वासामनैयत्यम्, श्वतो न घटत्वेन घटपटयोस्तद्घटस्य चाभावः, गौरववदेत।हशवैयधिकरण्यस्यापि वाधकत्वात्, व्यधिकरण्धर्मावच्छित्रत्वज्ञानं प्रतियोगितायां प्रमेयत्वस्य शप्थेकश्रद्धेयत्वात्, तथा हि पीतः शङ्को नास्तीतिप्रतीत्यापीतत्वस्यावच्छेदकत्वमवच्छेदकत्वाख्यविषयत्या गृह्यते, इयश्च विषयता न प्रकारतेति न प्रमात्वघटिका, तद्दित तत्प्रकारकं हि ज्ञानं तत्साधकमिति ।

१ सा प्रतियोगिता = पटत्वाद्यविच्छित्रत्विविष्टिप्रतियोगिता । २ तत्र तज्ज्ञानं = घटे पटत्व-ग्रानं । ३ तत्र = गवि शश्युङ्गं नास्ति, इह द्वीपेपीतः शङ्को नास्तीत्यत्र । ४ तथाविधामावः = शश्युङ्गं नास्ति, पीतःशङ्को नास्तीत्याकारकामावः । ५ अत एव = प्रत्ययानापत्तिभया-देव । ६ तत् = प्रमात्वं ।

न चैवम्, घटो नास्तीत्यादाविष घटत्यादेरवच्छेदकत्वमवच्छेदकत्वास्यिवपत्ययेव भासते न तु प्रकारतयेति समानाधिकरण्यमंऽप्यवच्छेदकत्वं न
सिध्येदिति वाच्यम्, घटो नास्तीत्यादिज्ञानोयाप्रतियोगित्विन्ठसंसगता निरूपिताऽवच्छिन्नत्विन्ठावच्छेदकत्वास्यविषयता निरूपिताऽवच्छेदकत्वास्यविषयता
साश्रयिका विषयतात्वादित्यनुमानेनावच्छेदकतारूपपदार्थसिद्धो, इयमवच्छेदकता कचिदाश्रिता नित्यद्रव्यभिन्नत्वादित्यनुमानेनास्या आश्रयमात्रं देयम्,
तत्र चोभयवादिसिद्धेर्लघुभिराश्रयेरियं छत्तछत्या, न व्यधिकरणं गुरुंवासमाश्रयति गौरवात्। अत्र संसर्गाभावप्रत्यये प्रतियोग्यारोपो हेतुरिति सम्प्रदायः,
कदाचित् समवायाविच्छन्नस्य कदाचित् संयोगाविच्छन्नस्याभावस्य प्रत्यज्ञनिया
मकत्वात्। येन सम्बन्धेन यदा प्रतियोग्यारोपस्तदा तत्सम्बन्धाविच्छन्नभावप्रत्यय इति, अन्यथाऽनियमः स्यात्।

श्रथ प्रतियोगिमानयमित्यारोपे सित कथमभावप्रत्ययस्तस्याभाव-श्रानप्रतिवन्धकत्वात् इति चेत् श्रश्राहार्यस्तदारोप इत्येके। वाधकालीनेच्छा-जन्यज्ञानमाहार्यं, प्रतिवन्धाख्यबाधस्य पूर्वमसत्त्वात् नाश्राहार्यम्, इच्छाजन्यज्ञा-नाभ्युपगमने च "तद्धेतो" रिति न्यायेन इच्छाया एवाभावप्रत्ययनियामकत्वप्र-सक्तावारोपहेतुत्वासिद्धेश्चेति नैतत्। किन्तु निर्द्धिर्मतावच्छेदककं प्रथममारोप-रूपं ज्ञानमित्यपरे। संसर्गमात्रस्यैव।रोप इत्यन्ये।

वस्तुतस्तु प्रतियोग्यारोपोऽलौकिकविषयताकः, श्रभावप्रत्यसञ्च लौकिकविषयताकमित्यलौकिकज्ञानस्य लौकिकज्ञानेऽप्रतिवन्धकत्वादनुपपत्त्य-भाव पवेति ।

न चारोपनियामकमेव गवेषणीयम्, श्रारोपेऽननुगतस्यैव नियामक-स्यारोपे सति निमित्तानुशरणम्, न तु निमित्तमस्तीत्यारोप इत्यतः स्वीकारात्,

१ अस्याः = अवच्छेदकत्च्वाख्यविषयतायाः । २ तत्र = आश्रये । ३ अन्यथा = एताहशनिय-मास्वीकारे । ४ तस्य = प्रतियोगिमानयमित्यारोपस्य । ५ तदारोपः = प्रतियोग्यारोपः । ६ अलौकिकज्ञानस्य = प्रतियोग्यारोपस्य । ७ लौकिकज्ञाने = अभावप्रत्यक्षे ।

स्भावप्रत्यक्ते चानुगत्तक्षवि कारकं सम्भवतीस्वारोषः कारणिसिति । आधुनिकास्तु अभावप्रत्यक्षपूर्वमारोपस्यानुभविकत्यं खण्डवन्तः अननुगत्तभेव तद्वेतोरिति
न्यावेनाभावप्रत्यक्षनिवासकनुर्रोक्धवन्ति । कारणोभूतज्ञाने प्रतियोगितावच्छेदक्तस्य यादशी विषयता फलीभूतज्ञाने तादृश्येव प्रतियोगिनि अवच्छेद्कतायास्त्र
सेति सर्वसिद्धम्, तत्र प्रतियोग्यंशे तादृशी विषयता विशेषण्ज्ञाननियम्या, अवच्छेदकतायास्त्र प्रतियोगिज्ञाननियम्येति यादृशतादृशत्वं तद्नवच्छेदकानवच्छिअत्वामिति, निरवच्छिक्षभेवैकक्ष्यावच्छिक्षभेव वा फले कारणे चैति प्राप्तम् ।
एतेन, घट इत्यनन्तरं घटत्वस्य निरवच्छिक्षभेव वा फले कारणे चैति प्राप्तम् ।
एतेन, घट इत्यनन्तरं घटत्वस्य निरवच्छिक्षावच्छेदकता, जातिमानित्यनन्तरस्त्र
जातित्वावच्छिन्नेव न निरवच्छिक्षा, न वा घटेतरासमवेतत्वाचवच्छिक्षा, तद्यद्ववानिति ज्ञाने सित तत्त्वविशिष्टद्यदत्वावच्छिक्षा, द्यद्वानित्यनन्तरस्त्र सुद्धदवावचिक्षन्तेति । ननु विशेषण्ज्ञानं न कारणं मानाभावात् विशेषण्विशेष्यादिसिक्षिकवादिव विशिष्टक्षानोद्यात् तद्विजम्बेनाविजन्वाव ।

मतीच्छासत्त्वे सति च घटसन्तिकचे घटप्रत्यचीपपादनायैतादृश्यननुगता नानेच्छा
भवतासुत्तेजिकाऽनुमितिसामग्याम्, अस्माकन्तु विशेषण्ज्ञानाभावात्तत्र तत्प्रत्यचं
न जायत एवेति नोत्तेजिका सेति लाघवात् विशेषण्ज्ञानं कारण्मिति वाच्यम्,
अशैतादशेच्छाया मयाप्युत्तेजकता नाङ्गीक्रयते, औषित्यस्याकिञ्चित्करत्वात् ।
किञ्चाननुगतेच्छास्थलं तदेव यत्र फलं निन्धू दमिह च फले विवादादेतादृशलायवासम्भवात्, प्रत्यच्चसामग्रीप्रतिवन्धकत्वे विशेषण्ज्ञाननिवेशे गौरवाच । अथ
विशेषण्ज्ञानादेतुत्वे घटत्वपृथिवीत्वदृत्यत्वानि घटे नियमतः प्रत्यचेण् जायतामिति
चेत्, किङ्कुर्मोऽत्र भवन्भतसमानायामापत्तौ, भवतामित तेषां निर्विकल्पकाभावे प्र-

१ ताहशो = विषयता । २ सा = विषयता । ३ विशेषणं = घटत्वादि । ४ विशेषणं = घटत्वादि । ५ विशेषणं = घटत्वादि । ५ विशेष्यं = घटादि । ६ विशिष्टः = घटत्वादिविशिष्टघटादिविशेष्यकायं घट-इत्याकारकः । ७ ताहशी = विनश्यदवस्थज्ञानजन्या । ६ तत् = घटः । ६ सा = इच्छा । १० एताहशः = विनश्यदवस्थज्ञानजन्यघटज्ञानं जायतामित्याकारकः । ११ लाघवं = विशेष-एज्ञानस्यकारणताप्रयुक्तवाघवं ।

काराभावेनेष्ठापत्तेरनतुगतप्रतिवन्धकत्वस्येव वा शरण्त्वादिति चेत् मेवम्, कदाचित् जातिमाण् कदाचित् वव इति प्रत्यक्त्यापपादनाय स्वरूपतस्तिद्वपयकज्ञानं
स्वरूपतस्तत्त्प्रकारकज्ञाने कारण्मित्यवश्यमङ्गीकर्त्तव्यम्, न च जातित्वभासकसत्त्वे घटत्वे जातित्विक्षण्ठ स्कारतानिक्षितिविशेष्यत्याभिन्नाप्रकारता, तदसत्त्वे च
केवलप्रकारतेवेति वाच्यम्, जातिमाण् घट इत्येकज्ञाने स्वरूपतो घटत्वस्य प्रकारत्वानुपपत्तेः। यत्र च निरविक्षण्यनिषयत्या ज्ञानं कारणं निरविक्षण्यनप्रकारत्या
ज्ञानं प्रतीतिरीत्या विषयनिष्ठप्रत्यासत्त्या हेतुहेतुमद्भावो लघोयान्, घटत्वविषयकज्ञानिमत्यत्र घटत्वादेश्तत्परिचायकत्या च घटत्वत्वादेनिवेशे गौरवात्। न
चात्र कल्पे चैत्रज्ञानानन्तरं मेशस्य विशिष्टतुर्व्ववारणाय चैत्रीयत्वमित्रीयत्वानिवेशे
गौरविपति वाच्यम्, जात्वपेज्वा ज्ञात्मनोऽस्वत्वात् एकस्यैवात्मनो नानाशरीरेषु, चैत्रत्वादयोऽनन्ता ज्ञात्य इति, व्यमभावत्वादिकं ज्ञानमेव भासतामिति।

श्रथास्तु विशेषण्डानं हेतु निर्विकत्पकन्तु नायात्, अनादौ संसारे कदाचिदनुभूतस्य घटत्वादेः समरणसम्भवादिति चेन्न, विशिष्टप्रत्यत्तपूर्वं समरणक-स्पनेऽननुगतोद्दोधकानां कारणत्वे गौरवात्, अपूर्वचैत्रत्वादिज्ञातावनुभवाभावेन समरणायोगाच ।

श्रथ निर्विकल्पके घटतं भासतां स्वक्ष्यतस्तिद्विषयकज्ञानस्यापेत्तित्वात्, श्रमे स्वक्ष्यतो घटत्वे प्रकारतादर्शनान्, घटस्तु किमथं, न च सन्निकर्षसत्त्वात्
कारणसामध्यीदेव घटोऽपि भासत इति वाच्यम्, निरविच्छन्नविषयतासम्बन्धेन ज्ञानं प्रति जातित्वेन तादात्म्यसम्बन्धेन हेतुत्वान् सामग्थमावात्तत्र ज्ञातित्वश्च
स्वप्रतियोगिसमवेतत्वस्यानुयोगिसमवेतत्वकातिकसम्बन्धाविच्छन्नप्रतियोगिताकस्वाभाववन्त्वेतितितयसम्बन्धेन भेदवन्त्वम्, निरविच्छन्नत्वक्च विषयतायां,
प्रकारत्वानिकपितत्वं, श्रतो घट इति ज्ञाने घटस्य निरविच्छन्नविशेष्यत्वं नानुपपन्नम्, एतद्विशेष्यत्वस्य स्वक्ष्यसम्बन्बक्ष्याविच्छन्नत्वाभावेऽपि प्रकारत्वानिकपि-

१ तद्विषयकः = घटादिविषयकः । २ तत् = घटः । ३ तदसत्वे = जातित्वभासकासत्वे । ४ तत् = घटत्वं । ५ कारणः = सिन्नकपादि । ५ स्वं = भेदः । २ अतः = निरव- च्छिन्नत्वस्यिनिष्कतार्थंकरणे ।

तत्वभावात् । निर्विकल्पकीया च विषयताऽनिरूपितैवेति प्रकारत्वानिरूपितापी-त्वचत एव चटविषयत्वनिरासो निर्विकल्पक इति ।

ननु परम्परासम्बन्धस्थलेऽर्थात् स्वसंयोगिद्रव्यसमवेतसमवायादिसंसर्गकघटवत्तादिवुद्धौ तत्घटकेषु पदार्थेषु निरूष्यनिरूपकभावापन्ना नानैव
संसर्गता, तत्र प्रकारवृतिससर्गनिष्ठप्रकारतानिरूपिता विशेष्यवृत्तिसंसर्गनिष्ठा
च विशेष्यतानिरूपिता संसर्गतानिरूपिता च परस्परं सर्वैवेति प्रकारावृत्तिपरम्पराघटकद्रव्यदावपि प्रकारत्वानिरूपितविषयतयाज्ञान दर्शनात्, व्यभिचारेणैतादशकायकारणभावासत्त्वान्निर्विकस्पकविषयत्वं घटस्यायात्येव, द्यतः परव्यव निरविक्षत्रन्नप्रकारतासम्बन्धेन ज्ञानं प्रति जातित्वेन हेतुत्वमास्थेयमिति घटादेः
प्रकारत्वानिरूपितप्रकारतावारणमिति।

न प परम्परास्थले तावतां घटकानामेकैकपर्याप्तासंसर्गतेति वाच्यम्, संयुक्तसमवायसमवेतसंयोगयोरिवशेषप्रसङ्गात् तावतासुभयत्र संसर्गत्वादि-ति चेत्केनायमत्तपातः कृतो यद्दलेन सर्वासामेव संसर्गतानां विनिगमनाविरहात् प्रकारत्वविशेष्यत्वोभयनिरूपितत्वव।रणम्।

न च संयोगाविच्छन्नवह्नचाद्यभावबुद्धिप्रतिबध्यत्वं संयुक्तसमबायेन बुद्धेस्त्यात् इत्येतद्व।रणाय भिन्नस्थल एव प्रकारताविशेष्यतानिरूपितत्वद्वयमास्थेयमिति वाच्यं, कया रीत्या भिन्नत्थले स्वीकरणीयमित्यत्र विनिगमकाप्राप्तेरना
यत्या तद्दन्यसंसर्गानविच्छन्निवशेष्यत्वस्य प्रतिबध्यतावच्छेद्कत्वस्वीकारादेव प्रामारवनिर्वचनम् । न च यदीयत्वेन यः सम्बन्धो भासते तन्निष्ठसंसर्गता तन्निष्ठविषयतानिरूपिततेति वाच्यम्, तद्नुयोगिकत्वतत्प्रतियोगिकत्वस्य विशिष्टज्ञाने भानाभावात्, वस्तुगत्यायो यदीयस्सम्बन्धस्तजैव तद्विषयत्विन-

क्षितत्विमत्यिप न, व्यधिकरणसम्बन्धेन विशिष्टबुँद्धेस्सत्त्राद्विशेष्यप्रकार-योर्द्धयोरेन सम्बन्य इति निशेष्यताप्रकारतोभयनिक्षितत्वस्य सर्वत्रीचित्यात् ,

१ तत् = परम्पासम्बन्धस्थलीयवटादिबुद्धिः । २ यदीयत्वेन = घटपटीयत्वेन । ३ यस्सम्बन्धः = संयोगादिसम्बन्धः । ४ तन्तिष्ठः = संयोगादिनिष्ठः । ५ तन्तिष्ठः = घटादिनिष्ठः । ६ व्यविकरएं = संयोगादि । ७ विशिष्टबुद्धेः = संयोगेन रूपवानितिषुद्धेः ।

तस्मान् प्रकारतासंसर्गताविशेष्यतानां निरूष्यनिरू कमावत्रयं यथाविनिगमना-विरदात् तथा विशेष्यवृत्तिसम्बन्यनिष्ठाया एव प्रकारताविशेष्यत्वोभयनिरूषित-त्वमस्तु, संसर्गतानिरूषितत्वञ्च विशिष्टमेव संसर्गतानामुत मध्यमायाः कस्याश्चि-त्तदुभयनिरूषितत्वमुतप्रकार्ष्वृत्तिसम्बन्धनिष्ठायाः, किम्बा प्रकारोयसम्बन्ध-निष्ठा च विशेष्यतानिरूषिते सर्वासामेव प्रकारतानिरूषितत्वेनोक्तकायेकारस-भावे व्यमिचाराभावात् ।

न च प्रकारतात्वविषयतात्वयोस्समशरीरतया निरविच्छन्नप्रकारताः स्टब्बन्धेन ज्ञानम्प्रत्यस्तु कारणता जातित्वेनेति, घटादेनिरविच्छन्नविषयतया निः विकल्पके भानमिति वाच्यम्, सामान्यतो लाघवात् विषयत्वस्यैव तर्वे निवेशात्, प्रयोजनशून्याया निर्विकल्पकविषयताया घटादौ वारकत्वस्यापि विषयतात्वेन निवेशे विनिगमकत्वाचे ति चेन्मैवम्, घटीयसंयोगत्वादिना यत्र संसर्गता तत्र घटी-यत्वविशिष्टसंथोगत्वेऽवच्छेदकत्वाख्या विषयता तन्निकृषता घटादाववच्छे दकता तन्निकृषिता चघटत्व इति प्रकारत्वानिकृषितावच्छेद कत्वाख्यविषयता जाः त्यतिरिक्छे ऽपि घटोयत्वचटादिपदार्थेऽतः प्रकारत्वानिकृषितविषयतया ज्ञानं प्रति ज्ञातित्वेन कारणत्वे व्यभिवार इति, प्रकारत्वानिकृषितप्रकारतया ज्ञानं प्रति ज्ञातित्वेन कारणत्वमास्थेयमिति । तथाविधविषयतामाचेण घटादो निर्विकल्पक, ग्रान्तेन कारणत्वमास्थेयमिति । तथाविधविषयतामाचेण घटादो निर्विकल्पक,

न चावच्छेदकताविषयतैव नेति वाच्यम्, संसर्गताया इव विनिगमगाविरहादेवास्या ऋषि तस्त्रोकारादिति । न च घटोयसंयोगादिना संसर्गस्थले घटोयस्वादो संयोगे च पर्याप्ता संसर्गतैव नस्ववच्छे रकस्वाख्यापि विषयतेति
वाच्यम्, संयुक्तपदार्थीयसमव।यसमवेतपदार्थीयसंयोगयोरिवशेपापत्तेस्तावतामुभयत्रसंसर्गत्वसत्त्वान् । पीतशङ्कोयसंयोगत्वादिना ह्योयसंयोगरवेन यत्र संसर्गता तत्र विशिष्टस्याप्रसिद्ध्या संसर्गतापर्याप्तिस्थलाऽप्रसिद्धेश्च। अथपीतशङ्कोयसंयोगत्वादिना संसर्गता जलादेः प्रकारताशङ्कादेविशेष्यता यत्र क्वाने तस्यक्वानस्य

१ उन्तरकार्यकारणभावे = निरविच्छन्नप्रकार्तासम्बन्धेन ज्ञानं प्रति जातित्वेनकारणतेतिकार्यका-रणमावे । २ तत्र = उन्तरकार्यकारणभावे । ३ अस्याः = अवच्छेदकतायाः । ४ तत् = विषयत्वं । ५ यत्र ज्ञाने = पीतशङ्खीयसंयोगेनजलवानुशङ्ख इति ज्ञाने ।

श्रमत्वमस्ति तज्ञ न, जलांशे तादृशसम्बन्धाविच्छन्नप्रतियोगिताकतदभाववति तादृशसम्बन्धेन तत्प्रकारकत्वस्य तश्रमत्वादेस्तादृशसम्बन्धप्रसिद्धश्च नेतादृशसम्बन्धेन तत्प्रकारकत्वस्य तश्रमत्वादेस्तादृशसम्बन्धप्रसिद्धश्च नेतादृशसम्बन्धाविच्छन्नाभाववान् शङ्घ इंत्यतोऽवच्छेद्दकपीतत्वाचांश एवास्य श्रमत्वम् । एवम्, स्वसमवेताकाशस्त्रज्ञवाबित्वादिखप्परम्परासम्बन्धेन वश्र घढादिः कुन्नापि प्रद्दीतस्तन्नापि संसगांश एव श्रमत्वित्वेतिन्नवाद्दावावच्छेद्दकतासंसर्गताप्रकार-तासाधारणेको धर्मः विवोधस्यतात्वकपः संसर्गतावच्छेद्दकतासंसर्गताप्रकार-राश्चापरो [धर्मः] विशेष्यतात्वकप इति तद्भावचिद्दशेष्यताकतद्दिशेषस्यताकत्वं श्रमत्वम्, तद्दद्दिशेष्यताकतद्दिशेषस्ताकत्वश्च प्रमात्वमिति । तथा च पीतत्वा-भाववत् शङ्चनिष्ठावच्छेदकत्वास्या विशेष्यता तन्निक्षिता च पीतत्व विशेषस्य व्याख्यावच्छेदकतेति ।

एवं संसगैतारूपां विशेष्यतां तद्रूपां विशेषणताञ्चादाय परम्परासंसगैस्थले भ्रमत्वप्रमात्वे, हदो विह्नमान् पवतो बिह्नमानित्यादेश्च विशेष्यतारूपां विशेष्यता प्रमात्वे, हदो विह्नमान् पवतो बिह्नमानित्यादेश्च विशेष्यतारूपां विशेष्यता प्रमात्वा प्रमात्वा प्रमात्वे निर्वेष्यत्वे । एवं स्थिते विशेषणत्वानिरू पितविषयितासम्बन्धेन झानं प्रति जातित्वेन कारणत्वं वाच्यं, घटादिपदार्थस्य यावच्छेद्कता सा विशेषणत्वाष्यावच्छेदकतानिरूपितैवेति न व्यभिचारः । श्रत एश्वावच्छेद्कता निरविष्ठज्ञया प्रकारतया च तथाविधया जात्य तिरिक्तस्य भानं वारितम् । विविक्ष्यकृत्यापि विशेषणत्वानिरूपितैव विषयतेति
न तद्विषयत्वं घटादेरिति चेत् अपूर्वोऽयं शाक्ष्यार्थो चित्रकृत्यत्यादि पदार्थकरूपनम्,
एवं सित घटपटादिभेदेनापि प्रमात्वभ्रसत्वभेदो न स्थात्, प्रमीयप्रकारतासु म्रमीयप्रकारतास्त्रप्येकं धमं करुपित्वा तद्वमंत्र कारताक्त्वस्यानुगत्वज्ञ्चार्य सम्भवात्,
तस्मात् पीतत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितत्वाभाववद्विशेष्यताक्त्वं, पीतत्वनिष्ठावच्छेदकतानिरूपितपोतत्वाभावयिष्ठावच्छेदकताकत्वभित्याद्यननुगतभेवाप्रा माण्यम् ।

१ ताद्दशः = पीतशङ्खीयसंयोगदिः । २ अस्य = पीतशङ्खीयसंयोगेन जलवान्शङ्ख्यः दि ज्ञानस्य । ३ तयाच = एतादृशरीत्या भ्रमत्वप्रमात्विनर्वचने च । ४ परम्परासंसर्गस्थले = स्वसमवेताकाशसम-वायित्वादिरूपपरम्परासम्बन्धस्यले । ५ सा = अवच्छेदकता । ६ अत एव = विशेषणत्वानिरू-पितविषयतासम्बन्धेन ज्ञानं प्रति जातित्वेन कारणत्विमितिकार्यकारणभावादेव ।

किश्च तत्संसर्गाविच्छन्नप्रतियोगिताकतद्भावविद्द्रोध्यतानिक्रियतंतत्संसर्गाविच्छन्नतिन्द्रविशेषणताकत्वमप्रमाण्यमवश्यं वाच्यम्, अन्यथा, घटष

द्भृतलित्यस्याप्यप्रमात्वापातादिति संसर्गतावच्छेदकत्या च भातस्य संसर्गो न

सासत इति तेपामिष सम्बन्धो भासत इत्यस्यानवस्थाभयेनैवास्वीकारात्, विशेषणतात्वादिश्वीकारेऽपि भ्रमत्वं स्वारिसकं तेषु ज्ञानेषु न स्थापियतुं शक्यत इति तदस्वीकारात् । तथा च पीतशङ्खीयसंयोगसम्बन्धाविच्छन्नाभावः शङ्खे एतदभा

वस्य प्रतियोगिता संयोगाविच्छन्ना, संयोगे शङ्खीयत्वं तदुपरि शङ्कस्तदुपरि

पीतत्वमवच्छेदकतावच्छेदकं व्यधिकरणमित्ययमभावः केवलान्वयौत्येतादशतया संयोग विच्छन्नजलाभाववित शङ्खे तादशत्या संयोगसंसर्गकजलप्रकारकत्वस्य भ्रमत्वसम्भवादिति । इत्यद्ध निरविच्छन्नप्रकारतया ज्ञानं प्रति ज्ञातित्वेन

कारणत्वं, निरविच्छन्नावच्छेदकतया ज्ञानं प्रत्यपीति कार्यकारणभावद्वयमनायत्या वाच्यम्, तस्मात् निरविच्छन्नावच्छेदकतया तथाभूतप्रकारतया च मा भवतु

घटादौ निर्विकर्यकं निरविच्छन्नावच्छेदकतया तथाभूतप्रकारतया च मा भवतु

घटादौ निर्विकर्यकं निरविच्छन्नावच्छेदकतया तथाभूतप्रकारतया च मा भवतु

न प्राह्मभेद्मनधूय धियोऽस्ति वृत्ति—
स्तद्वाधकेवितिविदेदनये जयश्रीः ।
नो चेद्निन्श्यमिद्मौदृशमेव विश्वं
तथ्यं तथागतमतस्य तु कोऽवकाशः । इत्यात्मतत्विविवेके

श्राचार्याः।

ननु प्रकारत्वानिरूपितविषयतानिर्विच्छन्नविषयतातत्कञ्चानं निर-विच्छन्नतत्प्रकारकज्ञाने कारणमित्यतोऽवच्छेदकतायाः प्रकारत्वानिरूपितत्वेन

१ अन्यथा = एताहशाप्रमात्वास्वीकारे । २ भातस्य = जातस्य । ३ तत् = विशेषणतात्वादि । ४ तया च = विशेषणतात्वादि । ५ तदुपरि = शङ्कोपरि । ६ अयमभावः = पीतशङ्कोयश्रयोगसम्बन्धाविच्छन्नाभावः । ७ ताद्दरः = केवलान्वयो । ६ कार्यका ग्णभाव-द्वयं = निरविच्छन्नप्रकारतया ज्ञानं प्रति जातित्वेन कारणतेत्येकः कार्यकारणभावः, निरविच्छन् शावच्छेदकताकज्ञानं प्रति | जातित्वेन कारणतेत्यपरः कायकारणभावः ६ तस्मात् = द्विविधकार्य-कारणभावात् ।

विद्ययताकज्ञाने सित स्वक्ष्यतो घटत्वाद्मिकारकज्ञानापितः, नचेष्ठापितः अन्य-था मनःपदशिक्ष्यहो न स्यात्। अस्माकन्तु भनोविशिष्टसंयोगादिनासंसर्गताकज्ञा-नानन्तरं मनस्त्वे स्वक्ष्यतः प्रकारतया ज्ञानसम्भवादिति वाच्यम्, एवम् क्रमेण् वि-शिष्टज्ञानस्वीकारे सर्वज्ञत्वापत्तेः, अपूर्वचैत्रत्वादावप्येतादृशरीत्या स्वक्ष्यतः प्रका-रताकज्ञानसम्भवात्। न चेष्टापितः चैत्रं मैत्रो जानाति न वेति देवदत्तादीनां सन्दे-हो न स्यात्, एतादृशसन्देहप्रतिबन्धकस्य चैत्रविषयकज्ञानवान् सेत्र इत्याकारकिन-र्णयस्य तावत्पदार्थस्य खण्डश उपस्थित्या सम्भवादित्यत्र वैकल्यं केवलं चैत्रत्वादी स्वक्ष्यतः प्रकारतायाः चैत्रत्वादेत्रपस्थितत्वेन दूरगत्त्रभवेति। मनःपदशिक्षम-हश्च स्वक्ष्यतः स्मरणेन, तच्च तथानुभवेन, स च स्मरणेन इत्येवं रीत्यानादित्वेनैव निर्वोद्यत इति चेक्र, श्रवच्छेदकत्वान्यस्वक्ष्यतो घटत्वादिविषयकज्ञानत्वेनेति विशे-पण्ज्ञानकारणत्वात्। नत्वेवं निर्विकल्पकानन्तरं घटत्वस्येष घटस्यापि विशि-घटबुद्धिसस्यादिति चेन्न, इष्टापत्तेः।

गौडास्तु घटवदित्यादिवुद्धौ घटीयप्रकारतायां घटत्वाद्यविद्यन्तत्वं स्वरूपसम्बन्धरूपं सन्वानास्तद्विच्छन्नप्रकारताकवुद्धि प्रति तप्रकारकज्ञानत्वेन हेतुत्वसूरीकुर्वन्तः स्वरूपसम्बन्धरूपावच्छेद्यत्वानाश्रयप्रकारतया झानं प्रति जाति-त्वेन च हेतुत्वं बदन्तो निविंकरूपकद्वितीयच्रणे घटादिप्रकारकं झानं वारयन्ति, तन्न, स्वरूपसम्बन्धात्मकप्रकारतावच्छेदकत्वे मानाभावादित्यन्यत्र विस्तरः।

नतु प्रतियोगितायासविष्ठ्यन्तस्यं न स्वीकार्यमेवातः सुतरां घटस्वा-चविष्ठस्तस्येन न प्रतियोगित्वस्य संसर्गत्यं, न च घटस्वाविष्ठ्यनस्येन प्रतियोग् गित्वं यदा घटाशावसंसर्गः तदैव घटवत्ताज्ञाने प्रतिवन्धकं, यत् किष्ठित्घटाशाव-ज्ञानस्याप्रतिवन्धकस्वादित्यवच्छेदकस्वं तदानक्षायान्येनेति वाच्यं, घटस्वाव -

च्छित्नत्वेन या प्रतियोगिताच्यक्तिः भवतामभिमता तत्संसर्गकज्ञानत्वेन प्रतिब-न्धकत्वस्वीकारात् । किन्न शुद्धघटत्वावच्छित्नप्रकारतानिक्विपतप्रतियोगिता-संसर्गकाभावज्ञानत्वेन प्रतिबन्धकत्वं, पीतघटाभावबानित्यादेवीरणात्, शुद्धघ-

[!] अन्यथा = इष्टापत्ती । २ तच = स्मरणं । ३ सच = अनुभवः । ४ तदबिच्छिनः = घटत्वाद्यबिच्छिनः । ५ तत् = घटत्वादि । ६ तत्संसर्गकः = प्रतियोगितासंसर्गकः ।

द्रत्वंप्रतियोगिति नोलघटत्वाविच्छम्नाप्रियोगितासम्बन्ध इत्यस्य भवताप्यनभ्युप-गमेन दोषामावादिति चेन्न, कम्बुग्रीवादिमान्नास्तीत्यादेश मत्वसम्पत्त्यर्थमव-च्छेदकतायां प्रतियोगिविशेषणतापन्नस्य भानश्वीकारादवच्छेदकतापदार्थतद्वा-नयोरावश्यकत्शत् ।

एवं प्रमेयं नास्तीत्यादेरिप भ्रमत्वात, श्रभावे प्रमेयस्य शुद्धप्रतियोगितः या सत्वात्तदंशे भ्रमत्वायोगात्, प्रमेयस्वावच्छिन्नत्वेन प्रतियोगितायास्संसर्गत्वः मते तदंश एव भ्रमत्वसम्भवात् ।

न च प्रमेयत्वाविद्धन्तप्रतियोगितासम्बन्धनाविद्धन्नाधिकरणता समवायाद्यविद्धन्नाभावं वर्तते, न वर्तते च विशेषणतासम्बन्धाविद्धन्नाभावे, तत्रं तथाविधाविकरणतया प्रमेयमङ्गान्तस्य भ्रमत्वं, गुगो विशिष्टसत्ताया इवेति-वाच्यम् । सामानाधिकरण्येन विशेषगुणस्थल एव एताद्दशरीतेरभ्युपगमादन्य-त्रासम्भवात्, अन्यथा संयोगेन कविदेव घटत्याविद्धन्नाधिकरणता कविन्तेत्य-पिस्यादितिरिक्तपदार्थकस्यनाया अविशेषादवन्द्धेदकत्वस्याप्यपराधाभावात् ।

किञ्च नवादिसमिवयाहारस्थलेऽन्यियतावच्छेदकावच्छिन्नत्विशिष्टप्रतियोगित्वं सम्बन्धीभूय भासत इति शाब्दीव्युत्पित्तर्थ्येवमेव निर्वहतीत्यवच्छेदकत्वस्यावश्यकत्वात् । एताहशब्युत्पत्त्यस्वीकारे च घटवति घटो नास्तीति शबद्ध्य प्रमाण्त्वापत्तोः न च तर्द्धमीविच्छिन्नाधिकरण्त्वसम्बन्धेन तद्धमीविशिष्टोऽभावो परिभासत इति ब्युत्पित्तः घटवति च घटत्वाविच्छन्नाधिकरण्त्वेन घटवतोऽभावस्यासत्त्वात्तस्या प्रमाण्त्विमिति वाच्यम् । अतिरिक्तवस्तुनस्संज्ञायां
विवादात् , घटाधिकरण्तातः घटत्वाविच्छन्नाधिकरण्त्वस्याकल्पप्तस्य स्वीकारस्तस्य च घटत्वाविच्छन्नत्वं स्वीकार्यमित्यतो घटत्वाविच्छन्नत्वमात्रस्य प्रतियोगित्वे त्रघुत्वाच ।

१ तदंशे = प्रतियोगित्वांशे । २ तत्र = विशेषण्तासम्बन्धाविच्छनाभावे । ३ अन्यथा = अन्यत्राप्येतादृशरीतिस्त्रीकारे । ४ तद्धर्मः = घटस्थादिः । ५ तद्धर्मविशिष्टः = घटस्थादिव-शिष्टो घटादिः । ६ तस्य = अधिकरण्रद्धस्य ।

श्रथेवमि प्रतियोगितासम्बन्धाविद्धन्नप्रकारतायाः किश्चिद्धमी-विद्धन्नप्रकारताकज्ञाने च तद्धमीप्रकारकज्ञानं कारणमित्यस्य घटवद्भ तलिमत्या-चनुरोधेनेव स्वीकारः। एवं स्थितं निर्विकत्पकोत्तरं प्रतियोगितया घटस्य प्रकार-ता यद्धमीविद्धन्ना भविष्यति तत्प्रकारकज्ञानमेव नास्तीत्यत एव घटो नास्तीत्या-दिवारणे प्रतियोगितावच्छेदकप्रकारकज्ञानस्य कारण्त्वन्न स्वीकार्यमेव। न च प्रकारतायाः स्वरूपसम्बन्धाविद्धन्नत्वं न स्वीकियत एव मानाभावात्, किन्तु किश्चत्प्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वाभिन्नत्वरूपं, तस्य च निर्विककल्पकानन्तर्-मिष घटवद्धत्तलमित्यादेरिव घटत्वोपस्थितौ घटत्विनष्टप्रकारतानिरूपितघट -निष्ठविशेष्यत्वाभिन्नप्रकारतानिरूपितप्रतियोगितासंसर्गताकाभावप्रत्यन्तसम्भ -व एव, विशेष्यत्वाभिन्नप्रकारतानिरूपितप्रतियोगितासंसर्गताकाभावप्रत्यन्तसम्भ -व एव, विशेष्यत्वाभिन्ना च प्रकारता घटघटत्वयोरूपस्थित्येव सम्पाद्या, अतः प्रति-योगितावच्छेदकप्रकारकं ज्ञानं हेतुरिति वाच्यम्। एवमिप निर्विकल्पकानन्तरं घटवद्भ तलमित्याग्रपि नाभ्युपेयते, घटत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वाभिन्न-प्रकारताकज्ञाने घटत्वमकारकज्ञानस्य हेतुत्वात्, एतादृशमेव चाभावप्रत्यन्तमित्यत्व एव निर्विकल्पकानन्तरं वार्यत इति।

ननु घटत्व।दिनिष्टप्रकारतानिक्षपितिवशेष्यत्वाभिन्नप्रकारताक-त्वक्षपिविशिष्टचेशिष्टचावगाहित्वाविष्ठ्यन्नं प्रति घटत्वादिप्रकारकज्ञानत्वेन कार-णत्वेऽपि तादृशज्ञानासत्त्रवदशायाभिन्द्रियसम्बद्धविशेषणतया नेत्याकारकज्ञाना-पत्तिः, न च नेत्य।कारकं प्रत्यचमप्रसिद्धमेव, किमापद्यत इति वाच्यम्, घटादि -ज्ञानशून्यकाले इन्द्रियसम्बद्धविशेषणतयाऽभावापिरि समवायादाविव जन्यतां तस्य चार्थत एव केवलमभावत्वं प्रकारीभविष्यतीति नेत्याकारकतापत्तेः।

त चैवं सत्यस्तु समवायादेरिवाभावस्यिष विषयमर्यादय। हेतुत्वं, तथा च समवयाद्युपरि या सामग्री सा नाभावे समवायस्य तादात्म्येनासत्त्वात्, श्रभा-बद्युत्तिविषयः । पत्यत्तं प्रत्यभावत्वेन कारण्त्विमत्थञ्जाभावे सन्निकर्षसिहताऽ-

१ अन्यया = एतन्नियमास्वीकारे | २ तद्धर्मः = घटत्वादिः | ३ तस्य = ताह्रशविशेष्यत्वा-भिन्नत्वरूपस्य | ४ ताहशः = घटत्वादिप्रकारकः |

स्ति, परन्त्वभाववृत्तिविषयतायास्तमस्त्राचनिक्षिताया विशिष्टवैशिष्टचविषय-तात्वनियमेन यद्विशिष्टवेशिष्टचावगाहिनी विषयता भविष्यति ताहशघटत्वादिप्र-कारकज्ञानरिहान्नापत्तिस्तदानीमिति बाच्यं। प्रतियोगितासम्बन्धेन घटोयो ना-भाव इति बाधदशायां घटत्वप्रकारकज्ञातस्यापि सत्त्वात् नेत्याकारकप्रत्यज्ञापत्तां-र्दुःस्समाधेयत्वात्, तत्राभावोपरि घटो बाधादेव न भासिष्यतीति । न चायं बाधो नाभावस्वावच्छेदेन प्रतियोगितासम्बन्धाविच्छन्नाभावे घटस्य प्रतियोगि-ताया प्रहात्, किन्तु तत्सामानाधिकरण्येनायञ्च न विशिष्टवुद्धिसामान्यविरोधीति तत्र घट एवाभावो परिभासिष्यतीति वाच्यं, अभावावृत्तिर्घट इत्याकारकवायस्थले तदसम्भवात् प्रतियोगिज्ञानं कार्णम्, न च तद्प्यस्त्येवात्रातः कथं तत्कार्णस्वस्वी-कारेगापित्वार्गं प्रकृत इति वाच्यम्, प्रतियोगिज्ञानहेतुत्वे घटत्वप्रकार्कज्ञानत्वेन कार्ण्यः घटत्वाव च्छिन्नप्रकारत्वान्यप्रतियोगितासम्बन्धाव च्छिन्नप्रकारत्वानिहः-विताभावनिष्ठविषयताकप्रत्यक्तवेन कार्यत्वम्, नेत्याकार् कप्रत्यक्रस्य च घटपटादि-निख्लिप्रतियोगिज्ञानजन्यतावच्छेदकतत्तद्वच्छिन्नप्रकारत्वान्यप्रतियोगितास -म्बन्धाव चिळ्ळ नप्रकारत्वानि रूपिताभाव विषय ताकत्वेनाभिमतस्य निखिलप्रतियोगि-ज्ञानजन्यतावच्छेदकावच्छिन्नस्यैकदा निखिलज्ञानासत्त्वादर्थत एव वार्णात् ।

यद्वा घटत्वादिप्रकारकज्ञानत्वेन हेतुत्वं, घटत्वाविच्छन्नप्रकातानिकः पितप्रतियोगिनिष्ठसांसर्गिकविषयतानिरूपिताभावनिष्ठविशेष्यताकज्ञानत्वादीनां जन्यतावच्छेदकत्वेनोक्तवाधस्थले सामग्रीसत्त्वे प्रतियोगिज्ञानकृपायाः विशेषण्सामग्रयाः विरहेणैव नेत्याकारकप्रत्यचापित्तवारण्म् । अभावनिष्ठलौकिकप्रत्यचसामान्यस्येव प्रतियोगिज्ञानिवशेषण्सामग्रीसापेचत्वादिति चेन्न, विशेषण्तावच्छेदकप्रकारकज्ञानस्य हेतुत्वेन नेत्याकारकप्रत्यचापत्तेः कर्त्तु मशक्यत्वात्,
तथा हि उक्तवाधसत्त्वे घट इति ज्ञाने सित अभावोपर्यपि लौकिकविषयताया ज्ञानमम्युपेयत एव, कस्यचित पदार्थस्योपस्थितेर्बाधाभावस्य चावश्यकत्वादन्ततो वृत्तिस्वमेव तथा वृत्तित्ववाधस्याभावोपरि स्थापयितुमशकयत्वात् । न च वृत्तित्वाभावइति ज्ञानस्य घटाद्यभावे सिन्नकृष्टेऽ भावत्वमात्रप्रकारताकत्वाद्पि नेत्याकारकत्वमिति वाच्यं,घटो नास्तीति ज्ञाने पटाद्यभावस्य सिन्नकृष्टस्य भानेऽपि नेत्याकारकत्व-

१ तत्र = नेत्याकारकप्रतीती । २ अयं वाः = घटीयो नाभाव इति बाधः । ३ तत् = स्रभावत्वः । ४ उक्तवाभः = स्रभावो न घटीयं इति बाधः ।

त्वानम्युपगमात् केचित्त्,यदभावोपरि प्रतियोगी न भासते तत्राभावे लौकिकविषयत-या ज्ञानं न स्वीक्रियत एव,तद्वारणञ्च घट इत्यादिज्ञानस्य घटप्रकारकघटाभावविशेष्य फत्वं फार्यतावच्छेदकमास्थायक्रियतं,तज्ज्ञानस्य घटोऽभावावृत्तिरित्याकार्कवाधाभा-वसंयुक्तविशेषण्तयोः सहकारित्वमास्थाय शक्यते कर्त्तु म् । विशेषण्वच्छेद्कप्रकार-क्शानत्वेन कारणत्वे तु सहकारित्वासम्भवो बाधाभावेन समम्, तादशवाधे विद्यमा-नेऽपि घट इति विशेषणतावच्छेदकप्रकारज्ञानेन फलजननात्, एवम्, संयुक्तविशेष-णतयापि घटीयबाधाभावासङ्कारेण भटादिज्ञानसहकारेण फलजननात् । प्रति-योगिक्षानहेतुत्वेनघट इति ज्ञानं घटो नाभाववृत्तिदिति वाघाभावस्संयुक्तविशेषण्ता च सम्भूय फलं जनयतीति पटो नास्तीति ज्ञाने घटाभावाभानवारणम् । एतद्पेच्चा-चैत्रीयाभाववृत्तिविषयतासम्बन्धेन लौकिकप्रत्यक्तं प्रति स्वप्रकाराविच्छन्नप्रतियो-गिताकत्वसम्बन्धेन चैत्रीयज्ञानत्वेन हेतुत्वं युक्तम्, घटपटादिज्ञानभेदेन कार्ण्तवा-नन्त्याभावात्, चैत्रादेस्तु प्रतियोगिःवेनापि निवेश इति चैत्राद्यपेक्या प्रतियोगिना-माधिक्यादित्याहुः। तन्न, तमस्त्वेनाभावप्रहाभ्युपगन्तृ णामस्माकं घटो नास्ती-तिबुद्धौ पटाभावविषयत्वेऽ प्यविरोधात् , लौकिकविषयतया यत्राभावत्वं भासते तत्रावश्यं कोऽपि प्रतियोगी भासत एवेत्यस्यानुभवस्य स्थापितत्वातु, प्रतियोगिज्ञान-त्वेनाहेतुत्वेऽपि विशेषण्तावच्छेदकप्रकारकज्ञानहेतुत्यमादृत्याभावत्वीयलाकिकवि-षयताप्रतियोगितासम्बन्धाविञ्जन्नविशष्टवैशिष्ट्यवोधीयविषयताव्याप्या, यथा-विशेष्यताप्रकारताव्याप्येति न केवलं विशेष्यतया ज्ञानं, किन्तु घटीयत्वेन पटा-भावमहे ईदृशकार्णत्यस्य व्यभिचारः।

न च प्रतियोगितासम्बन्धेनारोपो न स्वीक्रियत एवेति वाच्यम्, प्रमेयं ना-स्तीत्यत्राप्रतिकारात । एवं रीत्या निर्वाहादेव दीधित्तकृद्धिः प्रतियोगिविशेषिता-भावप्रत्यचन्तु विशिष्टवैशिष्ट्यमर्थोदान्नातिशेत इत्युक्त्वा प्रतियोगिज्ञानहेतुत्वं-खिष्डतम्।

ननु कुत्रायं विशेषणतावच्छेदकप्रकारकज्ञानकारणत्वं कलुप्तं यहुलेन

१ एतदपेशया = सम्भूयकारणत स्त्रीकारापेशया । ३ स्वं = चैत्रीयज्ञानं । ३ प्रतियोगि-नो = घटपटादीनां । ४ यत्र = याद्दशस्थले । ५ तत्र = ताद्दशस्थले ।

प्रतियोगिज्ञानन्यकारः, विशेषण्यतायच्छेद्कप्रकारकनिश्चयस्त्वयं न भवत्येव, घट इति वोधस्य निर्देभितावच्छेदकत्वान् । न च निर्विक्ट्यकानन्तरं घटवद्भृतल-मिति ज्ञानानुद्यादेव घटत्वप्रकारकज्ञानं घटत्यायच्छिन्नप्रकारताकज्ञाने कारण-मिति वाच्यम् तदनन्तरं घटवदित्यभ्युपगमे चत्यभावात् चणिकविलम्बस्य शप-थैकश्रद्धेयत्वात् ।

न च तदनन्तरज्ञाने घटस्य निरवच्छिन्नप्रकारता स्यादिति वाच्यम् प्रका-रत्वानिक् पतत्वस्यैव प्रकारतायां निरविच्छन्नत्वात् स्वकृपसम्बन्धाविच्छन्नत्वे प्र-कारतायां शानाभावान इत्यस्योच्छत्वात्। तथा च प्रतियोगिज्ञानस्वेन विशे-पण्जानत्वेन वा हेत्त्विसत्यविशेष एव प्राचीनानां सम्मतम् । विशेषण्तावच्छेद-कप्रकारकज्ञानत्वेन हेत्त्वसादाय प्रतियोगिज्ञानकारण्यान्यधाकरण्यसङ्गत-मिति चेदत्राभाति घट इति ज्ञानं कार्णिसत्यंशे न विवादः, किन्त्वेतत्कार्यतावच्छे दकं घटत्यनिष्ठ प्रकारतानिक्विपतिविशेष्यत्वाभित्रप्रकारतानिक्विपताभावविशेष्यता-कत्वं घटत्वनिष्ठप्रकारतानिक्विपत्विशेष्वाभिन्नप्रकारताकत्वं वेत्यशैव विवादात्, तत्राद्यपन्ने प्रतियोगिज्ञानस्वं घटजानस्योच्यते. द्वितीये व विशेषणतावच्छेदकप्रका-रकज्ञानत्वभिति । एवळ्च लाघवात द्वितीयमेव कार्यतावच्छेदकसभावविशेष्यत्वा-निवेशात् . अतः पर्ञा निर्विकल्पकानन्तरं चरौकविलम्बेन घटवद्भातलिस्यिप स्वीकियत इत्यत्र एव सर्वानुभवविकृतः निर्विकल्पकान्तरं घटो नास्तीति ज्ञानं वार्यत एवेति किमर्थं प्रतियोगिज्ञानं कार्णामिति चेदत्र साम्प्रदायिकाः । निर्विकल्पकानन्तरं घटवद्भ तलमिति जायत एवा नतु घटो नाम्तीत्यनुभवदाह्यीद्भावविशेष्यताप-न्नान्तङ्कार्यतावच्छेदकमुच्यते प्रामाणिकत्वाद् भौरवस्येति वद्ग्ति । वयन्तु यदा स्व-रूपतो घटत्वं ज्ञातं तदा प्रतिप्रतियोगिताव च्छेदकत्वांशे घटत्वस्य निरवच्छिन्नैवाव-च्छेदकताऽ नुभूयते, यदा च जातित्वादिना तदा जातित्वावच्छित्रे वावच्छेदकता। एवं जातिमान घटो नास्तीत्यपि जायत इति स्वरूपतो घटत्वं प्रकारकं ज्ञानं कारणम्

१ तदनन्तरं = घटत्वप्रकारकज्ञानानन्तरं । २ आद्यपक्षे = घटत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्य-त्वाभिन्नप्रकारतानिरूपिताभावविशेष्यताकत्विभिति पक्षे । ३ द्वितीये = घटत्विनष्ठप्रकारता-निरूपितविशेष्यत्वाभिन्नप्रकारताकत्विभिति पक्षे ।

निरविच्छन्नघटत्वनिष्ठावच्छेदकतानिक्षपिताविच्छन्नत्वनिष्ठावच्छेदकतानिक्ष पितप्रतियोगित्यनिष्ठसंसर्गतानिक्षपिताभाविकोष्यताकत्वस्य कार्यतावच्छेदक-त्वमेवं तद्र,पेण घटत्वप्रकारकज्ञानत्वेन हेतुत्वं तद्धभीविच्छन्नघटत्वनिष्ठावच्छेदक-ताकाभावज्ञानत्वं कार्यतावच्छेदकमिति।

यत्तु स्वाविच्छन्नप्रतियोगिताकत्वेनाभावोपरि घटस्यं घटो नास्तीति प्रतीतौ भासते तद्य विशेषण्ज्ञानहेतुत्वेनैव निर्वहतीति, तन्न, घटत्वाभाववानभाव इति वाधप्रतिवध्यत्वस्य घटो नास्तीत्यादावापत्तोः, घटत्वेनाभावं जानाभीत्यभावज्ञानानुव्यवसायापत्तेश्च पारतन्त्रयप्रकारत्वास्त्रीकारादिति । एतज्ञ प्रतियोगितान्या धर्माविच्छन्नत्वनयेन वस्तुतः प्रतियोगितावच्छेदकत्वास्वीकार एव युक्तः, वाधप्रतिवध्यप्रतिवन्धकभावस्यावच्छेदकतां विनापि निर्वाहितत्वात् । कम्बुः प्रीवादिमान्नास्तीत्येतस्य घटशून्ये प्रमात्वं, घटवति च सामान्याभावव्यवत्य-भावात् भ्रमत्वं, सर्वजीव तद्भ्रमत्वन्तु वासानाविशेषविलसितमेव । विशेषण्यात्या प्रमेथं नास्तीति ज्ञानस्य भ्रमत्वद्य विशेषण्यासम्बन्धाविच्छन्नाभावे एतदेशः कृतौ प्रमेयसामान्यस्य प्रतियोगितासंसर्गेण् प्रहादेव ।

त चाकाशतदन्योभयाद्यविद्धन्नाभावे एतदेशवृत्ती प्रमेयसामान्यमस्त्येवातो अमत्वं न स्यादिति वाच्यम् व्यासंज्यवृत्तिधर्माविच्छन्नाभावस्थले तद्धमांविच्छन्नाधिकरणतासम्बन्धाविच्छन्नप्रतियोगिताकत्वं तद्भावस्येत्येवार्थः ।
अन्यथा एकैकवत्युभयाभावासत्त्वप्रसङ्गः, उभयत्वस्यैकैकवृत्तित्वस्वीकारात्,
उभयत्ववतस्तत्र सत्त्वात् । य एव चोभयवानितिप्रतीतिनियामकस्स एव चोभयन्नास्तीत्यादौ प्रतियोगितावच्छेदकत्तयाभ्युपेयः, स चाधिकरणताविशेष एव,
न तूभयत्वं । तथा च शुद्धविशेषणतासंसर्गाविच्छन्नाभावे प्रमेयसामान्यस्यासत्त्वादेव तत्सामान्यमह्णात् प्रमेयं नास्तीत्यादेर्भ्र मत्वम् । एवमेव घटवति घटो
नास्तीत्यादेरिष अमत्वं, घटपटोभयाभावस्य तत्र सत्त्वेऽिष संयोगसम्बन्धावचिद्यन्नाभावे एतदेशवृत्तौ प्रतियोगितया घटसामान्याभावस्यासत्त्वात् ।

१ स्वं = घटत्वं । २ व्यासच्यवृत्तिः = उभयवृत्तिः । ३ तद्धर्मः = उभयत्वं । ४ अन्यथा = एताहशायांकरणे । ४ तत्र = एकैकवति । ६ तत्र = घटवति ।

शाब्दव्युत्पत्तिश्चान्वियतावच्छेदकविशिष्टस्य सकलस्याभावेऽन्यस इति न तदनुरोधेनावच्छिन्नत्वम् । अत एव. प्रतियोगितायामन्यूनवृत्तित्वं । तद्धमीवच्छिन्नत्वं प्रन्थकृद्धिरुच्यते। वाधप्रतिवन्धवत्वे तु निरवच्छिन्नशुद्धघटत्वा-दिप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वाभिन्नप्रकारतानिरूपितप्रतियोगितानिष्ठसंसर्गता-निरूपिताभावप्रकारतानिरूपितधमिविशेष्यता निर्देश्या, न तु यः प्रतियोगी यदभा-वे प्रतियोगितया भासते स एव धमिणि न गृह्यत इति केनाष्यनभ्युपगमात् । अवच्छिन्नत्वभानस्य तत्र सार्थक्यकथने वोज्ञाभावात् । एवक्क सान्प्रदाविका इत्युक्तवा लिखितमेव सन्यगिति।

॥ समाप्तोऽयं प्रन्थः ॥

१ यः = घटादिः । २ यदभावे = घटाद्यभावे । ३ स एवं चे घटादिरेव ।

श्रीगऐशाय नमः।

अथ लाघवगीरवरहस्यम्।।

श्रीश्यामाशर्णम् ॥

[क] अवनिपवनगन्धहेतोः... [?] सवलति स स्वयं जगदग्डिपग्डभावः। लचुगुरुतुलनातुलाप्रकान्तु दृहिणगुणस्सभरं गुत्र ि ए ?] त्रयस्य ॥१॥ हिरययगर्भस्य गुरुश्शरीरं स स्वयं लघुर्यः पुरुषः पुराणः। श्रणोरणीयान् महतो महीयान् पश्यत्यचत्तः स शणोत्यकर्णः नयुः [?] शरीरसंख्याभ्यां लोकं कल्पनया गुरुः । श्रविक्रियः क्रियाः कुर्वन् द्वं ?] यो मे शर्एं शिवः ॥३॥ सकलाङ्करकारिबोजानुगतं तदकारि व्यावृत्तम्। कुर्वद्रुपत्वं नाम मामान्यं न करुरियतुमुचितम गौरवान ॥४। ननु गौरवेण गुरुवस्तुसिडिवी प्रतिवध्यते तद्भाव सिद्धिवी क्रियते ? श्राद्ये गौरवस्य स्वरूपसती ज्ञायमानस्य प्रतिवन्ध [क]त्वं, गुरुवस्तुनो भ्रमात्मिकापि सिद्धिरनुपपन्ना । ये [१] गौरवप्रहस्य कम्बुप्रीवा-दिसत्त्वविशेषेण गौरवप्रकारकज्ञानत्वेन यदि प्रतिबन्धकत्वं तदा किमस्य प्रतिबध्यतावच्छेदकम् ? न तावत् कम्बुग्रीवादिमत्त्वागाहिबुद्धित्वं वा ? नि-रुक्तगौरवज्ञानसत्त्वेऽपि कम्बुयीवादिमानिति बुद्धश्रदयात् कम्बुयीवादिमत्त्व-धर्मितावच्छेदकत्वविशेषणकवृद्धित्वन्तथेति चेन्न, गृहीतगौरवैरिप कम्बुमी-वादिमत्त्वे धर्मिणि विषयतासंसगीविन्छन्नस्य ज्ञानविशेषाभावप्रतियोगि-तावच्छेदकत्वस्य संसर्गतया प्रकारतया च ब्रहात्। अन्यथा कम्बुमीवादिम-त्त्वन्नास्तीति प्रतीतिर्नोत्पचेत घटत्वव्यधिकरण् त्वतद्वयभिचरितत्वप्रह्काले [श्ल]कम्बुयीवादिमत्त्वं गुर्वितिज्ञानसत्त्वेऽपि तृद्घटितसामानाधिकरण्यघट-की भृतसंसर्गावि च्छिन्न प्रतियोगिताव च्छेद [क] त्वस्यापि प्रहा च। ननु गौर-

वं नाम सावि पदार्थः तथा च घटत्वावधिकगौरव्यकारककम्बुमीवादिम
स्विशेष्यकनिर्णयस्य या प्रतिवन्यकता तत्र सामानाधिकरण्यतुल्यकालीनत्वाभ्यां सामानाधिकरण्यमात्रेण वा घटत्वकम्बुभीवादिमस्वयोग्समनियतत्वप्रहोऽप्यवच्छेदकः तत्प्रतिवध्यतावच्छेदकस्तु येन संसर्गणं तयोः
सामानाधिकरण्यप्रहः तत्संसर्गावच्छिन्नावच्छेदकताविशेषण्ककम्बुमीवादिमस्वधर्मिकबुद्धित्वम्, तदुभयवैशिष्टचावगाहिबुद्धित्वं वा तेन समवायादिना कम्बुमीवादिमस्वसमनियतं घटत्वं तद्पेत्तया गुक्त च, कम्बुमीवादिमस्विमित्त महेऽपि विषयित्वादिसंसर्गेण कम्बुमीवादिमस्वस्य प्रतियोगित्वकारण्वाद्यवच्छेदकत्वप्रहो नानुपपन्नः। [२क] अस्तु वा धर्मयोःसमनियतावच्छेदकत्वप्रहणमेव प्रतिवन्धकतावच्छेदकं, तेन घटत्वस्य गगनाद्यवृत्तिवृत्तित्या कम्बुमीवादिमस्वविषमव्यापकत्वप्रहकालेऽपि न कम्बुमीवादिमस्वेऽवच्छेदकत्वस्य प्रहो
न वा सत्तात्ववैयधिकरण्यप्रहेऽपि सत्तेतरजातित्वादौ सामान्यादिवृत्यभावप्रतियोगितावच्छेदकत्वस्य प्रत्ययः।

भवति चैवं सत्तात्वसमिनयत्रहेऽपि गुणान्यत्वविशिष्टसत्ताः ते प्रतियोगितावच्छेदकत्वबुद्धिः । अत्र च यत्संसर्गावच्छिन्नमवच्छेदं तद्वचिक्ठन्नत्वेन समिनयत्वेनियमो निवेशनीयः, तेन सत्तेतरज्ञातिसत्त्योस्तादात्म्यविषयत्वादिना परस्परिवरोधे व्यभिचारप्रहेऽपि न जृतिः । अत एव
सत्तात्वगुणान्यत्वसत्तात्वयोस्तादात्म्यसंसर्गावच्छिन्नसमिनयतावच्छेदकत्वप्रहाद् गुरुणा गुणान्यसत्तात्वस्य नान्योन्याभावप्रतियोगितावच्छेदकत्वं प्रतीयत इति चेत्, एवमन्त्यावयविभिन्नजन्यभूतत्वादौ स्पर्शत्वाद्यपेत्त्या गौरवप्रतिसन्धानेऽपि तत्र द्रव्यारम्भकतावच्छेदकत्त्वम्हः केन प्रतिवध्येत, निह स्पर्शवत्त्वमन्त्यावयविभिन्नजन्यभूतत्वसमीनयमावच्छेदकं घटादिवृत्तित्वात् ।
न च समनियमावच्छेदकत्वमपहाय लघुधमें व्यापकतावच्छेदकत्वम्हः एव
प्रतिबन्धसहकारोति वाच्यम्, एवं सित दाहं प्रति संयोगेन कारणतायां
धर्मावच्छिन्नत्वानुमाने गुद्धविह्नत्वस्यातिप्रसञ्जकत्वप्रतिसन्धानात् मण्यभावविशिष्टविह्नत्वादेरेवावच्छेदकत्ववत्त्या प्रहणप्रसङ्कः । मण्यभावत्वापेत्त्या
गौरवप्रतिसन्धानेऽपि प्राह्यकारणतावच्छेदकसंयोगेन मण्यभावे ताद्दश्विह-

१ गगनाद्यवृत्तितयेनि याः वि० पु० पाठः । २ समनियतत्वं निवेशनीयमिति- वि●

पु पाठः । ३ स्पर्शवत्वा वि पु पाठः ।

ज्यापकत्वश्रहाभावात् , न च तादृशस्थले पृथगन्वयव्यतिरेकाभ्यां संयोगेन व-ह्रे विशेषण्तया मण्याचभावस्य कारण्ताद्वयधीव्ये संयोगेन कारण्तायां शुद्ध-बह्नित्वेन मण्यभावविशिष्टविह्नित्वं विशेषण्तया कारण्तायां शुद्धमण्यभावत्वेन बह्निषिशिष्टमण्यभावत्त्रमन्यथासिद्धम्, परस्परसहकारित्वकल्पनादेवाति प्रसङ्गभङ्गादिति वाच्यम् । एवमपि द्रव्यत्वेन दृढ्दण्डत्वादेरन्यथासि द्धिप्रसङ्गात् , न च तद्धर्मनिष्ठतद्वच्छेदकतायाह्कसामयोसमवह्तिन्तद्-वधिकगौरवज्ञानमेव द्वितीयधर्मे तद्वच्छेदकताप्रहप्रति-बन्धकं, जलाहरणादावन्वयव्यतिरेकाभ्यां घटस्य कारणत्वप्रहे यत्र कुत्रचि-द्व ब्छेद्द ताप्राहकेण सामान्यतो हप्टेन तुल्यवदेव घटत्वकम्बुग्रीवादिम-त्त्वयोरवच्छेद्कत्वप्रह्णसामप्रयां विद्यमानायां घटत्वापेत्तया कम्बुप्रीवादि-मस्वं गुरु इति प्रतिसन्धाने गुरुधर्मेऽवच्छेदकत्वप्रहप्रतिबन्धात्मिका विनि-गमना क्रियते, द्रव्यत्वादेस्त्वतिप्रसञ्जकत्वप्रतिसन्धानकाले घटादिकारणता-वच्छेदकत्वप्राह्का सामयी नास्तीति तदपेच्या गुरुणोऽपि टढ्द्एडत्वादे-अन्त्यावयविन्यसमवायिकारणविरहादतिप्रसङ्गे स्तद्वच्छेद्कत्वमहः । प्रतिहते स्पर्शवत्त्वे द्रव्यारम्भकातिप्रसञ्जकत्वप्रतिसन्धानं नास्तीति विद्यते तत्तद्बच्छेदकत्वप्राहिका सामग्री यतो गुरोरन्त्यावयविभिन्नभूत-त्वस्य न द्रव्यारम्भकतावच्छेदकत्वप्रहः । एवम् सकलसामान्यादिवृत्तेर-भावस्य स्वाभावविरहात्मकत्वलच्यायाः प्रतियोगिताया अवच्छेद्कता-प्राहिका सामग्री सत्तात्वादौ विद्यमाना सत्तेतरजातित्वादौ गुरौ तद्ब्रहं प्रति रुणद्धीत वाच्यम्, एककायं प्रति गुरुणा द्वितीकार्यं प्रति च लघुना धर्मेण युगपदेव कारणत्वयोर्घहणे व्यभिचारात्, एककार्यमनुमित्यादिकं प्रत्यि लघुना परामशंत्वेन गुरुणा च पत्ततात्वेन कारणताद्वयस्य घटादिकं प्रत्येकस्या एव कारणताया लघुना दण्डत्वेन गुरुणा दाढ्यें णाविच्छन्नाया एकेन ज्ञानेन विषयीकरणाच।

इत्थक्च तत्तद्वभें तत्कारणताव्यक्त्यवच्छेद्कत्वमाहिकया सामा-प्र्या समवहितस्य तद्धभाविधकगौरवमहस्य तत्कारणताव्यक्त्यवच्छेद्क-त्वमहं प्रत्येव प्रतिबन्धकत्वमित्युक्ताविप न निस्तारः। न च यस्याः कारण-

१ कारएस्वे या वि० पु॰ पाठः। २ प्रतिबन्धका वि० पु॰ पाठः।

तायाः दण्डत्वमवच्छेदकं न तस्याः दाढर्यं किन्तु कार्णत्वान्तरस्य, श्रत एवै-कत्र नानाधर्माणां यत्र प्रवेशस्तत्रावच्छेदकभेदात् कारणताभेदः, तेपामेकत-मस्य साज्ञादवच्छेदकत्वमन्यतमे चावच्छेदकतावच्छेदकत्विमिति रीत्या विशेषण्विशेष्यभावव्यत्याससम्भवाद् विनिगमनाविरहादवच्छेदकताभेद -सिद्धौ तद्भेदात् कारणताभेदसिद्धेरिति वाच्यं, एवं सति यत्कारणताया अवच्छेदकं घटत्वं तत्कार्णतायाः कम्बुप्रीवादिमत्त्वं मा भवत्ववच्छेदकं तदितरकारणता तु कथं तेन नार्वाच्छद्यते कथम्वा दण्डत्वावच्छित्रकारणता भिन्ना [३क]घटकारणता दृढ्दण्डत्वेन नावच्छित्वते इति वैपम्यस्यानुपपादनात घटवृत्तिः लाहरएकारणतायां करपनालायवापनीत मेकत्वं प्रामाणिकन्तदा दण्डवृत्तिघटकारणतायामपि लाघवादेकत्वमिति तद्वपपादकं दार्ड्यद्रख्योरेकत्र द्वयन्यायेनावच्छेद्रस्त्वमित्यपि ऋाश्रीयते विवृत-मेतित्सद्धान्तःवे । विञ्च यत्र दण्डवृत्तिघटकार्णतायां दण्डत्वाविञ्छन्नःव-हद्धाविच्छन्नत्वच्याप्यस्य च हद्देवं द्र्ष्टत्व।विधकगौरवाव-परामर्शः तत्र दृढस्वद्यद्रस्वोभयाविच्छन्नस्वा -वगाहिन्यनुमितिरनुपपन्ना स्यात् न चैवं ताद्र्र्येण प्रमाणांसद्धेऽर्थे गौरव-सहस्रस्याप्यकिञ्चित्कर्तवात् यदि च ताद्र्प्योपस्थापकप्रमाणाभावविशिष्ट-गौर्वप्रहस्य प्रतिबन्धकत्वसामग्री(स्वीकि)यते तदा इतमनेन, प्रमाणाभावा-देव गुरुधर्मावचिद्यन्नत्वाऽप्रसिद्धेः, । यत्तु अवच्छेद्द्यस्वविषयतानिरूपित-विषयतासंसर्गेण बुद्धौ तादात्म्येन गुरोर्धर्मस्य प्रतिवन्धकत्वमत एव कम्बु-श्रीबादिमत्त्वादेः संसर्गतयापि प्रतियोगितावच्छेदकत्वन्न गृह्यते इति प्रमाण प्रवलादेव गुरुधर्मी नावच्छेदक इति तदनुभवविरोधिकल्पनादुपेच्यम्।

श्रथ द्वितीयगौरवस्य तद्भावसाधकताकल्पस्तु गौरवस्य तब्ज्ञा-नस्य वा स्वतन्त्रतया प्रामाणस्वाभावात् कीदृशस्य प्रमाणस्य सहकारिगौरव-मिति वक्तत्र्यम् । ननु जलाहरणसाधनताऽविच्छन्ना, साधनतात्वादित्यनु-मानेनावच्छेदकतायां निरूपकतया कथितसाधनत्वे साध्यमानायां कम्बुमी-वादिमत्त्वं घटत्वाद् गुरुतरमिति प्रतिसन्धानसहकारात् कम्बुप्रीवादिमत्त्व-

१ व्याद्या वि० पु० पाठः । २ माश्रियते वि० पु० पाठः । ३ सिद्धेः वि० पु० पाठः । ४ अय द्वितीयो गौरवस्य तदभावसाधकताकल्पः, तत्र वि० पु० पाठः ।

बृत्त्पत्यन्ताभावप्रतियो गत्वं तद्बृत्तित्वं वा अवच्छेदकतायां भासते,लाघवोप-नीतं दि वितिकत्तुं रेक्त्यादिकनिय गौरवीयनीतं गुरुव्याधृत्तत्वं व्यापकता-नवच्छेदकमपि साध्यविशेषण्तया अनुमिती भासत इत्यभ्युपगमे विरो-धाभावात् । घटत्त्रात्रविकगीरवपकारतानिरूपिता या कम्बुग्रीवादिमत्तात्वा-विच्छिन्ना विशेष्यता तच्छालिनिएयत्वेन कार्एता, कम्बुधीवादिमत्ताः व्यावृत्तस्वप्रकारतानिक्विपतिविशेष्यस्याभिन्ना याऽवच्छेद[३व]क्तास्वाविछ -न्ना विधेयता तच्छाल्यनुवितित्वं कार्यतावच्छेदकम् एतत्सहकृता पत्तता-परामशीदिघटितानुमितिसाममी माह्यति साधनत्वे कम्बुमीवादिमत्त्वा-वृत्तिं तद्यावृत्ताम्वा अवच्छेदकताम्। न च घटत्वस्य कारण्त्वातिप्रसक्त-त्वप्रह्कालेऽपि कम्बुपीवादिमत्वावृत्तित्वमवच्छेदकतायां कृतो न गृह्यत इति वाच्यम्, लाघवनीतघटत्वे साधनतावच्छेदकत्वमाहिकाया अपि सा-मप्रचास्तत्सहकारित्वोपगमात् । घटत्वगोचरलाघवज्ञानस्यापि घट-त्वोपलचितव्यक्तिवृत्तित्वप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वाभिन्नाऽवच्छेद्कनिष्ठ -विधेयताकानुमितित्वं कार्यतावच्छेदकं, तथा च घटत्वं लघु घटत्वा-पेज्ञया कम्बुमीवादिमत्त्वं गुरु यत्किञ्चिदवच्छेदकतानिरूपकत्वव्याप्यवती सा धनतेति त्रिसमूहालम्बनेन घटत्ववृत्तिः कम्बुपीवादिमत्त्वव्यावृत्ता याऽवच्छे-दकता तन्निरूपिकासाधनतेत्यनुमितिरूत्पद्यते ।

न च कम्बुप्रीवादिमत्त्वच्यावृत्तघटत्त्रवृत्त्यवच्छेदकतात्वच्याप्यपरामर्शन्निताया अनुमितौ गौरवलाघवज्ञानयोव्यमिचार इति वाच्यम्,
कम्बुप्रीवादिमत्त्वच्यावृत्तत्वाद्यनवच्छिन्नत्वेनाप्यवच्छेदकतावृत्तिविधेयताया
विशेषणीयत्वात् । तद्धमीवच्छिन्नव्यापकताज्ञानप्रयोज्या तु विधेयता न तद्धमीनवच्छिन्नेति न व्यभिचारः । अस्तु वा स्वसामान।धिकरण्यस्वाव्यविद्वतोत्तरत्त्रणोत्पत्तिकत्वोभयसंसर्गेण कथितगौरवज्ञानविशिष्टवु द्वौ कम्बुप्रीवादिमत्त्वं गुवितिनिर्णयस्य या कारणता तथैव कारणतयोपपत्तोरितिरिक्तकार्यकारणकल्पनादोषोऽपि न भवति, तथा हि गुरुकम्बुप्रीवादिमत्वविशिष्टवुद्धौ कम्बुप्रीवादिमत्त्वं गुरुरितिनिर्णयस्य कम्बुप्रीवादिमत्त्वावच्छे
देन गुरुत्वाभावाप्रकारकत्वे सति कम्बुप्रीवादिमत्त्वसाग्रःनाधिकरण्येन गुरु-

१ विधेयविशेषण्तया वि० पुट पाठः

S 4

त्वप्रकारकत्वेन कृटिलकम्बुधीवादिमत्ता गुरु ने वेति संशयादि तदुपत्त्यापत्तेः । श्राप तु शुद्धकम्बुधीवादिमत्तात्वावच्छेदेन गुरुत्वामावाप्रकारकत्वेन न कारणत्वं, कृटिलकम्बुधीवादिमत्ता न गुरुः कम्बुधीवादिमत्ता तु गुरुर्भवत्येवेति समुचयादिष तादृशबुद्धयुन्गदात् । नाषि शुद्धकम्बुधीवादिमत्तात्वसामानात्वावच्छेदेन गुरुत्वाभावाप्रकारकत्वे सति शुद्धकम्बुधीवादिमत्तात्वसामानाधिकरण्येन गुरुत्वप्रकारकत्वेन, कृटिलकम्बुधीवादिमत्तागुरुनं वेति संशयाद्
तदुत्पत्त्यापत्तेः, श्राप तु शुद्धकम्बुधीवादिमत्तात्वावच्छेदेन गुरुत्वाभावाप्र[४क] कारकत्वे सति शुद्धकम्बुधीवादिमत्तात्वसामानाधिकरण्येन गुरुत्वप्रकारकत्वेन, तथा च कृटिलकम्बुधीवादिमत्तागुरुः कृटिलाभाववांश्च घट इति
ज्ञानान् शुद्धकम्बुधीवादिमत्ताप्रकारकघटविशेष्यकविशिष्टवैशिष्ट्यबुद्धश्चरुप-

स्या तत्र व्यक्षिचारः। न च ताहशस्थले विश् ष्टवैशिष्टश्यवृद्धिये नोत्पद्यतइति देश्यं तथा सति कृटिलकम्बुपीवादिमत्तात्वसामानाधिकरण्येन गौरवनिर्णयघिटतिविशिष्टवैशिष्टश्यद्धिसामप्रथा इच्छाविशिष्टायास्तिद्वरत्र प्रतिबन्धकतायां कृटिलाभाववत्तानिर्णयाभावप्रवेशप्रसङ्गात् । श्रनुभविदरोधाच तस्मान् कारण्वैशिष्ट्यमेव विशेषण्तावच्छेदकप्रकारकनिर्णः यजन्यतावच्छेदकम्, इत्थञ्च कम्बुप्रीवादिमत्ता गुरुरिति ज्ञानस्य विशिष्टवैशिष्ट्यद्धिसामप्रथामिवावच्छेदकताव्याच्यपरामश्चिरितायां कम्बुप्रीवा दिमत्ताव्यावृत्तावच्छेदकत्वनिरूपकसाधनत्वानुमितिसामप्रथामिप घटत्व
मभ्युपेयते । एतेन साधनता कम्बुप्रीवादिमत्त्वव्यावृत्तिभन्नावच्छेदकतानिरूपिका न भवतीत्येताहशेन्रवाधोपनीतमपि कम्बुप्रीवादिमत्त्वव्यावृत्तत्वंविधेयतानवच्छेदकीभूय विधेयविशेषण्तया भामन इत्यभ्यपेयं गौरवज्ञानतुत्वयशोलत्वादितरवाधस्य, ताहशेतरवाधप्रयोज्यानुमितौ गौरवज्ञानस्य व्यभिचारः। किञ्च गौरवज्ञानादिप्रयोज्यापि विधेयता गौरवाद्यपनीतधर्मावच्छिनेवानुभूयते, श्रन्यथाऽनुमितौ गौरवाद्यपनीतधर्मविपयत्वस्यायोग्यत्वप्रसङ्गान।

१ ईहश पु॰ वि० पाठः ।

श्रमुमितित्वाविष्ठज्ञविशेष्यानिरूपितविषयत्वीयस्वरूपसंसर्गाव चिन्नज्ञप्रकारतासंसर्गेण मानसवुद्धौ तादात्म्येन विधेयतयाऽनुमितिविशेषण्तापत्रविषयतानिरूपकत्वेन विषयता मानसे तादात्म्येनोद्देश्यताया श्रमुमितिविशेषण्तापत्रविषयतानिष्ठप्रकारतावच्छेदकतासंसर्गेण तत्पुरुषीयमानसवुद्धौ स्वविधेयतावच्छेदकदकत्वसंसर्गेण तत्पुरुपीयानुमितेरनुमितिविशेषण्तापन्नविषयतानिरूपकविषयतानिष्ठिविशेष्यतानिरूपकविषयनिष्ठप्रकारतावच्छेदकतासंसर्गेण तत्पुरुपीयमानसवुद्धौ स्वोद्देश्यताववच्छेश्कतासंसर्गेण् [श्रख] तत्पुरुपीयानुमितेश्च प्रयक् कारण्ताभ्रयुपगमस्यावश्यकतया श्रमुमितिनिरूपितप्रकारत्वविशेष्यत्वादेरयोग्यत्वात् , न हि पर्वतमनुमिनोमि विह्नमत्त्वेन विह्नमनुमिनोमि द्रव्ये विह्त्वमनुमिनोमि इत्यादिकं पर्वतो
विह्नमानित्यनुमातारः प्रतियन्ति, न चानुमितिप्रकारत्वविशेष्यत्वयोरयोग्यत्वे
कथं तत्सिद्धिरिति वाच्यं , वाधसत्प्रतिपत्तादिप्रतिवध्यत्वान्यथानुपपत्त्या
तत्र प्रकारत्वादिसिद्धः, न हि विधेयत्वाद्यविद्धन्ननं वाधादिप्रतिवध्यं प्रतिवनथकत्वान्तरकल्पानागौरवादाश्रयासिद्ध-थादेरदोषत्वप्रसङ्गाव ।

न च गौरवोयनीतधर्मप्रकारतानिरूपितविशेष्यताविधेयत्वाभिन्ने-वाभ्युपेयत इति कथं न योग्या भवेदिति वाच्यं, तथापि तदनवच्छेदकतापन्नं कम्युप्रीवादिमत्त्वव्यावृत्तत्वं कथं विधेयविशेषण्यं मानसप्रत्यत्तविषय इत्य-नुपपत्तितादवस्थ्यात्। न च सम्भवति गवाश्वयोरिव विधेयत्वविशेष्यत्व-योरभेदः परिदृश्यमानविलत्तण्व्यक्तिकल्पनागौरवदोपस्योभयत्रापि तुल्य-त्वात्, न च गौरवाद्यपनीतधर्मस्य विधेयतावच्छेदकत्वे शुद्धावच्छेदकता-सिद्धिकालेऽपि गौरवप्रहसहकृताऽवच्छेदकताव्याप्यपरामशाद्विशिष्टानुमि -तिप्रसङ्ग इति चेन्न, इष्टापत्तेः, अभ्युपेयताम्वा गौरवादिप्रयोज्यानुमितौ शुद्धव्याप्यतावच्छेदकधर्मावच्छिन्नापि नियता विधेयता तथा च शुद्धसिद्धौ सत्यां व्यापकसामग्रीविरहादेव न विशिष्टानुमितिः।

एवं सित गौरवज्ञानिविशिष्टशुद्धपरामर्शघिटतायास्सामप्र्या विशिष्ट-सिद्धस्यभावं निवेश्य भिन्नविषयकप्रत्यचादौ न पृथक् प्रतिबन्धकतापि कल्य-ते क्लुप्ताया शुद्धसिद्धस्थभावविशिष्टशुद्धपरामर्शघिटतानुमितिसामग्रीप्रति -वन्धकतयैवोषपत्तेः , सत्यां शुद्धसिद्धौ सत्यिष गौरवादिज्ञाने भिन्नविषयक- प्रत्यन्नादेरेवाभ्युपगमादतो गौरवज्ञामस्य कस्बुमीवादिमन्बव्यावृत्तावच्छेद-कताव्याप्यपरामश्जनितानुमितौ व्यभिचारो भवत्यनेन लाघवज्ञानमपि व्याख्यात इति निरस्तम् कारण्वेशिष्टचस्य कार्यतावच्छेदकस्वात् । नत् कम्बुग्रीवादिमत्त्वव्यावृत्तत्वतदवृत्तित्वादेरनुपस्थितिकाले कथं गौरवज्ञान-मुपयुज्यत इति चेत्, नोपयुज्यत एव, तथा हि यत्र साधनतापत्तः ऋवच्छेद∙ कतानिरूपकतासंसर्गेण साध्यः तत्रानुमाने घटत्वकम्बुत्रीवादिमस्त्रयोकप-स्थितत्वेनावच्छेदकत्वप्रसक्तौ घटत्वं लघु ततः कम्बुग्रीवादिमत्त्वं गुर्वितिज्ञान-बलात् घटत्ववृत्तित्वं कम्बुमीवादिमन्ववृत्तित्वाभावे विधेयविशेषण्तया । पक] भासते अपेक्ष्यते चात्र साध्ये अवच्छेदकतायान्तत्वृत्तित्वसम्भावनं, न हि घटत्वापेचया गौरवपृथृलरासभत्वं गुरुतरमिति प्रतिसन्धानवलात् ताहरारासभत्वावृत्तित्वमपि जलाहरणकारणता व्यवच्छेदकत्वे भासत इत्यनु-भूयते, नचान्यथैव निरस्ते वस्तुनि कचिद्पि गौरवसुपन्यस्यन्ति तान्त्रिकाः। एवं यत्र महानसीयवहितदन्यसाधार्णवहित्वाव च्छन्नसाध्यकानुमाने महा-नसीयस्तिद्तरश्च विहः पर्वते सम्भाव्यते तत्र गुरुमेहानभीयो विह्नर्लघुरितर इति ज्ञानाभ्यां महानसीयवहन्यभाववान पर्वतो महानसीयेतरविज्ञमानित्यनु-मितिक्त्पचते इत्थं पत्तीयमपि गौरवं लाघवञ्चोपयुज्यते, तथा हि घटत्वकन्तु-मीवादिमत्त्वयोरन्यतर्त्वसामानाचिकर्ण्येन जलाहरण्वारण्तावच्छेदकत्वे साध्यमाने कम्बुमीबादिमत्त्वं गुर्विति प्रतिसन्धानवलात् कम्बुमोबादिमत्ता-त्वावच्छेदेन साध्याभावो भासते यदि च स्वातन्त्रयेणानुसिति षयता न प्रा-माणिकी किन्तु विधेयत्वोद्देश्यत्वादिपारतन्त्र्येणैव तदा साध्ये कम्बुग्रीवादि॰ मत्त्वव्यावृत्तत्वं भासत इत्येवाभ्युपेतव्यम्, इत्यञ्ज गौरवात्तिसन्नभावस्य तद-भावस्य वा साधकमि[ति]पद्मः सम्भवत्येवेति चेत्, उच्यते भ्याद्पीयं प्रक्रिया यदि गौरवन्नाम कश्चिद्नुगतः पदार्थः शक्येत निवंक्तुम्, न त्वैकत्त्रमात्रव्या-पकविधेयतापर्याप्तिर्घटत्वे लाघवं, द्वित्वसामान्यसमानाधिकरणाभावप्रातयो-गिन्या विषयतायाः पर्याप्तिरिति यावत् घट इति ज्ञानीयपकारत्वादिस्बरूपा हि विषयता घटत्वमात्री पर्याप्त्यैव वर्त्तते कम्बुमीवादिमत्त्वे पर्यापा तु विषयता-नैकत्वव्यापिका, त्रिषु विशेषण्विशेष्यसंसर्गेषु पर्याप्तत्वात् , एकत्वावक देवेनै-कमात्रवृत्तिधर्मावच्छेदेन वा पर्याप्तभानाविषयतालाघवं दित्वाद्यवच्छेदेन दि-त्वादिव्यापकधर्मावच्छेदेन वा पर्याप्तविषयतागौरविमिति यावत् । ननु के-य मिभनवा विषयता विशेषए विशेष्य संसर्गेष पर्या वर्तते प्रत्येमपर्याप्त-

प्रकारत्वादिभ्यो भिद्यते इति चेत् सेयं विशिष्टः शिष्टचगो वर्ञ्ञानीय-विशेषण्विशेष्यतावच्छेदकप्रकारकज्ञानादिजन्यतावच्छेदिका विशेष्ये विशेषण् तत्र च विशेषणान्तरमात्रमवगाहमानां वुद्धिन्दे। वर्त्तयन्ती लौहित्यप्रकारतानिरूपितसमवायरं सर्गतानिरूपितव दिन -शेष्यत्वस्वरूपशङ्खलितविषयताश्रयेषु ख्रुडशः प्रसिद्धेषु देज्ञा-

निकविशिष्टेषु लोहितवह्यादिष्विप व्यावर्त्तमानो विशिष्टे न रक्तद्र्दादिना-पुरुषं जानामीत्यनुभवसान्तिण्। प्रकारत्वविशेष्यत्वस्वरूपाभ्यां भिन्नैवेत्यन्य -देतत् । वस्तुतस्तु प्रकारितासंसर्गाविच्छन्नप्रतियोगिताकद्वित्वाविच्छनाभा-ववज्ज्ञानप्रकारत्वं लाघवं, घटत्वादौ घट इति ज्ञाने हि प्रकारि [५ख] तया न इयं वर्तते किन्तु घटत्वसात्रम्, तादृशज्ञानाप्रकारत्वं गौरवं, विशिष्टदार्थे कम्बु-शीवादिमत्वादौ विद्यते, विशिष्टप्रकारके हि झाने विशेषणं च विशेषणतावच्छेद-क्छ इयं नियमतः प्रकारितायां वर्त्तते , अत एवाखण्डोऽप्यभावादिव्यक्तिजाः त्यपेचया गुरुरिति व्यपदिशन्ति स्वऋषेण जातिभिन्नपदार्थानामप्रकारस्वात् ता-दशक्कानप्रकारत्वाभावश्य यद्धमीवच्छेदेन गृह्यते तद्धमीवशप्टावित्तत्वं तद्धमीन -विच्छिनत्वम्वाऽवच्छेदकत्वादौ साध्ये शासते , ऋस्ति च तादृशज्ञानप्रकारता-याः स्वरू पेणाधिकरणे घटत्वं घटत्वत्वाद्यवन्छेदेन प्रकारताद्वयश्चन्यज्ञानप्रका-रत्वस्याभाव इति घटत्वत्वविशिष्टावित्तत्वं तदनविच्छन्नत्वम्व। अवच्छेद् ता-यां सम्भवति स्वकृषेण प्रकारताद्वयशृन्यज्ञानप्रकारता,वत्यपि घटत्वे घट-त्वत्वाद्यवच्छेदेन तद्भावः घटो वलवन्वेन न चान्तपविषयः किन्तु स्वरूपवन्वे नेत्यवाधिताऽनुभवदलात् विषयःवस्याव्याःयवृत्तिःवीपगमान् , श्रत एव त-ज्ज्ञानविषयकज्ञानाजन्यज्ञानप्राह्यत्वं रजतत्वप्रकारतात्वावच्छेदेन अभ्यूपग-च्छन्तोऽपि प्रामाण्यत्वावच्छेदेन तदभावं ताकिकाः साधयन्ति । भवत्वाप्र-कारताद्वयशून्यज्ञानत्वव्यापकत्वस्य प्रकारितासंसर्गाविच्छन्नप्रतियोगिताका-भावस्य प्रतियोगित्व मेव गौरवं स्वीक्रियताञ्च घट इति ज्ञाने घटत्वत्वावच्छित्र-स्य प्रकारितया श्रभावः सत्तावति गुणे गुणकर्मान्यसत्ताभावात् सा च प्रति-योगिता यद्धमावच्छेदेन गृह्यते तद्धर्मविशिष्टावृत्तित्वमेवसिद्धःचत्यवच्छेदकता-याम्। अत एव घटत्वत्विशिष्टघटत्वेनावच्छेदकतामाहकप्रमाणप्रसरः, प्र-कारिताद्वयशून्यज्ञानसामान्ये घटत्वत्वेन प्रकारिता चावच्छित्र-

⁽१) बुद्ध-चादिष्विप पर्याप्यमान वि० पु० पाठ: ।

प्रतियोगिताकस्याभावस्य प्रह्णात् प्रतियोगितावच्छेदकथमीवच्छिन्ना-धिकरणतयेव सार्द्धमत्यन्ताभावस्य विरोधातः। अन्यथा समवायेन सत्तावति गुणे गुणान्यत्वाभावस्य दौलंभ्यापत्तेः, प्रतियोगितावच्छे-दकसंसर्गेण प्रतियोग्यधिकरणताया गुणेऽपि सत्वात् अत एवोत्तेजकसमव-धानकाले तदभावविशिष्टमण्यभावो मणिसत्यपि दाह्येवस्तुनि निरावाधः।

यत्त् विशिष्टाभावो द्विविधः एको विशेषणोपलज्ञितदिशेष्यस्या-भावः, द्वितीयस्तु विशेषितस्य, दृष्टिपुरुषो नास्तीत्येवसाकारिका एव बुद्धेहैं विध्यस्यानुभवसिद्धत्यात् , अपसारितद्रे पुरुषे प्रथमविशिष्टा-[६क] भावस्याप्रतीतेः द्वितीयस्य प्रतीतेः सर्वजनीनत्वात . तद्वैलच्चरयञ्च न प्रकारकृतं किन्तु तदुपलिच्ताभावप्रतीतौ प्रतियोगितावच्छेदकीभ्य शुद्ध एव संयोगादिः संसर्गत या भासते, तद्विशेषिताभावप्रतीतौ तु विशेषणात्वाविञ्चन्ननिरूपकताक गुद्धसमवायेन गुणान्यत्वस्य गुणे न विद्यत एवाभावः, किन्तु गुणान्य-त्वावच्छिश्वनिरूपकताकसमवायेन । न च ताहशाबावस्य शुद्धसत्तात्वमे-व प्रतियोगितावच्छेदकं सम्भवतीति गुणे सत्ता नास्तोत्यपि प्रत्ययप्रसङ्गः प्रतियोगितावच्छेदकतया गृहचमाऐनैव प्रतियोगितावच्छेदकसंसर्गानुस-पकतावच्छेदकतया भासमानेनापि धर्मेण विशेषितश्यैव प्रतियोगिनोऽभावप्र-तीत्या विषयीकरण्नियमात् , प्रतियोगितानवच्छेदकस्यापि प्रतियोगिता-वच्छेदकसंसर्गानिरूपकतावच्छेदकस्य धर्मस्य प्रतियोगिविशेषण्तया भानो-पगमात्, सम्भवति च तद्धमीविच्छन्ननिरूपकताकसंसगीनवाहिबुद्धि प्रत्येव विशेषण्तावच्छेदकप्रकारकनिर्णयस्य जनकत्वं ताहशसंसर्गावगाहि -त्वाभावात् प्रकृते तस्यासम्भवात् लाघवेन सत्तात्वभात्रस्य संवर्गप्रतियागिता-वच्छेदकत्वाविशिष्टे तद्वाधकान् , तथा च विशेषणतावच्छेदकप्रकार्यज्ञान-सत्त्वेऽपि बाधकसद्भावात् न तत्कार्योत्पत्तिः , तदन्यत्वस्य भासकान्तरस्य चाभावादिति भावः। तद्भावादेव सदन्यसत्ता नास्तीति प्रत्ययः। अथ गुणान्यत्वविशिष्टा सत्तेति विशेषणतावच्छेदकप्रकारकनिर्णयस्य सत्त्वप्र-कारतानिरूपिता या गुणःन्यत्वावच्छिन्ननिरूपकत्वेन।वच्छिन्ना संसर्गता त-च्छालिबुद्धित्वमेव जन्यतावच्छेदकं तच गुणान्यसत्तावान गुणान्यसत्ता नास्तीत्युभयसाधारणं तदैव स्याद्यदि गुणान्यत्वाविच्छन्ननिरूपक -

ताक्तवेन प्रथमे समवाय इति वद्द्वितीये प्रतियोगितासत्त्वाभावयोस्संसगतया भासेत, न च त्वया गुणान्यत्वस्य प्रतियोगितावच्छेदकतया भानमभ्युपेयते प्रतियोगितावच्छेदकसमवायसंसर्गस्तु न प्रकारतायाः निरूपितमिति कथं तत्माधार्यमिति चेन्न , प्रतियोगितावच्छेदकसंसर्गतयापि प्रतियोगि-प्रकारतानिरूपकत्वाभ्यपगमात् । हदे वहिनीस्तीति युढौ वहिप्रकारतानिरू-पिनसंयोगसंसर्गतानिरूपितावच्छिन्नत्वसंसर्गतानिरूपितप्रतियोगित्वसंसर्गता-निरूपितनिरूपितत्वसंसर्गतानिरूपितान्योगित्वसंसर्गतानिरूपिताभावत्वाव -च्छिन्निशिष्यताबद्धपपतिसिद्धा संयोगेन वहिमान् शिष्ट्युद्धिप्रतिबध्यप्रतिबन्द्रकतावच्छेदकता अन्यथा समवेतसंयोगस्वरूप-परम्परासम्बन्धावच्छिन्तप्रतियोगिताकाभावावगाहिबुद्धेरिप सङ्गात् । शुद्धसंयोगसंसर्गाविच्छन्तत्वावगाहित्वप्रवेशे प्रमेयसंयोगेन व -ह्यभावबुद्धेरसङ्गहप्रसङ्गात् । किन्तु प्रतियोगितावच्छेदकसंसर्गतायाः प्रतियोगिप्रकारतानिरूपकत्वानभ्युपगमे समवायिसंयोगस्य परम्परासम्ब-[ख]न्वमुद्रया विशिष्टसम्बन्वमुद्रया च द्रेधा प्रतियोगितावच्छेदकं तद्भे देन द्विविधोऽभावस्तयोविचित्रा च प्रतीतिरित्यनुपपन्नं स्यात् उभयत्रापि प्रतियोगितायाः समवायिसंयोगावच्छिन्नत्वेनावगाहनाविशेषात् ।

मम मते तु परम्परासम्बन्धम्थले समवायसंसर्गता प्रतियोगिप्रका-रतानिरूपिता न त्वधिकरणसंयोगादिसंसर्गता, श्रेणौविशिष्यसंसर्गस्थले तु संयोगानिष्ठा समवायसंयोगत्वस्वरूपविशिष्टधर्माविच्छन्ना संसर्गता प्रतियोगिप्रकारतानिरूपितेति वैचिष्टयसम्भवात् , व्यधिकरणसंसर्गस्य प्रतियोगितावच्छेदकत्वेन संसर्गतायाः प्रतियोगिप्रकारतानिरूपकत्वेऽपि यथा न संयोगेन रूपाद्यभावप्रतीतेर्श्व तथा सिद्धान्ततत्त्वे व्यक्तम् । एवक्च प्रकृते तु तद्धपलित्ताभावप्रतीतौ तद्वचिछन्न-निरूपकताकत्वेन गुद्धसमवायादिसंसर्गाविच्छन्ना प्रतियोगिता भासते , तद्विशेषिताभावप्रतीतौ तु एतद्विच्छन्ननिरूपकताकसमवायादिसंसर्गाव-विच्छन्नत्वेन प्रतियोगित्वे तदुपलिन्तप्रतियोगिप्रकारतानिरूपितासंसर्गता भ-

अप्रामार्य । वि० पु० पाठः ।

वतीति विवेकात् घट इति ज्ञाने च गुद्धविषयताविच्छन्नप्रकारताकः येन केनापि धर्मेण घटत्वस्थाभावो नास्तीति मतं, तत्रापि घटत्वत्वाविच्छन्न-प्रकारतासम्बन्धाविच्छन्नप्रतियोगिताको घटस्वत्वविशेषितस्याभावः प्रकारि-ताद्धयणून्यज्ञानसामान्यवृत्तिरिति ज्ञानमेव घटत्वत्वविशिष्टवृत्तित्वभवच्छेद-कतायां प्राह्येदिति दिक्।

एवं त्रिघटितस्य विशिष्टपदार्थस्य प्रकारितात्रयरिहतज्ञानप्रकारत्वशु-न्यत्वभेव गौरवं तत्प्रतियोगिप्रकारत्वं चैकघटितयोर्लाघवं, लाघवन्तु घटत्वादौ किञ्चिदुपलचणधर्मसामानाधिकरण्येन गृह्यमाणं तथैव घटत्वादिवत्तित्वमव-च्छेदकत्वादौ प्राहयति।

अस्तु वा प्रकारिताद्वयशून्यज्ञानविशेष्यितानिरूपिततया प्रकार-त्ववत्तिप्रकारताया भिन्नस्याऽविच्छन्नस्य वा विशेष्यत्वस्य निरूपकान-व च्छित्नघटत्वनिष्ठप्रकारताकं प्रकारताद्वयशून्यं ज्ञानं घटत्वप्रकारकमित्याका-रकं ज्ञानं घटत्वनिषठ।निरवच्छिन्नपकारता निरूपितव त्तित्वनिषठविषय ता ७को निक्विपतावच्छेदकत्वादिनिष्ठविशेष्यताक ज्ञानजनने कारणम्, समवायाति-रिक्संसर्गेणानवच्छिन्ना जातिर्न विशेषणी भवतीति न पुनरप्रामाणिकं रज-तत्वमिति व्यवसायानन्तरं ज्ञानविशेषण्तया न रजतत्वानुव्यवसाये व्यभिचा-रि चेत्येवं शरीरगौरवलाघवेन दुर्वले, ननु तथापि किन्नाम संख्यागौरवमथ ब-हुत्वमनेकत्वम्वा तत्, तच यद्धमीवच्छेदेन गृह्यते तद्धमीविशिष्टभेदः तद्धमीवद-व त्तित्वम्वा विधेयधर्मे भासत इति चेत् ति गन्धसमावायिकारणतायां धर्मा-बिछन्नत्वे साध्यमाने जातिर्बहुरिति प्रतिसन्धानवशात् धर्मे जातिभेदो श्रवच्छेदकतायां जात्यवत्तित्वम्वा कथं भासेत, श्रत एव जातौ सदिप शरीर-लाघवज्ञानं जातित्वोपनयं प्रति कथमित्यनुषच्य च न समेत । न च बहुत्वगौर-वं बहुत्ववता ततो भेदं तदवत्तित्वं वा उपनयति, तथा च सम्बन्धसमवायिका-रणतायां धर्मावच्छिन्नत्वसाधने धर्मे बहुभेदोऽषच्छेदकतायां बहुवित्तत्वम्बा भासत इत्यपि साम्प्रतम् एकस्यापि पदार्थान्तरमादाय बहुत्ववत्त्वेन एकवृत्तेर-पि बहुत्ववत्तित्वेन च सर्वत्र संख्यागौरवोपनीतधर्मभानेऽप्रामाएयप्रसङ्गात् । एको न ब्राविति तत्ता न बहुवृत्तिरिति प्रतीतिवलादेकस्वे द्वित्वाधिकरणताऽवच्छे-दकत्वस्य , तत्तायां बहुत्वावच्छित्राधिकरण्यकत्वस्याभावो विषयः यदि च ला-

ववीपनीतजातिनिष्टावच्छेदकतायां बहुत्वावच्छित्राधिकरणताकत्वाभावा गौ-रवेणोपनीयत इति अर्थादेकजातिमात्रवृत्तित्वं सिद्धथतीत्युच्यते तदापि जा तिद्वये प्रत्येकमवच्छेदकताद्वयसिद्धचावि तादृशानुमितेश्चरितार्थःवाद्भिमता-निर्वाह इति चेत् , उच्यतं , प्रकारिताद्वयशून्यज्ञानप्रकारत्वाभाव एव गौरवं तच विशिष्टधर्मावच्छेदेन गृद्यमाणं शरीरगौरवं वहत्वावच्छेदेन गृद्यमाणं संख्यागौरवमभयमप्यवच्छेदकत्वादौ विशिष्टधर्मबहत्वाद्यविच्छन्नत्वं साध-यति। न च तथापि वहनामनविच्छन्नावच्छेदकत्वसिद्धयाप्यनुमितिपर्य-वसानादभिमतानिर्वाह इति वाच्यम् । पत्त्रधर्मवललभ्ये वस्तुनि यादशबहस-च्चे पर्यवसितसाध्ये गौरवमुत्पेच्यते तादशबहुत्वाव च्छेदेन[७स |गौरवमहस्य ता-दशबहत्वबद्धं दोपनायकत्वात । तथा हि चितिकत्तरि साध्यमाने लौकिककर्त्त-बांधवशाद लौकिकः चितिकत्तां पर्यवसितसाध्यः,तत्र यदि कर् कन्यु भयावृत्तित्वे-कत्रितरावृत्तित्वे वा सति लौकिककर् तदितरोभयावृत्तियद्द्वित्वं तत्समवेया-त्तदा वितिकत्ती गुरुस्स्यादित्युत्पेचा सा चन त्वरूपसती हेतुरिति तत्योग्यता-वाच्या सा च व्यापारकर् कर्य भयावृत्तिलौकिककर् तदित्रोभयावृत्तिद्वित्ववै-शिष्ट्रयावच्छेदेन प्रकारिताद्वयशून्यप्रकारत्वाभाववृद्धिस्वरूपा भवति तया ज्ञि-तिकत्तरि ताहशद्भित्ववद्भे दे उपनीयते। न हि कर्णघटोभयत्र लौकिककर्त्-भगवदुभयत्र च समवेतस्य द्वित्वस्याधिकरणे चितिकत्तेरि द्वित्ववत्सामान्य भेदो भवितुमहति तादशद्वित्वञ्च जोवात्मसु प्रसिद्धम् । एवं गन्धसमवायिकार-णतायां धर्माविच्छन्नत्वानुमाने प्रसिद्धजात्यविच्छन्नत्वे बाधात जातौ च लाघव प्रतिमन्धानात् प्रसिद्धजातीतर्जात्यवच्छिन्नत्वं पर्यवसितं साध्यम्, तत्र यदि जातितदितरोभयावृत्तिप्रसिद्धजातितदितरोभयावतिद्वित्वं समवयात्तदा ता-दशजातिमा कः स्यादित्युत्रे चा वा योग्यता , तादृशद्वित्वविशिष्टे गौरवप्रति-सन्धानस्वरूपा तद्वलात् तद्वपलित्तततादृशद्भित्ववद्भेदो विधेयजातौ भासते. पृथिबीत्वग्नधवत्त्वोभयवत्तिद्वित्वं जातितदितरोभयत्र पृथिवीत्वद्वव्यत्वोभयव-त्तिद्विश्वं प्रसिद्धज।तितदितरोभयत्र वंत्ति इति न तादृशद्वित्वभादाय वाधः। एवं गौरिति प्रतीतौ विशेषण्विशेष्यसंसर्गनिमित्तकत्वे साध्ये संयोगादिवि-षयकत्वे बाधात , संयोगादीत (संसर्गनिमित्तकत्वं पर्यवसितं साध्यं तत्र संसर्गतदितरोभयावृत्तिसंयोगादितदितरोभयावृत्तिद्वित्ववद्धे दो विधेयसं -सर्गे भासते , समवायघटोभयवृत्तिद्वत्वं संसर्गतादितरोभयावत्ति , संयोग-न संयोगतदितरोभयावत्तीतिसमवायैक्यमर्थसिद्धं. समवायोभयत्बद्ध

यदि हि समवायद्वयं स्यात्तदा तदुभयत्वमादाय समवाये तद्वद्वे दे बाध एव स्यात् । इत्थळ व्यापकतावच्छेदकतया गृह्यभाणो यो धर्मस्तद्वतदितरोभया-वृत्तिवत्तरोभयावृत्तिद्वत्वं वा यदितरवाधोपभेयधर्मवत्तदितरोभया - वृत्तिद्वित्वन्तद्वच्छेदेन गृह्यमाणं गौरवं तादशद्वित्ववद्वे दं विधेये तद्विशेषणे वा धर्मे ब्राह्यतीति सामान्यव्युत्पत्तिः इतरमपि यत्र प्रसिद्धानां यावतामितर बाधादिना प्रतिचेपादप्रसिद्धभादायेव साध्यस्य पर्यवसानं तादशस्थल एव निरुक्तद्वित्ववद्वे दोपनायकमत एव घटादिकत्तिर लौकिके न निको तादशद्वित्ववद्वे दोपनयः।

श्रत एव समवेतत्ववाधसहकृतेन शब्दो द्रव्यसमवेतो गुण्त्वादि-त्यनुमानो सिद्धयति । मूर्त्तेतरद्रव्यमूर्त्ततदितरयोद्गेव्यतदिनरयोरवर्त्त-मानस्य द्वित्वस्यानधिकरण्यत्वन्नोपनीयते , प्रसिद्धविभूनामप्रतिन्तेपेण।न प्रसिद्धमेवादाय पर्यवस्रानसम्भवात् ।

श्रान्यथा गगनेऽपि व्योमात्मद्दित्वादेस्तादृशस्य सत्त्रेन निस्तकानुमानस्याप्रामाण्यप्रसङ्गानः पर्नतु तादृशस्थले प्राथमि -कानुमानेन गृहीते शव्दसमवायिनि दृव्यशब्दसमवायितदित्रोभयाप-याप्तद्वित्वावच्छेदेन गौरवमुपेच्यते ततो विभुसमवेतत्वव्याप्य मूर्नेतरद्वव्यस-मवेतत्ववत्ताकाः शब्दपरामर्शः ततो विभौ शब्दसमवायितदित्रोभयावृत्ति-दित्ववद्वे दावगाद्दनानुमितिरितिक्रमादेकमात्रसमवेतत्विसद्धः तादृशद्वि -त्वस्त्र शब्दसमवायितदित्रमात्रवृत्तिघटादौ प्रसिद्धम् ।

हन्तैवमात्माद्येकतरसमवेतत्वसिद्धाविष प्रकृतानुमानपर्यवसानादा काशन्न सिद्ध् येदिति चेन्न, शब्दो न विभुद्धयसमवेतः शब्दसमवायितदितरोभयासमवेतद्धित्ववद्भिन्नसमवेतत्वात । नाषि चैत्रमात्रसमवेतः चैत्रोतरममवेतत्वयाहकप्रमाणगोचरत्वादित्यादिषरिशेषान्तरेण विभ्वन्तरसमवेतत्वषाधे प्रसिद्धविभुभिन्नविभुसमवेतत्वसिद्धिसम्भवात । यथा च न भगवदे कसमवेताः शब्दास्तथा सिद्धान्ततन्त्रे प्रपश्चितम । प्राच्यास्तु वहुत्वमेव गौरवं
तच्च पर्यवसित्तविधेयतावच्छेदकविशिष्टयद्धर्मावच्छेदेन गृह्यते तद्धर्मविशिष्ट भेदमसित बाधके विधेयविशेषण्तया बोधयिति तथा च शब्दसमवायिद्वव्यसाधकानुमाने मूर्त्तसमवेतत्ववाधवशात् मूर्त्तेतरद्वव्यमेव पर्यवसितं विधेयता

वच्छेदकं विशिष्टप्रसिद्धविभुत्वावच्छेदेन गौरवं प्रतिसंहितमिति प्रसिद्धविभुः भेदो मूर्त्तेतरद्रव्यविशेषण्तया भासते विभुसामान्यभेदम्तु वाधवशादेव न साधियतुं शक्यते,शुद्धभूतत्वावच्छेदेन विद्यमानमिष बहुत्वगौरवं न भूतभेः हमाकाशे प्राह्यति । मूर्त्तंतरद्रव्यत्वस्वष्तपर्यवसित्तविधेयतावच्छेद्काव -शिष्टभूतत्वाधिकरण्त्वस्यपूर्वमसिद्धतया तत्र बहुत्वगौरवाप्रहाभावादेवं ग-न्धसमवायिकारण्ताधर्मावच्छिन्नत्वव्याप्यवती प्रसिद्धजातिभरनवच्छि -न्ना च प्रसिद्धजातीतरधर्मत्वविशिष्टा च उपधेयो बह्वः जातिश्शरीरतो लघुः रिति चतुरसम्हालग्वनादुपाधिभन्नजात्यभिन्नप्रसिद्धजातीत्रधर्मावच्छि । नन्तवानुमितिने वा वाधेऽ रह्यत इत्याहु :।

[दख] एवं सुकरं शरीरसङ्ख्यागौरवनिर्वचनमिति। उच्यते, अस्तु तावदेषं सुवचं शरीरगौरवादिः, कल्पनागौरवन्तु कथं तद्भावं लाधयेत्, नहि-क्वंद्र पत्वं कल्पना गुर्वीति प्रतिसन्धीयते धर्मिण एवाऽप्रसिद्धेः । न च कल्प-नागौरवन्नाम कश्चदनुगतपदार्थो निर्वकतु शक्यत इति पूर्वपत्तः। न्तस्तु , पर्यवसित्विधेयतावच्छेदकप्रकार्यकर्पनाविषयावमेव लाघवं तच यद्धमाविच्छेदेन गृह्यते तं विधेयविशेषणतया प्राह्यति, तथा हि बीजमती-न्द्रियजातितदभावान्यतरवद्दीज्ञत्वेतराङ्करजनकतावच्छेदकजातितदभावान्य -तर्वद्वा मेयत्वमत्त्वात्सत्त्वाद्वेति सामान्यतो दृष्टावतारे क्लप्ततादशजाती-नां गुरुत्वत्वधरणित्व।दीनां बीजे वाधवशात्कलप्रतादृशजातिभन्ननिरुक्तान्य-तरस्वाविच्छन्नविधेयत।कानुमितिरुत्पत्तमहीति सा च तादृशजात्यभावत्वा-वच्छेदेन निरुक्तविधेयतावच्छेदकप्रकारकल्पनाविषयत्वस्वरूपलाघवप्रति -सन्धानवशाद्विधेये तादशजाःयभावःवमिषश्रवगाहते, जातेस्तु प्रसिद्धजातीतर तादृशान्यतर्वेन कापि कल्पना न गृहीतेति न जात्यभेद्सिद्धिः। निन्वतर्वा-धोपनीतधर्मविशिष्टव्यापकावच्छेदकधर्मावच्छत्रविधेयताकानुमितौ जायमा-नायां शुद्धेन व्यापकतावच्छेरकधर्मेण तद्विधेयान्तरमवच्छिद्यते न वा आद्ये सामान्येन वाधितमि साधयेदनुमितिस्तथा च तद्विधेयतावच्छेदकधर्माव-लीद्त्वादितर्गाद्यावृत्तं लाधवं तद्धमीवच्छेदेन प्रतिसन्धीयते स एव धर्मी-विधेयविशेषण्तया भासत इति व्युत्पत्ते किं रुक्तान्य तरत्र जात्यभाषवत्त्वं कथं भासते, न हि क्लुप्तलाघवं तद्नुमितिविधेयतावच्छेदकनिरुक्तान्यतरत्वावली-दायाः गुरुखत्वादिजातेव्यवृत्तं सिन्नरुक्तजात्यभावत्वावच्छेदेनावसिव्ठते ,

कथमन्यथा वहित्वाविच्छक्षव्यापकतावगाहिपरामशौक्रानितायामनुमिती तार्थे-स्वादिकल्पनालावनीपनीती न भासते, तार्खोऽपि बलुप्त इति प्रतिसन्धान-सम्भवात् । द्वितीये त्वितर्वाधस्यैव शुद्धव्यापकतावच्छेत्वकथर्मावच्छिन्नविधे-चताकानुसिती प्रतिवन्धकत्वम्बाच्यमित्थपूर्वकत्पनं, विद्यते हि तत्र ग्रहसा-ध्यानुमितिप्रयोजिका पक्ता, किञ्चासतीतर्वाधेशुद्धसिद्धौ व भिन्नविषयकप्र-ध्यचादेरनुत्पाद्वसङ्गः , तशेष्टापत्तावितरबाधविशिष्टश्रद्धपरासशेविशिष्टि । द्धथभावादिघटितायाः सामाप्रधाः भिन्नविषयकप्रत्यवादौ प्रतिबन्धकताचि -[६क] क्यसन्यथा ग्रद्धपरासर्शस्य ग्रद्धसिद्धश्रभावविशिष्टस्वेन प्रतिबन्धकतया तद्भावेन भिन्नविषयकप्रत्य चीत्पत्ती वाधकाभावादिति चेत . मैवं यथा प्रस्त समूहालम्बनात्मकपरासर्शजन्यानुमितिबदितरबाधजन्यानुमितिरपि विधे • यताइयशालिनी तथापि तद्धर्माविष्ठक्वविधेयताकानुमितिसामामीसहकृतं तद्वान्तरधर्मावच्छेदेन लाघवज्ञानं तद्वान्तरधर्मरहिते त्राह्मध्यतावच्छे-इकधर्मवति लाघवज्ञानाभावं सहकारिणमासाद्यावान्तरधर्मविधेविशेषण् तया बाह्यति इति परिभाषा न विरुद्ध वते , विद्यते हि प्रकृते प्रसिद्ध -वादशकातीतर निरुक्तान्यतर्यवाविष्ट्कानुमितेरितरवाधघटिता सामग्री वि-धेयतावच्छेदकावान्तरधर्मस्य तादृशजात्यभाषत्त्रस्याधिकरणे क्लुप्रत्वलाः घवज्ञानं तादशजात्यभावभिष्मप्रसिद्धतादशजातीतर्गिककानन्यतर्वावच्छे-देन क्लमत्वलाघवप्रतिसन्धानाभावध्ये नि प्रसिद्ध ताहराजानीतर्वत् ताहरा-जात्यभावत्ववव यद्दोन्नत्वान्याङ्कर्जनकतावच्छेदकजातितदभावान्यत्र्वत्-तत्तद्वीजिमत्यनुमितिरुत्पद्यमाना प्रतिरुण्डि 'कुर्वेद्र पत्वसिद्धिम् । वस्तुतस्तु प्रकृते क्लुप्रजातीतरत्वविशिष्टं यत्ताहशान्यतरत्वं तदेव पयवसितं विधेय तावच्छेदकं तत्प्रकारकं कल्पनाविषयस्य कुत्रापि ताहराजात्यभावे जात्यभावभिन्ने गुरुत्वादिजाती न गृहीतं यद्य शुद्धसाध्यतावच्छेद • कप्रकारककरूपनाविषयत्वं तत्तादृशजातितद्भावीअयसाध्येऽन्येन गृहीतं न विनिगमकम् । ननु तथापि कल्पनालायविभव जातित्वावच्छेदेन शरीरलाघवं प्रतिसंहितमिति जात्यभेदो विधेयधर्मे भासत इत्यविनगम एव वर्तते।

अथ जातित्वावच्छेदेन शरीरलाघविमव पर्वविमतिविधेयतावच्छेद्कप्रकारकफरपनाविषयत्वाभावस्वरूपं गौरवमपि प्रतिसंहितमिति तद्भेदमासकसामशीसमाजात्र तद्भेदो भासत इति चेत्,एवं सति ताहशजास्यभावे कर्मालाघविमव शरीरगौरवमपि प्रतिसंहितमिति तद्भेदभासकप्रचात्रक्षेत्रोहि

मा भासिष्टेति, मैनं शरीर लायवस्यावच्छेदकत्वादिविशेषणतयैव लघुधर्मीपना-बकत्वात!सम्भवति लघो गुरो यान्यवच्छेदकत्वादीनि नाभ्यपेयते येषु एव लाघव-शरीरस्य विनिगमकत्वात एकत्र धर्मिणि शरीरतो गुरु (६ख) लध्नोरुभयोरपि समावेशदरीनात, धर्मिण धर्मशंसर्गात्माने शरीरलाधवस्याकि ज्ञित्करत्वात, करपनालाघवन्त परस्पर्विरोधिनामेकतमसिद्धौ विनिगममं, विद्यते च प्रकृते एकत्र धर्मिणि वीजे तादृशजातितद्भावयोरेकश्यामवच्छेद्कतायाञ्च द्रयोर्धर्मयो : समावेशालस्भवादेकतरमात्रपरिकल्पने विनिगमकचिन्तायां कल्पनालाणय-श्रत एव सिद्धवीजल्बजात्यैवाङ्करकारण्यावच्छेदेन शरीर-स्योपयोगः। गुरुणा शाल्याचन्यतमत्वेन न वा कल्पनागुरुणा कुर्वद्र पत्वेन, नन्वेवमपि कार-ण्त्वावच्छेदकत्वेनापूर्वजातिसिद्धिरिति प्रामाणिकानां प्रवादः, कथमुपपयेत । तथा हि स्पन्दत्वावच्छित्रजन्यवानिक्षितजनकतानिक्षपकतया धर्मवृत्त्ववच्छे-दकता भवति कारणतात्वादिति सामान्यतो हष्टावतारे प्रसिद्धजातीनां गुण्तव-पृथवीत्वद्रव्यत्वादीनाम् विरोधव्यतिरेकव्यभिचारान्वयव्यभिचारप्रयोजकत्व-प्रतिसन्धानात् प्रसिद्धजात्यनविष्ठ्यत्रते सिद्धे प्रसिद्धजातीतर्धर्माविष्ठ्यत्रत्वातु-आतौ प्रकारिताद्द्यरहितज्ञानप्रकारत्वस्वरूपरारीरलाघव• मिनिर्जायमाना तद्विपरीतं गौरवसवगात्मातस्य मवच्छित्रपरिमाणवस्वादौ बलादवच्छेदकताविशेषणतया अवच्छित्रपरिमाणावृत्तितः जातिवृत्तित्वञ्चा-वंगाहते।

त्रथ वा विधेयविशेषण्यभं जात्यभेदमविद्युन्तपरिमाण्वस्वभेद्व्य विषयीकरोति तश्चानुपपन्न'तथा हि प्रसिद्धजात्यविद्युन्नत्वाधवशात प्रसिद्धजा-तीतर्धमत्वेनाविद्युन्यमानायां विधेयतावच्छेदकतायां तदवच्छेदकविशिष्टा तद्विद्युन्नपरिमाण्यस्ये तस्माद्य्यावर्षमानं क्लुप्तत्वलघवमव च्छिन्नपरिमा-ण्वस्ये गृहोतमनुसंहितव्य । जातयो न प्रसिद्धाः प्रसिद्धजातीतर् त्वेन क्लुप्ता सा इति गौर्ववलवतो जात्यवृत्तिस्वमविद्युन्न परिमाण्यव्यवृत्तित्वव्य भासतामथ वा भमें जातिभिन्न (१०क) त्वाविद्युन्नपरिमाण्यस्याभिन्नत्वे सिद्धचे तामिति सस्प्रतिपन्ने वा कथं विनिगमकः । नहि तयोगौर्वघटितसामान्रयोरन्यतरस्य

बहाबलमनुपश्याम इति चेत्, अत्राहुः, कल्पनागौरवग्रहः स्वधर्मितावच्छेदका-

१ बतीति, वि० पु० पा०। २ जात्य, वि० पु० पा०। ३ मनुपगमे, वि० पु० पा०।

विच्छन्नभेद्मुपनायतीत्यत्र प्रसाणाभावः, पर्ववसितसाध्यतावच्छेदकप्रकारक कल्पनासामान्याभावस्य योग्यायोग्यप्रतियोगिकत्वेनायोग्यत्या दुर्महत्वात्, अन्ततो अन्ययाख्यातिस्वरूपाया अपि तादृशकस्पनायास्सर्वत्र बाधितत्वाच, अतो जातिभेदादित्राहकाभावान्निरावाधेन जात्यभेदादिह्यनीयते, अवस्थित्रवरिमाणवत्वादिभेद्याहकेण शरीरगौर-वेणास्कृत्वितन्तु कल्पनालायवं सद्पि तद्भेदन्न साधयति, सम्भवति च तत्का-रणत्वावच्छेदकवर्मे शरीरलायवोपनीतजात्यभेदबाहकसामब्री समवहित-शरीरगौरवग्रहस्य तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नं स्यावच्छिलपरिसाणवन्त्रे यद्वचिक्रज्ञपरिमाण्वत्ववृत्तिप्रकार्त्वं तत्रिक्षितविशेष्यत्वेनाभिन्नमचच्छि-यद्धमीनिष्ठमविद्यन्तपरिसाणवत्वतादात्म्यानविद्यन्नमवन्द्येद्कत्वं तिम्हिपतावच्छेद्कत्वविधेयतानिक्षितकारण्यवोद्देश्यताकानुमितित्वं पुनरव च्छिन्नपरिमाण्यस्वाभिन्नधर्माव चिन्नुन्नत्वः वध्यतावच्छेदकं यङ्त परामशहतत्र धर्मनिष्ठाविधेयताव च्छेद कत्वावच्छित्रपरि-**ट्या**प्यवत्तायाः माण्वत्त्वतादात्म्याविष्ठजा न तु यत्र लाघवोपनीतस्स धर्मस्तत्रापि तदवच्छे-दकलाघनोपनीतधर्माविषयत्वन्त ज्ञानत्वावच्छेदेन गृह्यतेऽनुव्यवसायेन न त्वनु-मितित्वावच्छेदेन । अत एव लाघवोपनीतधर्मगोचरानुमितिर्मानसम्बेत्यत्र विवद्नते , अन्यथा प्रत्यक्तप्रसाण्सिद्धे ऽनुमितेर्लघुधर्मोपहितविधेयविषयत्वे विवादासम्भवात्, कल्पनागौरवग्रहस्तु गुरुभेदोपनायको न वा तद्भेदग्रहे प्रति-बन्धक इति । वस्तुतः क्लुप्तत्वलायबसुपाध्यन्तराद्व्यावृत्तं सद्विच्छन्नपरिमाण-वत्त्वेनावतिष्ठते अन्ततः पृथिव्याद्यन्यतमत्वादेरेव क्लूप्रस्य ताद्र [१०ख] शोपाधेस्सम्भवात्, यदि च शरीरगौरवातिशयवशात् पृथिव्याद्यन्यतमःव-भेदोऽपि धर्मे विशेषणीभूय भासते इति ताहर विशिष्ट विधेयतावच्छेदका-वलीढान्तराव्यावृत्तिमदं क्लुप्तस्वलाघवज्ञानमित्युच्यते, तदा तद्भिप्रेत्येव मूर्तत्वजाति नानुमन्यन्ते तान्त्रिकाः जातौ शरीरलाघवस्योपाधौ कल्पनालाघव-स्य च तुरुयव (ल) त्वात्, शरीरतः करूपनातश्च लघुना द्रव्यत्वेनैव स्पन्द्सम-वायिकारणतावच्छेदात् , गगनादौ स्पन्दोत्पत्तिप्रसङ्गस्य कार्णान्तराभावेनैव निराशात् , कारणतावच्छेदकतया तत्रैव जातिसिद्धिः यत्र त शरीराणां समनीयतानामनतिप्रसञ्जकानां बहूनामुपाधीनामवच्छेदकत्वसम्भवात् क्लप्तत्वलायविमतर्विधेयतावच्छेदकावलीढाव्यावृत्तमेकतममात्रे नावतिष्ठते,

१ लाचनोपनोत्तधर्मनिशिष्टा, नि० पु॰ पा०।

यया गन्धसमवायिकारणस्वानतिष्रसञ्जकानामुवाधीनान्तावदिक्रिधननत्वतावद-वृत्तिशून्यस्वादीनान्नैकतममात्रे कलुप्रस्वलाधवमवतिष्ठत इति शरीरलाधवात् प्रथवीत्वजातिसिद्धिः।

ननु तत्रापि गन्यसमयायिकारणताप्रसिद्धजातिभिएनविज्ञन्नेति प्रसिद्धजातिभिन्तवर्माविच्छन्तत्वमाहकेण प्रमाणे नाना विधाड-पोहसायारणापोइस्या वच्छेदेनापोहेतर्यसिद्धजातिमिन्नानतिप्रसञ्जक्षयमेव्यावन्त-**फरपनालाघ**वप्रतिसन्यानसहकारेणावच्छेदकतायामपोहवृत्तित्वं धर्मे बाऽपोहा-भेदः कथं न भारते इति चेत् कथं न भारते यद्यपोहत्वावच्छेदेन क्लप्नत्व-लायविमव बहुत्वगौरवमिप प्रतिसंहितं स्यात् तत्प्रतिसन्धाने त लाघवेन तद्भेद इव गौरवेण तद्भेदः साधनीय इत्यपि विनिगम एवावर्त्तते अथ जातित्वावच्छेदे-नापि शरीरलाघ विमव बहुःवगौरवमपि प्रतिसंहितमिति चेत्, पर्यवसितविधेय-ताबच्छेरकवर्मविशिष्टयद्धमीवच्छेदेन बहुत्वगौरवप्रतिसन्वानं तद्वच्छेदेन तद्वद्भे दतद्वृत्तित्वाद्य एव विधेयविशेपण्तया भासन्ते, जातौ त प्रसिद्धजाति-भिन्न यमेत्वादि यदितर्वाधवशात् पर्यवसितविधेयताव च्छेदकं तहिशिष्टजाति-[११क] त्वावच्छेदेन बहुत्वगौरवज्ञानन्नास्तीति कथं धर्मे जातिभिन्नत्वमवच्छेदक-तायां जातिवृत्तित्वम्या भासेत, अपोहेषु तु प्रसिद्धजातिसिन्नधर्मत्वविशिष्टापोह-त्वावच्छेदेन बहुत्वं गृहीतिमिति महत् वैषम्यं तस्मादतीन्द्रियजात्यभावत्वावच्छे-देन प्रसिद्धजातिभिन्नत। दृशजातितद्भावान्यतर् त्वप्रकारककल्पनाविधेयत्वभेव लाघवं तद्यातीन्द्रयजात्यभावस्तादृशान्यत्रस्ववानिति व्यवसायस्य प्रत्यन्तेणाः ब्रहमतीन्द्रियजात्यभावं ताहशान्यतरत्वेन जानामीत्यनुज्यवसायाकार इति स्पष्टस्परिष्टात्।

वस्तुतस्तु ताद्दराजात्यभावत्वसामानाधिकरण्येन पर्यवसितसाध्य-तावच्छेदकप्रसिद्धजातिभिन्ननिरुक्तान्यतरत्वप्रकारकोपस्थितिः स्वरूपसत्येव ताद्दराजात्यभावत्वस्योपनायकम्, कल्पनालाधवं न तु तत्तदनुव्यवसायेन तदुत्थाप्य ज्ञानान्तरेण वा ज्ञाता सत्युपयुज्यते गौरवात्, कल्पनागौरवं स्वरूपसन्नेव जाति-स्वावच्छेदेन पर्यवसितसाध्यतावच्छेदकप्रकारकोपस्थितरभावः कल्पनालाध-वेन फलजननेन सहकारो, एवव्य यद्धमसामानाधिकरण्येन पर्यवसितसाध्यता-षच्छेदकप्रकारकोपस्थितिविद्यते न विद्यते तद्विरुद्धधर्मावच्छेदेन स धर्मो विधेय-विशेषण्यस्था फलीभूतानुमितौ विषय इति सामान्यव्युत्पत्तिः। न त्वेवं वद्दन्यादि

साध्यकस्यले पर्वतीयेतरस्वसामानाधिकरण्येन बह्रित्वप्रकारकोपिस्थतौ सत्या-मसत्याञ्ज पर्वतीयत्वाद्यवच्छेदेन पर्वतः पर्वतीयेतरवह्निमानित्यन्मितिः स्यादिति चैत कथं न स्याद्यदि बाधो न विरुणिदि अत एव चितिपत्तकानमानेन कर्त्तीर सिद्धेः द्वथ्याकप्रकानुमाने साध्यमाने चितिकत्र त्वावच्छेदेन कर्त् त्व-प्रकारकोषश्यितिवलान वितिकत् कर्य कं द्वयाप्रकामिति जायमानान्।मतिविधेय-विशेषणत्या व्यापकतानवच्छेदकमपि वितिकत् कत्वमपि गृहाति कलालत्वनत ह्रथणककर्नीर बाबादेव न सिद्धयति । परमार्थतस्त प्यवसित्रविधेयता-बच्छेदकावच्छेदेन यो धर्मी गृहीतः स धर्मस्तेनैव कल्पनालाधवेन स्वरूपतोषनीतो विधेयविशेषणतया भासते द्वणुकादिपक्ककर त्वानुमाने लौकिकस्य फर्त बीधेऽलौकिककत् त्वमेव प्यवसितं तावच्छेदकं तदवच्छेदेन च जिति (११ख) कर्द्यत्वं गृहीतमिति चितिकर्त्त्व-बदलौकिककर के द्वयापुक्रमित्यनुमितिक्पपद्यते, तत्र चालौकिककर्ता वितिकर्त्तेति विशेषणतावच्छेदकप्रकारकनिश्चयत्वेनावश्यकलप्रकारणभावात कर व्याप्यवत्तापरामरोन लौकिक कर बाधचटितानुमितिसामाप्रयाजिविशते अलीकिककरीरि जितिकर् भिन्नत्वप्रकारककरपनाविषयत्वाभावस्वरूपं गौरवन्त स्वह्मप्सदेव कल्पनालाघवीपकीण्मलीकिककर् त्वसामानाधिकर्ण्येन जित-कर् भेदकत्पनायां सत्यामलौकिककर् त्वावच्छेदेन चितिकर् तादात्स्यादेर्मह-णायोगात, एवळच प्रकृते प्रसिद्धिजातीतर्गिष्ठक्तान्यतरत्वावच्छेरेन ताहश-जात्यभावत्वस्य महात्तारशजात्यभावत्ववत् प्रसिद्धजातीतर्निक्कतान्यतरत्व-विशिष्टविधेयकानुमितिजीयमाना प्रतिरुण्डि, कुर्बद्व परवसिद्धिं कल्पनालाघवेन तत्त द्वर्मस्योपनये जायमाने तत्र धर्मे गौरवान्तरमहाभावोऽपि सहकारीति प्रति-पादितं प्राक । तैन गन्धसमवायिकारणतावच्छेदकता निरूपकत्वसंसगैं ण धर्मवती अवच्छेरात्वादित्यतुमानेन प्रसिद्धजात्यवच्छेरात्वबाधे व्यभिचारित-धर्मावच्छेश्वरववाधे च सति प्रसिद्धजातीतराव्यभिचरितधर्मत्वस्वरूपं यद्धि -धेयताबच्छेदकं तदवच्छेदेन ताबदपोहान्यतमत्वनिर्णये सत्यपि न ताबदपो-हान्यतमाविच्छन्नत्वं सिद्धचिति तावद्न्यतमत्वावच्छेदेन वहुगौरवप्रहात्। नन्वेवं विद्वत्वाद्यवच्छेदेन गृह्यमाणः प्रमेयत्वादिर्पि वह्नचादिसाध्यकानुमिता-घुपनीतेन कथं न भासत इति चेत् उच्यते यद्धर्मावच्छेदेन व्यापकतामहस्तद्धर्म-सामाना धिकरण्येन यदभावो गृहीतस्स एव धर्मो विधेयविशेषण्तया भासते. र । मेग्रह्मावि सथा, भवति च कर्ष स्वन्यास्वकार्यस्ववस् इच्छाकमिति परामशै कर्तृ स्वसामानाधिकरण्येन चितिकर्तृ त्वाभावमहे च सित सित च लौिकक् स्य कर्त्र विधे पर्यवसित्तविधेयतावच्छेदकीभूतलौकिकान्यकर्त् त्वावच्छेदेन चितिकर्त्र त्वाऽवगमे चितिकर्त्र त्वयस्लौकिकान्यकर्त् त्वं द्वयणुकिमत्यनुमितिः । ननु बह्विच्याप्यधूमवानिति परामर्शानमकालमेव यत्र सहानसीयबह्विज्याप्यवत्ता-परामर्शो महानसीयबह्वित्वावच्छेदेन व्यख्ननपचनत्वस्य ग्रुद्धवह्नित्वसामा-नाधिकरण्येन तद्भाववत्वस्य च महा, तत्र च करुपनालाघवोपनीतस्य व्यव्जन-पचनत्वविशिष्टमहानसीयवह्नव्यनुमितिः, कथन्न जायते जायते च बह्विच्याप्य-धूमवानिति परामर्शकाले महानसीये (१२क) तर्वह्विचाधे महानसीयबह्नित्वा-बच्छेदेन व्यव्जनपचनत्वस्य निर्ण्ये व्यव्जनपचनमहानसीयबह्निमानित्यनु-मितिरिति चेन्न, महानसीयेबह्विच्यव्जनपचनमिति लाघवनिर्ण्यस्य ग्रुद्ध-बह्विच्याप्यवत्तापरामर्शमहानसीयेत्ववह्ववाध्यदित्तयामेव सामम्यां घटकत्वं न तु महानसीयबह्विच्याप्यवत्तापरामर्शघदितायामित्यभ्युपगमात्, ग्रुद्धसाध्यता-बच्छेदकसामानाधिकरण्येनोपनेयधर्माभाववत्तामहस्य तु सन्देहताधारणस्य तादृशानुमितिजनकत्वं स्वातन्त्रयेणैव ।

यद्दा वहिर्न व्यञ्जनपचनिवित शाब्दबुद्धौ तादृशयोग्यताज्ञानस्य कारणता तन्निरूपितजन्यतावच्छेदक्रह्यौ कारणस्वविशिष्ट्यमवश्यनिवेशनीय-मन्यथा वहौ व्यञ्जनपचनस्वाभावं व्यञ्जनपचनस्वाभावे वहिवृत्तिस्वं व्यञ्जन-पचनस्वे वहिवृत्यभावप्रतियोगिस्वं चावगाह्मानानां ज्ञानानां परस्पर्व्यभि-चारेणाकारणस्वप्रसङ्गात्।

एवळव जन्यतावच्छेदककुको शाब्दत्वप्रवेशे मानाभावात् तथैव कारणताया निर्वाहः। नच तावद्योग्यताज्ञानसाधारणमनुगतं व्यञ्जनपचनत्वा-भावयोः प्रतियोग्यनुयोगिकाभावस्य।भावाधिकरण्योध्याधाराधेयभावस्यावगा-हित्वं सम्भवीति वाच्यम्। व्यञ्जनपचनत्वाभावो वहिमानित्यादिगुद्धावति-प्रसङ्गात, प्रकारभेदादनुगताबामप्रामाय्यनिर्णय।नां प्रत्येकाभावस्य तत्प्रकारक-गुद्धित्वेन कारणे ज्ञाने प्रवेशौचित्याच। श्रन्यथा व्यञ्जनपचनत्वाभावप्रकारकत्व-घटिताप्रामाय्यनिर्णयकाले वहिने व्यञ्जनपचनमिति योग्यताज्ञानादिव वह्नौ न व्यञ्जनपचनत्वाभाव इति ज्ञानादिष शाव्दवोधानुदयप्रसंगान्। नहि सर्वे-पामप्रामाय्यनिश्चयानामभावास्तद्व्यक्तित्वावच्छन्नश्रतियोगिताकाभाव एव 30 00

निवेश्यन्ते व्यव्जनप्यन्तवाभावप्रकारतात्वावच्छेदेन व्यव्जनप्यनिवेशेष्यताः
निक्षितत्वस्य तद्भावप्रकारकज्ञानत्वावच्छेदेन तत्तिहिशेष्यत्वावच्छिन्नतदः
भावप्रकारताक्ष्त्वस्य च निश्चयानामनुगमध्यस्थवेन तत्त्वतुगमक्ष्यमीवच्छिन्नप्रतियोगिताकत्वेनेव तद्भावस्य जनकतावच्छेद्कस्वात् अनुगमस्यान्याय्यत्वात्
ननु तथापि व्यव्जनप्यनत्वाभावप्रकारकत्वसामानाधिकरप्ययात्रेण व्यव्जनपचनिवेशेष्यत्वावच्छिन्तत्वावगाहिज्ञानमप्रमेत्यप्रामाप्यज्ञानस्यात्यन्ताभावः तत्र
दाहार्थव्यक्ते (१२छ) रन्योन्याभावश्च बह्निनं व्यव्जनपवनिति योग्यताज्ञानकारणतावच्छेद्कछ्कौ तत्त्वेन तद्वश्यक्तित्वावच्छिन्नाभावत्वेन वा प्रवेशनीयोऽन्यथा तद्नन्तरं शाव्दबुद्धिप्रसङ्गान्। तथा च ताद्याप्रामाप्यनिश्चयाक्रान्तयोग्यताज्ञानानन्तरोत्पन्नशाव्दातिरिक्तज्ञाने व्यभिचारवारणाय ताद्रशयोग्यताज्ञानाव्यवहितोत्तरोत्पत्तिकशाव्दत्वमेव जन्यतावच्छेद्कमभ्युपेत्तुम्वितं, न तु तत्तदप्रामाप्यनिश्चयानास्कन्दितयोग्यताज्ञानाव्यवहितोत्तरोत्पत्तिकत्वादि गौरवादिति चेत् , ताद्दशाप्रामाप्यज्ञानाभावानां स्वातन्त्र्येण जनकत्वास्युपगमात्।
यत्र चेकत्र योग्यताज्ञानेऽनकुगत्यप्रामाय्यज्ञानाञ्च शाब्दबोधस्तत्र द्वितीययोग्यताज्ञानोत्पत्तिससयविनष्टारमगुणान्तरमेव प्रतिवन्यक्रमनुगताप्रामाप्यज्ञानाभावस्तु

शाब्दत्वप्रवेशेऽपि कार्यतावच्छेदककुचाववरयं प्रवेश्यः। अन्ययेकविधियोग्य-ताज्ञाने सत्यप्यप्रामाण्यनिश्चये योग्यताज्ञानान्तरज्ञानाव्जायभानशाब्दवोधे व्यभिवादताद्वस्थ्यात्भवन्तु तेऽपि स्वातन्त्रयेण जनकाः, अप्रामाण्यनिश्चयव-

दन्यजन्यबुद्धावप्रामाण्यनिश्चयाभावस्य जनकरणसम्भवात् झानविशेष एव तस्य सहकारित्वोपगमाच नातिप्रसङ्गः । एतेन यज व्यव्जनपचनत्वादे (१) श्वानुपपन्नं, तथा हि प्रसिद्धजात्य प्रविद्धजात्य प्रसिद्धजाति धर्मत्वेनावच्छिद्यमानायां विधेयतावच्छेदकतायां तद्वच्छेदकविशिष्टा तद्वच्छिद्वनपरिमाण्यवत्वेतरस्माद्ययाग्तीमानक्लुप्रलाघवमवच्छिद्वनपरिमाण्यक्त्वे गृहोतमनुसंहितव्व , प्रसिद्धजातीतर्त्वेन क्लुप्रजातिगौरवमतो जात्यवच्छि नन्त्वमवच्छित्वपरिमाण्यवत्त्वव्य भासतायथ वा धर्मे जातिभिन्नत्वावच्छित्वपरिमाण्याभिन्नत्वे सिद्धये तामिति सत्प्रतिपच्चवत्कथं विनिगमः। निह तयोगौरवघटितसामप्रयोरन्यतरस्य वलावलमनुपस्याम इति चेत् स्वत्राहुः कल्पनागौरवपटितसामप्रयोरन्यतरस्य वलावलमनुपस्याम इति चेत् स्वत्राहः प्रमाणाभावः
पर्यवसितसाध्यतावच्छेदकप्रकारककल्पनासामान्याभावस्य योग्यायोग्य-

१ निवेश्याः, वि० पु० पा०। २ भावं, वि० पु० पा०।

प्रतियोगिकत्वेनायोग्यतया दुर्षद्दवात्, ष्यन्ततो ष्यन्यथास्यातिस्यक्षपाया प्राप्त तादशकल्पनाया (१३क) भावप्रकारतात्वाबच्छेदेन व्यक्तनपचनविशेष्य-तानिक्ष्पकत्वावगाहिप्रथमभप्रामाण्यज्ञान ततो व्यक्तनपचनत्वाभावप्रकारताकं तद्दिशेष्यकव्यव योग्यताज्ञानं तद्नन्तरोत्पन्ने शाब्द्योधे तादृशाप्रामाण्य-श्वानाभावविशिष्यत्वस्प्रकारकयोग्यताज्ञानक।रण्यतायां व्यक्षिचारः। द्वितीय-श्वणावच्छेदेनाप्रामाण्यक्षानाभावोपलिक्षतस्य योग्यताज्ञावस्याव्यवद्वितोत्तर -द्वितीयत्तणे जायमानत्वात् तद्व्यवद्वितपूर्वचणे चाप्रामाण्यज्ञानाभावविशिष्ट -योग्यताज्ञानाभावात्।

खय यावस्तर्वमश्रमाययद्वानाभावस्त्रामाधिकर्ण्यसम्बन्धाः विह्वन्त्रतियोगिताकस्त्रव्भावः कालानविक्ष्णनिविशेषण्तयः योग्यताद्वाने विशेषण्यभूयजन्यतावच्छेद्दकुत्तौ निवेश इति चेत् , ति ज्ञाम एयद्वान-स्थितिकाले एवोत्पाद्यन्ताशालिकरयोग्यतः द्वानेन जनितस्य शाद्रवोधस्याः संप्रहः, अप्रामाण्यद्वानाधिकरण् यः स्वाधिकरण्त्रणः अप्रामाण्यद्वानाभावविश्वादस्य स्वाधिकरण्पत्रणः अप्रामाण्यद्वानाभावविश्वादस्य स्वाधिकरण्यस्य स्वाधिकरण्यस्य अप्रामाण्यद्वानाभावविश्वादस्य स्वाधिकरण्यस्य स्वाधिकरण्यस्य स्वाधिकरण्यस्य स्वाधिकरण्यात् प्रथमसम्भवि द्वितीयप्रामाण्यद्वानास्यष्टयोग्यताद्वानवृतीयत्त्रणोत्यन्तराद्वद्वद्वेरनुपप्राहि चेत्यपि परास्तम् , अप्रामाण्यद्वानाभावस्य प्रथमेव जनकत्वाभ्युपगमान् । एवमाहार्यवृद्धीनान्तत्समानकालीनगुणान्तरस्य वा प्रतिवन्त्रकर्वभिष्ट व्याख्यातम् ।

बस्तुनस्तु , आदार्यव्यक्तीनासन्योन्याभावा न यौगपद्येतावच्छेदकाः अवच्छेदकतापर्याप्ते कपपत्तिविरोधादेकविशिष्टापरस्य तथात्रे परस्पर्विशेष्य-विशेष्यभावे विनिगमकाभावेन गुक्रनरानन्तकारणताकल्यनप्रमङ्गान , प्रत्येक - मेतेषामनेककारणताम्वावच्छेदकन्व नभ्युवेषं , तत्तदाद्व्यक्तिभेद्विशिष्ट्योन्यताज्ञानानां परम्परसहकारित्वाम्युपगमेन नैकम्मादादार्योन्तरिभन्नाद्योग्य - ताज्ञानानं परम्परसहकारित्वाम्युपगमेन नैकम्मादादार्योन्तरिभन्नाद्योग्य - ताज्ञानान् शाद्ववृद्धिपमङ्गः , तदादार्यव्यक्तिमन्त्रयोग्यनाज्ञानाभावान् । यत्र च कमिकमादार्यज्ञानद्यमे द्वाऽवित्वते तत्र व्यक्तिद्य [१३ख] भेदं प्रवे-र्यककारणताकल्पनमपि न तथाविधकतिमावहति , भवतु वा तत्र प्रथममान्द्याक्तिकारणताकल्पनमपि न तथाविधकतिमावहति , भवतु वा तत्र प्रथममान्द्र्यक्तिकारणताकल्पनमपि न तथाविधकतिमावहति ।

१ व्यञ्जनपवनत्वा / अधिकः पाठः) वि० पु० पा०। १ वा, वि० पु० पा०।

[्] बया सात, वि॰ पू॰ पा॰। ४ ध्मके:, वि॰ पू॰ पा॰।

पवद्ध यदाऽऽहार्यक्षानव्यवस्थनन्तरं न किमिष गविषयं ते वद्धानिभक्षयोग्यताक्षानस्थेन कारण्तायां योग्यताक्षानाव्यविद्वां तरोस्पत्तिकस्य मेव
जन्यतावच्छेदकं न तु तत्राहार्यव्यक्तिभेद्रस्थापि योग्यताक्षानिकीपणसिद्धाथास्तत्रान्तर्भावः , शाव्दमन्तर्भावे , व्यञ्जनपन्तन विह्विरित्येवसा हारिकेच्छायां
ताहराद्धानस्य कारण्डान्तरकव्यनप्रसङ्घात्, व्यञ्जनपचनत्वाभाववद्वह्न्यभावगोचरवद्देपेण विनश्यद्वस्थानिष्ठासाधनताक्षानीस्मादितेन व्यञ्जनपचनत्वाभाववद्वहीच्छाऽनुद्येन सामानविषयकेच्छासामान्ये तथाविधक्षानापेद्य सर्वतन्त्रः भ
सिद्धायास्त्वद्दिनिद्दस्थात् , वि [व्यु) त्याद्यिष्यते च द्वेषयोनिर्णेच्छा, तथा च
तदाहार्यव्यक्तिभन्नयोग्यताक्षानकारणतेव लाववद्यानसहकारसङ्गिरसङ्गिभव्यनु मितिजनकज्ञानमाकान्तमिति नातिरिककारणताकरुपनम् ।

ननु तथापि यत्र विह्नियाप्यवान् महानसीयेतरवह्न्यभाववांश्च पर्वतोऽथ च सर्वो विह्निमहानसीयश्च विह्नियंश्चनपचनिमतिनिश्चयन्तदा यदा -हार्यं विह्निव्यञ्चनपचनिमति झानं ततो व्यञ्चनपचनमहानसीयविद्यमानित्यनु-मितिस्यात्,तदाहार्यभिन्नताहशङ्चानत्वेन शाव्यवोधेच्छायां च कारणः भावात्, ताहशस्थलेऽनुभितिमात्रसामयोसद्भावेन शाद्योधादिशसङ्गविर्देण ताहश -कारणकव्यकाभावादिति तत्तदाहार्यज्ञानभिन्नताहशङ्चानत्वेन कारणान्तरकव्यन-मावश्यकभिति चेदत्र ताहशाहार्यज्ञानस्वेऽपि ताहशानुभितिरिष्टेवेति भावः , अनापत्त्या तदाहार्यभिन्नज्ञानस्य कारणतास्वतन्त्रतयैवेति जस्सु गतिः।

उपाध्यायानुसारिण्यतु करपनालाधनोपनीतं नानु पतौ विषयः विन्तु तदुदीच्ये मानसज्ञाने तथाहि यत्र महानसीयवह्मचनुधितिज्ञनिकया सामप्रणा सह महानसीयवहिन्यञ्जन । चनसितिनिश्चयस्तत्र महानसीयवहिसानयसित्ये -बानुमितिः ।

एवं यत्र शुद्धविह्नस्थायच्छेदेन दाह्यस्थावगाह्यिह्नव्याप्यधूमवान् पर्वत इति परामर्शस्तत्र विह्निमानित्येवानुभिति खदीच्यानु व्यञ्जनपचनमहान [सोय] विह्निमान् दाहकविद्यान् पर्वत इत्यादिविशिष्टवेशिष्टचावगाहिसानसो

१ याः । पाठा । २ तमा प्रवेतः प्रकोतनिष्युम्, संबोधारी व्यक्तिरारकारकाष्यरं -योग्यसविषयकजातेरुपनायकतावच्छेरकतथा । त० यपि० पाठः । ३ युरसारविष्यते । स० पा० । ४ ताहशानुमितिविषूरेति ऋजवः । त० पा । ५ वा । ५० पाठः ।

निश्चयः तन्निश्चयत्वसम्पादकतयैव लाघवज्ञानस्योपयोगित्वम्, अन्यथा विरोधिकोटिभानप्रतिवन्धकविशेपदर्शनाभावेन पर्वतो दाइकविहमान्नवेति संशयप्रसङ्गस्य दुर्वारत्वात् ताणंतरविहत्वावच्छेदेन दाइकत्वे पर्वतो विह्नमानित्यनुमितेरनन्तरं न तावदाहकविह्नसासान्याभावकोटिकसंशयः अनुमिताविवरोधित्वात्,
नापि दाहकविहः दाहकत्विशिष्टविह्त्वावच्छित्रप्रतियोगिताकाभावं चावगाहनः बह्वत्वावच्छेदेन दाहकत्विशिष्टविह्त्वावच्छित्रप्रतियोगिताकाभावं चावगाहनः बह्वत्वावच्छेदेन दाहकत्विन्धियस्य दाहकत्विशिष्टे विह्वत्वे प्रतियोगिताबच्छेदकत्ववुद्धौ विरोधित्वात्, निष्टं सम्भवति प्रमेयत्वादेधू मत्वव्यापकत्वभहे
प्रमेयधूमो नास्तीति प्रतीत्या धूमत्विन्दिर्वां प्रतियोगितावच्छेदकतायां सामानाधिकरण्येन प्रमेयत्वावच्छित्रस्य धूमवृत्तौ प्रतियोगितायां प्रमेयत्वधूमत्वोनयावच्छित्रस्य संसर्गमर्याद्यापि प्रहृणं व्यवहारसिद्धञ्च, तथाविधवुद्धचारव्यावचौकत्वमहस्य प्रतिवन्यकत्वम् । सत्तीत्वावच्छेदेन गुणान्यत्वविशिष्टमहण्ययांप्
सत्तानिष्टप्रतियोगितायां गुणान्यत्ववैशिष्ट्यविच्छन्नत्वमहं प्रति विरोधित्वमेव,
गुणान्यसत्ता नास्तीति प्रतीतौ गुणान्यत्वावच्छित्रसम्यायसम्बन्धावच्छिन्नायां
प्रतियोगितायां गुद्धसत्तात्वावच्छन्नत्वमेव विषयः गुणान्यत्वन्तु प्रतियोगिविशेषणमात्रिमितिप्रतिपादित्प्रायं प्राक्।

विश्व विह्नत्वावच्छेदेन दाहकत्वनिर्णयस्य विह्नवित्तया गृहोते धिमश्रि दाहकत्वाभावबुद्धि प्रति विह्नमत्त्रया निर्णिते दाहकविह्नसामान्याभावबुद्धि प्रत्यपि विरोधित्वम् , तदवच्छेदकधर्मविशिष्टवैशिष्टचबुद्धेस्तिर्ह्माश्चरदमावबुद्धिविरोधित्वात् , निह् रजतत्वावच्छेदेन द्रव्यत्वनिर्णये रजतवित धिमिणि द्रव्याभावो
द्रव्यरजताभावो वा गृद्धते । न च सत्तात्वावच्छेदेन गुणान्यत्ववैशिष्टचप्रहे गुणे
सत्तावैशिष्टचप्रहे च गुणे गुणान्यसत्ता नास्तीति प्रतोतिरनुपपन्नैवेति वाच्यम्, विशेषणतासंसर्गभेदेन प्रतिवध्यप्रतिवन्यकभावभेद्धौक्ये सामानाधिकरण्यघटितसामानाधिकरण्यसम्बन्धाविष्ठज्ञा या गुणान्यत्वनिष्ठावच्छेदकतातिन्नरूपितसत्तात्वनिष्ठाप्रतियोगितावच्छेदकत्वावगाहिन्यां सामानाधिकरण्यसंसर्गाविच्छन्नगुणान्यत्वविशिष्टावच्छेदकतानिरूपितासत्तात्वाविछन्नप्रतियोगित्वाव -

१ जनादेरूपयोगः । ख० । पाठः । १ निर्णीते च बिह्नत्वावच्छेदेन पर्वतो बिह्नमानित्यनु-मितेरनन्तरम् । ख. पा. । ३ निश्चिते । ख. पा. । ४ तद । ख० पा० ।

गाहिन्यां वा गुणे गुणान्यसत्ता नास्तीति बुद्धौ सत्त्रावच्छेदेन गुणान्यत्वाधि [१४ख] करणत्वाकगाहिबुद्धिविशिष्टाया गुणः सत्तावानितिबुद्धेरेविवरोधित्वात्।

ननु सत्तात्वावच्छेदेन गुणान्यत्वसामानां विकर्ण्यावगाहितुद्धिव -शिष्टायाः , यत्र पुनरावारताघटितसामानाविकर्ण्येन सत्तात्वनिष्ठप्रतियो-गितावच्छेदकतायामवच्छेदकीभूय गुणान्यत्वं भासते ताहशबुद्धौ सत्तागुणान्ये-वेति बहसहकृतं गुणस्सन्नितिज्ञानं प्रतिवन्यक्रमेव, स्यादेतन् सत्यामपि वह्निद्-हक एव विद्वमान् पर्वत इति बुद्धौ जायमाना दाहकविद्वमानितिमहानसीय-विशिष्टवैशिष्टचबुद्धिस्मंशयरूपा एव स्थान् दाह्कत्व।विच्छन्नसंयोगसंसर्गाव-च्छित्रप्रतियोगिताकविद्वसामान्याभावस्यापरकोटितयः। भानसम्भवात् । दृश्यते गुणान्यत्त्राविक्षत्रसमवायसंसर्गेण शुद्धसत्तात्वे, न चावच्छित्रां प्रतियोगितामवगाहमानो गुणान्यत्वोपलज्ञितसत्ताभावप्रत्ययः । न च ता-दशीं प्रतीति शुद्धसंयोगेन विह्नमत्तानुमितिः पूर्वोत्पन्ना प्रतिवद्धामहिति, शुद्धसं-योगसंसर्गकप्रतियोगिमत्ताबुद्धेर्विशिष्टसंयोगाविज्यन्नप्रतियोगिताकाभावबुद्धा -वविरोधत्वात्। नन्वेशं शुद्धसंयोगसंसर्गेण दाहकत्रहिविशिष्ट्यदेविशिष्टसंयोग-संसर्गाविच्छन्नप्रतियोगिकाभावावगाहित्वेऽपि न संशयत्वं कोटिद्वयप्रकारतायाः परस्परावच्छिन्नप्रतिवध्यतानिरूपितप्रतिबन्धकतावच्छेदकत्वे सत्येव ज्ञानस्य संशयत्वात , अन्यथा धर्मितावच्छेदकसामानाधिकरण्यमात्रेण कोटिद्वयमव गाहमानस्य समुज्ञयस्यापि संशयत्वापत्तेरिति चेन्न, पर्वतो दाहकविद्वमानितिवि-शिष्टवेशिष्टचबुद्धरेप दाहकत्त्राविच्छन्तसंयोगसंसर्गेण विह्नप्रकारकत्वात् दाहको विह्निरितिविशेषण्तावच्छेदकप्रकारकिर्णियस्य दाहकत्वावच्छिन्नवेशिष्ट्य-संसर्गतानिरूपितविद्वप्रकारताकषुद्धित्वमेव हि जन्यतावच्छेदकप्, अत एव शशीयत्वाविष्ठन्तप्रतियोगितया शृङ्गमभावविशेषण्तयावगाहमानस्य व्यभि-करण्धर्माविच्छन्नाभावप्रत्ययस्य शृङ्गं शतीयभिति निरवयं विनाऽनुपपत्ति-रिति मणिकृतः।

एवच्च पर्वते दाहकत्वाविच्छन्तसंयोगसंसर्गेण दाहकत्विविशिष्टविह्नत्तत्सं-सर्गेण विह्नसामान्याभावञ्च कोटितयाऽवगाह्मानं ज्ञानं कथन्त संशयः स्यादिति चेत् मैवं विह्नत्वावच्छेदेन दाङ्कत्वप्रइस्य दाहकत्वाविच्छन्तसंयोगसंसर्गाव •

१ नच ख॰ पु॰ पा॰ । २ नाप्यबच्छित्रा। पा॰ ख॰ । ३ प्रतिबद्ध् । ख॰ पा॰। ४ संभवात् । ख॰ पा॰। ५ विशिष्ट् । ख॰ पा॰

[१८क] विज्ञन्तरवात्रमाहिञ्जुद्धी विरोधित्वात , गुद्धसंयोगस्येव प्रतियोगिताव-च अव्करवाद्यम्भवेत दाइकत्वावचिद्धन्तरबस्य बिह्मवंयोगाव्यावर्त्तकत्वात् । वरतु-तस्तु दाव्करवाद्यम्भवंयोगसम्बन्धावचिद्धन्तपतियोगितासंसर्गेणाभावे विह-मवगाद्यानायां गुद्धेवंद्धित्वसामानाविकर्ण्यमात्रोण दाह्कत्वावगाहित्वितय -भात् , अभ्याद्धर्यास्ताद्यसुद्धे रशिवद्धत्वात् तत्साममध्यां विद्धत्वसामानाधिकर्-एथमात्रोण दाह्कत्वित्रस्ययो धरकः, प्रकृते तु विह्नत्वावच्छ्रेदेन दाह्कत्वित्रस्य -यस्येव सत्यान्य ताद्यसाभावद्धद्धिः ।

असकुदुपद्शितका धमितावकेदकसामानाधिकर्ण्यमात्रेण तदव-च्छेदेन च निश्चयोर्वेधस्यम् । नतु बह्विद्विहक एवेति झानस्य बह्विव्यापकदाहकत्व विशेषण्ताया संस्मेतया भानमेव गुद्धविशेषण्ताया श्रिष तथा भानं दुर्वारम्,श्रसं-सर्गाप्रहस्तःवादितिसामानाविकर्ययमात्रे शापि वही दाहकत्वनिश्चयो वर्त्तत एवे-ति चेत् एवं सति पर्वतो दाह्कवह्मिमानिति मानसप्रत्ययोऽपि दाह्कत्वावच्छित्र-संयोगेन संशयस्त्रक्षपोऽपि संयोगेन निश्चयात्मकमेव स्यात्, एवं शरीरगौरदोप-नीतसपि गुरूधर्मावृत्तित्वादिकमनुमितौ न विषयः, अनुमितौ व्यापकतावच्छेद-कत्वेनागृहीतस्य वस्तुनो विश्वेयविशेषण्त्वेन मानायोगात् । किन्तु तदुदीच्चोमा-नसज्ञाने, तथाहि यत्र जलाहरणकारणतावच्छेदकतानिक्यकत्वव्याप्यवत्ता ।रा -मश्समकालं कम्बुबीबादिमत्वे शारीरगौरवस्य घटत्वे तत्लाघवप्रतिसंघानं तत्र जलाहर्णकार्णसम्बन्धेदकतानिरूपकमित्येवानुमितिस्ततः कम्ब्रमीवादिम-नाज्यावृत्ताजलाहर्णतावच्छेदकतेति मानसो निर्णयः तन्तिर्णयसम्पादकतया गौरवब्रहोपयोगः, तन्निश्चयं प्रति ब्राह्मसशयस्य तत्सामब्या वो या प्रतिबन्धकता तस्थां गौरवपदस्योत्तेजकत्वात् । भवतु वा श्रवच्छेद्कतायां घटत्ववृत्तित्व-ब्राहकसामश्रीसमवाहतत्वस्य कम्बुबीवादिसत्वगीचरगौरवब्रहस्य कम्बुबीवादि-

मत्ववृत्यवच्छेदकताबुद्धौ प्रतिवन्यकतागोरवश्रहेण प्रतिवद्धायां कम्बुप्रोवादिमहत्रकारतावच्छेदकत्वबुद्धौ विशेषण्ञानासंसर्गाप्रहादिसामान्यसामग्रीवशादवच्छेदकता न कम्बुप्रीवादिमत्ववृत्तिरित्यर्थो निश्चयः गौरवप्रहस्य प्रतिबन्धकतायां ताद्रूप्येणावच्छेदकताप्राहकवलवत्प्रमाण्मुत्तेजकं तेन दण्डत्वावच्छिन्नायामेव कारण्यतायां हद्दवावच्छिन्नत्वप्राहकानुमान।दिसत्वे गुरुलघूमयावछिन्नकारण्यवानुमिताविष न हतिः। भवतु वा जन्यप्रत्यक्तवमेव गौरवप्रहप्रतिवध्यता-

प्रतिबन्धकतायाम् । ख० पा० ।

वक्छेद्कम् । अनुमानागमादिना गुरूधमीविच्छन्नकारणतामह्स्तु जन्यप्रत्य इस्व-जातौ मानः, एतेन विशिध्युद्धित्व मोश्वरज्ञानसाधारणं न जन्यतावच्छेद्कं जन्य -त्वविशेषितन्तु प्रागभावध्यं सप्रतियोगित्वादिम्बरूपजन्यत्यभेदाद्वहृविधम्, युद्धित्व-मेवसमव।यिकालिकोभयसंसर्गेण जन्यतावच्छेदकमितिमतन्तु मात्रम्य कालो-पाधितामते न संघटते इत्यादि दोपाणान्नावकाशः ।

ईश्वरचुद्धिच्यावृत्तायाः जन्यप्रत्यच्त्वजातेरेव जन्यतावच्छेदकत्वात् । परोत्तवुद्धो पदशक्तित्र्याप्त्यादिताद्रूष्यप्रहावश्यन्थावेन गौरवसहस्रस्य। किन्नि -त्करत्वात् उपनीतस्य तत्र भानायोगात् । एवम् लाघववशाद्धि न लघुवभीविच्छ-न्तत्वादिकमनुमितिविषयः , परन्तु लाघवज्ञानेनोत्तेजितेऽवच्छेदकता घटत्ववृ-त्तिनेवेत्यादिसंशये प्रतिवद्धे वाऽवच्छेदकतायां घटत्वावृत्तित्वभाने मानसो घटत्ववृ-त्यवच्छेदकतानिर्णयः घटत्वावृत्यवच्छेदकतेतिजन्यप्रत्य चं प्रति घटत्वं लिध्वित ब्रहस्य प्रतिबन्धकतायां [१६क] घटत्ववृत्यवच्छेदकताबह्विरोधिनामभावोऽपि निवेशात, तेन सति व्यभिचारप्रहादौ लघुवटत्वादिवृत्तित्वाभावोऽवच्छेदकतायां भासते . भासते च सत्यपि घटत्वे लाघवज्ञाने विरोधिसमये च परोजसामग्रीव-शात , एवमितरवाधोपनोतोऽपि नानुमितिगोचरः परन्तु सति तार्णविह्नबाध-वहिन्याप्यवत्तापरामशोभयस्मिन् पर्वतो वहिमानित्येवानुमितिः वस्तुतर्स्तु, ता-र्णवहन्यभावविशिष्टविह्नमति अतार्णवहः परिशेषानुमानान्तरम् , अथवा तार्ण-वहिबायविशिष्टस्य पर्वते वहिमत्तया वहिन्याप्यवत्तया वा निर्णयस्यातार्णवहन्य-भावविशिष्टवृद्धौ बिरोधित्वाद्र्थोद्तार्णविह्नमत्तानिणयः, पर्वते महानस एव मता-न्तरेऽप्यनुमितौ तार्णवह्निभेदस्य विशेषस्त्वेनभानार्थं पूर्वं तत्वोपस्थितेरावस्यकः त्वात्तार्णविह्निभन्नवह्ने रनुपस्थितावय्यनुमितेरिव मानसस्यापि विशेष्यविशेषण-न्यायेनैव सम्भवादित्याहः ।

श्रत्र मिश्रानुसारिणः , इतरबाधनिर्णयस्य विशेष्यतावच्छेद्कप्रका •
रकनिर्णयविधया विशिष्टवैशिष्ट्ययुद्धिविशेषे क्लप्तकारणभावस्यानुमितिसामप्रीमध्यप्रवेशाभ्युपगतमात्रं णानुमितेर्प्युपनोतवाधितेत्रवस्त्ववगाहित्वे बाधकाभावः निवतरबाधोपनोतस्य वस्तुनोऽनुमितौ भानस्वोकारे संशयात्मिकानु -

है. १ संसर्ग । ख० पा०। २ निश्चयः । ख० पा०। ३ निविशते । ख० पा०। ४ विह्मस्वालिङ्गकं तार्णवह्नेः । ख० पा०

६ तदुपस्थितेः। ख० पा,

मितिप्रसङ्गः तथा हि यत्र विहुत्र्याप्यवानभावत्याप्यवांश्च पर्वत इति समूहालम्बनात्मकः परामर्शः स एव तार्णभिन्नवह स्तार्णवहन्त्रभावभिन्नाभावस्य च बाधावगाही ततस्ताणविह्मान् तार्णवहन्त्रभाववान् वा पर्वत इति संशयात्मिकानुमितिर्थादुत्पद्यमाना केन वार्यते , निह तत्र तार्णे विहुत्याप्यवत्ताया
वहन्त्रभावतार्णवहन्त्रभावत्याप्यवत्ताया वा परामर्शो विद्यते, येन परस्परप्रतिबन्धेनैकतरस्याप्यनुमितिकत्त्वचेत इति चेन् मेवं ताहरास्थले तार्णविह्मान् तद्
भावतांश्च पर्वत इति समूहालम्बनानुमितेरिष्टत्वान् । न च तस्यास्सं [१६ख]
शयत्वं संशयो हि धर्मितावच्छेदेकावच्छेदेन एकतरकोटिमवश्यमवगाहते. तथा
च प्रकृते यदि पर्वतत्वा वच्छेदेन तार्णविह्नं तद्भावम्बाऽवगाहते तदा संशयत्वानन्तत्वेवम् , परन्तु युद्धमेव बह्न्यभावं च तथा विषयीकरोति पर्वतत्वावच्छेदेन
विह्नव्याप्यवत्ताया स्त्रभावव्याप्यवत्तायाश्च परामर्शस्य युद्धबिह्नवाभावत्वावचिद्धन्ते पर्वतत्वव्यापकतावगाहिन्यामेवानुमितौ जनकत्वात् , तार्णविह्नतद्भावत्वाद्यवच्छेदेन पर्वतत्वव्यापकतावगाहिन्यनुमितिस्तु पर्वतत्वाद्यवच्छेदेन तार्णवहन्यादि व्याप्यवत्तापरामर्शमपेद्यते ।

न च तार्णविह्नत्वादिभिन्नरूपेण पर्वतत्वन्यापकतामवाहिमानं तार्णविह्नविशिष्टज्ञानं पर्वतत्वावन्छेदेन तार्णविह्नविशयो भिवतुमहँ ति , प्रमेयत्वादिना पर्वतत्वन्यापकतागोचरस्य तार्णविह्नतदभावसमुच्चयस्य संशयत्वप्रसङ्गात् पर्वतत्वावन्छेदेन तार्णविह्निविशिष्ट्युद्धित्वन्तु पर्वतत्वन्यापकतार्णबिह्निक्शितसंयोगसंसगेंण तार्णविह्निप्रशाद्यद्वित्वन्त तु पर्वतत्वन्यापकेन
तार्णविह्नप्रकारकयुद्धित्वं संयोगस्य हि न्यापकत्वं यदि संयोगत्वादिना सामान्येन तदाप्रकृतवुद्धेः प्रामाण्यप्रसंगः, यदि च तार्णविह्निक्शितसंयोगत्वादिनातदापि द्रन्यत्वावन्छेदेन रूपवत्तायुद्धेः प्रामाण्यप्रसङ्गित्यादिप्रपिक्चतिमत्तर्व , स्वीक्रियताम्वा पर्वते विह्निन्याप्यवत्तायास्तार्णेतर्वह्नयभावस्य च निर्णयः; तार्णवह्नयभाववान् पर्वत इति विशिष्ट्युद्धावनुभितौ वा प्रतिबन्यकः, अत एव तार्णेतर्
वह्नयभाववान् विह्निन्याप्यवांश्च यः पर्वतः तत्समानकालीनत्वाद्यवन्छेदेन
तार्णवह्नन्यभावनिर्णये सति तादृशपर्वतसमानकालीनः पर्वत इत्यवच्छेदकधर्मदर्शनादेस्तार्णवहन्यभाववत् पर्वतयुद्धौ न प्रतिबन्धकतान्तरम् इतरबाधविशिवपरामर्शस्यानुमितेवां तद्भावकोटिशङ्कानिवर्तं (१७ क) कत्वावश्यकत्या च न

१ परामर्शे प्रतिवन्धतयैव फलाभावोपपत्तेः, उपाध्यायमतेऽपि इतरवाधविशिष्टपरामर्शप्रयोज्य-मानसे निष्चयत्वसम्पादनाय इतरवाधविशिष्टस्य । पा० ख ।

गौरवावकाशः एवमवश्यमभ्वपेयमनुमितौ गौरवशहोपनीतस्य गुरूधर्मभेदादै-विषयत्त्रम्, तथाहि चितिः सकर् काकार्यत्वाितिवदासशसमकालं द्वित्वविशेषा-वच्छेदेन गौरवमहे सति ताहशद्वित्ववद्वोदः कर्तेरि प्रतीयते, तच्चानुमानेन मन-सैव वेत्यत्र पर्म्बवादः, तादृशद्वित्वाभावश्च न मनसोपनेतुं शक्यते, कुत्रापि तदः प्रतीतेरूपनायकज्ञानाभावात् कर्तृतदितरावृत्तित्वे सति लौकिककर्तृतदितरा-वृत्तित्वोभयावृत्तियद्वित्वम् तस्य भगवदितरवस्तुमात्रवृत्तितया तद्भावस्य भगवदितरत्राऽप्रसिद्धेः, घटादावचेतने हि घटपटादिवृत्तिचेतनावृत्तिजीवेषु तु जोवद्ययृत्तिभगवति वृत्तिद्वित्वं वर्त्तत इति भगवद्देतिसिद्धपूर्वन्न कुत्रापि तादशद्वित्ववद्भेदप्रसिद्धिः, अप्रसिद्धे च वस्तुति लोकिकालौकिकसन्निकपैविर -हान्न सनसो व्यापारप्रसरः । न च पूर्वं यक्तिब्बिद्धे दोपस्थितौ भेदत्वसामान्यलच्-ण्योपतिष्टमाने भेदे प्रतियोगितया तथा विध द्वित्ववदाधेयतया च जितिक-तु रूपनीतस्य मानसं विशिष्ट ज्ञानमनुमितौ दित्यबद्धे द्भानोपगमेऽपि पूर्वानुप-स्थितस्य विशेषणतया भानासम्भवादिति वाच्यम्, सामान्यलवणयोपतिष्ठमाने बस्तुनिस्वत न्त्रज्ञातवस्तूपनयायोगान् , अन्यथा प्रतियोगितासंसगांत्रच्छिन्न-द्वित्ववत् प्रकारतानिक्वितालौकिकमुख्यविशेष्यतया जन्यप्रत्यचे स्वप्रकारीभूत-द्वित्ववत् प्रतियोगिकश्वसंसर्गेण ज्ञानस्य कारणतायां व्यमिचोरप्रसङ्गान्, पूर्व प्रवियोगितया द्वित्व बद्धिशिष्ट बुद्ध चमावात्, तस्मात् उपनीत वर्भविशेष्यतया जन्यप्रत्यचे लौकिकसन्निकर्पज्ञानलच्यान्यतरसहकारि न तु(१७ख)तामान्यल-च्रणेत्येवमवश्यमभ्युपेयम् । इन्द्रियसन्निकुष्टशङ्कादौ स्वतन्त्रस्मृतपीतत्वादिश्रम-विशेष्यता तु लौकिको , वनगमनादिप्रकारतानिरूपितविशेष्यता तु ज्ञानोपनीते रामादी न सुख्या किन्तु ज्ञानपारतन्त्रयेणीत्प्रेज्ञया वनगामिनं रामं जानामी-त्याकारिकाया एव सर्वत्र स्वीकारात्। ग्राद् च तद्विषयकज्ञानमेव सामान्य-

लत्त्रणा न तु तत्त्रकारकं तदापि चितिकर्तः विशेष्यकवुद्धौ प्रतिवन्धकत्वमिति वैन्न , गौरवसहस्रे गृहोतेऽपि लौकिककर्तिर ताहग्रद्धित्वमहान्, सित द्वित्वविति द्वित्वामावविति चोभयत्र गौरवप्रहे सत्याम्बा तद्धभयवुभुत्सायाम्बा तितिकर्त्तर्यपि कथितद्वित्वसंशयोत्पादाच्च तत्तदुत्तेजकाभावविशिष्टगौरवप्रहस्य प्रतिवन्धकत्वापेच्यातदित्तरत्र गौरवप्रहाभावसहक्रतस्य तत्र गौरवप्रहस्य तद्भे दोपन् नायकतापच्च एव साधीयान् , तथाहि ताहशस्य, द्वित्वविशेषावच्छेदेन गौरव-प्रहस्य कर्नः त्वावच्छिन्नविधेयत्वेनाभिन्ना वा या प्रकारता तन्निक्षिता या उद्देश्यत्वभिन्नाया तदनवच्छिन्नाया द्वित्ववद्भे दिवशेष्यत्या विशिष्टानुमिति

१। कर्तिरिद्धित्ववद्भेद इव द्वित्वमाप पूर्वोपनीतं मान अप्रत्यक्षे कुतो न विषय इति संश्वयस्या -त्ताह्शद्वित्वावच्छेदेन गौरवग्रहस्य ताहशद्वित्वप्रकारक शत ख० पु० अधिकः पाठः ।

प्रति कारण्यं भवति च नित्युदेश्यतानिक्षितकर्तृ वियेयतथा सार्द्धेमव-च्छिन्ना भिन्ना वा कर्तुः प्रकारतातिक्षिपतसंसर्गद्धयसंयोगिवशेषण्यतायां च संयोगसंसर्गतया निते विशेषण्यतासंसर्गतया द्वित्ववद्धे दश्य विशव्यत्वनिक्ष-प्यते द्वित्ववद्धे दश्यत्वककर्वे नुमाने च कर्त्तृ प्रकारतानिक्षिपतासत्यिप द्वित्ववद्धे द-विशेष्यताभवत्युद्देश्यत्या सार्द्धमविच्छन्नाभिन्ना वेत्यतो न तत्र व्यभिचारः।

श्रत एव द्वित्ववद्गे दस्य पूर्वाप्रसिद्धस्य प्रकारतया भानसम्भवेऽिष न विशिष्टवेशिष्ट्यानुपपत्ति , एकत्रः द्व्यमितिन्यायेन नाष्यिनित्येथाङ न्मनसेत्यादौ विशिष्टवेशिष्ट्यानुप्पत्ति , यथा च दण्डीकुण्डलीत्यादौ पुरूपो नवेत्यादौ वा भिन्नप्रकारताद्वय (१८क) निरूपितमेकं विशेष्यत्वं तथा प्रकृते विभिन्नविशेष्य-ताद्वयनिकृपितमेकं कर्त्तीर प्रकारत्वमेकस्या एव कर्नु निष्ठप्रकारतायाः सरः परि-वाह्न्यायेन संयोगिवशेषण्यतोभयसंसर्गतानिरूपकत्वं ताभ्यां ससर्गताभ्यां प्रति स्वविशेष्यद्वपनिरूपणं द्वित्ववद्गे दे संयोगेन कर्तेत्यसंसर्गाष्ट्रह्य तु कर्नु प्रकारता-निरूपितसंयोगसंसर्गता नरूपितदित्ववद्गे दिवशेष्यताकत्वं प्रतिवश्यतावच्छेदकम्, न तु संयोगसंसर्गावच्छित्रमक्तर्णं प्रकारतानिरूपितद्वित्ववद्गे दिवशेष्यताकत्वं सं -योगसमवायादिपरम्परासंसर्गेण कर्नु विशिष्ट्युद्धे रिष् प्रतिवश्यत्वप्रसङ्गात् ।

श्रत पव विह्नर्नास्तीत्यादौ वहो समवायेन तदभावे स्वाव च्छित्रप्रतियोगिताकत्वेन संसर्गेणाव च्छित्रमेकमेव कारण्त्यम्, न तु स्वातन्त्र्येण वहित्वेन वहिनी स्तीत्यप्रतीतेः । यदि च चितो द्वित्ववत्कर्णः कत्ववाधे ज्ञायमानानुमितिरिप तुल्ययुक्त्या पूर्वोनुपिथ्यतं भेदं चितिविशेषण्तापन्नकर्णः विशेष्यतया गृह्णाति तदा तादृशह्यान्यवहितोत्तरोत्पत्तिकत्यमेव तज्ञन्यतावच्छेदकम् द्वयमिन्नोऽपि गुरूरिति गौर्
वमहस्यापि तद्विशिष्टान्यवृद्धौ प्रतिवन्धकत्वमिति तद्भावस्य सहकारित्वमुपप्यते,
नन्वेषमुपाध्यायमनेऽपि द्वयं गुरू [गुविति] वृद्धेस्तद्विशिष्टान्यवृद्धौ वित्वन्धकत्वं द्वयान्योमि गुरूरित्युन्तेजकत्वेनामिमतस्य ज्ञानस्यापि स्वाव्यवहितोत्तरवृद्धौ
कारण्व्यम्,कविद्वयवृत्तिगौरविमहेण् घटिता कर्त्तरि द्वित्वविशिष्टवृद्धेस्सामग्रीतिसर्वमुप्पद्यत इति चेत् उपपद्यतात्र पुनरेतावता सर्वतान्त्रिकसिद्धमनुमानादाविष गौरवस्विहोत्तर्वाधादेस्सह्कारित्वमपलितुं शक्यते वलावलत्वाद्वाधकमिति प्राहुः।

१। ग्रहाभावेन, क्व चित्तदितरत्रापि गौरव। ख० पा।

परे तु कुर्वद्रृपत्वजातौ कथं प्रमाणाभावः, श्रक्कुरकारितया श्रव-च्छेदकताप्राह्कस्य प्रसिद्धजात्यविच्छित्रत्ववाधेतरजातौ लाघवप्रहेण च सह् कृतस्यानुमानस्य सम्भवान् तत एव प्रसिद्ध जातीतरज्ञात्यविच्छित्रमङ्कुरकार-स्विमत्यनुमितिजीयते इत्याचेषे कल्पनागौरवप्रसंग्यतिह्तत्वादिति समाधानं कल्पनागौरवन्त्वभिमते विधेये तत् विशेष्णस्य बाध एव, तथा च प्रकृते जातित्वा-वच्छेदेन प्रसिद्धजातिभिन्नत्वाभावः प्रसिद्धजातिभिन्नत्वावच्छेदेन जातित्वा-भावो वा कल्पनागौरवम्, तिन्नर्णय एव विशेषदर्शनविध्या प्रसिद्धतरजाति-सिद्धविरोधो न सन्देहो मानाभावात्, कल्पनावच्छेदप्रसङ्गाच ।

एवं प्रसिद्धा एव जातय इत्यनिर्णयतत्सन्देहे च कुर्वद्र पत्वसिद्धि-प्रसंगः, सामान्यादेः प्रसिद्धवीजत्वादिजात्यविच्छन्नसम्भवादितरवाधाभावात् प्रसिद्ध जाति भिन्न जातिसाधकाभावादेव तदसिद्ध च पपपत्तेः । य ऽप्रसिद्धवीजत्वादे-रसामध्यीयमञ्जेदकत्वे समर्थस्य चेपानुपपत्तत्याद्वित्रतिसन्यानवशात् वीजत्वादेः सामध्यान गच्छे दकमनधारयति सकुर्वेद्र पत्यमपि प्रसिद्ध जातिभिन्न जाबित्वेनाः नुमामीत, एतदेवं कल्पनागौरवन्नामपदार्थानामियत्ताववारणप्, बाह्याभावा-बगाहित्वादेव सिद्धिविशेषे प्रतिवन्यक एव । श्रुद्वादेरध्ययननिषेधे न विद्यायां शैवणिकमात्रवृत्तित्वेऽवधारितेऽपि वोषीस रथकार आदधीत, निपादस्थपति य-जेत् इत्यादि विधिना रथकारपद रूट्या निषादस्थपतिपदप्रयोगे न चोपस्थिति-कार्से य माहिष्यपुत्रोनिषादाभिन्नस्थपतौ वाधेन यजनादिकर्दात्वागमो निरा-वाधः। विद्यानीवर्धिकस्यैत्रेत्यवधारणस्याधानं नौवणिकभिन्नस्येति बद्धाविरो-धित्वात्, तदनन्तरमाधानयजनादिना लिङ्गेन रथकार्यनपादयोविद्यासिद्ध-र्पि जैवर्णिकवृत्तिविद्यायाः तदितरत्र वाधवशात्ति आसेवविद्यां विषयीकरोति । न च तत्र विद्याशैवर्णिकस्यैवेत्यवधारणम्, विरोधितस्याशामार्यज्ञानानास्कन्दित-त्वेनासत्कल्पत्वान्, विद्याव्याप्याधानतिष्ठशेष्यकत्वेन हेत्ना त्रेविशिकभिन्ने विद्या-विरह (१६क) निर्णयस्याप्रामाण्यानुमानात्।

शङ्कत्वविद्यकेष्यकत्वेन पीतत्वभ्रमस्य । न च विद्याविरह्विद्यकेत्वेन शैविणिकेतरिमन्नाधानादिमत्ताज्ञानस्य भ्रमत्वानुमानान्न ततो विद्यानुमितिः स्यादिति वाच्यम् । वेदतात्मर्यविषयवाक्त्यार्थयुद्धित्वावच्छेदेन भ्रमत्वामाविनण्याव्यावर्त्तकधर्मदर्शनसत्वेन रथकारादावाधादिमत्तावोधे भ्रमत्वानुमानस्य बावितत्वान् । तादृशञ्च तात्पर्यविषयत्वं शैविणिकिनिम्नत्वावच्छेदेन विद्यासामान्य-

१: नत्। स॰ पा।

विरह्वत्तावुद्धो नास्ति, किन्तु निपाद्रश्यकारादिवृत्तितत्तिद्ध्याविरह्वत्तावुद्धौ,

श्रत एव शुद्रान्तरस्याधानाच्यपादिकायामयि विद्यायान्निवारणार्थं रथकारादेरिय
विद्यान्तरेऽधिकार इत्यादिकं योगारुह्विवेलो यसीवाक्यात् श्रुतिः श्रे यसी, कर्मधारयात् तत्पुद्धयो जवन्य इत्यादि वाकयपरिशोधकमीमांसासंस्कृतैः न्यायैरवधारग्रीयमित्यादिकं पदवान्यरत्नाकरे प्रपश्चितमस्माभि। यद्वात्रे विद्यान्यात्वकं पदवान्यरत्नाकरे प्रपश्चितमस्माभि। यद्वात्रे विद्यान्यात्वकं पदवान्यरत्नाकरे प्रपश्चितमस्माभि। यद्वात्रे विद्यान्यक्षेत्र विद्यान्य विद्या

पत्तत्वच्छेदकसामानाधिकर्ण्यमात्रीणानिकीरतविशेषस्य भ्रमत्वस्यातुमाने पत्तयोरेकतरव्यावृत्तिकामीमांसा भवति चाधानबुद्धेः प्रमात्वे तत्र विद्याविरह्बुद्धेर्व्यापकाभावदर्शनविधया विरोधित्वं तस्या यथार्थ्यन्तु तत्रा-धानादिमत्ताबुद्धेः प्रतियोगिव्याप्यदरीनविधया विरोधित्वमित्यविशेषेण तद-न्यतरस्वसामानाधिकर्ण्येन हेतुमनानिर्णयः तत्रानुमाने च मीमांसापरिशोधित-न्यायेनाधानवत्ताबुद्धौश्रमत्वाभावो निर्णाते तदितरत्वमि पत्तविशे । णतया भासत इति तदितर्निह्वकतान्य (१६ख) तात्यावच्छेदेन वद्धवतानुमि याविदाविरहर बुद्धिरसत्करुपेति निरावाया। रथ हारादी विद्याविशेषानुमितिरित्यधिकम् परिष्टात एताहरास्थल एव फल्रमुखं गौरवं न दोप इति प्रवादः। यत्र पूर्वोत्र-न्नस्य बाध्यद्भयादि स्वह्रपस्य गौरवस्य भीमांसादिसहकृतेन मानान्तरेण भ्रम-स्वमहः। यत् पुनः दी धितिकारैः समरणान्तर मननतसंस्कारकलानागौरवं फल-मुखत्वाददोप इत्यभिप्रायेण संस्कारस्मर्णादावसन्दिग्यव्यभिवारकेन ज्ञानत्वेनैव कारणत्वं नत्वनुभवत्वेन सन्दिग्वव्यभि शरत्वादित्युकं तत् विन्त्यम् । ज्ञानत्वस्य संस्कारजनकतावच्छेदकत्वे दाधकसम्भवात्। तथाहि स्मरणोत्तरहितीय-प्रसिद्धिसस्कारोत्पत्तिवायसंस्कारोत्पत्तयः प्रसिद्धा एवेति गौरवप्रतिसन्यान-प्रसिद्धेतरसंस्वारोत्पित्तिसिद्धौ प्रतिरूद्धीयां क्ल्यत्वलाययवतान् क्ल्यसंस्का-रोत्पत्तीतरतद्भावाभिन्ननिक्कान्यतर्वानित्यनुमित्या मानसविशेषेण्वाधित -विषयीकृतस्तरत्वणाविष्यञ्चतदात्मानि संस्कारं त्यस्यभावस्तद्वयवहिता वृर्वत्वणा -विञ्ज्ञित्रतदात्मिनि यकिञ्चित् हार्ण्यावच्छेद्कश्मीविञ्ज्ञाभावप्रयोज्य इत्य-नेन छिद्धे स्तथाविधकारणतावच्छेदकं ज्ञानत्यादिभेदो बाधादेव न भासते जु

भवत्वान्यजातिषु अन्वयतो व्यत्तिरेकतो वा व्यभिचारप्रयोजकत्वमुपाधिषु शरीर -गौरवं प्रति संहितमित्यनुभवत्वावच्छित्रवे व संस्कारकारणता सिद्धचित । यथा च सकुदनुभूतस्मरणोत्तरस्मरण (१६क) प्रसङ्गो न भवति तथा सिद्धान्ततत्त्वे-विवेचितग्रस्माभिः ।

नन्वेवमसिन्नकृष्टातीन्द्रिय लिङ्गकानुमितिप्राकालाविच्छन्नासमित विसि-ष्टज्ञानतद्भावान्य तरसाधकानुमानेन प्रसिद्धविशिष्टज्ञानवाधतदन्यकल्पना -गौरवसहकारास्त्रसिद्धविशिष्टज्ञानस्य तद्भावभिन्ननिरुक्तान्यतरत्रसिद्धेर्व्यभ -चार्निर्णयवशात विशिष्टज्ञानत्येन कारण्त्वस्भासैत्सीत् किन्त्वगत्या गुरूण्पि ज्ञानद्वयेनेति चेत्, एवं सति ज्ञानद्वयतद्भावसाधकेनानुमानेनानुमित्यव्यविद्वत-

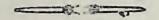
पूर्वचणावच्छेदेनात्मिन ज्ञानद्वाभावोपि खिद्ध इति तत्रापि कथं कारणतामहः, न ह्यनुमितिजनकज्ञानद्वयस्यानु व्यवसायो येन तत् प्रामाण्यं स्यात्।

श्रथ स्वप्रकाशसाचिकमेव ज्ञानद्वयं गौरवसहत्वे णापिन तदभावः। सिद्धचित, गौरवं हि पाचिकप्राप्तौ विनिगसकम्, न तु ताद्रुष्येण प्रमाणसिद्धस्याप-बादकमिति चेत् सिद्धमेव तर्हि स्वप्रकाशं विशिष्टज्ञानम् । नतु नास्ति स्वप्रकाशता पत्तः किन्तु मुक्तिमुपुप्तिविर हिण्यात्मनि योग्यविशेषगुगः कश्चिदवश्यं सिद्धः तत्र ब्रहणस्मर्णात्मकज्ञानद्वयत्वमेव कदाचित्स्यादितिसन्देहो विद्यते प्रसिद्धज्ञान -द्वयभिन्न' ज्ञानद्वयन्नास्तीति गौरवावधार्णम् । न च गौरवबन्देहेनेतरकोटिपरिशेषः कल्पनोच्छेदप्रसङ्गादिति चेत्, नास्ति तर्हि एता बन्त्येविविशिष्टज्ञानानीत्यपि कल्पना-गौरवनिर्णयः, तदा तदात्मनि विशिष्टज्ञानाभ्युपगसेऽपि गुणान्तरंमन्तव्यमिति करपनालायवानवकाशात् विशिष्टज्ञानवादिभिगु णान्तरन्न मन्तव्यमिति सा -म्यात् । नहि योग्यगुणयोः यौगपद्यसम्भवः, असन्निकृष्टातीन्द्रयलिङ्गकातु-मानपि व्याप्यपत्तधर्माभाववृद्धौकारण्याधः पुनराकाकेषु विस्तारान्न निरस्तः, संस्कारे द्वयमेव (२० ख) विशेषो यद्सुप्रस्य जीविनो योग्यविशेषगुणोत्पन्तिन-यमो गुणान्तरोत्पत्रशाऽवश्यमुपपाद्य इति स्मर्णोत्पत्त्यनन्तरं संस्कारोत्पत्तिकः हपनमप्रामाणिकमेव । यदि च विद्वव्याप्यं यद्विद्विव्याप्यधूमकालीनं धूमवत्पर्वत-सामानाधिकरणं शिखरं तद्वान् पर्वत इति विशिष्टज्ञानस्यानुमितिकारणतायां सर्वी-भ्युपेताथामवच्छेदकं कल्प्यमानंतिरूक्तविशिष्टज्ञानत्वस्य शरीरगौरवेणेतरबाधा-मुपस्थितनानाज्ञानत्वपर्वेतज्ञानत्वादीनामतिप्रसञ्जवतीन तत्सर्वे व्युदस्य लघु-तरमनतिशसञ्जकविह्नव्याप्यधूमवत् पर्वतज्ञानोभयःवं तदुभयपरस्परवैशि-ष्ट्रचं वा व्यवतिष्ठते ।

१। काला ख० पा।

भवतु वा विह्नियाप्यधूमझान धूमवत् पर्वतज्ञानयोः प्रत्येकमे व धूमलिङ्गकानुमितिजनकत्वमभ्युपेयताञ्च परस्परसहकारिणोरेकत्र साममयामभिनिवेशः । एवञ्च विह्नियाप्यधूमयान पर्वत इति विशिष्टज्ञानयुत्तिरिष धूमिलङ्गकानुमितिकारणताया अवच्छेदकतानिरूपकत्वानुमानेन।पि क्लुमा ज्ञानद्वयत्वादिवृत्तिर्निरूकावच्छेदकतेव विषयीक्षियते, नतु सर्वाप्रसिद्धा विशिष्टज्ञानत्वादिवृत्तिरवच्छेदकता क्लुमा एवेति गौरवमह्सत्वादिति विभाव्यते तदा विजयन्तां प्राभाकराः किमत्र कुमं इति प्राहुरिति संचेषः॥ लेखकस्य शुभम्॥

इति महामहोपाध्याय
श्रीगो गुलनाथोपाध्याय
श्रीगो गुलनाथोपाध्याय
विरचितं लाघवगौरवरहस्यं समाप्तम्।
सम्पूर्णोऽयंत्रन्थः।
शाके १७४० मार्गे शुक्लाष्टम्यां शनौ कनकपुरवासिना लिखितमिदं
श्रो लेखनाथेन
स्वार्थम् ॥ शुभमस्तु ॥

सिद्धिप्रतिबन्धकतारहस्यम्।

ॐनमोगणेशाय।

ननुसिद्धेः प्रतिवन्धकत्वेमानाभावः , न चानुमित्यन्तरापित्तः , द्वि-तीयानुमिताविष्टापत्तेः , उत्तरकालेपरामशीभावात् । न च लिङ्गोपधानात्त्तः -स्भवतद्नम्युपगमात् । न च विह्नव्याप्यधूमवत्वमेव यत्र पत्ततावच्छेदकंतत्रानु-मित्यापितः , पत्ततावच्छेदकस्यानुमितौविषयव्वेषि पत्ततावच्छेदकनिरूपितसः स्वन्धस्यहेतावभानात् पत्ततावच्छेदफलिङ्गितज्ञानस्यानुमिताबहेतुत्वात् ।

अत्रकेषित् , एवं सत्तिसंशयोत्तर प्रत्यज्ञानुव्यवसायोनस्यात् , अनु-मितिसामग्रोसत्वात् , सिद्धेः प्रतिबन्धकत्वेतु प्रत्ययत्वान्नानुमितिसामग्रो भवत्य-नुव्यवस्रायः ।

न वानुमित्यन्तरमनुब्बबसायस्यात् , तदानीपरामर्शामावा देवा-नुमितिमामप्रथमावादितिबाच्यम् । प्रत्यचेविषयस्यकार्ये स ह भावेनैवकार्यजन-कत्वात् बानुव्यवसायाभावेतादृश प्रत्यचेमानाभावेनसमानिषध्ये प्रत्यच्यामप्रया बलवत्वमित्यपिभज्यत इति ।

न च तथा सत्यिष , प्रत्यच्चमेवकुतो न भवतीतिवाच्यम् , श्रिन्द्रयसजिक्षां दिविच्छेदेनसाम्भप्रयभावात् , नचानुव्यवसायेश्च्छासहकरात् तथा सत्यिषतिदिच्छास।समयभावस्य प्रतिवन्धकत्वकल्पनापत्तेरितितत्त् च्छम् । कि सन्नापाचते व्यवसायान्तर मनुव्यवसायोभवतितन्नस्या दितिवानैतत्सम्भवः ,
यत्र कालेयन्नापामण्यधीर्वातत्साममीवा पत्ततावच्छेदकावच्छेदेन हेत्सभावज्ञानंवातनानुमितिसाममयस्यावातितिदिक्।

वयन्तु विह्नव्याप्यवत्वंपत्ततावच्छेदकंविहरेवसाध्यः सएवचिहतः (१)
तत्र पत्ततावच्छेदकावच्छेदेन व्याप्यवत्वभानात् तदवच्छेदेनसाध्यज्ञानस्येवहेतुज्ञानरूपत्वात्सिद्धेसिद्धेरप्रतिवन्धकत्वादानन्त्यापित्तिरितित्र मः । केचित्त् तत्र
विह्नव्याप्यवान् तद्व्याप्य वानित्यादिक्षमेणतद्वयाप्य सहस्रावगादिसमूहात्तम्बनानेकपरामर्शः तत्र सिद्धेरप्रतिवन्धकत्वेचविह्नविधेयकानुमिति धारापित्तिरित्याह् । समाप्तमिदंसिद्धिप्रविन्धकता रहस्यमितिश्चभम् ॥

१ अनुमित्यनन्दापत्तिः = एकानुमित्यनन्तरमगरानुमित्यापत्तिः । २ तत्सम्भवः = परामर्शे सन्भमः । ३ तत् = लिङ्गीपद्मानम् ।

7 And the state of t - STATE OF THE STA THE COLUMN TO THE THE PARTY OF all and the second seco THE RESIDENCE OF THE PARTY OF T THE RESERVE OF THE PERSON NAMED IN COLUMN TWO IS NOT THE PERSON NAMED IN COLUMN TWO IS NAMED IN COL the last the same of the same THE RESERVE THE PROPERTY OF THE PARTY OF THE NOT BE THE PARTY OF THE PARTY O AND DESCRIPTION OF THE PARTY OF A PART OF THE PROPERTY OF THE PARTY OF THE P

शुद्धिपनम् उपोडाते

अशुद्धम्	गुद्धम्	पृष्ठे	पङ्≇ती
खष्टा	ख़ब्दा	8	8
गोस्व	गोस्वा	39	१७
षढ	षट्	,,	28
ड्य प्य	व्याप्य	2	3
पुस्सरं	पुरस्सरं	"	3
कन्तुः	कत्तुः	>>	१२
कत्ती	कर्त्तारः	ą	9
दान	दान्	39	१२
र्यार	परि	,,	२०
स्य	रहस्य	,,	२७
राव	राज	8	12
सिच्या	मिथ्या	99	१ =
मांस	मास	,,	२२
पट	षट्	ų	१०
	श्राचार्यमतरहस्ये		
तिङ्गका	लिङ्गक वह्न थ	8	v
लोकलिङ्गक	लोकादिलिङ्गक	2	8
ध मि	धिम	,,	5
वुद्धीनां विह्नमद्भे दवह्नयभावा- वुद्धिजन्या		3	2
वगाहिजन्या			
त्तना	नाना	37	= 8
वच्छि	वच्छिन्न	,,	२६
स्वस्य	त्वस्य	,,	२८

अशुद्धम्	शुद्धम्	पृष्ठे	पङ्क्तौ
सहकृतपरा	सहक्रतधूमपरा	Ą	३०
सत्वेधूम	सत्त्रे वह्वित्याप्यधूस	8	Ę
चारित	चरित	,,	१०
प्रसङ्गः	प्रसङ्गात्	,,	१७
तावच्छे	तातद्वच्छे	45	२०
हेर्तु त्वे	हें तुत्वे	ų,	२
पर्वता	पर्वतत्वा	¥.	ह २
धम	घम	,,	42
विश्विट	विशिष्ट	31	च्ड
च्यमि	व्यभि	39	28
दशित	दशिंत	Ę	ą
पवत	पर्वत	19	8
पवतो	पर्वनो	,,	Ę
पवतो	पर्वतो	.,	१२
অগ্র	অর	Ę	82
वह्नित्रत्व	विह्नत्व	,,	१६
बह	विद	,,,	१६
व्याप्य	व्याप्त्य	31	21
गाहिना	गाहि	6	Y,
काच्छेदेन	कावच्छेदेन	,,	१३
विधेयां	विधेयांशे	.,	25
विरहात्। वस्तुतस्तु	विरहात्, अथ तादशस्य	ल- =	१स-१६
-	मताविशेष इति चेत् किं	तेन वस्तुत	ख
सामग्त्या	अ नुमित्यादिसामप्रयाः	,,	१७-१८
क्लव	क्लुप्त	8	Ę
च्छेद	च्छेदक	,,	१०
धर्माच्छिन्न	धर्मावच्छिन्न	8	१७
निण्यं	निर्ण्यं	Ł	39

अगुद्धप्	गुद्धम	पृष्ठे	पङ्क्तो
विद्यम	ভিজ্ ন	१०	ą
धिरोज्य	विशेष्य	99	38
ब्य ना	ष्यताक	99	२०
काय	कार्य	27	93
धम	धूम	23	व्य
वावच्छिन्नं	रवावच्छिन्नं	1,	38
वच्छित्र	विच्छन्नं	१२	२
हेतुत्व	हेतुत्वं	27	3
सशस्य	सर्शस्य	"	8
घिम	धमि	. ,,	8
पूव	पूर्व	ţ,	4
विछिन्न	विच्छिन्न	"	१५
ड्य सि	ज्यभि	37	र≒
रिक्तत्वेन	रिक्तेन	1)	39
काश्चि	कश्चि	१३	२
द्यभय	धुमय	**	१२
धमि	धिंम	22	१२
र्वोध	र्वाध	,,	१६
धिस	धर्मि	"	92
गाना	भाना	"	२७
व्यमि	ड्य भि	89	35
च्यमि	व्य भि	68	8
लाध	लाघ	,,	-
निश्चयत्वा	निश्चयविशिष्टत्वा	"	38
दशयां	दशायां	१५	१८
च्याप्या	व्याप्य	27	रद
ब्यमि	ब्यभि	१६	105
जन्यता	कस्य जन्यता	,,	१५

अशुद्धम्	ग्रदम	पृष्ठे	पक्ङ्तो
सामग्य	सामग्रय	१६	१६
पर्वती	वह्यिव्याप्यधूमवान् प	वंतो ,	२=
निश्चयत्वा	प्रकृतनिश्चयत्वा	90	· ·
बद्दत्ति	बद्घ त्ति	,,	=
हेतुना	हेतुत्वा	,,	18
ब्या प्यो	व्याप्यधूमो	33	RX
पर्वतोवह्निव्याप्यधूमय	ान् पर्वतो पर्वतो विह्न	२०	3
मश	मर्श	,,	Ę
्रपवत	पर्वत	,,	Ę
पवत	पर्वत	,,	3
पवत	पर्वत	,,	१५
स्वीकार	स्वीकारे	₹ ?	O
धर्मान्नो	धर्मावच्छित्रो	"	9
वका	वच्छेदका	,,	१६
हय बे	व्यव	,,	१७
याथा	यथा	42	18
मिद्य	মি হ্য	٠,	२२
विशब्य	विशेष्य	23	9
जन्यता प्रकार	जन्य तत्तरप्रकार	"	48
ततः	यतः	२४	×
मावः	भावः	99	२१
प्रत्यत्वे	प्रत्यचे	२७	8
प्रत्यत्ता	प्रत्यचा	- ,,	Ę
वह्रय	बह्विज्याप्या	39	25
	- नव्यमतरहस्ये		
नव्यति	प्रति	38	- 48
सामा	समा 💮	30	3
भावा	भाव	38	. 2

अशुद्धम्	शुद्धम	ृष्ठे	पकड्ती
द्वा	द्रव्य	३२	4
भाव वृत्ति	भाववद्यृत्ति	33	8
ब्या ति	व्या प्ति	३३	१०
नश्व	निश्च	38	१=
ट्या प्यत्वा	व्याप्यधूमत्वा	,,	२२
दशित	दर्शित	३७	१०
पवत	पर्वत	,,,	१०
हि	वह्रि	37	58
दुवच	दुर्वच	35	8
कचि	केचि	29	२१
इानी	ज्ञानी	38	8
संसर्गा	संसगाँ	४१	3
वाघ	वाधादि	29	ų.
तन्मते	तन्मतं	४२	२४
सते	मतं	४२	२४
हेतुत	हेतुता	४३	8
वच्छेदक	वच्छेदकतावच्छेदक	४३	88
योगता	योगिता	88	8
ब्लि ङ्गक	ज्ञिङ्गके	81	११
मश	मर्श	४६	8
व्याप्या	ब्याप्यां	,,	?
<u>ञ्ज्ञानत्वे</u>	ज्ञानसत्वे .	,,	5
यत्रन	ं यत्र	33	25
स्तदनु	स्तत्र तदनु	४७	2
दशिंत	दर्शितोभय	38	१२
स्बात्	स्यात्	,,	18
त्रव	न्नाव	Ko	3
कार	प्रकार	99	१७

षशुद्धम्	गुद्धप्	हब्दे	पङ्कती
परामर्श	द्वितीयपरामर्श	ध्र	ų
मेदा	भेदा	,,	१३
त्वा	स्वा	X.B	U
स्वावच्छिन	तथ।विधस्वाव छिन्स	,,	8
माव	भाव	u.v.	3
धूमिलङ्गक	धूमलिङ्गालोकलिङ्गक	>>	5
सित	स्तित	40	१७
तर्वि	तर्हि	ų.c	१=
णां	ų	Ęo	Ę
कस्या	न कस्या	ξę	٤
अनुमिति	अनुमितिसाम यी	६३	ą
नच्चति	प्तति	६४	. 3
काय	कार्यं	12	8
मावेन	भावेन	>>	3
धिकरण	धिकय	,,	१०
त्वेऽमि	त्वेऽनुमि	६५	१०
	ज्ञानद्वयकारणताविचारे		
वच्छिन्नव्याप्ति	बच्छिन्न विशेष्यकव्याप्ति	Ęw	१०
धर्मी	धर्म	६८	88
मूत	भूत	29	48
व्याह् यं	व्या प्त्यं	90	83
पद्म	तत्र पच	७१	8x .
श्रसाबन्तु	थस्माकन्तु तत्र	७२	8
क्रियते	कियेत	હરૂ	8
तत्रापि	तत्रापत्ति	16	१३
सत्,वह्रि	सत्,तथा हि	હ્ય	8
स्वन	स्वनि	,,	२१
अस्ये	श्रस्त्वे ।	50	3

प्रतियोगिज्ञानकारण ताविचारे ।

षशुद्धम्	शुद्धम्	पृब्दे	पङ्क्तो
प्रमेयत्वस्य	प्र मे त्यस्य	5 2	२०
त्वानि	स्वादोनि	= 4	3
हेतु	हेतु:	35	१२
नायात्	नायातु	1)	१२
तत्रभावात्	तत्त्वरूपनिर्वचित्रन्तत्व	ाभावात् =६	17.8
स्थले	स्थले	= §	3
विविक ल्पकतत्त्रा त्	निर्विकल्पकस्यार्था-	50	१७
	यातत्वात्		
तभ्रम	तद्भ	55	२
व्यप्त्यादि	व्याप्त्या	55	१=
स्वीकारात्,तथाच	स्वीकारात्, यदि चातुः	ात- =ध	Ę
	भ्रमत्वनिरुक्तावाग्रह्स्तदा		
	सम्बन्धाविद्यन्नाभावबद्दय-		
	धिकरणसंसर्गताकोऽप	यभावः	
	स्वीकियतामविरोधात्	तथा च	
बोग	योगा	32	3
तत्कव्धानं	तत्कज्ञानं	3)	38
पद्यत	पाद्यत	દર	38
विषय'	विषयतया	६२	२४
योगि	योगित्व	६३	१७
सम्भूप	सम्भूय घटो नास्तीति	88	3
भावा	भाव	£8	٤
त्वीय	स्वीया	83	१६
च्छिन्न	च्छिन्ना	23	Ę
धमि	धमिं	દ હ	×

लाघवगौरवरहस्ये

•			
अशुद्धम्	गुद्धम्	पुष्ठे	पङ्क्तौ
अवनिपवन " " "	प्रवह्पवनवेगघट्टितोऽ	पे स्खल- ६८	8
	ति न यो जगदरहिप		
	लघु गुरुतुलना तुलाप्रव		
	दृद्भगुणः स भवद्		
सस्वर्थ	संख्या		3
बुद्धित्वं	वुद्धित्वं तत्प्रकारक	"	१३
3.817	वुद्धित्वं वा	"	14
वच्छेदक			26
	वच्छेदकत्व	33	२१
द्विती	द्वितीय	१००	२०
प्रहरो	यह् ऐन	"	58
तद्वया	तद्र्या	१०२	3
र्व्यम	र्व्यभि	,,	38
मत्वत्वा	मत्वा	१०३	8
वह्नित्व	वह्नि	१०४	१०
श्रवच्छेद	तावच्छेद	१०४	48
भाना	माना	**	२८
प्रत्येम	प्रत्येक	,,	३०
विशिष्टशिष्ट	विशिष्टवैशि	१०६	8
वह	विह्न	,,	8
वज्ञा	वैज्ञा	19	×
वत्तिःवं	वृत्तित्वं	93	१७
स्वरूप	ह्रप	33	38
ताकि	ताकिं	,,	२१
द्धमा	दुर्मा	3)	२६
रिता	रितायाः	22	रू
दिशे	विशे	१०७	Ę
वुद्धि ।	बुद्धिं	21	२०
यागिता	योगिता	90.0	2 2
वत्ति	वृत्ति	308	88

थशुद्धप्	शुद्धप	कुछ	पढ़ वी
तायाभिऋ	तायाऽभिन्न	१८६	
वित्त	वृत्ति		94
नरज	रज	73	१ ३ १६
वित्त	वृत्ति	••	
वित्त	वृत्ति	"	२१
वत्ति	वृत्ति	7*	२३
वित्त	वृत्ति	"	38
भावा	भावी	११०	२६
कत्त्	कर्त्तु		?
नत्व		22	१०
वस्ति	नस्व	,,	१२
	वृत्ति	22	58
वत्ति	बृत्ति	,,	,,
वित्त	वृत्ति	**	3.5
वति	वृत्ति	,,	30
मानो	मानेन	5.5	१०
चेपे	च्चेप	31	2?
द्रव्य	द्रव्ये	.,	24
वत्तावाः	वत्तायाः	21	300
थर णित्वा	धरिएभेदत्वा	११२	₹=
स्माद्दया	स्माद्या	,,	२६
तत्या	तरत्वा	? ? 3	१४
वव	वच्च	45	35
市	事	,	२४
सत्वाव	सत्वात्त	,,	30
लाथ	लाघ	883	8
सिद्ध	प्रसिद्ध	92	=
गाव .	गाह्	92	१६
मानव '	मानस्य	2,	१६
प्रसिद्ध	प्रसिद्ध	181	q

षश्चम्	शुद्धम्	पृब्ठे	पङ्क्ती
संदश	नाहरा	११६	{ =
नस्येवं	नन्वेयं	,,	38
कत्वमिव	करवं	११७	Ę
पयव	पर्थव	23	U
कस्	फर्"	77	१४
न	नच	,,	30
वथा	त्तथा	"	77
वव	• बत्	,,	15
सीये	सीय	११८	80
ছা ন	शानं	१२०	R
ताया -	तायां	29	TL.
त्याध	त्यच	33	8.5
व्यामा	ञात्मा	9,9	18
श्रन पत्या	चनायत्या	१२१	१८
ब्यबद्ध	ब्यंब्ज	99	२१
धमि	धर्मि	१२२	१६
बुद्धि	बुद्धि	,,,	१७
ननु	नतु	१२३	Ą
भानं	थानं	,,	२६
धांस	घसि	१२४	4
वछेद	बच्छेद	,,	9)
सश	संश	"	२०
मात्रस्य	स्यन्द्भात्रस्य	१२४	ક
स्या	स्वाप्य	. 53	9
নিজ	নির্যা	99	39
तस्वो	तदु	**	२०
मात्र	बात्रे	31	2.2
DID	बार्यं	१२६	ą

अ शुद्धम्	श्रद्धम्	वृष्ट्ठे	वङ्क्तौ
अवग	सवगा -	१२६	12
व्यावकेन	ब्बापकेनसंयोगेन	,,	33
विशस्य	विशेष्य	१२न	3
विशेष्य इय	विशेष्यताद्वय	,,	१२
नक्	तिक्	,,	: 3
यऽ	च स्तु	388	. 2
वीर्षासु	वर्षास्	39	१६
स्थपति	स्थपति		•,
जि वा	जवा	930	ą
रणार्थ'	नवारथ	,,	,,
योगा	योगात्	"	3
स्माभि	स्साभिः	,,	4
जवा	षाषा '	,,	Ę
भावी	भावे	,,	१४
वण	चणा	,,	२४
सन्धान	सन्धानवशात्	39	= ×
ह दी	ल्दा	१३०	२६
म् भासे	म्माबै	१३१	5
सुप्ति	ন্তুপুরি	s,	12
प्रसिद्ध	নন্ত সম্ভিত্ত	,,	१६
ह्याना	शानान	,,	38
सानपि	मानेपि	39	२२
टाव्हा बु	राकारेषु	33	**
साना	खमा	,,	= =
क्वेन	कत्वेन	"	२८

सिद्धि प्रतिबन्धकत रहस्ये ।

त्य हो	प्रत्यचे	\$33	98
केचिन	केचित्तु	**	२१

एवं कृतेऽिष संशोधने सदीयदृष्टिद्रोगेण यन्त्रातय कार्यकारिणः सनवधानाच संजाता अशुद्धयः स्वतुद्धैय्व प्रथमं संशोज्यपठन्तु षाठयन्तु बिह्नांस इतिभूयः प्रार्थये ॥ इति शिवम् ।

